www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.ir

العلامة الفقيه

السيد جعفر مرتضى العاملي

الصحيح

من سيرة الإمام علي عليه السلام

(المرتضى من سيرة المرتضى)

٤

المركز الإسلامي للدراسات

بسم الله الرحمن الرحیم

الصحیح من سیره‌الامام علی علیه‌السلام

نویسنده:

سید جعفرمرتضی حسینی عاملی

ناشر چاپی:

المرکز الاسلامی للدراسات

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵
الصحیح من سیره الإمام علی علیه السلام المجلد ۶ ----- ۱۳
اشاره ----- ۱۳
اشاره ----- ۱۴
تتمه القسم الاول: علی علیه السلام فی حیاه النبی صلی الله علیه و آله و سلم ----- ۱۸
تتمه الباب الثامن: من فتح مکه.. الی فتح الطائف.. ----- ۱۸
الفصل الخامس ----- ۱۸
اشاره ----- ۱۸
روایه صحیحه عن الإمام الباقر علیه السّلام ----- ۲۰
حدیثان آخران ----- ۲۲
علی علیه السّلام یصلح ما أفسده خالد ----- ۲۳
جری لأبی زاهر مثل ما جری لبنی جذیمه ----- ۲۷
البراءه مما صنع خالد ----- ۲۹
فداک أبوای ----- ۲۹
کتابه الخسائر ----- ۳۲
مبررات إعطاء الاموال للمنکوبین ----- ۳۳
دلالات باهره فی فعل علی علیه السّلام ----- ۳۴
حکم علی علیه السّلام حکم اللّه تعالی ----- ۳۹
حدیث المنزله کان فی بنی جذیمه ----- ۴۰
أنت هادی أمتی ----- ۴۱
اشاره ----- ۴۱
الأمر الأول ----- ۴۱
الأمر الثانی ----- ۴۳
الأمر الثالث ----- ۴۳

الفصل السادس ---- ۴۶
اشاره ---- ۴۶
علی علیه السّلام صاحب اللواء الأعظم ---- ۴۸
ما جری فی حنین ---- ۴۹
الثابتون فی حنین ---- ۵۱
لم یثبت سوی علی علیه السّلام ---- ۵۱
حنین تشبه بدرا ---- ۶۱
أحداث ما بعد الهزیمه ---- ۶۴
علی علیه السّلام یقتل ذا الخمار ---- ۶۶
قتل أبی جرول ---- ۶۷
بیانات ضروریه ---- ۶۹
شعر علی علیه السّلام فی حرب حنین ---- ۷۰
غنائم حنین لمن ---- ۷۴
اقطع لسانه ---- ۷۵
اشاره ---- ۷۵
لا معنی للخوف إذن ---- ۷۹
إخافه الناس بالمزاح لا تجوز ---- ۸۰
مشوره علی علیه السّلام علی ابن مرداس ---- ۸۱
الفصل السابع ---- ۸۳
اشاره ---- ۸۳
سرایا تجاهلوها ---- ۸۵
اشاره ---- ۸۵
۱-سرایا لکسر الأصنام ---- ۸۵
۲-سریه لمواجهه خیل ثقیف ---- ۸۶
۳-سریه علی علیه السّلام إلی خثعم ---- ۸۷
من دلالات شعر علی علیه السّلام ---- ۹۱

تعدد المناجاه ---- ۹۲
دلالات مناجاه النبی صلی اللّه علیه و آله لعلی علیه التلام ---- ۹۳
التشکیک بما قاله النبی صلی اللّه علیه و آله ---- ۹۶
إجابات النبی صلی اللّه علیه و آله أحرجتهم ---- ۹۷
تهدید أهل الطائف بعلی علیه التلام ---- ۹۷
اشاره ---- ۹۷
أفعال أفصح من الأقوال ---- ۹۹
فک الحصار لتسهیل الإستسلام ---- ۱۰۲
الباب التاسع إلی تبوک.. ---- ۱۰۵
اشاره ---- ۱۰۵
الفصل الأول ---- ۱۰۷
اشاره ---- ۱۰۷
هدم صنم طیء:الفلس ---- ۱۰۹
الرایه السوداء ---- ۱۱۸
لا بد من هدم الصنم ---- ۱۱۸
لآل حاتم خصوصیه ---- ۱۱۹
من الذی سبی سفانه؟! ---- ۱۲۰
هروب عدی بن حاتم ---- ۱۲۱
علی علیه التلام لم یقسم آل حاتم ---- ۱۲۱
سیوف یصطفیها علی علیه التلام ---- ۱۲۲
تهدید المتهم ---- ۱۲۳
إستهداف المقاتلین من آل حاتم ---- ۱۲۳
قتل الأسری ---- ۱۲۳
علی علیه التلام یحرض سفانه علی الإلحاح ---- ۱۲۴
تحریفات و أکاذیب ---- ۱۲۶
الفصل الثانی ---- ۱۲۷

اشاره ----- ۱۲۷
حدیث المباهله ----- ۱۲۹
وفد نجران یحاور رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله ----- ۱۳۱
کتاب مصالحه النجرانیین ----- ۱۴۳
ما عندی شیء فی یومی هذا ----- ۱۴۵
و الرأی یا أبا الحسن؟! ----- ۱۴۷
لماذا لا یذکرون علیا علیه السّلام ----- ۱۴۸
و من الدس الرخیص أیضا ----- ۱۵۱
لیت بینی و بین النجرانیین حجاب!! ----- ۱۵۳
ما الذی یصدهم عن الهدی ----- ۱۵۴
کلام صاحب المنار ----- ۱۵۴
المباهله بأعز الناس ----- ۱۶۲
الفصل الثالث ----- ۱۶۷
اشاره ----- ۱۶۷
خالد و علی فی الیمن ----- ۱۶۹
علی علیه السّلام فی الیمن ----- ۱۷۱
امض و لا تلتفت ----- ۱۷۴
لا تقاتلهم حتی یقاتلوک ----- ۱۷۵
التدرج فی الدعوه ----- ۱۷۶
لمن یعود نفع هذه المطالب؟! ----- ۱۷۷
دلالات إرجاع خالد ----- ۱۷۷
یقبلون من علی علیه السّلام،لا من خالد ----- ۱۷۸
یرسل الخمس للنبی صلّی اللّه علیه و آله ----- ۱۸۲
التکریم و التعظیم ----- ۱۸۴
هل کان ثمه غنائم؟! ----- ۱۸۵
سرور النبی صلّی اللّه علیه و آله بإسلام همدان ----- ۱۸۵

الفصل الرابع ---------- ۱۸۹
اشاره ---------- ۱۸۹
علی علیه السّلام فی بنی زبید ---------- ۱۹۱
أسئله بلا جواب ---------- ۱۹۴
سبی بنی زبید لماذا؟! ---------- ۱۹۵
النص الأوضح و الأصرح ---------- ۱۹۶
اشاره ---------- ۱۹۶
عمرو یرتد بعد النبی صلّی اللّه علیه و آله ---------- ۲۰۲
خالد أمیر علی الأعراب ---------- ۲۰۴
لماذا ولی خالدا؟! ---------- ۲۰۵
لماذا المهاجرون؟! ---------- ۲۰۵
إخضاع عمرو بن معد یکرب ---------- ۲۰۶
تمرد خالد ---------- ۲۰۷
هزیمه ذلیله،و سبی نساء ---------- ۲۰۸
استجداء عمرو..و أریحیه خالد! ---------- ۲۱۰
الفصل الخامس ---------- ۲۱۳
اشاره ---------- ۲۱۳
بغضهم علیا علیه السّلام ---------- ۲۱۵
لعله یغضب لابنته ---------- ۲۲۴
علی علیه السّلام خیر الناس ---------- ۲۲۸
لماذا یبغضون علیا علیه السّلام؟! ---------- ۲۲۹
تتابع المخبرین ---------- ۲۳۰
النبی صلّی اللّه علیه و آله یأخذ الکتاب بشماله ---------- ۲۳۰
علی علیه السّلام ولیهم ---------- ۲۳۲
یفعل ما أمر به ---------- ۲۳۳
غضب لم یر بریده مثله ---------- ۲۳۳

الفصل السادس ----- ۲۳۵
اشاره ----- ۲۳۵
علی علیه السّلام إلی الیمن مرتین ----- ۲۳۷
هل أرسل علیا علیه السّلام إلی الیمن قاضیا؟! ----- ۲۳۸
مفردات من قضائه علیه السّلام فی الیمن ----- ۲۴۱
الذین وقعوا فی زبیه الأسد ----- ۲۴۶
من وصایا النبی صلّی اللّه علیه و آله لعلی علیه السّلام ----- ۲۴۸
هدایا علی علیه السّلام من الیمن إلی النبی صلّی اللّه علیه و آله ----- ۲۵۱
ذهبیه أخری من الیمن ----- ۲۵۳
علی علیه السّلام فی الیمن مره أخری ----- ۲۵۴
خلاصه توضیحیه ----- ۲۵۷
و ثمه تصور آخر ----- ۲۵۹
الباب العاشر من تبوک..إلی مرض النبی صلّی اللّه علیه و آله ----- ۲۶۱
اشاره ----- ۲۶۱
الفصل الأول ----- ۲۶۳
اشاره ----- ۲۶۳
علی علیه السّلام یتولی المدینه فی غزوه تبوک ----- ۲۶۵
ما جری فی غزوه تبوک ----- ۲۷۳
ولاه علی أهله أو علی المدینه ----- ۲۷۹
لا بد من تولیه علی علیه السّلام ----- ۲۸۳
لماذا خلّف علیا علیه السّلام؟! ----- ۲۸۷
قریش وراء الشائعات ----- ۲۸۸
رواه حدیث المنزله ----- ۲۹۴
حدیث المنزله لیس عاما ----- ۲۹۷
أین و متی قیل حدیث المنزله؟! ----- ۲۹۸
الإستثناء دلیل عموم المنزله ----- ۳۰۳

هل حدیث المنزله خاص بتبوک؟! ----- ۳۰۴
حدیث المنزله فی سطور ----- ۳۰۵
الفصل الثانی ----- ۳۱۱
اشاره ----- ۳۱۱
قسمه غنائم تبوک ----- ۳۱۳
ثمه ما هو أعجب ----- ۳۱۶
التوضیح..و التطبیق ----- ۳۱۷
ملاحظات سدیده و مفیده ----- ۳۱۹
لماذا لم ینزل العذاب؟! ----- ۳۲۱
علی علیه السّلام فی توصیات قیصر ----- ۳۲۱
کتاب النبی صلّی اللّه علیه و آله لأهل مقنا ----- ۳۲۴
الفصل الثالث ----- ۳۲۵
اشاره ----- ۳۲۵
محاوله قتل علی علیه السّلام فی المدینه ----- ۳۲۷
حدیث تبوک خلاصه أوضح ----- ۳۲۹
علی الزبیر أن یعترف ----- ۳۳۸
ذاک لعلی علیه السّلام ----- ۳۴۰
السمع و الطاعه للّه و لرسوله ----- ۳۴۰
لک أجر خروجک معی ----- ۳۴۱
علی علیه السّلام أمه وحده ----- ۳۴۲
تأثیر الصلاه علی النبی صلّی اللّه علیه و آله ----- ۳۴۳
الظل..و النور ----- ۳۴۴
الفهارس ----- ۳۴۵
اشاره ----- ۳۴۵
۱-الفهرس الإجمالی ----- ۳۴۷
۲-الفهرس التفصیلی ----- ۳۴۹

الصحيح من سيره الإمام علی علیه السلام المجلد ۶

اشاره

سرشناسه : عاملی، جعفر مرتضی، - ۱۹۴۴م.

Amili, Jafar Murtada

عنوان و نام پدیدآور : الصحیح من سیره الامام علی علیه السلام: (المرتضی من سیره المرتضی)/ جعفرمرتضی العاملی؛ [تهیه کننده] مرکز نشر و ترجمه مولفات العلامه المحقق ایه الله السید جعفرمرتضی العاملی.

مشخصات نشر : قم: ولاء منتظر (عج)، ۱۴۳۰ ق.= ۱۳۸۸.

مشخصات ظاهری : ۲۰ج.

شابک : ۱۱۰۰۰۰۰ ریال: دوره ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۷۲۴-۵-۳ : ؛ ج.۱ ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۷۲۴-۶-۰ : ؛ ج.۲ ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۷۲۴-۷-۷ : ؛ ج.۳ ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۷۲۴-۸-۴ : ؛ ج.۴ ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۷۲۴-۹-۱ : ؛ ج.۵ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۰۰-۶ : ؛ ج.۶ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۰۱-۳ : ؛ ج.۷ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۰۲-۰ : ؛ ج.۸ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۰۳-۷ : ؛ ج.۹ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۰۴-۴ : ؛ ج.۱۰ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۰۵-۱ : ؛ ج.۱۱ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۰۶-۸ : ؛ ج.۱۲ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۰۷-۵ : ؛ ج.۱۳ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۰۸-۲ : ؛ ج.۱۴ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۰۹-۹ : ؛ ج.۱۵ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۱۰-۵ : ؛ ج.۱۶ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۱۱-۲ : ؛ ج.۱۷ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۱۲-۹ : ؛ ج.۱۸ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۱۳-۶ : ؛ ج.۱۹ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۱۴-۳ : ؛ ج.۲۰ ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۱-۱۵-۰ :

یادداشت : عربی.

یادداشت : کتاب حاضر با حمایت معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی منتشر شده است.

یادداشت : کتابنامه.

موضوع : علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق.

شناسه افزوده : مرکز نشر و ترجمه آثار علامه سید جعفر مرتضی عاملی

رده بندی کنگره : BP۳۷/۳۵/ع۱۷۵ص۳ ۱۳۸۸

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۹۵۱

شماره کتابشناسی ملی : ۱۸۰۳۳۵۴

اشاره

تتمه القسم الاول: على عليه السلام فى حياه النبى صلى الله عليه و آله و سلم

تتمه الباب الثامن: من فتح مكه.. الى فتح الطائف..

الفصل الخامس

اشاره

على عليه السّلام فى بنى جذيمه..

ص: ۵

روایه صحیحه عن الإمام الباقر علیه السّلام

حدثنا محمد بن الحسن بن أحمد بن الولید«رحمه اللّه»،قال:حدثنا محمد بن الحسن الصفار،عن العباس بن معروف،عن علی بن مهزیار،عن فضاله بن أیوب،عن أبان بن عثمان،عن محمد بن مسلم،عن أبی جعفر الباقر«علیه السلام»،قال:

بعث رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»خالد بن الولید إلی حی یقال لهم:

بنو المصطلق من بنی جذیمه.و کان بینهم و بین بنی مخزوم إحنه فی الجاهلیه.

فلما ورد علیهم کانوا قد أطاعوا رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»، و أخذوا منه کتابا،فلما ورد علیهم خالد أمر منادیا فنادی بالصلاه،فصلی وصلوا.فلما کانت صلاه الفجر أمر مناذیه فنادی،فصلی و صلوا.ثم أمر الخیل،فشنوا فیهم الغاره،فقتل،و أصاب.

فطلبوا کتابهم فوجدوه،فأتوا به النبی«صلی اللّه علیه و آله»،و حدثوه بما صنع خالد بن الولید.

فاستقبل القبله،ثم قال:اللهم إنی أبرأ إلیک مما صنع خالد بن الولید.

قال:ثم قدم علی رسول اللّه تبر و متاع،فقال لعلی«علیه السلام»:یا علی،إئت بنی جذیمه من بنی المصطلق،فأرضهم مما صنع خالد.

ثم رفع«صلى اللّه عليه و آله»قدميه،فقال:يا على،اجعل قضاء أهل الجاهليه تحت قدميك.

فأتاهم على«عليه السلام»،فلما انتهى إليهم حكم فيهم بحكم اللّه.

فلما رجع إلى النبى«صلى اللّه عليه و آله»،قال:يا على،أخبرنى بما صنعت.

فقال:يا رسول اللّه،عمدت،فأعطيت لكل دم ديه،و لكل جنين غره، و لكل مال مالا.

و فضلت معى فضله،فأعطيتهم لميلغه كلابهم،و حبله رعاتهم.

و فضلت معى فضله،فأعطيتهم لروعه نسائهم،و فزع صبيانهم.

و فضلت معى فضله،فأعطيتهم لما يعلمون و لما لا يعلمون.

و فضلت معى فضله،فأعطيتهم ليرضوا عنك يا رسول اللّه.

فقال«صلى اللّه عليه و آله»:يا على،أعطيتهم ليرضوا عنى؟!رضى اللّه عنك،يا على،إنما أنت منى بمنزله هارون من موسى،إلا أنه لا نبى بعدى (۱).

۱- ۱) الأمالى للشيخ الصدوق(ط سنه ۱۳۸۹ ه)ص ۱۵۲ و ۱۵۳ و(ط مؤسسه البعثه)ص ۲۳۸ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۴۲ و ج ۱۰۱ ص ۴۲۳ و ۴۲۴ و مستدرک الوسائل ج ۱۸ ص ۳۶۶ و ۳۶۷ و علل الشرائع(ط سنه ۱۳۸۵ ه) ج ۲ ص ۴۷۳ و ۴۷۴ و جامع أحاديث الشيعه ج ۲۶ ص ۴۸۶ و موسوعه أحاديث أهل البيت«عليهم السلام»ج ۱۱ ص ۸۰ و غايه المرام ج ۲ ص ۷۶.

حدیثان آخران

و فی حدیث آخر:أنه«صلی اللّه علیه و آله»بعث خالدا والیا علی صدقات بنی المصطلق حی من خزاعه.

ثم ساق الحدیث نحو ما تقدم،و لکنه«صلی اللّه علیه و آله»قال لعلی «علیه السلام»فی آخره:

«أرضیتنی،رضی اللّه عنک،یا علی،أنت هادی أمتی.ألا إن السعید کل السعید من أحبک،و أخذ بطریقتک.ألا إن الشقی کل الشقی من خالفک،و رغب عن طریقتک إلی یوم القیامه» (۱).

و فی حدیث المناشده یوم الشوری،قال«علیه السلام»:

«نشدتکم باللّه،هل علمتم أن رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»بعث خالد بن الولید إلی بنی جذیمه،ففعل ما فعل،فصعد رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»المنبر،فقال:«اللهم إنی أبرأ إلیک مما صنع خالد بن الولید» ثلاث مرات.

ثم قال:«اذهب یا علی».

فذهبت،فودیتهم،ثم ناشدتهم باللّه هل بقی شیء؟!

فقالوا:إذا نشدتنا باللّه،فمیلغه کلابنا،و عقال بعیرنا.

۱- ۱) الأمالی للشیخ الطوسی(ط سنه ۱۴۱۴ ه)ص ۴۹۸ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۴۳ و موسوعه أحادیث أهل البیت«علیهم السلام»ج ۱۱ ص ۲۱۹.

فأعطيتهم لهما (۱).و بقى معى ذهب كثير،فأعطيتهم إياه،و قلت:و هذا لذمه رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،و لما تعلمون،و لما لا تعلمون، و لروعات النساء و الصبيان.

ثم جئت إلى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فأخبرته،فقال:«و اللّه،ما يسرنى يا على أن لى بما صنعت حمر النعم».

قالوا:اللهم نعم (۲).

على عليه السّلام يصلح ما أفسده خالد

و حين أوقع خالد ببنى جذيمه،و قتلهم صبرا،و غدرا بعد أن أمنهم، و بلغ الخبر النبى«صلى اللّه عليه و آله»رفع«صلى اللّه عليه و آله»يده إلى السماء قال:اللهم إنى أبرأ إليك مما فعل خالد،و بكى.

ثم أرسل«صلى اللّه عليه و آله»عليا أمير المؤمنين«عليه السلام»بمال ورد إليه من اليمن،فودى به لهم الدماء،و ما أصيب من الأموال،حتى إنه ليدى العقال و ميلغه الكلب،و بقيت بقيه من المال أعطاهم إياها،إحتياطا لرسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله» (۳).

۱- ۱) أى أنه أعطى بنى جذيمه مالا لأجل ميلغه الكلب،و عقال البعير.

۲- ۲) الخصال ج ۲ ص ۵۶۲ و بحار الأنوار ج ۱ ص ۱۴۱ و ۳۲۷.

۳- ۳) سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۲۰۱ و أشار فى هامشه إلى:البخارى ج ۴ ص ۱۲۲، و النسائى ج ۸ ص ۲۳۷ و أحمد فى المسند ج ۲ ص ۱۵۱ و البيهقى فى السنن ج ۹-

و فی نص آخر:أنه«علیه السلام»فعل ذلک علی أن یحلّوا رسول اللّه «صلی اللّه علیه و آله»مما علم و مما لا یعلم.

فقال له«صلی اللّه علیه و آله»:لما فعلت أحب إلی من حمر النعم،و یومئذ قال لعلی«علیه السلام»:فداک أبوای (۱).فلما ذا قالوا:لم یجمع أبویه لأحد إلا لسعد؟!

و فی نص آخر:ثم دعا علیا«علیه السلام»فقال:أخرج إلیهم،و انظر فی أمرهم،و أعطاه سفطا من ذهب،ففعل ما أمره،و أرضاهم (۲).

و عن إبراهیم بن جعفر المحمودی،قال:قال رسول اللّه«صلی اللّه علیه

۳)

-ص ۱۱۵.و راجع:الإستیعاب(بهامش الإصابه)ج ۱ ص ۱۵۳ و دلائل الصدق ج ۳ ق ۱ ص ۳۳ و ۳۴ و الإصابه ج ۱ ص ۳۱۸ و ۲۲۷ و ج ۲ ص ۸۱ و الطبقات الکبری لابن سعد ج ۲ ص ۱۴۷ و ۱۴۸ و البدایه و النهایه ج ۴ ص ۳۵۸ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۳ ص ۵۹۲ و تاریخ الأمم و الملوک(ط دار المعارف بمصر)ج ۳ ص ۶۷ و ۶۸ و(ط مؤسسه الأعلمی)ج ۲ ص ۳۴۲ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۲۷۸ و ۴۰۹ و الکامل فی التاریخ ج ۲ ص ۱۷۳ و الغدیر ج ۷ ص ۱۶۸ و ۱۶۹ و السیره النبویه لابن هشام ج ۴ ص ۷۲ و ۷۳ و(ط مکتبه محمد علی صبیح)ج ۴ ص ۸۸۴ و تاریخ أبی الفداء ج ۱ ص ۱۴۵ و أسد الغابه ج ۳ ص ۱۰۲ و المغازی للواقدی ج ۳ ص ۸۸۲ و تاریخ الخمیس ج ۲ ص ۹۸ و المنمق ص ۲۵۹ و ۲۶۰ و ۲۱۷ و راجع:الثقات لابن حبان ج ۲ ص ۶۲ و ۶۳.

۱- ۱) تاریخ الیعقوبی(ط دار صادر)ج ۲ ص ۶۱.

۲- ۲) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۴۰ و إعلام الوری ج ۱ ص ۲۲۸.

و آله»:«رأیت کأنی لقمت لقمه من حیس،فالتذذت طعمها،فاعترض فی حلقی منها شیء حین ابتلعتها،فأدخل علیّ یده،فنزعه».

فقال أبو بکر الصدیق:یا رسول اللّه،هذه سریه من سراياک،تبعثها فیأتیک منها بعض ما تحب،و یکون فی بعضها اعتراض،فتبعث علیا فیسهله (۱).

قال أبو جعفر،محمد بن علی«علیهما السلام»:فدعا رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»علی بن أبی طالب رضوان اللّه علیه،فقال:

«یا علی،اخرج إلی هؤلاء القوم،فانظر فی أمرهم،و اجعل أمر الجاهلیه تحت قدمیک».

فخرج علی«علیه السلام»حتی جاءهم،و معه مال قد بعث به رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»،فودی لهم الدماء،و ما أصیب لهم من الأموال، حتی إنه لیدی لهم میلغه الکلب،حتی إذا لم یبق شیء من دم و لا مال إلا وداه،بقیت معه بقیه من المال،فقال لهم علیّ حین فرغ منهم:«هل بقی لکم مال لم یؤد إلیکم»؟!

قالوا:لا.

قال:فإنی أعطیکم من هذه البقیه من هذا المال،احتیاطا لرسول اللّه «صلی اللّه علیه و آله»مما لا یعلم و مما لا تعلمون».

۱- ۱) سبل الهدی و الرشاد ج ۶ ص ۲۰۰ و ۲۰۱ عن ابن هشام،و السیره النبویه لابن هشام ج ۴ ص ۷۲ و(ط مکتبه محمد علی صبیح)ج ۴ ص ۸۸۳ و تاریخ الخمیس ج ۲ ص ۹۸ و الغدیر ج ۷ ص ۱۶۹.

ففعل،ثم رجع إلى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فأخبره الخبر، فقال:«أصبت،و أحسنت».

ثم قام رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فاستقبل القبله قائما شاهرا يديه،حتى إنه ليرى ما تحت منكبيه،يقول:«اللهم إنى أبرأ إليك مما صنع خالد بن الوليد».ثلاث مرات (۱).

و ذكر الواقدى:أن عليا«عليه السلام»جاءهم بالمال الذى أعطاه إياه رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فودى لهم ما أصاب خالد،و دفع إليهم ما

۱- ۱) سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۲۰۱ و أشار فى هامشه إلى:البخارى ج ۴ ص ۱۲۲، و النسائى ج ۸ ص ۲۳۷ و أحمد فى المسند ج ۲ ص ۱۵۱ و البيهقى فى السنن ج ۹ ص ۱۱۵.و راجع:الإستيعاب(بهامش الإصابه)ج ۱ ص ۱۵۳ و دلائل الصدق ج ۳ ق ۱ ص ۳۳ و ۳۴ و الإصابه ج ۱ ص ۳۱۸ و ۲۲۷ و ج ۲ ص ۸۱ و الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۲ ص ۱۴۷ و ۱۴۸ و البدايه و النهايه ج ۴ ص ۳۵۸ و السيره النبويه لابن كثير ج ۳ ص ۵۹۲ و تاريخ الأمم و الملوك(ط دار المعارف بمصر) ج ۳ ص ۶۷ و ۶۸ و(ط مؤسسه الأعلمى)ج ۲ ص ۳۴۲ و أعيان الشيعه ج ۱ ص ۲۷۸ و ۴۰۹ و الكامل فى التاريخ ج ۲ ص ۱۷۳ و الغدير ج ۷ ص ۱۶۸ و ۱۶۹ و السيره النبويه لابن هشام ج ۴ ص ۷۲ و ۷۳ و(ط مكتبه محمد على صبيح)ج ۴ ص ۸۸۴ و تاريخ أبى الفداء ج ۱ ص ۱۴۵ و أسد الغابه ج ۳ ص ۱۰۲ و المغازى للواقدى ج ۳ ص ۸۸۲ و تاريخ الخميس ج ۲ ص ۹۸ و المنمق ص ۲۵۹ و ۲۶۰ و ۲۱۷ و راجع:الثقات لابن حبان ج ۲ ص ۶۲ و ۶۳.

لهم،و بقی لهم بقیه من المال،فبعث علی«علیه السلام»أبا رافع إلی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»لیستزیده،فزاده مالا،فودی لهم کل ما أصاب (۱).

و لما رجع علی«علیه السلام»إلی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»قال له:ما صنعت یا علی؟!

فأخبره،و قال:یا رسول اللّه،قدمنا علی قوم مسلمین،قد بنوا المساجد بساحتهم،فودیت لهم کل من قتل خالد حتی میلغه الکلاب الخ.. (۲).

جری لأبی زاهر مثل ما جری لبنی جذیمه

ذکر ابن شهر آشوب قضیه إغاره خالد علی حی أبی زاهر الأسدی، فجاء سیاقها موافقا-تقریبا-لسیاق قضیه بنی جذیمه،فقال:

«فی روایه الطبری:أنه أمر بکتفهم،ثم عرضهم علی السیف،فقتل منهم من قتل.

فأتوا بالکتاب الذی أمر رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»أمانا له و لقومه إلی النبی«صلی اللّه علیه و آله»،و قالوا جمیعا:إن النبی«صلی اللّه علیه و آله»قال:اللهم إنی أبرأ إلیک مما صنع خالد.

و فی روایه الخدری:اللهم إنی أبرأ إلیک من خالد ثلاثا.

ثم قال:«أما متاعکم فقد ذهب،فاقتسمه المسلمون،و لکننی أرد علیکم

۱- ۱) المغازی للواقدی ج ۳ ص ۸۸۲ و راجع:إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۷.

۲- ۲) المغازی للواقدی ج ۳ ص ۸۸۲.

مثل متاعكم».

ثم إنه قدم على رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»ثلاث رزم من متاع اليمن،فقال:يا على،فاقض ذمه اللّه،و ذمه رسوله.و دفع إليه الرزم الثلاث.

فأمر على«عليه السلام»بنسخه ما أصيب لهم.

فكتبوا،فقال:خذوا هذه الرزمه،فقوّموها بما أصيب لكم.

فقالوا:سبحان اللّه هذا أكبر مما أصيب لنا!

فقال:خذوا هذه الثانيه،فاكسوا عيالكم و خدمكم،ليفرحوا بقدر ما حزنوا،و خذوا الثالثه بما علمتم و ما لم تعلموا،لترضوا عن رسول اللّه «صلى اللّه عليه و آله».

فلما قدم على«عليه السلام»على رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»أخبره بالذى كان منه،فضحك رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»حتى بدت نواجذه، و قال:أدى اللّه عن ذمتك،كما أديت عن ذمتى.

و نحو ذلك روى أيضا فى بنى جذيمه (۱).

و نقول:

قد ناقشنا ما جرى لبنى جذيمه فى كتابنا الصحيح من سيره النبى «صلى اللّه عليه و آله»،فصل:خالد يبيد بنى جذيمه..و نقتصر هنا على ذكر ما يرتبط بعلى أمير المؤمنين«عليه السلام»،و ذلك فيما يلى من عناوين.

۱- ۱) مناقب آل أبى طالب(ط دار الأضواء سنه ۱۴۱۲ ه)ج ۱ ص ۱۵۰ و ۱۵۱ و (ط المكتبه الحيدريه)ج ۱ ص ۳۹۵ و بحار الأنوار ج ۳۸ ص ۷۳.

البراءه مما صنع خالد

و يلاحظ:أنه«صلى اللّه عليه و آله»قال:اللهم إنى أبرأ إليك مما صنع خالد.و لم يصرح ببراءته من خالد نفسه..ربما لان فعل خالد كانت تكتنفه الشبهه بحسب ظواهر الامور،التى يجب على النبى«صلى اللّه عليه و آله»أن يعامل الناس بها و على أساسها..فالشبهه تدرأ المؤاخذه عن خالد..و يبقى الفعل و آثاره التى يجب إزالتها فى الواقع الخارجى..

و لأجل ذلك لم يكن التعرض لخالد بشىء مما يدخل فى دائره المؤاخذه، و ترتيب الأمر على فعله هذا..

فداك أبواى

تقدم:أنه«صلى اللّه عليه و آله»قال لعلى«عليه السلام»فى قصه بنى جذيمه:فداك أبواى،و عباره اليعقوبى تشعر بأن قول النبى«صلى اللّه عليه و آله»هذه الكلمه لعلى«عليه السلام»،كان شائعا و معروفا،فإنه قال:

«و يومئذ قال لعلى:فداك أبواى»فكأن قوله هذا لعلى«عليه السلام»كان مفروغا عنه،و لكنه أراد أن يعين مناسبه و زمان حصوله.

و ذلك يدل على كذب ما زعموه:من أن هذه الكلمه قالها النبى لسعد بن أبى وقاص،ثم رووا عن على«عليه السلام»قوله:ما سمعت النبى «صلى اللّه عليه و آله»جمع أبويه إلا لسعد» (۱).

۱- ۱) راجع:المغازى للواقدى ج ۱ ص ۲۴۱ و السيره الحلبيه ج ۲ ص ۲۲۹ و تاريخ الخميس-

مع أنهم هم أنفسهم يدعون-زورا أيضا-أنه«صلى اللّه عليه و آله»قد قال هذه الكلمه للزبير يوم أحد،و قريظه (۱).

۱)

-ج ۱ ص ۴۳۳ و المجموع للنووى ج ۱۹ ص ۲۸۸ و مسند أحمد ج ۱ ص ۱۳۷ و صحيح البخارى ج ۳ ص ۲۲۸ و ج ۵ ص ۳۲ و ۳۳ و ج ۷ ص ۱۱۶ و صحيح مسلم ج ۷ ص ۱۲۵ و سنن الترمذى ج ۴ ص ۲۱۱ و ج ۵ ص ۳۱۴ و فضائل الصحابه للنسائى ص ۳۴ و المستدرك للحاكم ج ۲ ص ۹۶ و السنن الكبرى ج ۹ ص ۱۶۲ و شرح مسلم للنووى ج ۱۵ ص ۱۸۴ و فتح البارى ج ۶ ص ۶۹ و ج ۷ ص ۶۶ و عمده القارى ج ۱۴ ص ۱۴۲ و ۱۸۵ و ج ۱۷ ص ۱۴۸ و ۱۴۹ و ج ۲۲ ص ۲۰۴ و الأدب المفرد للبخارى ص ۱۷۴ و مكارم الأخلاق لابن أبى الدنيا ص ۶۳ و كتاب السنه ص ۶۰۰ و السنن الكبرى للنسائى ج ۵ ص ۶۱ و ج ۶ ص ۵۶ و ۵۷ و ۵۸ و ۵۹ و مسند أبى يعلى ج ۱ ص ۳۳۴ و ج ۲ ص ۳۵ و صحيح ابن حبان ج ۱۵ ص ۴۴۷ و مصادر كثيره أخرى.

۱- ۱) السيره الحلبيه ج ۲ ص ۲۲۹ و ۲۱۷ و ۳۲۷ و ۳۲۸ عن الشيخين،و الترمذى، و حسّنه،و التاريخ الكبير للبخارى ج ۶ ص ۱۳۹ و السيره النبويه لدحلان ج ۲ ص ۵ و ۱۰ و سبل الهدى و الرشاد ج ۴ ص ۵۶۲ و حدائق الأنوار ج ۲ ص ۵۹۰ عن الصحيحين،و صحيح البخارى،كتاب أصحاب النبى«صلى اللّه عليه و آله»،باب مناقب الزبير،و فضائل الصحابه للنسائى ص ۳۴ و فتح البارى ج ۱۰ ص ۴۶۹ و عمده القارى ج ۱۴ ص ۱۴۲ و ج ۱۶ ص ۲۲۵ و ج ۲۲ ص ۲۰۴ و تحفه الأحوذى ج ۸ ص ۹۶ و المصنف لابن أبى شيبه ج ۷ ص ۵۱۰ و ج ۸ ص ۵۰۱ و ۵۰۳ و كتاب السنه ص ۵۹۷ و السنن الكبرى للنسائى ج ۵ ص ۶۱ و ج ۶ ص ۵۸ و مسند أبى-

و المهم عند هؤلاء المنحرفين عن على«عليه السلام»هو جحد كل فضيله له«عليه السلام»،أو التشكيك بها و لو عن طريق نسبتها إلى غيره بلفظ قيل،و نحو ذلك.

و قد فات هؤلاء:أن عبد اللّه و آمنه بنت وهب أجل و أعظم عند اللّه من أن يفدّى النبى«صلى اللّه عليه و آله»بهما سعدا و الزبير،اللذين ظهرت منهما المخزيات،و الموبقات بعد رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله».

فأما عبد اللّه،فقد روى عن ابن عباس،و أبى جعفر،و أبى عبد اللّه «عليهما السلام»عن قول اللّه عز و جل وَ تَقَلُّبَكَ فِي السّاجِدِينَ (۱)قال:

يرى تقلبه فى أصلاب النبيين من نبى إلى نبى حتى أخرجه من صلب أبيه، من نكاح غير سفاح من لدن آدم«عليه السلام» (۲).

۱)

-يعلى ج ۲ ص ۳۵ و الإستيعاب ج ۲ ص ۵۱۳ و كنز العمال ج ۱۳ ص ۲۰۶ و ۲۰۸ و ۲۱۰ و ۲۱۱ و الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۳ ص ۱۰۶ و تاريخ ابن معين ج ۲ ص ۵۶ و مصادر كثيره أخرى.

۱- ۱) الآيه ۲۱۹ من سوره الشعراء.

۲- ۲) راجع:بحار الأنوار ج ۱۵ ص ۳ و ج ۱۶ ص ۲۰۴ و ج ۸۶ ص ۱۱۸ و ميزان الحكمه ج ۴ ص ۳۰۱۹ و مجمع البيان ج ۷ ص ۳۵۸ و التفسير الصافى ج ۴ ص ۵۴ و نور الثقلين ج ۴ ص ۶۹ و مجمع البيان ج ۷ ص ۳۵۸ و تفسير الميزان ج ۱۵ ص ۳۳۶ و مدينه المعاجز ج ۱ ص ۳۴۷ و مجمع الزوائد ج ۷ ص ۸۶ و ج ۸ ص ۲۱۴ و إختيار معرفه الرجال ج ۲ ص ۴۸۸ و تفسير السمعانى ج ۴ ص ۷۱ و تفسير القرآن العظيم-

فهذا الحديث يدل على نبوه عبد اللّه-و لو لنفسه-و لا يمكن أن يكون أحد الأنبياء فداء لإنسان عادى،يرتكب المعاصى،و يقع فى الموبقات.

قال المجلسى عن آباء النبى«صلى اللّه عليه و آله»:«بل كانوا من الصديقين،إما أنبياء مرسلين،أو أوصياء معصومين» (۱).

كتابه الخسائر

و تقدم:أن عليا«عليه السلام»أمر بكتابه خسائر حى أبى زاهر:و قال ابن شهر آشوب:«و نحو ذلك روى أيضا فى بنى جذيمه» (۲).

و هذا الإجراء له أهدافه و مبرراته،فمن ذلك:

۱-أن الكتابه تضمن حفظ حقوق الناس.

۲-إن ذلك يدخل فى نظم الأمر و التخلص من الفوضى بصوره عمليه.

۳-إنه يمنع محاولات الخداع،و أخذ ما لا يحق أخذه،و لو بالأخذ أكثر من مره.

۲)

-ج ۳ ص ۳۶۵ و معجم رجال الحديث ج ۱۸ ص ۱۳۲ و سبل الهدى و الرشاد ج ۱ ص ۲۳۵ و السيره الحلبيه(ط دار المعرفه)ج ۱ ص ۴۹.

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۱۵ ص ۱۱۷.

۲- ۲) مناقب آل أبى طالب(ط دار الأضواء)ج ۱ ص ۱۵۱ و(ط المكتبه الحيدريه)ج ۱ ص ۳۹۵ و بحار الأنوار ج ۳۸ ص ۷۳ و مكاتيب الرسول ج ۱ ص ۲۴۴.

۴-إنه درس عملی فی ضبط الأمور و نظمها و حفظ الامانه و أدائها علی أتم وجه..

۵-إن ذلک یمنع من اتهام أهل الأهواء بأن الإعطاء کان یقوم علی أساس أهوائی،أو أنه یتضمن خللا من حیث المقدار،أو بأن یأخذ البعض و یحرم البعض الآخر.

۶-إن ذلک یحفظ الآخذین من التحاسد،و التباغض،و إشاعه الشکوک ببعضهم البعض.

۷-إذا عرف الإنسان مقدار حقه بدقه،فإنک لو وفیته إیاه،ثم زدته حبه لعرف ذلک،و شکره لک و ذلک لأن المطلوب هو سل سخیمه هؤلاء الناس، الذین وقعوا ضحیه أحکام الجاهلیه،و أحقادها و عصبیاتها البغیضه.

و ذلک یدخل فی سیاق حفظ إیمانهم بعد أن ظلموا،حتی لا یتعرض لأیه کدوره أو ضعف،و هو من مفردات إقامه صرح العدل،و إعطاء کل ذی حق حقه.

مبررات إعطاء الاموال للمنکوبین

هذا..و قد ذکرت الروایات:المبررات و المعاییر التی اعتمد علی«علیه السلام»فی إعطاء المال لبنی جذیمه،و نحن نعرضها وفق ما أشارت إلیه النصوص،کما یلی:

۱-أعطی لکل دم دیه.

۲-رد مثل متاعهم علیهم،و أما المتاع نفسه،فقد ذهب،بعد أن

اقتسمه المسلمون،فلا سبيل إلى رد عينه(و قد ورد ذلك فى حديث إغاره خالد على حى أبى زاهر الأسدى،حيث قال ابن شهر آشوب:إنه قد روى نحو ذلك فى بنى جذيمه).

۳-أعطاهم إحتياطا لرسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،مما يعلمون، و مما لا يعلمون.

۴-و فى نص آخر:أعطاهم على أن يحلوا رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»مما علم،و مما لا يعلم.

۵-ليرضوا عن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله».

۶-لروعه نسائهم،و فزع صبيانهم.

۷-قضاء،لذمه اللّه،و ذمه رسوله.

۸-أعطاهم كسوه عيالهم،و خدمهم،ليفرحوا بقدر ما حزنوا(كما ورد فى حديث إغاره خالد على حى أبى زاهر الأسدى،حيث قال ابن شهر آشوب:و نحو ذلك روى أيضا فى بنى جذيمه).

۹-لكل جنين غره.

۱۰-لكل مال مالا.

۱۱-لميلغه كلبهم،و حبله رعاتهم.

دلالات باهره فى فعل على عليه السّلام

و ما نريد أن نقوله هنا هو:أن مجموع هذه النصوص يشير إلى أمور عديده،كلها على جانب كبير من الأهميه،فلاحظ ما يلى:

ألف:إن ذلك يدل على:أن الذين قتلوا لم يكونوا جميعا من الكبار و البالغين،بل كان فيهم أجنه أيضا،و لذلك أعطى على«عليه السلام»لكل جنين غره.

ب:الغرّه-بالضم-عبد أو أمه.

و منه:قضى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»فى الجنين بغره.

و قال الفقهاء:الغره من العبد الذى ثمنه عشر الديه (۱).

و زعم بعضهم:أن الغره من العبيد الذى يكون ثمنه نصف عشر الديه (۲).

ج-فى قوله:«لكل جنين غره»-:إشاره ضمنيه إلى تعدد،أو كثره القتلى من الأجنه،حتى ذكرهم أمير المؤمنين«عليه السلام»بصيغه الجمع إلى جانب ديات البالغين..

ثم إنه لم يتضح إن كان هناك قتلى من النساء،أو لم يكن..

د:إن عليا«عليه السلام»قد أعطى مالا لروعات النساء،و عوضا عما أصابهن من الحزن،و صرح:بأن المطلوب هو:أن يفرحوا بقدر ما حزنوا.

۱- ۱) راجع:مجمع البحرين ج ۳ ص ۴۲۲ و(ط مكتب نشر الثقافه الإسلاميه)ج ۳ ص ۳۰۲.

۲- ۲) أقرب الموارد ج ۲ ص ۸۶۷ و راجع:عمده القارى ج ۲۴ ص ۶۷ و تحفه الأحوذى ج ۴ ص ۵۵۴ و مرقاه المفاتيح ج ۷ ص ۴۰ و النهايه فى غريب الأثر ج ۳ ص ۳۵۳ و كتاب الكليات ج ۱ ص ۶۷۰ و التعريفات للجرجانى ج ۱ ص ۲۰۸.

و هـذا تأصـيل لمعنى جديـد لا بـد من مراعاته فى مجالات التعامل مع الناس،و لم يكن هـذا المعنى معروفا،و لا مألوفا قبل هـذه الحادثه..كما أننا لم نجد أحدا قد راعى هذا المعنى فى معالجته لآثار العدوان على الآخرين.

و لعل قول النبى«صلى اللّه عليه و آله»لعلى«عليه السلام»:«يا على، اجعل قضاء أهل الجاهليه تحت قدميك».

يشير إلى هذا المعنى،و لا يختص ذلك بموضوع مقادير الديات،أو ما يرتبط بالثأر من غير القاتل الحقيقى.

بـل إن الفقهـاء و على مـدى كـل هـذا التاريـخ الطويـل لم يشـيروا فى فتـاواهم،و لو إلى رجحان التعرض لمعالجه هـذا النوع من الآثار،و لا رسموا له حدودا،و لا بينوا له أحكاما،و لا حددوا له شروطا!

فهل هذه غفله كانت منهم؟!

أم أنهم فهموا:أن ذلك يختص بالمعصوم،من نبى و إمام؟!أم ماذا؟!

ه:يلاحظ:أن عليا«عليه السلام»،قد بذل لبنى جذيمه أموالا من أجل أن يفرحوا بقدر ما حزنوا.

أى أنه«عليه السـلام»قـد لا حظ مقـدار الحزن،و مقـدار الفرح،و أراد أن يكون هـذا بقـدر ذاك،و لذلك لم يقل:«ليفرحوا بعد ما حزنوا».بل قال:

«ليفرحوا بقدر ما حزنوا».

و:إن سرد ما اعطاه على«عليه السلام»لبنى جذيمه يصلح أن يكون هو الوصف الدقيق لحقيقه ما جرى على هؤلاء الناس من قتل و سلب و خوف.فهم قد سلبوهم كل شىء.حتى حبله الرعاه،و ميلغه الكلب،و لم

يتركوا لهم حتى كسوه العيال و الخدم..و أخذوا منهم ما يعلمون،و ما لا يعلمون.

بالإضافه إلى قتل الرجال،و إسقاط الأجنه،و روعه النساء،و فزع الصبيان،و حزن العيال و الخدم.

ز:و اللافت هنا:أنه«عليه السلام»لم يهمل حتى الخدم،فقد أعطى مالا أيضا لحزن هؤلاء،مما يعنى:أن كونهم خدما لا تسقط الحقوق التى تترتب على روعاتهم،و حزنهم.و لا يصيرهم بمثابه الآله التى لا مشاعر لها.

قد صرحت الكلمات الوارده فى الروايات:بأن عليا«عليه السلام» يريد أن يقضى عن ذمه اللّه و رسوله.أى أن الذين قتلهم خالد،قد كانوا فى ضمان ذمه اللّه،و ذمه الرسول«صلى اللّه عليه و آله».

و لعل هذا يؤيد صحه القول:بأنه كان لديهم كتاب من رسول اللّه «صلى اللّه عليه و آله»،يضمن لهم سلامتهم،و أمنهم،و يعتبرهم فى ذمه اللّه و رسوله.

و عدوان خالد عليهم يعتبر إخلالا بهذه الذمه،و هذا يحتم الوفاء بها، و إعاده الأمور إلى نصابها.

بل قد يقال:إن هذا التعبير يدل على:أنه لو أن أحدا من غير المسلمين اعتدى على بنى جذيمه لوجب نصرهم،و تحمل مسؤوليه تعويض كل نقص يعرض لهم عليهم،فى الأموال و الأنفس على حد سواء..

ح:ذكرت النصوص المتقدمه:أنه«عليه السلام»أعطاهم مقدارا من المال،ليرضوا عن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،مع العلم:بأن السخط

على الرسول«صلى اللّه عليه و آله»من موجبات الكفر،و الخروج من الدين.

فكيف يمكن الجمع بين الحكم بإسلامهم،و بين عدم رضاهم عن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»؟!

و من المعلوم:أن السخط و الرضا لا يشترى و لا يعطى بالمال،فكيف نفهم هذا الإجراء منه«عليه السلام»؟!

و نجيب:

إن المراد بالرضا هنا ليس ما يقابل السخط،بل المراد به:الشعور بالرضا، بعد الشعور بالحاجه إلى الإنصاف،و بضروره إيصال حقهم إليهم..

فإذا رأوا عليا«عليه السلام»قد اعطاهم فوق ما لهم من حق،فلا بد أن يتكون لديهم شعور باستعاده كامل حقوقهم،و بما فوق مستوى الإنصاف و العدل الذى يتوقعونه أو ينتظرونه..

و هذا معناه:أنه«عليه السلام»لم يشتر رضاهم بالمال..بل هو قد وفاهم حقهم،حتى تكوّن لديهم الشعور بالرضا بهذا الوفاء.

ط:إن تخصيص جزء من المال لما يعلمون،و ما لا يعلمون.قد يكون من أهم الأمور التى تبلّغهم درجات ذلك الرضا بأكمل وجوهه،و أتمها، فإن هناك أمورا قد يفقدها الإنسان،و لكنها تكون من التفاهه إلى حد يرى أن مطالبته بها تنقص من قدره،و تحط من مقامه،فيعرض عنها.

و لكنه حتى حين يغض النظر عنها قد يبقى لديه شعور بالانتقاص من حقه،أو فقل بعدم بلوغه درجه الإشباع.

فإذا رضخ على«عليه السلام»له مالا فى مقابل تلك الأمور أيضا،فإنه

لا يبقى مجال لأى خاطر يعكر صفو الشعور بالإرتواء التام..

فإذا زاد على ذلك:بأن أعطاه أموالا فى مقابل ما ربما يكون قد عجز عن استحضاره فى ذهنه،فإنه سينتقل إلى مرحله الشعور بالامتنان.و الإحساس بمزيد من اللطف به،و التفضل عليه،و النظر إليه،و الشعور معه..

حكم على عليه السّلام حكم اللّه تعالى

و قد صرحت الروايات المتقدمه:بأن النبى«صلى اللّه عليه و آله»قد أمر عليا«عليه السلام»بأن يضع قضاء الجاهليه تحت قدميه..أى أنه«صلى اللّه عليه و آله»يعلن أن خالدا قد قضى فى بنى جذيمه بحكم الجاهليه..

و ذلك يكذب ما زعمه خالد:من أنه قد نفذ أمر رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»فيهم..حسبما تقدم.كما كذّبه قبل ذلك حين أعلن ثلاث مرات براءته مما صنع خالد.

و هو يكذّب أيضا روايه محبى خالد:التى تزعم أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»كان راضيا من خالد،و لم يعترض على فعله،و لم تسقط منزلته عنده..

فإن النبى الأعظم و الأكرم«صلى اللّه عليه و آله»لا يمكن أن يرضى بما يكون من قضاء الجاهليه،و لا يمكن أن يرضى بما يعلن أنه برىء إلى اللّه منه..

و فى المقابل نجد عليا«عليه السلام»كما يصرح به الإمام الباقر«عليه السلام»:لما انتهى إلى بنى جذيمه«حكم فيهم بحكم اللّه».

و هذا صريح:بأن جميع ما فعله على«عليه السلام»إنما هو إجراء لحكم

اللّه تعالی،و لیس مجرد تبرعات منه«علیه السلام»،تستند إلی الاستحسان، أو إلی تفاعل أو اندفاع عاطفی آنی،أو رغبه أذکتها العصبیه للقربی،أو محبه أکدتها علاقه الموده و الإلف بینه و بین ابن عمه نبی اللّه«صلی اللّه علیه و آله»..

بل ما فعله کان-کما قلنا-إجراء و تنفیذا لحکم اللّه تبارک و تعالی،من دون تأثر بهوی،أو میل مع عصبیه أو انسیاقا مع عاطفه..

و یؤکد هذا المعنی:أن المال الذی حمله«علیه السلام»معه إلیهم،سواء أکان ملکا شخصیا للنبی«صلی اللّه علیه و آله»،أو کان من بیت مال المسلمین،لا یجوز له الإسراف و التبذیر فیه،فضلا عن تمزیقه و بعثرته وفق ما یقود إلیه الهوی،و ما یرجحه الذوق و الاستنساب،و تدعو إلیه العاطفه و الإنفعالات الشخصیه.

حدیث المنزله کان فی بنی جذیمه

روی عن الإمام الباقر«علیه السلام» (۱):أن النبی«صلی اللّه علیه و آله» قال لعلی«علیه السلام»-فی مناسبه ما فعله فی بنی جذیمه:«أنت منی

۱- ۱) راجع:الأمالی للصدوق ص ۲۳۸ و علل الشرائع ج ۲ ص ۴۷۳ و ۴۷۴ و مستدرک الوسائل ج ۱۸ ص ۳۶۶ و ۳۶۷ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۴۲ و ج ۱۰۱ ص ۴۲۳ و جامع أحادیث الشیعه ج ۲۶ ص ۴۸۵ و موسوعه أحادیث أهل البیت«علیهم السلام»للنجفی ج ۱۱ ص ۷۹ و ۸۰ و غایه المرام ج ۲ ص ۷۵ و ۷۶.

بمنزله هارون من موسى».

فقد ظهر أنه لو أراد النبى«صلى اللّه عليه و آله»ان يتولى هذا الأمر فى بنى جذيمه لم يزد على ما فعله على«عليه السلام».

و سنشير إلى بعض ما يرتبط بهذا الحديث فى غزوه تبوك إن شاء اللّه تعالى..

أنت هادى أمتى

اشاره

و فى النصوص:أنه«صلى اللّه عليه و آله»قال لعلى«عليه السلام»فى بنى جذيمه:«أنت هادى أمتى،ألا إن السعيد من أحبك،و أخذ بطريقتك، ألا إن الشقى كل الشقى،من خالفك،و رغب عن طريقك إلى يوم القيامه» (۱).

فقد دلتنا هذه الكلمه على أمور ثلاثه أساسيه و ذات أهميه بالغه هى:

الأمر الأول

إن وصف النبى«صلى اللّه عليه و آله»عليا«عليه السلام»بأنه هادى أمته،يدلنا على أن ما أجراه«عليه السلام»فى بنى جذيمه-ليس هو مجرد إيصال حقوق ماليه إلى أصحابها..و إنما هو يرتبط بالهدايه إلى الحق، و تعريف الناس بما يرضى اللّه تعالى..

۱- ۱) الأمالى للطوسى(ط سنه ۱۴۱۴)ص ۴۹۸ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۴۳ و موسوعه احاديث أهل البيت«عليهم السلام»ج ۱۱ ص ۲۱۹.

و لعل مما يدلنا على ذلك تنوّع العطاءات،و تنوع أسبابها،حيث أظهرت أحكاما و أسرارا دقيقه و عميقه،مثل أن لروعات النساء،و فزع الصبيان قيمه ماديه،و أنه لا بد من ديه الأجنه إذا أسقطت فى مثل هذه الحالات.

يضاف إلى ذلك:أنها دلتنا على مسؤوليه حقيقيه لولى الأمر و هو الرسول و وصيه و الإمام من بعده..عن أمثال هذه الأمور،و أنها ليست مسؤوليه أدبيه أو سلطويه،بل هى مسؤوليه ماديه حقيقيه و واقعيه،و يحتاج إلى إبراء ذمته من هذا الحق المالى،و أن هذا الحق قد أثبته اللّه على نفسه أيضا.

و لأجل ذلك صرح«عليه السلام»بأنه أراد ببعض ما أعطاه أن يبرئ ذمه اللّه و رسوله.

و ليتأمل المتأمل مليا فى جعل ذلك من الوفاء بذمه اللّه تعالى أيضا..

كما أن عدم علم صاحب الحق بمقدار الحق الذى ضاع له لا يعنى أن لا يعطى ما يوجب براءه ذمه اللّه و رسوله مما لا يعلمه..بل لا بد من إعطاء ما يفى بما يعلمون،و بما لا يعلمون أيضا..

و هذه و سواها أمور لم تكن واضحه للناس،لو لا فعل على«عليه السلام»فى هذه الحادثه،و قد لا تخطر لأحد على بال..

و الأهم من ذلك كله:أنه«عليه السلام»أعطاهم من أجل أن يرضوا عن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،ليحفظ دينهم و يصون إيمانهم.

و هى تدل على أنه لا بد لمن يتصدى لإنصاف الناس،و يتحمل مسؤوليتهم أن يكون عارفا بأسرار الشريعه،واقفا على دقائقها و حقائقها، و كوامنها و أهدافها..

الأمر الثانی

إنه«صلی اللّه علیه و آله»بین أن حقیقه السعاده تنال بأمرین:

أحدهما:أن یحب علیا«علیه السلام»کما هو فی جمیع حالاته یحبه و فی الرضا و فی الغضب،فی الرخاء و فی البلاء،بل هو یحبه حتی حین یحکم علیه،أو علی ولده بالقتل حین یستحق ذلک،و لا ینقص ذلک من محبته و تفانیه فیه شیئا.

أما حب علی«علیه السلام»لأنه شجاع مثلا،فهو لیس حبا لعلی «علیه السلام»،بل هو حب للشجاعه التی سیحبها حتی لو کانت فی أعداء اللّه،و أعداء الإنسانیه،فهذا الحب لا ینفع صاحبه،و لا یسعده فی الدنیا و الآخره،و لا ینیله رضا اللّه تبارک و تعالی.

الثانی:الأخذ بطریقه علی«علیه السلام»،بمعنی أن ینسجم فیه العمل الجوارحی مع المشاعر،و یستجیب لدعوتها،و هذا ما یعبر عنه بالتأسی و الإقتداء،و أما الحب العقیم،الذی لا یلد العمل الصالح،فلیس بذی قیمه،و لیس من موجبات السعاده،لا فی الدنیا و لا فی الآخره.

الأمر الثالث

إنه«صلی اللّه علیه و آله»تحدث عن الأخذ بطریقه علی«علیه السلام»، و لم یأمر بعمل نفس علی،لا من حیث الکم،و لا من حیث الکیف،بحیث یکون لعمل الناس نفس قیمه و خلوص عمل علی«علیه السلام»..و سائر حالاته و آثاره،بل المطلوب هو أن یتبع المؤمن سبیله،و طریقته،و علی«علیه

السلام»هو القائل:«ألا و إنكم لا تقدرون على ذلك،و لكن أعينونى بورع و اجتهاد،و عفه و سداد» (۱).

و هذا هو السبب أيضا فى أنه«صلى اللّه عليه و آله»قد رتب الشقاء و البوار على مخالفه طريقه على«عليه السلام»،لا على فقدان الأعمال لخصوصيات و قيمه عمل على«عليه السلام»،و ذلك لطف آخر من اللّه تعالى و رسوله«صلى اللّه عليه و آله»فى هذه الأمه،و ذلك واضح لا يخفى..

۱- ۱) راجع:نهج البلاغه(بشرح عبده)ج ۳ ص ۷۱ و مختصر بصائر الدرجات ص ۱۵۴ و مستدرک الوسائل ج ۱۲ ص ۵۴ و بحار الأنوار ج ۳۳ ص ۴۷۴ و ج ۴۰ ص ۳۴۰ و ج ۶۷ ص ۳۲۰ و جامع أحاديث الشيعه ج ۱۴ ص ۳۴ و موسوعه أحاديث أهل البيت«عليهم السلام»للنجفى ج ۵ ص ۹۱ و ج ۷ ص ۱۶۵ و ج ۸ ص ۴۲۵ و نهج السعاده ج ۴ ص ۳۳ و شرح نهج البلاغه للمعتزلى ج ۱۶ ص ۲۰۵ و ينابيع الموده(ط دار الأسوه)ج ۱ ص ۴۳۹ و قواعد المرام فى علم الكلام لابن ميثم البحرانى ص ۱۸۵ و المجالس الفاخره للسيد شرف الدين ص ۳۰۵.

الفصل السادس

اشاره

علی علیه السّلام فی غزوه حنین..

ص: ۳۳

و لسنا بحاجه إلى التذكير بأن عليا«عليه السلام»كان حامل اللواء الأكبر فى حنين.و كثير من المؤرخين و إن لم يجرؤا على التصريح بإسمه،أو عزفوا عن ذلك خيانه منهم للحقيقه،و لكن هناك من صرح به،فقد قال القمى«رحمه اللّه»:«فرغب الناس،و خرجوا على راياتهم،و عقد اللواء الأكبر،و دفعه إلى أمير المؤمنين«عليه السلام»،و كل من دخل مكه برايه أمره أن يحملها،و خرج فى اثنى عشر ألف رجل إلخ..» (۱).

ص: ۳۵

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۴۷ و ۱۴۹ و ۱۵۵ و ۱۶۵ و تفسير القمى ج ۱ ص ۲۸۶ و البرهان(تفسير)ج ۲ ص ۱۱۳ و نور الثقلين ج ۲ ص ۱۹۹ و إعلام الورى ج ۱ ص ۲۲۸ و راجع:الإرشاد للمفيد ج ۱ ص ۱۴۰ و تحفه الأحوذى ج ۵ ص ۱۳۹ و التفسير الأصفى ج ۱ ص ۴۵۹ و التفسير الصافى ج ۲ ص ۳۳۰ و شرح النهج للمعتزلى ج ۱۵ ص ۱۰۶ و جوامع الجامع للطبرسى ج ۲ ص ۵۵ و جامع البيان ج ۱۰ ص ۱۳۰ و كشف الغمه ج ۱ ص ۲۲۰ و ۲۲۱ و سبل الهدى و الرشاد ج ۵ ص ۳۴۱ و شجره طوبى ج ۲ ص ۳۰۷ و زاد المسير ج ۳ ص ۲۸۱ و تفسير القرطبى ج ۸ ص ۱۰۰ و البحر المحيط ج ۵ ص ۲۵ و فتح القدير ج ۲ ص ۳۴۸.

و كان معه«عليه السلام»لواء المهاجرين أيضا.

و لا يصح ما زعموه من أنه«دفع لواء المهاجرين إلى عمر بن الخطاب، و لواء إلى على بن أبى طالب،و لواء إلى سعد بن أبى وقاص إلخ..» (۱).

أولا:لأنهم هم أنفسهم يصرحون بأنه«صلى اللّه عليه و آله»أعطى لواء المهاجرين لعلى«عليه السلام»،و أعطى رايه لعمر بن الخطاب (۲).

ثانيا:إن لواء المهاجرين لا يعطى إلا للشجعان الأكفاء،و لم يظهر من عمر ما يدل على ذلك،بل ظهر منه ما يدل على خلافه،و هو الفرار فى أحد، و خيبر،و قريظه،و غيرها و ها هو يفر فى حنين أيضا..

ما جرى فى حنين

و فى غزوه حنين انهزم المسلمون عن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»، رغم كثرتهم التى لم يسبق أن حصلت لهم قبل ذلك،و التى جعلت بعضهم

۱- ۱) تاريخ الخميس ج ۲ ص ۱۰۱ السيره الحلبيه ج ۳ ص ۱۰۷ و(ط دار المعرفه) ص ۶۴ و السيره النبويه لدحلان(ط دار المعرفه)ج ۲ ص ۱۰۹ و راجع:الطبقات الكبرى ج ۲ ص ۱۵۰ و أعيان الشيعه ج ۱ ص ۲۷۹ و إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۱۲ و ج ۷ ص ۱۷۰.

۲- ۲) السيره الحلبيه ج ۳ ص ۱۰۷ و(ط دار المعرفه)ص ۶۴ و السيره النبويه لدحلان (ط دار المعرفه)ج ۲ ص ۱۰۹ و راجع:الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۲ ص ۱۵۰ و إمتاع الأسماع ج ۷ ص ۱۷۰.

يقول:«لن نغلب اليوم من قلّه» (۱).

نعم لقد هزم الجيش كله،و لم يبق معه«صلى اللّه عليه و آله»سوى بعض بنى هاشم،أحاطوا به«صلى اللّه عليه و آله»،ليكونوا جدارا بشريا يحميه،و على«عليه السلام»وحده،هو الذى كان يقاتل المشركين حتى هزمهم..

ص: ۳۷

۱- ۱) سبل الهدى و الرشاد ج ۵ ص ۳۱۷ عن الواقدى،و أبى الشيخ،و الحاكم،و ابن مردويه،و البزار،و تاريخ اليعقوبى ج ۲ ص ۱۰۰ و البحر المحيط لأبى حيان الأندلسى ج ۵ ص ۲۵ و راجع:السيره الحلبيه ج ۳ ص ۱۱۰ و(ط دار المعرفه) ص ۶۹ و الإفصاح للمفيد ص ۶۸ و مناقب آل أبى طالب ج ۱ ص ۱۸۰ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۵۵ و شرح نهج البلاغه للمعتزلى ج ۱۵ ص ۱۰۶ و تفسير الآلوسى ج ۱۰ ص ۷۳ و الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۲ ص ۱۵۰ و تاريخ الإسلام للذهبى ج ۲ ص ۵۷۴ و البدايه و النهايه ج ۴ ص ۳۶۹ و أعيان الشيعه ج ۱ ص ۲۷۹ و كشف الغمه ج ۱ ص ۲۲۱ و كشف اليقين ص ۱۴۳ و السيره النبويه لابن كثير ج ۳ ص ۶۱۰ و موسوعه الإمام على بن أبى طالب«عليه السلام»فى الكتاب و السنه و التاريخ لمحمد الريشهرى ج ۱ ص ۲۵۵ و نهج الحق للحلى ص ۲۵۱ و إحقاق الحق(الأصل)ص ۲۰۶ و راجع:مجمع الزوائد ج ۶ ص ۱۷۸ و ۱۸۱ و زاد المسير لابن الجوزى ج ۳ ص ۲۸۱ و تفسير السمعانى ج ۲ ص ۲۹۸ و تفسير أبى السعود ج ۴ ص ۵۵ و راجع:بناء المقاله الفاطميه لابن طاووس ص ۱۳۹.

الثابتون فی حنین

زعموا:أن عـددا من المسـلمین قـد ثبتوا فی حرب حنین،و لم یفروا عن النبی«صـلی اللّه علیه و آله»..و قـد اختلفوا فی أعدادهم،و أوردوا طائفه من الأسـماء،و نحن هنا نقتبس بعض المقاطع مما ذکرناه فی کتابنا:الصحیح من سیره النبی«صلی اللّه علیه و آله»فی الجزء الرابع و العشرین منه..

مکتفین بها عما سواها..و ذلک علی النحو التالی:

لم یثبت سوی علی علیه السّلام

لا مجال لتأیید أی من الدعاوی حول ثبات أی کان من الناس سوی علی«علیه السلام»..

غیر أنه یمکن ترجیـح أن یکون هنـاک أفراد قلیلون من بنی هاشم أحاطوا برسول اللّه«صـلی اللّه علیه و آله»،حتی لا یناله سـلاح الکفار.

أما القتال فکان محصورا به«علیه السلام».

و نستند فی ذلک إلی ما یلی من نصوص:

۱-قـال الشـیخ المفیـد«رحمه اللّه»:و لم یبق منهم مع النـبی«صـلی اللّه علیه و آله»إلاـ عشـره أنفس:تسـعه من بنی هـاشم خـاصه،و عاشـرهم أیمـن ابـن أم أیمن،فقتـل أیمن رحمه اللّه علیه،و ثبت التسـعه الهاشـمیون حـتی ثـاب إلی رسـول اللّه«صـلی اللّه علیه و آله»من کان انهزم.

فرجعوا أولا فأولا حتی تلاحقوا،و کانت لهم الکره علی المشرکین، و فی ذلک أنزل اللّه تعالی،و فی إعجاب أبی بکر بالکثره:..

..وَ يَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً وَ ضاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِما رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ، ثُمَّ أَنْزَلَ اللّهُ سَكِينَتَهُ عَلى رَسُولِهِ وَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

(۱)

.

يعنى:أمير المؤمنين عليا«عليه السلام».

و من ثبت معه من بنى هاشم،و هم يومئذ ثمانيه،أمير المؤمنين«عليه السلام»تاسعهم:

العباس بن عبد المطلب،عن يمين رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله».

و الفضل بن العباس عن يساره.

و أبو سفيان بن الحارث ممسك بسرجه عند ثفر بغلته.

و أمير المؤمنين«عليه السلام»بين يديه يضرب بالسيف.

و نوفل بن الحارث،و ربيعه بن الحارث،و عبد اللّه بن الزبير بن عبد المطلب،و عتبه،و معتب ابنا أبى لهب حوله.

و قد ولت الكافه مدبرين سوى من ذكرناه (۲).

۱- ۱) الآيتان ۲۵ و ۲۶ من سوره التوبه.

۲- ۲) الإرشاد للمفيد(ط دار المفيد)ج ۱ ص ۱۴۰ و ۱۴۱،و مناقب آل أبى طالب(ط دار الأضواء)ج ۲ ص ۳۰ و راجع:بحار الأنوار ج ۳۸ ص ۲۲۰ و ج ۲۱ ص ۱۵۶ و المستجاد من كتاب الإرشاد(المجموعه)ص ۸۱ و ۸۲ و شجره طوبى ج ۲ ص ۳۰۸ و أعيان الشيعه ج ۳ ص ۵۲۲ و إعلام الورى ج ۱ ص ۳۸۶-

و كذلك عدهم ابن قتيبه فى المعارف،و الثعلبى فى الكشف (۱).

و أضافوا إلى هؤلاء:أيمن مولى النبى«صلى اللّه عليه و آله» (۲).

قال ابن شهر آشوب:«و كان العباس عن يمينه،و الفضل عن يساره، و أبو سفيان ممسك بسرجه عند ثفر بغلته،و سائرهم حوله،و على«عليه السلام»يضرب بالسيف بين يديه» (۳).

۲-و فى ذلك يقول مالك بن عباده الغافقى:

لم يواس النبى غير بنى هاشم

عند السيوف يوم حنين

هرب الناس غير تسعه رهط

فهم يهتفون بالناس:أين

ثم قاموا مع النبى على المو

ت فآبوا زينا لنا غير شين

و سوى أيمن الأمين من القوم

شهيدا فاعتاض قره عين (۴)

(۲)

-و قريب منه ذكره الطبرسى فى مجمع البيان ج ۵ ص ۱۸ و ۱۹.

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۴۱ ص ۹۳ و ۹۴ و مناقب آل أبى طالب ج ۱ ص ۶۰۴ و(ط المكتبه الحيدريه)ج ۲ ص ۳۳۰.

۲- ۲) بحار الأنوار ج ۴۱ ص ۹۴ و مناقب آل أبى طالب ج ۱ ص ۶۰۴ و ۶۰۵ و(ط المكتبه الحيدريه)ص ۳۳۰.

۳- ۳) المصدر السابق.

۴- ۴) الإرشاد للمفيد ج ۲ ص ۱۴۱.و راجع:مناقب آل أبى طالب(ط دار الأضواء) ج ۲ ص ۳۱ و(ط المكتبه الحيدريه)ج ۱ ص ۳۰۵ و ج ۲ ص ۳۳۱ و بحار الأنوار ج ۳۸ ص ۲۲۰ و ج ۲۱ ص ۱۵۶ و المستجاد من كتاب الإرشاد(المجموعه)-

۳-و قال العباس بن عبد المطلب فی هذا المقام:

نصرنا رسول اللّه فی الحرب تسعه

و قد فر من قد فر عنه فأقشعوا

و قولی إذا ما الفضل شد بسیفه

علی القوم أخری یا بنی لیرجعوا

و عاشرنا لاقی الحمام بنفسه

لما ناله فی اللّه لا یتوجع (۱)

۴-و فی احتجاج المأمون علی علماء عصره،یقول المأمون عن نزول السکینه فی حنین:«إن الناس انهزموا یوم حنین،فلم یبق مع النبی«صلی اللّه علیه و آله»إلا سبعه من بنی هاشم:علی«علیه السلام»یضرب بسیفه، و العباس أخذ بلجام بغله النبی«صلی اللّه علیه و آله»،و الخمسه محدقون

(۴

-ص ۸۳ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۲۸۰ و ج ۳ ص ۵۲۲ و کشف الغمه ج ۱ ص ۲۲۱ و بناء المقاله الفاطمیه لابن طاووس ص ۱۶۲.

۱- ۱) الإرشاد للمفید ص ۱۴۱ و ۱۴۲ و المواهب اللدنیه ج ۱ ص ۱۶۴ و راجع:مناقب آل أبی طالب ج ۲ ص ۳۰ و فی بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۵۶ و ج ۳۸ ص ۲۲۰ و ج ۴۱ ص ۹۴ و مجمع البیان ج ۵ ص ۱۸ و ۱۹ و(ط مؤسسه الأعلمی)ص ۳۵ و کشف الغمه ج ۱ ص ۲۲۱ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۲۸۰ و ج ۳ ص ۵۲۲ و تفسیر المیزان ج ۹ ص ۲۳۱ و الجامع لأحکام القرآن ج ۸ ص ۹۸ و تفسیر البحر المحیط ج ۵ ص ۲۶ و روح المعانی ج ۱۰ ص ۷۴ و تفسیر الآلوسی ج ۱۰ ص ۷۴ و سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۳۴۸ و ۳۴۹ و فی المعارف لابن قتیبه ص ۱۶۴ و نصب الرایه للزیلعی ج ۴ ص ۱۸۰ و أسد الغابه ج ۱ ص ۱۶۱ و الوافی بالوفیات ج ۱۰ ص ۲۰: سبعه،بدل:تسعه.و ثامننا،بدل:و عاشرنا.

بالنبی«صلی اللّه علیه و آله»،خوفا من أن یناله سلاح الکفار،حتی أعطی اللّه تبارک و تعالی رسوله«علیه السلام»الظفر.

عنی بالمؤمنین فی هذا الموضع (۱):علیا«علیه السلام»،و من حضر من بنی هاشم.

فمن کان أفضل؟!أمن کان مع النبی«صلی اللّه علیه و آله»،و نزلت السکینه علی النبی«صلی اللّه علیه و آله»و علیه؟!

أم من کان فی الغار مع النبی«صلی اللّه علیه و آله»،و لم یکن أهلا لنزولها علیه؟! (۲).

۵-قال ابن قتیبه:«کان الذین ثبتوا مع رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله» یوم حنین،بعد هزیمه الناس:علی بن أبی طالب،و العباس بن عبد المطلب -آخذ بحکمه بغلته-و أبو سفیان بن الحارث بن عبد المطلب،و ابنه، و الفضل بن العباس بن عبد المطلب،و أیمن بن عبید-و هو ابن أم أیمن مولاه رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»و حاضنته،و قتل یومئذ هو و ابن أبی سفیان،و لا عقب لابن أبی سفیان-و ربیعه بن الحارث بن عبد المطلب، و أسامه بن زید بن حارثه..» (۳).

۱- ۱) أی فی قوله تعالی: ثُمَّ أَنْزَلَ اللّهُ سَکِینَتَهُ عَلی رَسُولِهِ وَ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ .

۲- ۲) بحار الأنوار ج ۴۹ ص ۱۹۹ و ج ۶۹ ص ۱۴۴ و عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۱۹۳ و حیاه الإمام الرضا«علیه السلام»للقرشی ج ۲ ص ۲۶۴.

۳- ۳) المعارف لابن قتیبه ص ۱۶۴ و بحار الأنوار ج ۳۸ ص ۲۲۰ عنه،و مناقب آل أبی-

فتجد أنه لم يذكر أبا بكر و عمر فی جمله من ثبت.

۶-و كانت نسيبه بنت كعب المازنيه تحثو فی وجوه المنهزمين التراب، و تقول:أين تفرون عن اللّه،و عن رسوله؟!

و مر بها عمر،فقالت له:و يلك ما هذا الذی صنعت؟!

فقال لها:هذا أمر اللّه (۱).

و هذا يدل علی عدم صحه قولهم:إنه كان فی جمله من ثبت مع رسول اللّه«صلی اللّه عليه و آله»فی حنين.حتی ادّعوا:أنه كان آخذا بلجام بغلته «صلی اللّه عليه و آله»..

۷-عن نوفل بن الحارث بن عبد المطلب أنه كان يحدث الناس عن يوم حنين،قال:«فر الناس جميعا،و أعروا رسول اللّه«صلی اللّه عليه و آله»،فلم يبق معه إلا- سبعه نفر،من بنی عبد المطلب:العباس،و ابنه الفضل،و علی، و أخوه عقيل،و أبو سفيان،و ربيعه،و نوفل بنو الحارث بن عبد المطلب، و رسول اللّه«صلی اللّه عليه و آله»مصلت سيفه فی المجتلد،و هو علی بغلته الدلدل،و هو يقول:

أنا النبی لا كذب

أنا ابن عبد المطلب».

(۳

-طالب(ط المكتبه الحيدريه)ج ۲ ص ۳۳۰ و أعيان الشيعه ج ۱ ص ۲۷۹.

۱- ۱) تفسير القمی ج ۱ ص ۲۸۷ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۵۰ و راجع:تاريخ الخميس ج ۲ ص ۱۰۶ و شجره طوبی ج ۲ ص ۳۰۸ و التفسير الصافی ج ۲ ص ۳۳۱ و نور الثقلين ج ۲ ص ۲۰۰.

إلی أن قال:«التفت العباس یومئذ و قد أقشع الناس عن بکره أبیهم، فلم یر علیا«علیه السلام»فی من ثبت،فقال:شوهه بوهه،أفی مثل هذا الحال یرغب ابن أبی طالب بنفسه عن رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»،و هو صاحب ما هو صاحبه؟!یعنی المواطن المشهوره له.

فقلت:نقّص قولک لابن أخیک یا أبه.

قال:ما ذاک یا فضل؟!

قلت:أما تراه فی الرعیل الأول؟!أما تراه فی الرهج؟!

قال:أشعره لی یا بنی.

قلت:ذو کذا،(ذو کذا)،ذو البرده.

قال:فما تلک البرقه؟!

قلت:سیفه یزیّل به بین الأقران.

قال:برّ،ابن بر،فداه عم و خال.

قال:فضرب علی یومئذ أربعین مبارزا کلهم یقدّه حتی أنفه و ذکره، قال:و کانت ضرباته مبتکره» (۱).

۸-و قال الیعقوبی:«فانهزم المسلمون عن رسول اللّه«صلی اللّه علیه

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۷۸ و ۱۷۹ و الأمالی للشیخ الطوسی ص ۵۷۵ أو ۵۸۵ و شجره طوبی ج ۲ ص ۳۲۸ و إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۱۴ و ۱۵ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۸ ص ۴۷۳.

و آله»حتی بقی فی عشره من بنی هاشم.

و قیل:تسعه.

و هم:علی بن أبی طالب،و العباس بن عبد المطلب،و أبو سفیان بن الحارث،و عتبه،و معتب ابنا أبی لهب،و الفضل بن العباس،و عبد اللّه بن الزبیر بن عبد المطلب.و قیل:أیمن ابن أم أیمن» (۱).

۹-«..و فی روایه:لما فرّ الناس یوم حنین عن النبی«صلی اللّه علیه و آله»لم یبق معه إلا- أربعه،ثلاثه من بنی هاشم،و رجل من غیرهم:علی بن أبی طالب،و العباس-و هما بین یدیه-و أبو سفیان بن الحارث آخذ بالعنان، و ابن مسعود من جانبه الأیسر.و لا یقبل أحد من المشرکین جهته إلا قتل» (۲).

۱۰-و قال الطبرسی:«الذین ثبتوا مع رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله» علی،و العباس،فی نفر من بنی هاشم.عن الضحاک بن مزاحم» (۳).

۱۱-عن البراء بن عازب قال:«و لم یبق مع رسول اللّه«صلی اللّه علیه

۱- ۱) تاریخ الیعقوبی ج ۲ ص ۶۲ و موسوعه الإمام علی بن أبی طالب«علیه السلام»فی الکتاب و السنه و التاریخ لمحمد الریشهری ج ۱ ص ۲۵۴.

۲- ۲) راجع المصادر المتقدمه.

۳- ۳) مجمع البیان ج ۵ ص ۱۷ و(ط مؤسسه الأعلمی)ص ۳۲ و راجع:بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۴۷.

و آله»إلا العباس بن عبد المطلب،و أبو سفيان بن الحارث» (۱).

۱۲-و يقول البعض:«و انهزم المسلمون،فانهزمت معهم،فإذا بعمر بن الخطاب،فقلت له:ما شأن الناس؟!

قال:أمر اللّه.

ثم تراجع الناس إلى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله» (۲).

۱۳-قال المجلسى:«إن الإمام الباقر«عليه السلام»قد احتج على الحرورى:بأنهم«كانوا تسعه فقط:على،و أبو دجانه،و أيمن؛فبان أن أبا بكر لم يكن من المؤمنين» (۳).

۱- ۱) التفسير الكبير للرازى ج ۱۶ ص ۲۲ و الكشاف ج ۲ ص ۲۵۹ و المواهب اللدنيه ج ۱ ص ۱۶۳ عن البخارى فى الصحيح،و حاشيه الصاوى على تفسير الجلالين ج ۳ ص ۳۹.

۲- ۲) السيره النبويه لابن كثير ج ۳ ص ۶۲۴ و راجع ص ۶۲۳ عن البخارى و بقيه الجماعه إلا النسائى.و المغازى للواقدى ج ۳ ص ۹۰۸ و صحيح البخارى(ط دار ابن كثير)ج ۴ ص ۱۵۷۰ و(ط دار الفكر)ج ۵ ص ۱۰۱ و عمده القارى ج ۱۷ ص ۳۰۰ و ۳۰۲ و السيره الحلبيه ج ۳ ص ۶۵ و فتح البارى ج ۸ ص ۲۹ و البدايه و النهايه ج ۴ ص ۳۲۹ و راجع:نيل الأوطار ج ۸ ص ۹۲ و عون المعبود ج ۷ ص ۲۷۵ و المنتخب من الصحاح السته لمحمد حياه الأنصارى ص ۱۱۱ و شرح الزرقانى على الموطأ ج ۳ ص ۲۸.

۳- ۳) بحار الأنوار ج ۲۷ ص ۳۲۳.

۱۴-و عند الطبرسی:فما راعنا إلا کتائب الرجال بأیدیها السیوف و العمد،و القنا،فشدوا علینا شده رجل واحد،فانهزم الناس راجعین لا یلوی أحد علی أحد،و أخذ رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»ذات الیمین، و أحدق ببغلته تسعه من بنی عبد المطلب (۱).

۱۵-و عند بعضهم:أن الذین ثبتوا مع رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله» کانوا اثنی عشر رجلا (۲).

۱۶-عن أنس بن مالک،قال:ولی المسلمون مدبرین،و بقی رسول اللّه «صلی اللّه علیه و آله»وحده (۳).

۱- ۱) إعلام الوری ص ۱۲۱ و(ط مؤسسه آل البیت)ج ۱ ص ۲۳۰ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۶۶ و قصص الأنبیاء للراوندی ص ۳۴۷ و راجع:مناقب آل أبی طالب ج ۱ ص ۱۸۱ و شجره طوبی ج ۲ ص ۳۰۹ و الدر النظیم لابن حاتم العاملی ص ۱۸۲.

۲- ۲) سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۳۴۸ عن النووی،و راجع:السیره الحلبیه ج ۳ ص ۱۰۸ و(ط دار المعرفه)ص ۶۵ و السیره النبویه لدحلان(ط دار المعرفه)ج ۲ ص ۱۱۰ و تاریخ الخمیس ج ۲ ص ۱۰۲ و عمده القاری ج ۱۴ ص ۱۵۷ و فتح الباری(ط دار المعرفه-الطبعه الثانیه)ج ۸ ص ۲۳ و(تحقیق محب الدین الخطیب)ج ۸ ص ۳۰.

۳- ۳) سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۲۴۸ و ۲۲۵ عن أحمد،و ابن أبی شیبه،و الحاکم، و ابن مردویه،و البیهقی.و فی هامشه عن:ابن أبی شیبه ج ۱۴ ص ۵۳۰ و ۵۳۱-

۱۷-عن عکرمه:لما کان یوم حنین،ولی المسلمون،و ثبت رسول اللّه «صلی اللّه علیه و آله»،فقال:أنا محمد رسول اللّه ثلاث مرات،و إلی جنبه عمه العباس (۱).

حنین تشبه بدرا

و نلاحظ هنا:أن ما جری فی حنین یشبه ما جری فی بدر من نواح عده، نذکر منها:

۱-الإمداد بالملائکه للمسلمین فی الغزوتین..

۲-إن فئه قلیله غلبت فئه کثیره فی کلیهما..

۳-إن النکایه فی العدو کانت لعلی..

۴-تقارب عدد الذین قتلهم علی«علیه السلام»فی الغزوتین،فقد قتل بیده أربعین رجلا فی حنین (۲)..و فی بدر قتل نصف السبعین،و شارک فی قتل

(۳

-و عن أحمد ج ۳ ص ۱۹۰ و ۲۷۹ و ج ۵ ص ۲۸۶ و ابن سعد ج ۲ ق ۱ ص ۱۱۳ و عن دلائل النبوه للبیهقی ج ۵ ص ۱۴۱ و السنن الکبری ج ۶ ص ۲۰۶ و عن الدولابی فی الکنز ج ۱ ص ۴۲ و راجع:الدر المنثور ج ۳ ص ۲۲۴ و المصنف لابن أبی شیبه ج ۸ ص ۵۵۵ و کنز العمال ج ۱۰ ص ۵۵۲ و البدایه و النهایه ج ۴ ص ۳۷۴ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۳ ص ۶۲۰.

۱- ۱) سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۲۲۶ و الدر المنثور ج ۳ ص ۲۲۵.

۲- ۲) الجامع لأحکام القرآن ج ۸ ص ۹۹ و راجع:کشف الغطاء(ط ق)ج ۱ ص ۱۵-

النصف الآخر (۱)،و هو الذی قتل عتبه و شیبه کما ظهر من سیاق روایه قتلهما.

۵-إن ظروف الحرب،و الإمتیازات التی تؤثر علی مسار القتال کانت لصالح المشرکین فی بدر،و کذلک الحال فی غزوه حنین (۲).

۶-إن کلا من حرب بدر و حرب حنین کانت مصیریه بالنسبه

۲)

-و الکافی ج ۸ ص ۳۷۶ و شرح أصول الکافی ج ۱۲ ص ۵۴۲ و مستدرک سفینه البحار ج ۲ ص ۴۵۲ و ج ۲۱ ص ۱۷۶ و ۱۷۸ و ۱۷۹ و ج ۴۱ ص ۹۴ و ۶۶ و التفسیر الصافی ج ۲ ص ۳۳۲ و نور الثقلین ج ۲ ص ۲۰۱ و موسوعه الإمام علی بن أبی طالب«علیه السلام»فی الکتاب و السنه ج ۱ ص ۲۵۷ و ج ۹ ص ۳۴۱. و راجع:مناقب آل أبی طالب ج ۱ ص ۲۹۵ و ۲۹۶ و(ط المکتبه الحیدریه)ج ۱ ص ۳۵۵ و الأمالی لابن الشیخ ص ۵۸۵ و الإرشاد للمفید ج ۱ ص ۱۴۴.

۱- ۱) راجع:نهج الحق الموجود فی ضمن دلائل الصدق ج ۲ ص ۳۵۳.و لم یعترض علیه ابن روزبهان بشیء.و نور الأبصار ص ۸۶ و شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۱ ص ۲۴،و قال:إذا رجعت إلی مغازی محمد بن عمر الواقدی،و تاریخ الأشراف لیحیی بن جابر البلاذری،و غیرها علمت صحه ذلک.و کتاب الأربعین للشیرازی ص ۴۱۹ و بحار الأنوار ج ۴۱ ص ۱۴۶ و شجره طوبی ج ۲ ص ۲۷۳ و موسوعه الإمام علی بن أبی طالب«علیه السلام»فی الکتاب و السنه و التاریخ لمحمد الریشهری ج ۹ ص ۳۳۹ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۳۳۰ و ۳۹۵ و کشف الیقین ص ۱۲۶ و إحقاق الحق(الأصل)ص ۲۰۶ و شرح إحقاق الحق ج ۳۲ ص ۳۳۴.

۲- ۲) راجع:الصحیح من سیره النبی«صلی اللّه علیه و آله»ج ۲۴.

للمسلمین،و لذلک قال«صلی اللّه علیه و آله»فی بدر و حنین:اللهم إن تهلک هذه العصابه لا تعبد،و إن شئت أن لا تعبد لا تعبد..

۷-توافق عدد قتلی المشرکین فی بدر و حنین و هو عدد سبعین (۱).

۸-إن عدد الشهداء فیهما کان خمسه علی بعض الأقوال (۲)..

۹-حاجه المسلمین إلی الماء کانت فی حنین،کما کانت فی بدر (۳).

۱۰-کانت غزوه بدر أول غزوه للعرب،و حنین کانت آخر غزوه

۱- ۱) سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۳۳۴ و راجع:تاریخ الأمم و الملوک ج ۲ ص ۳۴۹ و تاریخ الإسلام للذهبی ج ۲ ص ۵۸۸ و البدایه و النهایه ج ۴ ص ۳۸۳ و السیره النبویه لابن هشام ج ۴ ص ۸۹۹ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۳ ص ۶۳۵ و الإکتفاء للکلاعی ج ۲ ص ۲۴۶ و عیون الأثر ج ۲ ص ۲۱۸.

۲- ۲) سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۳۳۴ و راجع:تفسیر المیزان ج ۹ ص ۲۳۵ و مجمع الزوائد ج ۶ ص ۱۸۹ و ۱۹۰ و تاریخ الأمم و الملوک ج ۲ ص ۳۵۲ و البدایه و النهایه ج ۴ ص ۳۸۹ و السیره النبویه لابن هشام ج ۴ ص ۹۰۶ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۳ ص ۶۴۴ و تاریخ خلیفه بن خیاط ج ۱ ص ۸۸.

۳- ۳) سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۳۳۵ و ج ۹ ص ۴۵۴ عن أبی نعیم،و عمده القاری ج ۱۳ ص ۴۳ و راجع:الفایق فی غریب الحدیث ج ۳ ص ۳۰۷ و تاج العروس ج ۱۰ ص ۱۲۶ و مسند الرویانی ج ۲ ص ۲۵۷ و الخصائص الکبری ج ۱ ص ۴۵۰ و غریب الحدیث للخطابی ج ۱ ص ۴۱۲ و المعجم الکبیر للطبرانی ج ۷ ص ۱۸.

لهم،فخمدت جمره العرب بهاتين الغزوتين.

۱۱-إنه«صلى اللّه عليه و آله»رمى فى الغزوتين بالتراب فى وجوه المشركين و قال:شاهت الوجوه..

۱۲-كلتا الغزوتين كانت بين المسلمين و المشركين..

و قد ذكرنا تفاصيل هذه الغزوه فى كتابنا:الصحيح من سيره النبى الأعظم«صلى اللّه عليه و آله»فليراجع.

أحداث ما بعد الهزيمه

و يقولون:إنه لما رأى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»الهزيمه وقعت على المسلمين فى حنين ركض بغلته نحو على،فرآه قد شهر سيفه،فأمر العباس بأن ينادى:يا أصحاب سوره البقره،و يا أصحاب الشجره إلى أين تفرون؟!هذا رسول اللّه إلخ.. (۱).

و لم يفصح لنا هذا النص عن سبب توجه النبى«صلى اللّه عليه و آله» إلى على«عليه السلام»،فهو لم يذهب نحوه ليتأكد من فراره و عدمه،فهو

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۵۰ و ۱۵۱ و التفسير الصافى ج ۲ ص ۳۳۱ و ۳۳۲ و التفسير الأصفى ج ۱ ص ۴۵۹ و ۴۶۰ و تفسير الميزان ج ۹ ص ۲۳۴ و نور الثقلين ج ۲ ص ۱۹۹ و ۲۰۰ و تفسير القمى ج ۱ ص ۲۸۷ و ۲۸۸ و راجع: تاريخ الخميس ج ۲ ص ۱۰۴ و السيره النبويه لدحلان(ط دار المعرفه)ج ۲ ص ۱۱۱.

يعرف عليا،و قد خبره طيله عشرين عاما من الجهاد و التضحيه،و لكنه أراد أن يطمئن إلى سلامه على«عليه السلام»،لأن هذا الفرار الذى وقع على المسلمين لا- مبرر له،إلا- إن كانوا قد فقدوا الحامى و الناصر،و هو على«عليه السلام»بأن يكون قد أصيب بمكروه،لأنه«عليه السلام»كان هو العماد للجيش،و هو الآتى بالنصر فى جميع الحروب..و كم من مره هزم الجيش كله،أو أخذه الرعب حتى حجزه عن القتال..ثم كان«عليه السلام»هو المنقذ،و هو الحامى.

كما أن هذه اللفته النبويه المباركه قد بينت لنا مقام على«عليه السلام»، و أهميه موقعه فى ساحات الجهاد..لكى يصونه من الأباطيل التى ربما يحاول المغرضون نسبتها إليه،و خداع بسطاء الناس بها،مثل أن يزعموا للناس أن عليا«عليه السلام»قد فر ايضا..فإن عليا«عليه السلام»كان قد غاص فى أوساط الأعداء حتى افتقده العباس،و ظن أنه تخلى عن موقعه، و عن دوره،فأطلق كلمات تعبر عن تبرم و شك (۱)،فدلوه عليه و هو فى جموع أولئك الأعداء المتكالبين على قتله،و قتل رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،و من معهما من المؤمنين..

۱- ۱) راجع:بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۷۸ و ۱۷۹ و الأمالى للشيخ الطوسى ص ۵۷۵ أو ص ۵۸۵ و شجره طوبى ج ۲ ص ۳۲۸ و إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۱۴ و ۱۵ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۸ ص ۴۷۳.

علی علیه السّلام یقتل ذا الخمار

و قالوا:لما انهزمت هوازن کانت راياتهم مع ذی الخمار،فلما قتله علی «علیه السلام»أخذها عثمان بن عبد اللّه بن ربیعه،فقاتل بها حتی قتل (۱).

و یلاحظ:أن عامه الذین یذکرون قتل عثمان بن عبد اللّه،قد ذکروا أنه أخذ الرایه بعد قتل ذی الخمار،و لکنهم لا یصرحون بإسم الذی قتل ذا الخمار هذا (۲).

کما أنهم لم یذکروا لنا إسم الذی قتل عثمان بن عبد اللّه..و نکاد نطمئن إلی أن قاتله هو علی«علیه السلام»دون سواه..لأنه هو الذی هزم المشرکین دون سواه علی«علیه السلام»..

و سیأتی:أن الظاهر هو أن أحدا من المسلمین لم یقتل أحدا من المشرکین

---

۱ - ۱) بحار الأنوار ج ۴۱ ص ۹۶ و مناقب آل أبی طالب ج ۱ ص ۶۰۶(ط المکتبه الحیدریه)ج ۲ ص ۳۳۳ عن محمد بن إسحاق،و تاریخ الأمم و الملوک ج ۲ ص ۳۴۹ و البدایه و النهایه(ط دار إحیاء التراث العربی)ج ۴ ص ۳۸۳ و السیره النبویه لابن هشام(ط مکتبه محمد علی صبیح)ج ۴ ص ۸۹۸ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۳ ص ۶۳۵.

۲- ۲) راجع علی سبیل المثال:تاریخ الخمیس ج ۲ ص ۱۰۶ و تاریخ الأمم و الملوک ج ۲ ص ۳۴۹ و السیره النبویه لابن هشام ج ۴ ص ۸۹۹ و سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۳۳۴ و الإکتفاء للکلاعی ج ۲ ص ۲۴۶ و البدایه و النهایه ج ۴ ص ۳۸۳ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۳ ص ۶۳۵.

فی هذه الحرب،فی ساحات القتال.بل انهم حین رجعت راجعه المسلمین وجدوا الأسری مکتفین.و قد ذکرنا بعض الدلائل علی هذا (۱).

قتل أبی جرول

و یذکرون فی قتل أبی جرول ما یشبه ما ذکروه فی قتل ذی الخمار فقد رووا:

عن البراء بن عازب قال:کان رجل علی جمل له أحمر،بیده رایه سوداء، علی رمح طویل،أمام هوازن،و هوازن خلفه.إذا أدرک طعن برمحه،و إن فاته الناس،رفع رمحه لمن وراءه فاتبعوه.فبینما هو کذلک إذ هوی له علی بن أبی طالب،و رجل من الأنصار یریدانه،فأتاه علی بن أبی طالب من خلفه،فضرب عرقوبی الجمل،فوقع علی عجزه،و وثب الأنصاری علی الرجل،فضربه ضربه أطن قدمه بنصف ساقه،فانجعف عن رحله.

و اجتلد الناس،فو اللّه ما رجعت راجعه الناس من هزیمتهم حتی وجدوا الأسری مکتفین عند رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله» (۲).

۱- ۱) راجع کتابنا:الصحیح من سیره النبی الأعظم«صلی اللّه علیه و آله»ج ۲۴.

۲- ۲) سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۳۱۹ و تاریخ الخمیس ج ۲ ص ۱۰۲ و السیره النبویه لدحلان(ط دار المعرفه)ج ۲ ص ۱۱۱ و السیره الحلبیه ج ۳ ص ۱۱۱ و(ط دار المعرفه)ص ۶۹ و راجع:مسند أحمد ج ۳ ص ۳۷۶ و تاریخ الأمم و الملوک ج ۲ ص ۳۴۸ و البدایه و النهایه(ط دار إحیاء التراث العربی)ج ۴ ص ۳۷۳ و السیره النبویه لابن هشام(ط مکتبه محمد علی صبیح)ج ۴ ص ۸۹۶ و عیون الأثر ج ۲ ص ۲۱۶ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۳ ص ۶۱۸ و مصادر کثیره تقدمت.

و نقول:

إن الصحيح هو أن عليا«عليه السلام»هو الذى قتل أبا جرول، فلاحظ ما يلى:

١-قال اليعقوبى:«و مضى على بن أبى طالب إلى صاحب رايه هوازن فقتله،و كانت الهزيمه» (١).

٢-لعل هذا النص قد تعرض للتحريف،و التصرف و التزييف كما تعودناه فى كثير من المواضع،من قبل شانئى على«عليه السلام»..إذ قد روى الآخرون حادثه قتل أبى جرول،مصرحين،بأن الذى قتله هو على «عليه السلام»وحده..

و قال الشيخ المفيد«رحمه اللّه»:و إذا فاته الناس دفع لمن وراءه،و جعل يقتلهم و هو يرتجز:

أنا أبو جرول لا براح

حتى نبيح القوم أو نباح

قال:فصمد له أمير المؤمنين«عليه السلام»،فضرب عجز بعيره، فصرعه،ثم ضربه فقطره،ثم قال:

قد علم القوم لدى الصباح

أنى لدى الهيجاء ذو نصاح

فكانت هزيمه المشركين بقتل أبى جرول.

قال:و قتل على«عليه السلام»أربعين رجلا بعد قتل أبى جرول (٢).

١- ١) تاريخ اليعقوبى ج ٢ ص ۶٣.

٢- ٢) الإرشاد للمفيد ج ١ ص ١۴٢-١۴۴ و بحار الأنوار ج ٢١ ص ١۵٧ و ج ۴١-

۳-قال ابن شهر آشوب:«و فارسهم أبو جرول،و إنه قدّه عظیما بنصفین،بضربه فی الخوذه،و العمامه،و الجوشن،و البدن إلی القربوس،و قد اختلفوا فی اسمه» (۱).

بیانات ضروریه

و هنا بیانات یحسن التعرض لها،و هی التالیه:

۱-قالوا:«فی عقر علی«علیه السلام»بعیر حامل رایه الکفار دلیل جواز عقر فرس العدو،و مرکوبه،إذا کان ذلک عونا علی قتله» (۲).

۲-إن اللواء هو محط أنظار جمیع المقاتلین،فقتل حامله،و سقوط اللواء، یرعب الجیش،و یشوش حرکته،و یصیب المقاتلین بحاله من الضیاع و الإحباط..و یهیؤهم للهزیمه،و یدخلهم فی التفکیر فیها فعلا..و هذا ما حصل بقتل أبی جرول..

۳-لا منافاه بین قولهم:إن هزیمه المشرکین کانت حین رماهم النبی «صلی اللّه علیه و آله»بکف من تراب أو حصی..و بین کون السبب هو قتل أبی جرول،فإن قتله قد یکون متصلا بما فعله النبی«صلی اللّه علیه و آله»من

۲)

-ص ۹۴ و مناقب آل أبی طالب ج ۱ ص ۶۰۴-۶۰۶ و(ط المکتبه الحیدریه) ج ۲ ص ۳۳۱ و الدر النظیم ص ۱۸۳ و کشف الغمه ج ۱ ص ۲۲۲.

---

۱ - ۱) بحار الأنوار ج ۴۱ ص ۶۶ عن مناقب آل أبی طالب ج ۱ ص ۲۹۵-۲۹۶ و(ط المکتبه الحیدریه)ج ۱ ص ۳۵۵ و مستدرک سفینه البحار ج ۲ ص ۵۴۲.

۲- ۲) سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۳۵۰ و زاد المعاد ج ۳ ص ۴۸۳.

حيث الزمان..

۴-قول ابن شهر آشوب:إن عليا قدّ أبا جرول بنصفين يدل على عدم صحه قولهم:إن أنصاريا قد شارك عليا فى ذلك..و إن كنا لا نستبعد أن يكون ذلك الأنصارى حاضرا و ناظرا..لكن إثبات مشاركته غير ظاهر..

۵-لو صح ما ذكروه لبادروا إلى ذكر إسم ذلك الأنصارى،و لعل ذكر اسمه أولى عند هؤلاء من ذكر اسم على«عليه السلام»..إذ ليس من الإنصاف أن يذكروا اسم من ضرب الجمل،و يهملوا من قتل ذلك الفارس العظيم القائد لجيوش المشركين!!

۶-ما ذكرته الروايه من اجتلاد المسلمين و المشركين بعد عوده المسلمين من الهزيمه،يتناقض مع ما صرحت به بعض النصوص من أن الهزيمه وقعت على المشركين،و لم يضرب المسلمون بسيف،و لا طعنوا برمح.

شعر على عليه السّلام فى حرب حنين

و ذكروا أيضا:أن عليا«عليه السلام»قال فى حرب حنين؛و أنكرها ابن هشام:

ألم تر أن اللّه أبلى رسوله

بلاء عزيز ذى اقتدار و ذى فضل

و قد أنزل الكفار دار مذله

فلاقوا هوانا من أسار و من قتل

فأمسى رسول اللّه قد عز نصره

و كان أمين اللّه أرسل بالعدل

فجاء بفرقان من اللّه منزل

مبينه آياته لذوى العقل

فآمن أقوام بذاك فأيقنوا

فأمسوا بحمد اللّه مجتمعى الشمل

و أنكر أقوام فزاغت قلوبهم

فزادهم ذو العرش خبلا على خبل

و حكم فيهم (۱)يوم بدر رسوله

و قوما كماه (۲)فعلهم أحسن الفعل

بأيديهم بيض خفاف قواطع

و قد حادثوها بالجلاء و بالصقل

فكم تركوا من ناشئ ذى حميه

صريعا و من ذى نجده منهم كهل

و تبكى عيون النائحات عليهم

تجود بإرسال الرشاش و بالوبل

نوائح تبكى عتبه الغى و ابنه

و شيبه تنعاه و تنعى أبا جهل

و ذا الذحل تنعى و ابن جدعان فيهم

مسلبه حرى مبينه الثكل

ثوى منهم فى بئر بدر عصابه

ذوو نجدات فى الحروب و فى المحل

دعا الغى منهم من دعا فأجابه

و للغى أسباب مرمقه الوصل

فأضحوا لدى دار الجحيم بمعزل

عن الشغب و العدوان فى أسفل السفل (۳)

و نقول:

أولا:إن الشعر طريقه تعبير لها أثر فى النفوس،و يستهويها لحفظه،

۱- ۱) و أمكن منهم.

۲- ۲) غضابا.

۳- ۳) راجع:سبل الهدى و الرشاد ج ۴ ص ۱۲۵ و بحار الأنوار ج ۱۹ ص ۳۲۱ و ج ۴۱ ص ۹۴ و مناقب آل أبى طالب ج ۱ ص ۷۵ و ج ۲ ص ۳۳۱ و البدايه و النهايه ج ۳ ص ۴۰۴ و السيره النبويه لابن هشام ج ۲ ص ۵۳۸ و السيره النبويه لابن كثير ج ۲ ص ۵۲۵.

و ترديده،و تناقله،و الإحتفاظ به،و إبلاغه للأجيال كما أنه يستفز المشاعر، و يلهب الأحاسيس فى كثير من الأحيان،فإذا أمكن الإستفاده منه فى خدمه الحق و الدين فلا ضير فى ذلك،و لا حرج إذا التزموا بحدود اللّه فيه.

ثانيا:إن عليا حين يقول الشعر،فإنك لا تجد فى شعره«عليه السلام» تلك السلبيات التى ألمح القرآن إليها..فهو لا يستهوى الغاوين عن الحق، و ليس فيه هيمان فى كل واد،و لا هو يقول ما لا يفعل..

بل هو شعر يستهوى الباحثين عن الحق،و فيه إتباع لسبيل الرشد،و لا يحيد عن سبيل اللّه له سبحانه،و لو بمقدار ذره أو شعره..و هو تقرير للحقائق،و إخبار عن الوقائع،و قول فصل،و وعد صادق..

كما أنك لا تجد فيه أى نوع من أنواع الخيال الباطل،و الأوهام الرعناء، و الزائفه..

ثالثا:إنه«عليه السلام»لم يذكر شيئا عن جهد نفسه و جهاده فى بدر، و أحد،و خيبر،و الخندق،و قريظه،و النضير،و ذات السلاسل،و فدك، و سواها،و لا يتغنى فيه ببطولات سطرها أى من الناس فى حنين.

بل هو يخص رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»بالثناء،و ينسب إليه كل نصر و توفيق.

رابعا:إنه«عليه السلام»يذكر الناس فى شعره هذا بحقائق الدين القائمه على الحق و العدل،و يشير إلى القرآن بعنوان أنه المفرق بين الحق و الباطل، و المنسجم مع ما تقضى به العقول،بما فيه من هدايات تستنزل التوفيق الإلهى، و تكون معاندتها من أسباب الخذلان و زياده العمى فى القلب..

غنائم حنين لمن

إننا نعتقد:أن غنائم حنين كانت لرسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله» و على«عليه السلام»،لأن المسلمين انهزموا عن بكره أبيهم،و قد صرحت بعض النصوص بأنه لم يكن منهم قتال فى حنين أبدا..و قد بقيت جماعه من بنى هاشم-حسب قول عدد من النصوص المتقدمه-آثروا أن يحيطوا بالنبى«صلى اللّه عليه و آله».

أما على فقد قام بأمر اللّه بقتال المشركين،حتى هزمهم وحده كما تقدم..

و لكن النبى«صلى اللّه عليه و آله»بعد أن هزم اللّه المشركين،أراد أن يحفظ ماء وجه أصحابه،فقرر أن يجعل لهم نصيبا من الغنائم..فأعلن لهم بذلك،ثم استجازهم بأن يعطى من هذه الغنائم المؤلفه قلوبهم،متوخيا طيب نفوس الأنصار بعد ما نفذ ما أمره اللّه تعالى به (۱).

و قد تحدثنا عن ذلك فى كتابنا الصحيح من سيره النبى الأعظم«صلى اللّه عليه و آله»جزء ۲۵.

۱- ۱) الروض الأنف ج ۴ ص ۱۶۷ و راجع:مسند أحمد ج ۴ ص ۴۲ و صحيح البخارى (ط دار الفكر)ج ۵ ص ۱۰۴ و السنن الكبرى للبيهقى ج ۶ ص ۳۳۹ و عمده القارى ج ۱۷ ص ۳۰۷ و المصنف لابن أبى شيبه ج ۸ ص ۵۵۶ و كنز العمال ج ۱۴ ص ۶۴ و جامع البيان ج ۱۰ ص ۱۲۹ و تفسير الثعلبى ج ۵ ص ۲۴ و تفسير البغوى ج ۲ ص ۲۸۰ و تفسير القرآن العظيم ج ۱ ص ۳۹۷ و العبر و ديوان المبتدأ و الخبر ج ۲ ق ۱ ص ۲۹۳ و السيره النبويه لابن كثير ج ۳ ص ۶۷۷.

اقطع لسانه

اشاره

قالوا:كان«صلى اللّه عليه و آله»قد أعطى العباس بن مرداس أربعا (۱)(و قيل:أربعين (۲))من الإبل يوم حنين،فسخطها،و أنشد يقول:

أتجعل نهبى و نهب العبيد (۳)

بين عيينه و الأقرع

فما كان حصن و لا حابس

يفوقان شيخى فى المجمع

و ما كان(كنت)دون امرئ منهما

و من تضع اليوم لا يرفع

فبلغ النبى«صلى اللّه عليه و آله»ذلك،فاستحضره،و قال له:أنت القائل:

أتجعل نهبى و نهب العبيد

بين الأقرع و عيينه

۱- ۱) تاريخ مدينه دمشق ج ۲۶ ص ۴۱۴ و الإرشاد(ط دار المفيد)ج ۱ ص ۱۴۷ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۶۰ و تخريج الأحاديث و الآثار ج ۲ ص ۲۷۲ و حليه الأبرار ج ۱ ص ۲۹۴ و كشف الغمه ج ۱ ص ۲۲۴ و إمتاع الأسماع ج ۹ ص ۲۹۸ و الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۴ ص ۲۷۲ و مستدركات علم رجال الحديث ج ۴ ص ۳۵۸ و سبل الهدى و الرشاد ج ۵ ص ۳۹۸.

۲- ۲) السيره الحلبيه ج ۳ ص ۱۲۰ و(ط دار المعرفه)ج ۳ ص ۸۴ و الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۲ ص ۱۵۳ و عيون الأثر ج ۲ ص ۲۲۰.

۳- ۳) العبيد كزبير:فرس،قاموس المحيط ج ۱ ص ۳۱۱ و هو اسم فرس عباس بن مرداس بالذات.

فقال له أبو بكر:بأبى أنت و أمى،لست بشاعر.

قال:و كيف؟!

قال:قال:بين عيينه و الأقرع.

فقال رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»لأمير المؤمنين«عليه السلام»:

«قم-يا على-إليه،فاقطع لسانه».

قال:فقال العباس بن مرداس:فو اللّه،لهذه الكلمه كانت أشد علىّ من يوم خثعم،حين أتونا فى ديارنا.

فأخذ بيدى على بن أبى طالب،فانطلق بى،و لو أرى أحدا يخلصنى منه لدعوته،فقلت:يا على،إنك لقاطع لسانى؟!

قال:إنى لممض فيك ما أمرت.

قال:ثم مضى بى،فقلت:يا على،إنك لقاطع لسانى.

قال:إنى لممض فيك ما أمرت.

فما زال بى حتى أدخلنى الحظائر،فقال لى:اعتد ما بين أربع إلى مائه.

قال:قلت:بأبى أنتم و أمى،ما أكرمكم،و أحلمكم،و أعلمكم!

قال:فقال:إن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»أعطاك أربعا،و جعلك مع المهاجرين.فإن شئت فخذ المائه،و كن مع أهل المائه.

قال:قلت:أشر على.

قال:فإنى آمرك أن تأخذ ما أعطاك،و ترضى.

قلت:فإنی أفعل (۱).

و ذکروا فی توضیح ما جری:أن النبی«صلی اللّه علیه و آله»لما قال:

اقطعوا عنی لسانه،قام عمر بن الخطاب،فأهوی إلی شفره کانت فی وسطه لیسلها،فیقطع بها لسانه.

فقال النبی«صلی اللّه علیه و آله»لأمیر المؤمنین«علیه السلام»:قم أنت فاقطع لسانه،أو کما قال (۲).

و فی نص آخر:فقال أبو بکر:بأبی أنت و أمی،لم یقل کذلک،و لا و اللّه ما أنت بشاعر،و ما ینبغی لک،و ما أنت براویه.

قال:فکیف قال؟!

فأنشده أبو بکر.

فقال النبی«صلی اللّه علیه و آله»:اقطعوا عنی لسانه.

ففزع منها ناس،و قالوا:أمر بالعباس بن مرداس أن یمثل به،و إنما

۱- ۱) الإرشاد للمفید ج ۱ ص ۱۴۶-۱۴۸ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۶۰ و ۱۶۱ و ۱۷۰ و ۱۷۱ و إعلام الوری ص ۱۲۵ و(ط مؤسسه آل البیت)ج ۱ ص ۲۳۷ و راجع:سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۳۹۸ و ۳۹۹ و السیره الحلبیه ج ۳ ص ۱۲۰ و عن دلائل النبوه للبیهقی ج ۵ ص ۱۸۱ و کشف الغمه ج ۱ ص ۲۲۵ و الطبقات الکبری لابن سعد ج ۴ ص ۲۷۲ و تاریخ مدینه دمشق ج ۲۶ ص ۴۱۵ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۲۸۱.

۲- ۲) راجع:الإرشاد للمفید(هامش)ص ۱۴۷ و حلیه الأبرار ج ۱ ص ۲۹۴.

أراد رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»بقوله:اقطعوا عنى لسانه،أى يقطعوه بالعطيه من الشاء و الغنم (۱).

و قد ذكروا كذلك:أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»أرسل إليه بحله (۲).

و فى روايه:فأتم له رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»ماءه (۳).

و الظاهر:أنه«صلى اللّه عليه و آله»أعطاه ذلك مكافأه،لقبوله ما عرضه عليه أمير المؤمنين على«عليه السلام».

و نقول:

۱- ۱) سبل الهدى و الرشاد ج ۵ ص ۳۹۹ و السيره الحلبيه ج ۳ ص ۱۲۰ و(ط دار المعرفه) ص ۸۴ و راجع:زاد المسير ج ۶ ص ۲۸۰ و تاريخ مدينه دمشق ج ۲۶ ص ۴۱۵.

۲- ۲) السيره الحلبيه(ط دار المعرفه)ج ۳ ص ۸۵ و تخريج الأحاديث و الآثار ج ۲ ص ۲۷۲ و راجع:تاريخ مدينه دمشق ج ۲۶ ص ۴۲۵ و أحكام القرآن لابن العربى ج ۳ ص ۴۶۶ و البدايه و النهايه(ط دار إحياء التراث العربى)ج ۹ ص ۲۹۰.

۳- ۳) صحيح مسلم ج ۳ ص ۱۰۸ و السنن الكبرى للبيهقى ج ۷ ص ۱۷ و مسند الحميدى ج ۱ ص ۲۰۰ و معرفه السنن و الآثار ج ۵ ص ۱۹۹ و تخريج الأحاديث و الآثار ج ۲ ص ۲۷۱ و كنز العمال ج ۱۰ ص ۵۴۳ و تفسير البغوى ج ۲ ص ۲۸۰ و تاريخ مدينه دمشق ج ۲۶ ص ۴۱۳ و تاريخ الإسلام للذهبى ج ۲ ص ۶۰۲ و البدايه و النهايه ج ۴ ص ۴۱۲ و السيره النبويه لابن كثير ج ۳ ص ۶۸۰ و السيره الحلبيه ج ۳ ص ۱۲۰ و(ط دار المعرفه)ص ۸۴ و سبل الهدى و الرشاد ج ۵ ص ۳۹۹ و العبر و ديوان المبتدأ و الخبر ج ۲ ق ۲ ص ۴۸.

إن لنا هنا بيانات عديده،نذكر منها:

لا معنى للخوف إذن

زعمت بعض المرويات:

أنه«صلى اللّه عليه و آله»قال لأبى بكر:«اقطع لسانه عنى،و أعطه مئه» (۱)..و هذا غير صحيح:

أولا:لأن ابن مرادس توهم أنه يريد قطع لسانه بالفعل (۲)،و ظن ذلك ناس آخرون (۳)و هذا الظن لا يتلاءم مع كلمه«عنى»فإنها تدل عند جميع الناس أنه يريد أن يكون العطاء هو يقطع لسانه عن الكلام حول هذا الموضوع..

يضاف على ذلك قوله:و أعطه مئه من الإبل،فإنها تشير إلى إراده تكريمه،لا إلى معاقبته بقطع لسانه على الحقيقه.

ثانيا:إن أبا بكر قد سعى إلى تغيير قرار النبى بقطع لسان الرجل،

۱- ۱) السيره الحلبيه ج ۳ ص ۱۲۰ و(ط دار المعرفه)ص ۸۴ عن الكشاف،و تفسير أبى السعود ج ۵ ص ۱۶۹ و تفسير الآلوسى ج ۱۵ ص ۶۵.

۲- ۲) السيره الحلبيه ج ۳ ص ۱۲۰ و(ط دار المعرفه)ص ۸۴ و الإرشاد للمفيد ج ۱ ص ۱۴۶-۱۴۸ و كنز العمال ج ۱۰ ص ۵۱۷ و إعلام الورى ص ۱۲۵ و(ط مؤسسه آل البيت)ج ۱ ص ۲۳۷ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۶۰ و ۱۶۱ و ۱۷۰ و ۱۷۱ و تاريخ مدينه دمشق ج ۲۶ ص ۴۱۳ و أعيان الشيعه ج ۱ ص ۲۸۱.

۳- ۳) السيره الحلبيه ج ۳ ص ۱۲۰ و(ط دار المعرفه)ص ۸۴ و سبل الهدى و الرشاد ج ۵ ص ۳۹۹.

و صار يوضح للنبى أن كلام ابن مرداس لا يتضمن إساءه تستحق قطع لسانه،متهما النبى«صلى اللّه عليه و آله»بأنه لم يفهم معنى كلام ابن مرداس..فهل بعد هذا يمكن أن يأمن النبى«صلى اللّه عليه و آله»على أبى بكر من أن يخطئ فى فهم قوله:اقطع لسانه،فيقطع لسان الرجل على الحقيقه؟!..

ثالثا:كانت هناك وحده حال قائمه بين أبى بكر و عمر،فلعله-يتأثر بموقف عمر،و يقبل بتأويله لكلام النبى«صلى اللّه عليه و آله»،و يفسح المجال له ليقطع لسان الرجل بشفرته التى أهوى إليها ليسلها من وسطه..

و لسوف لن ينفع الندم و الأسف بعد ذلك..

إخافه الناس بالمزاح لا تجوز

و قد يقال:إن من المعلوم:أنه لا يجوز إخافه الناس بلا سبب يرضاه اللّه تعالى..فكيف يخيف النبى«صلى اللّه عليه و آله»ابن مرداس بكلام كان أشد عليه من يوم خثعم،حين أتوهم فى ديارهم؟!

و كيف يواصل على«عليه السلام»إخافته بإيهامه أنه سينفذ فيه أمر النبى الذى يخشاه؟!

و نجيب:

أولا:إن الحرام هو الفعل و القول الذى يدل دلاله قاطعه على ضرر يخشاه ذلك الشخص..و لكن لو فعل أو قال ما هو حلال،و ما له دلاله صحيحه على أمر مباح،لكن السامع أخطأ فى فهمه،بسبب قله تدبره فى معناه،أو لخطأ السامعه عنده..فليس هذا من الحرام فى شىء،لأن المتكلم

لا- يتحمل مسؤوليه الأخطاء التى يقع فيها السامع المقصر أو المخطئ فى فهم معنى الكلام أو فى سماعه..و هذا بالذات هو ما جرى لعباس بن مرداس..

ثانيا:إن النبى«صلى اللّه عليه و آله»لم يخاطب ابن مرداس،بل كان خطابه موجها إلى على«عليه السلام»،و المطلوب منه هو أن يفهم مقاصده من يوجّه خطابه إليه،بالطريقه التى يعرف أنه يفهم تلك المقاصد من خلالها.

و ربما يكون هناك إشارات أو رموز بين المتخاطبين..و لا يعنيه ما يفهمه الآخرون فى شىء،فقد يفهمون شيئا،و قد لا يفهمون،و قد يخطئون و قد يصيبون،و ربما يكون قاصدا للتعميه عليهم.

و جواب على لابن مرداس لم يتضمن جديدا،بل هو أكد له على عزمه على تنفيذ أمر رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»..لكى تحصل المفاجأه الساره التى ستتضاعف آثارها على ابن مرداس،من خلال زياده البهجه،و عمق الفرحه،و السعاده،و الشعور بالإمتنان بصوره أعمق و أصدق..

مشوره على عليه السّلام على ابن مرداس

و تأتى نصيحه أمير المؤمنين«عليه السلام»لابن مرداس لتكون إسهاما فى تكامل هذا الرجل روحيا،و تعميق شعوره بالكرامه و بالقيمه الإنسانيه، و ليصبح معيار الربح و الخساره عنده ليس هو الحصول على الأموال، و المناصب،بل هو الحصول على الميزات الروحيه و الإيمانيه،و السابقه فى الدين،و التحلى بالشيم و الميزات الإنسانيه.

و قد رسمت مشوره على«عليه السلام»لابن مرداس حدودا أظهرت له:أن هناك نوعان من الناس،هم:أهل الهجره و السابقه،و الجهاد، و التضحيه بالمال،و النفس،و الولد،و التخلى عن الأوطان،و عن الأهل و العشيره من أجل دينهم،و حفظ إيمانهم.

و يقابلهم:أهل الطمع و طلاب الدنيا،الذين يقيسون الأمور بالأرقام و الأعداد.

و قد جاء رسم هذه الحدود له فى نفس اللحظه التى انفتحت فيها بصيرته على معنى القيمه،حين ساقته تحولات الأمور معه إلى أن يلهج بالقول:«بأبى أنتم و أمى،ما أكرمكم،و أحلمكم،و أعلمكم..»!

فوجد نفسه أمام كرم لا يضاهى،تجلى له بهذا العطاء الجليل..

و أمام حلم لا يجارى،حيث اعترض على من دانت له العرب،و لم تقصر همته عن مناهضه العجم،و لم يجد فيه إلا الخلق الرضى،و إلا السماح،و السماحه، و الحلم و النبل،و كمال الرصانه و العقل،و العفو،و الإنصاف و العدل..

فقد استدعاه رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،و سأله سؤالا واحدا، و لم ينتظر منه جوابا،بل بادر إلى اتخاذ القرار الحاسم بحقه.

و لكنه لم يكن قرار ملك أو جبار،بل كان قرار الرحمه و الرضا،و الكرم، و الحلم.

و وجد نفسه كذلك أمام علم لا يوصف،اضطره إلى البخوع و التسليم،و طلب المشوره من على«عليه السلام»بالذات،فجاءته مشورته الصادقه،فلم يجد حرجا من العمل و الإلتزام بها..

الفصل السابع

اشاره

سرايا حنين..و غزوه الطائف..

ص :۶۹

سرایا تجاهلوها

اشاره

و نلاحظ:أن ثمه سرایا قام بها علی«علیه السلام»بأمر رسول اللّه «صلی اللّه علیه و آله»تجاهلها عامه المؤرخین الذین یؤیدون الفریق الذی ناوأ علیا«علیه السلام»فی حیاته.

و نذکر من هذه السرایا التی حصلت-فیما یظهر بین حنین و الطائف، ما یلی:

۱-سرایا لکسر الأصنام

قال الیعقوبی،و غیره:«و وجه علیا«علیه السلام»لکسر الأصنام فکسرها» (۱).

۱- ۱) تاریخ الیعقوبی ج ۲ ص ۶۴،و إعلام الوری ص ۱۲۳ و ۱۲۴ و(ط مؤسسه آل البیت)ج ۱ ص ۳۸۷ و ۳۸۸ و کشف الغمه ج ۱ ص ۲۲۶ و موسوعه الإمام علی بن أبی طالب«علیه السلام»فی الکتاب و السنه و التاریخ ج ۱ ص ۲۶۵ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۶۳ و ۱۶۴ و ۱۶۹ و ج ۴۱ ص ۹۵ و مکاتیب الرسول ج ۱ ص ۳۳ و مناقب آل أبی طالب ج ۲ ص ۳۳۲ و المستجاد من کتاب الإرشاد(المجموعه) ص ۹۲ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۲۸۰ و الإرشاد للمفید ج ۱ ص ۱۵۱-۱۵۳.

و نقول:

۱-سيأتى إن شاء اللّه أنه«عليه السلام»بعد حنين لم يعد إلى رسول اللّه «صلى اللّه عليه و آله»إلا بعد الإنتهاء من حصار الطائف.فدلنا ذلك على أنه كان يقوم بمهمات جسام،توازى فى أهميتها مواجهه أهل الطائف فى أيام حصارهم.

۲-إن النص لم يحدد لنا عدد هذه الأصنام،و لا أسماء،و لا أمكنه وجودها..فإن كانت هى الأصنام المعهوده،و هى العزى،و ود،و سواع، و مناه،و ذو الكفين،و اللات،و ما إلى ذلك..فهو يدل على عدم صحه ما ذكروه من أنه«صلى اللّه عليه و آله»أرسل المغيره و أبا سفيان لهدم الطاغيه، و هو اللات،و فلانا الآخر لهدم مناه،و فلانا لهدم العزى و ما إلى ذلك..

و أن ذكر هؤلاء و عدم التصريح بما أوكل إلى على«عليه السلام»قد جاء للتعميه على الحقيقه،و التشكيك بها.

۲-سريه لمواجهه خيل ثقيف

و قالوا:«خرج رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»إلى الطائف،و وجه على بن أبى طالب،فلقى نافع بن غيلان بن سلمه بن معتب فى خيل من ثقيف (ببطن وج و هو واد بالطائف)فقتله،و انهزم أصحابه».

زاد المفيد و غيره قوله:و لحق القوم الرعب،فنزل منهم جماعه إلى النبى «صلى اللّه عليه و آله» (۱).

۱- ۱) تاريخ اليعقوبى ج ۲ ص ۶۴ و إعلام الورى ص ۱۲۴ و(ط مؤسسه آل البيت)-

۳-سریه علی علیه السّلام إلی خثعم

قالوا:سار«صلی اللّه علیه و آله»بنفسه إلی الطائف(فی شوال سنه ثمان،فحاصرهم بضعه عشر یوما (۱)أو)فحاصرهم أیاما.

و أنفذ أمیر المؤمنین علی«علیه السلام»فی خیل،و أمره أن یطأ ما وجد، و أن یکسر کل صنم وجده.

فخرج حتی لقیته خیل خثعم فی جمع کثیر،فبرز له رجل من القوم یقال له شهاب،فی غبش الصبح،فقال:هل من مبارز؟!

فقال أمیر المؤمنین«علیه السلام»:«من له»؟!

۱)

-ج ۱ ص ۳۸۸،و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۶۴ و ۱۶۸ و ج ۴۱ ص ۹۵ و الإرشاد للمفید ج ۱ ص ۱۵۳ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۲۸۱ و الدر النظیم لابن حاتم العاملی ص ۱۸۵ و موسوعه الإمام علی بن أبی طالب«علیه السلام»فی الکتاب و السنه و التاریخ ج ۱ ص ۲۵۷ و عن مناقب آل أبی طالب ج ۱ ص ۶۰۵ و ۶۰۶ و المستجاد من کتاب الإرشاد(المجموعه)ص ۹۳.

۱- ۱) إعلام الوری ص ۱۲۳ و(ط مؤسسه آل البیت)ج ۱ ص ۳۸۷ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۶۴ و ۱۶۸ و مستدرک سفینه البحار ج ۶ ص ۵۹۸ و راجع:قصص الأنبیاء للراوندی ص ۳۴۸ و الدر النظیم ص ۱۸۵ و کشف الغمه ج ۱ ص ۲۲۶ و الإرشاد ج ۱ ص ۱۵۳ و المستجاد من کتاب الإرشاد(المجموعه)ص ۹۳ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۲۸۱ و موسوعه الإمام علی بن أبی طالب«علیه السلام» فی الکتاب و السنه و التاریخ ج ۱ ص ۲۵۷.

فلم يقم أحد،فقام إليه أمير المؤمنين«عليه السلام».

فوثب أبو العاص بن الربيع،فقال:تكفاه أيها الأمير.

فقال:«لا،و لكن إن قتلت فأنت على الناس».

فبرز إليه أمير المؤمنين«عليه السلام»و هو يقول:

إن على كل رئيس حقا

أن يروى الصعده أو تدقا (۱)

ثم ضربه فقتله.و مضى فى تلك الخيل،حتى كسر الأصنام،و عاد إلى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»و هو محاصر لأهل الطائف(ينتظره).

فلما رآه النبى«صلى اللّه عليه و آله»كبر(للفتح)،و أخذ بيده،فخلا به، و ناجاه طويلا (۲).

۱- ۱) الصعده:القناه المستويه من منبتها لا تحتاج إلى تعديل.راجع:الصحاح-صعد- ج ۲ ص ۴۹۸.

۲- ۲) راجع:إعلام الورى ص ۱۲۳ و ۱۲۴ و(ط مؤسسه آل البيت)ج ۱ ص ۲۳۵ و ۳۸۸ و ۳۸۹،و الدر النظيم ص ۱۸۵ و الكنى و الألقاب ج ۱ ص ۱۱۵ و مناقب آل أبى طالب ج ۱ ص ۶۰۵ و ۶۰۶ و(ط المكتبه الحيدريه)ص ۱۸۲ و ج ۲ ص ۳۳۲.و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۶۳ و ۱۶۴ و ۱۶۹ و ج ۴۱ ص ۹۵ و المستجاد من كتاب الإرشاد(المجموعه)ص ۹۲ و أعيان الشيعه ج ۱ ص ۲۸۱ و موسوعه الإمام على بن أبى طالب«عليه السلام»فى الكتاب و السنه و التاريخ ج ۱ ص ۲۶۶ و الإرشاد للمفيد ج ۱ ص ۱۵۱-۱۵۳ و فى هامشه قال:روى باختلاف يسير فى سنن الترمذى ج ۵ ص ۳۰۳،و تاريخ بغداد ج ۷ ص ۴۰۲،-

فروى عبد الرحمن بن سيابه،و الأجلح جميعا،عن أبى الزبير،عن جابر بن عبد اللّه الأنصارى:أن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»لما خلا بعلى بن أبى طالب«عليه السلام»يوم الطائف،أتاه عمر بن الخطاب،فقال:أتناجيه دوننا،و تخلو به دوننا؟!

فقال:«يا عمر،ما أنا انتجيته،بل اللّه انتجاه» (۱).

قال:فأعرض عمر و هو يقول:هذا كما قلت لنا قبل الحديبيه:

لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرامَ إِنْ شاءَ اللّهُ آمِنِينَ

(۲)

،فلم ندخله،و صددنا عنه.

فناداه النبى«صلى اللّه عليه و آله»:«لم أقل:إنكم تدخلونه فى ذلك العام»! (۳).

۲)

-و مناقب المغازلى ص ۱۲۴،و أسد الغابه ج ۴ ص ۲۷،و كفايه الطالب ص ۳۲۷ و كشف الغمه ج ۱ ص ۲۲۶.

۱- ۱) راجع المصادر المتقدمه.

۲- ۲) الآيه ۲۷ من سوره الفتح.

۳- ۳) راجع:إعلام الورى ص ۱۲۴ و(ط مؤسسه آل البيت)ج ۱ ص ۳۸۸ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۶۴ و ۱۶۹ و الإرشاد للمفيد ج ۱ ص ۱۵۳ و قال فى هامشه: أنظر قطعا منه فى سنن الترمذى ج ۵ ص ۳۷۲۶/۶۳۹.و جامع الأصول ج ۸ ص ۶۵۰۵/۶۵۸،و تاريخ بغداد ج ۷ ص ۴۰۲،و مناقب الإمام على«عليه السلام»لابن المغازلى ص ۱۲۴ و ۱۶۳،و كفايه الطالب ص ۳۲۷،و أسد الغابه ج ۴ ص ۲۷،و مصباح الأنوار ص ۸۸،و كنز العمال ج ۱۱ ص ۳۳۰۹۸/۶۲۵-

و عن جابر،عن أبی عبد اللّه«علیه السلام»:أن أمیر المؤمنین«علیه السلام»قال یوم الشوری:نشدتکم باللّه هل فیکم أحد ناجاه رسول اللّه یوم الطائف،فقال أبو بکر و عمر:«یا رسول اللّه ناجیت علیا دوننا».

فقال لهما النبی«صلی اللّه علیه و آله»:«ما أنا ناجیته،بل اللّه أمرنی

۳)

-عن الترمذی،و الطبرانی.انتهی. و حدیث المناجاه مذکور فی کثیر من مصادر أهل السنه،و لکنهم یتحاشون غالبا التصریح باسم المعترضین علی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»،فراجع علی سبیل المثال:إحقاق الحق(الملحقات)ج ۶ ص ۵۲۵-۵۳۱ عن المصادر التالیه: صحیح الترمذی(ط الصاوی)ج ۱۳ ص ۱۷۳ و الرساله القوامیه للسمعانی،و المناقب للخوارزمی(ط تبریز)ص ۸۳،و النهایه فی اللغه ج ۴ ص ۱۳۸ و تذکره الخواص (ط الغری)ص ۴۷ و نهج البلاغه(ط القاهره)ج ۲ ص ۱۶۷ و ۴۱۱ و مسند أحمد،و در بحر المناقب(مخطوط)ص ۴۷ و الریاض النضره(ط الخانجی)ج ۲ ص ۲۰۰ و ذخائر العقبی(ط القدسی)ص ۸۵ و البدایه و النهایه ج ۷ ص ۳۵۶ و مشکاه المصابیح(ط دهلی)ص ۵۶۴ و شرح دیوان أمیر المؤمنین للمیبدی (مخطوط)ص ۱۸۷ و المناقب لعبد اللّه الشافعی(مخطوط)ص ۱۶۴ و مفتاح النجا للبدخشی(مخطوط)ص ۴۷ و أسنی المطالب لمحمد الحوت،و تاج العروس ج ۱ ص ۳۵۸ و ینابیع الموده ص ۵۸ و تجهیز الجیش ص ۳۷۴ و سعد الشموس و الأقمار(ط التقدم العلمیه بمصر)ص ۲۱۰ و أرجح المطالب(ط لاهور)ص ۵۹۴ عن الترمذی،و النسائی،و الطبرانی عن أبی هریره.

بذلک»غیری؟!

قالوا:لا (۱).

و نقول:

تضمنت الروایات المتقدمه أمورا عدیده،نقتصر منها علی ما له ارتباط بأمیر المؤمنین«علیه السلام»،فلاحظ المطالب التالیه:

من دلالات شعر علی علیه السّلام

قد بین الشعر المنسوب إلی علی«علیه السلام»ما یلی:

۱-أن المفروض بالرئیس و القائد أن یتصدی بنفسه لقتال العدو،و أن یکون قتالا مؤثرا،بحیث یروی رمحه من دماء أعدائه،أو أن یتحطم ذلک الرمح و یتلاشی.

۲-إن ذلک ینتج:أن سلاح القائد لیس لمجرد الدفاع عن شخصه،بل هو للدفاع عن القضیه،إذ لو کان للدفاع عن الشخص،فربما یکفیه ما هو أقل من ذلک بکثیر،أو ربما لم یحتج إلیه من الأساس.

۳-إن ذلک یستبطن:أن علی الرئیس،و القائد أن لا یخرج نفسه من دائره التصدی للقتال،بحیث یکون همه حفظ نفسه،لیضحی بغیره،لیکون دوره هو مجرد إصدار التوجیهات،کما یفعله الکثیر من الرؤساء و القاده

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۸۰ و ج ۳۱ ص ۳۳۷ و الإحتجاج ج ۱ ص ۲۰۲ و ۲۰۳ و مصباح البلاغه للمیرجهانی ج ۳ ص ۲۲۱ و غایه المرام ج ۲ ص ۱۳۲.

قديما و حديثا.

تعدد المناجاه

و قد أظهرت المصادر التى ذكرت المناجاه:أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»ناجى عليا«عليه السلام»فى غير ذلك الموضع أيضا..فراجع (۱).

۱- ۱) إحقاق الحق(الملحقات)ج ۶ ص ۵۳۴-۵۳۶ و راجع:ج ۴ ص ۹۸ و ج ۱۷ ص ۵۶ و ج ۱۸ ص ۱۸۵ و ۱۸۶ و ج ۲۰ ص ۳۳۵ و ج ۲۱ ص ۶۷۲ و ج ۲۲ ص ۵۵۳ و ج ۲۳ ص ۳۰ و ۳۱ و ۵۲۴ و ۵۸۵ و ج ۳۰ ص ۶۵۴. و راجع:مناقب الإمام أمير المؤمنين للكوفى ج ۱ ص ۴۵۷ و ج ۲ ص ۸۷ و مناقب آل أبى طالب ج ۱ ص ۲۰۳ و ج ۲ ص ۶۴ و العمده لابن البطريق ص ۲۸۷ و ذخائر العقبى ص ۷۲ و كتاب الأربعين للشيرازى ص ۱۲۸ و بحار الأنوار ج ۲۲ ص ۴۷۳ و ج ۳۸ ص ۳۱۲ و مسند أحمد ج ۶ ص ۳۰۰ و مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۱۲ و كتاب الوفاه للنسائى ص ۵۲ و المعجم الكبير للطبرانى ج ۲۳ ص ۳۷۵.و راجع أيضا:و السنن الكبرى للنسائى ج ۵ ص ۱۵۴ و خصائص أمير المؤمنين«عليه السلام»للنسائى ص ۱۳۰ و المصنف لابن أبى شيبه ج ۷ ص ۴۹۴ و مسند أبى يعلى ج ۱۲ ص ۳۶۴ و كنز العمال ج ۱۳ ص ۱۴۶ و معجم الرجال و الحديث ج ۲ ص ۱۷۲ و تاريخ مدينه دمشق ج ۴۲ ص ۳۹۴ و ۳۹۵ و ذكر أخبار إصبهان ج ۱ ص ۲۵۱ و البدايه و النهايه ج ۷ ص ۳۹۷ و أعيان الشيعه ج ۱ ص ۳۵۸ و سبل الهدى و الرشاد ۱۲ ص ۲۵۵ و موسوعه الإمام على بن أبى طالب«عليه السلام»فى الكتاب و السنه و التاريخ ج ۱ ص ۳۰۵.

دلالات مناجاه النبی صلی اللّه علیه و آله لعلی علیه السّلام

إن مناجاه النبی«صلی اللّه علیه و آله»لعلی«علیه السلام»دلت علی أنه «علیه السلام»هو موضع سر النبی«صلی اللّه علیه و آله»دون غیره..و لم یعد یمکن لأحد أن یدعی لنفسه خصوصیه لدی النبی«صلی اللّه علیه و آله»تؤهله لمقام الخلافه بعده«صلی اللّه علیه و آله»..

و لعل هذا هو السبب فی تغیظ بعض الناس،حتی جاهر بالإعتراض علی النبی«صلی اللّه علیه و آله»فی هذا الأمر..

فجاءه الجواب الصاعق،الذی کان أشد ضررا بطموحاته،حین أعلن النبی«صلی اللّه علیه و آله»،أن اللّه تعالی هو الذی أمره بذلک.

بل زاد علی ذلک بأن أعلن أنه«علیه السلام»موضع سر اللّه أیضا تماما کما هو حال النبی«صلی اللّه علیه و آله»نفسه،فقال:«بل اللّه انتجاه»، و الفرق بینهما أن اللّه ینتجی رسوله مباشره،و بالوحی إلیه،و ینتجی علیا «علیه السلام»بواسطه النبی«صلی اللّه علیه و آله».

و قد روی عنه«صلی اللّه علیه و آله»أنه قال لعلی«علیه السلام»:«إنک لحجه اللّه علی خلقه،و أمینه علی سره،و خلیفه اللّه علی عباده (۱).

۱- ۱) ینابیع الموده ص ۵۳ و(ط دار الإسوه)ج ۱ ص ۱۶۷ و فضائل أمیر المؤمنین«علیه السلام»لابن عقده ص ۱۳۵ و بشاره المصطفی للطبری ص ۴۳۷ و مشارق الشموس للمحقق الخوانساری ج ۲ ص ۴۴۲ و الأمالی للصدوق ص ۱۵۵ و عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۲۶۷ و فضائل الأشهر الثلاثه للصدوق ص ۷۹ و روضه الواعظین-

و عنه«صلی اللّه علیه و آله»:«هذا وصیی،و موضع سری،و خیر من أترک بعدی» (۱).

۱)

-ص ۳۴۶ و إقبال الأعمال لابن طاووس ج ۱ ص ۲۷ و بحار الأنوار ج ۴۲ ص ۱۹۱ و ج ۹۳ ص ۳۵۸ و جامع أحادیث الشیعه ج ۹ ص ۲۱ و مسند الإمام الرضا «علیه السلام»ج ۲ ص ۱۸۷ و موسوعه أحادیث أهل البیت«علیهم السلام» ص ۲۶۹ و موسوعه الإمام علی بن أبی طالب«علیه السلام»فی الکتاب و السنه و التاریخ ج ۲ ص ۱۴۶ و ج ۸ ص ۱۸۰ و غایه المرام ج ۱ ص ۱۰۹ و ۱۷۰ و ج ۲ ص ۱۹۱ و ج ۵ ص ۲۵ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۴ ص ۸۲ و ج ۵ ص ۵۰ و ج ۲۲ ص ۳۲۴ و ج ۲۳ ص ۴۰۴.

۱- ۱) إحقاق الحق(قسم الملحقات)ج ۴ ص ۷۵ و ۷۶ و ۳۵۰ و راجع:ج ۱۵ ص ۱۵۳ و ۱۵۴ و ج ۲۱ ص ۶۰۰ و ج ۲۳ ص ۵۲۱ و ۵۵۵ و ج ۳۱ ص ۱۹۲ و ۲۴۷ عن میزان الإعتدال(مطبعه السعاده بمصر)ج ۱ ص ۲۹۸ و(ط البابی الحلبی بالقاهره)ص ۶۳۵ و(ط دار الکتب العلمیه)ج ۶ ص ۴۴۶ و ج ۷ ص ۵ عن جامع الأحادیث(ط دمشق)تألیف عباس صقر،و أحمد عبد الجواد بمصر ج ۳ ص ۹۷،و مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۱۳ و ۱۱۴ و منتخب کنز العمال(مطبوع بهامش مسند أحمد)ج ۵ ص ۳۲ عن الطبرانی،و ابن مردویه،و عن مفتاح النجا (مخطوط)ص ۹۴ عن العقیلی،و عن در بحر المناقب(مخطوط)ص ۶۰ عن ابن المغازلی،و أرجح المطالب ص ۲۴ و ۵۸۹ و قره العینین فی تفضیل الشیخین ص ۲۳۴ و راجع:مناقب أمیر المؤمنین«علیه السلام»ج ۱ ص ۳۳۵ و -۳۸۵

و ورد هذا المعنی فی روایات أخری أیضا (۱).

۱)

-و ۳۸۷ و ۴۴۵ و شرح الأخبار ج ۱ ص ۱۱۷ و ۱۹۵ و الأمالی للمفید ص ۶۱ و مناقب آل أبی طالب لابن شهر آشوب ج ۲ ص ۲۴۶ و ۲۴۷ و ۲۵۶ و کتاب الأربعین للشیرازی ص ۴۹ و بحار الأنوار ج ۳۸ ص ۱۲ و میزان الحکمه ج ۱ ص ۱۳۷ و المعجم الکبیر للطبرانی ج ۶ ص ۲۲۱ و کنز العمال ج ۱۱ ص ۲۸۰ و (ط مؤسسه الرساله)ص ۶۱۰ و الإکمال فی أسماء الرجال ص ۹۶ و ۲۰۴ و قاموس الرجال ج ۱۰ ص ۳۳۵ و الفوائد المجموعه و الأحادیث الموضوعه ج ۱ ص ۳۴۶ و معجم الرجال و الحدیث ج ۲ ص ۶۲ و کتاب المجروحین ج ۱ ص ۲۷۹ و ج ۳ ص ۵ و الموضوعات لابن الجوزی(ط المکتبه السلفیه)ج ۱ ص ۳۷۵ و الموضوعات لأبی الفرج القرشی ص ۲۵۹ و ۲۸۱ و ۲۸۳ و تهذیب التهذیب ج ۳ ص ۹۱ و أعیان الشیعه ج ۶ ص ۲۹۵ و کشف الغمه ج ۱ ص ۱۵۶ و کشف الیقین ص ۲۵۵ و أهل البیت«علیهم السلام»فی الکتاب و السنه ص ۱۴۳ و الکامل فی ضعفاء الرجال ج ۶ ص ۳۹۷ و اللآلی المصنوعه ج ۱ ص ۳۲۸ و راجع:تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۵۷ و ذخیره الحفاظ لابن القیسرانی محمد بن طاهر المقدسی ج ۳ ص ۱۵۸۸ و معرفه التذکره لابن القیسرانی ج ۱ ص ۱۱۷ و محاضرات الأدباء للأصفهانی ج ۲ ص ۴۹۶.

۱- ۱) راجع:الصحیح من سیره النبی الأعظم«صلی اللّه علیه و آله»ج ۲۵ ص ۱۵۷ و ۱۵۸.

التشكيک بما قاله النبی صلی اللّه علیه و آله

و أغرب ما قرأناه:أن عمر بن الخطاب حين سمع قول النبی«صلی اللّه علیه و آله»عن علی«علیه السلام»:بل اللّه انتجاه،بادر إلی القول:هذا کما قلت لنا قبل الحديبيه لتدخلن المسجد الحرام إن شاء اللّه آمنين،فلم تدخله و صددنا عنه..

فقال«صلی اللّه علیه و آله»:لم أقل إنکم تدخلونه فی ذلک العام..

أی أن عمر يريد أن يقول:کما أن ذلک الوعد لم يتحقق،و کنت تتکلم من دون ضابطه،فإن قولک هذا:إن اللّه انتجی علیا«علیه السلام»،ليس بصحيح أيضا..

فإذا ظهر للناس أن النبی«صلی اللّه علیه و آله»يخبر عن أشياء لا واقع لها،ثم قدّم لهم شاهد علی ذلک،فلا بد أن يستقر هذا الأمر فی أذهانهم و قلوبهم،و سيصعب اقتلاعه بعد ذلک:و هذا يؤدی إلی محق الإيمان بالنبوه فی قلوبهم و عقولهم..

فاجابه النبی«صلی اللّه علیه و آله»بما دل علی أن ذلک القائل أراد أن يوهم الناس بأمر لا واقع له،فإن النبی«صلی اللّه علیه و آله»لم يقل:إن دخولهم مکه سيکون فی ذلک العام،بل قال لهم:إنهم سوف يدخلونها من دون تحديد وقت،فلماذا ينسب إليه عمر ما لم يقله؟!

و هی إجابه واضحه،يفهمها کل أحد..و هی تدين ذلک الرجل الذی اتهم رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»بما لم يقله..و تبقی هذه الإدانه ماثله أمام أعين الأجيال و الأحقاب،و تنبئ عن معان کان الأجدر بهم التستّر عليها.

إجابات النبی صلی اللّه علیه و آله أحرجتهم

و هذه الإجابات النبویه عن أسباب المناجاه،ثم إبطاله التهمه العمریه هو السبب فی سعی أتباع أولئک المعترضین علی النبی«صلی اللّه علیه و آله» إلی التکتم علی أسماء المعترضین علیه«صلی اللّه علیه و آله»،کما تدل علیه تعابیرهم فی روایاتهم،مثل قولهم:

فقال الناس..فقالوا..فقال ناس من أصحابه..فقال رجل..فقال بعض أصحابه..فقال قوم..حتی کره من الصحابه ذلک،فقال قائل منهم..

هذا بالإضافه إلی محاولاتهم إسقاط اعتراض عمر علی النبی«صلی اللّه علیه و آله»بأنه وعد بدخول مکه و جوابه«صلی اللّه علیه و آله»..

تهدید أهل الطائف بعلی علیه السّلام

اشاره

عن المطلب بن عبد اللّه،عن مصعب بن عبد الرحمن بن عوف،عن أبیه:أنه«صلی اللّه علیه و آله»حاصر أهل الطائف إلی عشره أو سبعه عشر یوما،فلم یفتحها،ثم أوغل روحه أو غدوه،ثم نزل،ثم هجّر،فقال:

«أیها الناس،إنی لکم فرط،و إن موعدکم الحوض،و أوصیکم بعترتی خیرا..».

ثم قال:«..و الذی نفسی بیده،لتقیمنّ الصلاه،و لتأتنّ الزکاه،أو لأبعثنّ إلیکم رجلا منی،أو کنفسی،فلیضربنّ أعناق مقاتلیکم،و لیسبین ذراریکم».

ص :۸۳

فرأى أناس:أنه يعنى أبا بكر أو عمر.

فأخذ بيد على«عليه السلام»،فقال:هو هذا.

قال المطلب بن عبد اللّه:فقلت لمصعب بن عبد الرحمن بن عوف:فما حمل أباك على ما صنع؟!

قال:أنا-و اللّه-أعجب من ذلك (۱).

و عن أبى ذر قال:قال رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»-و قد قدم عليه وفد أهل الطائف-:يا أهل الطائف،و اللّه لتقيمنّ الصلاه،و لتؤتنّ الزكاه أو لأبعثنّ إليكم رجلا كنفسى،يحب اللّه و رسوله،و يحبه اللّه و رسوله،يقصعكم بالسيف.

فتطاول لها أصحاب رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فأخذ بيد على «عليه السلام»،فأشالها،ثم قال:هو هذا.

فقال أبو بكر و عمر:ما رأينا كاليوم فى الفضل قط (۲).

و نقول:

۱- ۱) بحار الأنوار ج۲۱ص ۱۵۲ و ج ۴۰ ص ۳۰ و الأمالى للطوسى ص ۵۱۶ و(ط دار الثقافه)ص ۵۰۴.

۲- ۲) أمالى الطوسى ص ۵۹۰ و(ط دار الثقافه)ص ۵۷۹ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۷۹ و ۱۸۰ و ج ۳۸ ص ۳۲۴ و مناقب الإمام أمير المؤمنين للكوفى ج ۱ ص ۴۶۳ و ج ۲ ص ۲۴ و موسوعه الإمام على بن أبى طالب«عليه السلام»فى الكتاب و السنه و التاريخ ج ۱۱ ص ۲۲۴.

لا بد من ملاحظه الأمور التاليه:

أفعال أفصح من الأقوال

تضمنت النصوص المتقدمه:

١-أنه«صلى اللّه عليه و آله»حاصر الطائف أسبوعين أو ثلاثه أو أكثر..

٢-ثم إنه«صلى اللّه عليه و آله»أوغل روحه،أو غدوه.

٣-ثم نزل.

۴-ثم هجّر.

۵-ثم أطلق تهديداته القويه:بأنه سوف يرميهم بعلى«عليه السلام»، ليضرب أعناق مقاتليهم،و يسبى ذراريهم،أو يقيمون الصلاه،و يؤتون الزكاه..فما تفسير ذلك كله؟!

و نقول:

تظهر الإجابه على ذلك بالتأمل فيما يلى من نقاط:

١-إن تحركات النبى«صلى اللّه عليه و آله»،على النحو المشار إليه آنفا، حيث كان يتركهم،ثم يعود إليهم..روحه أو غدوه،ثم ينزل،ثم يهجر، أمر لم يعرفه الناس فى الحروب آنئذ..و لا سيما حين يكون التحرك فى وقت الهاجره..فإن هذه التحركات كانت مرصوده من قبل أهل الطائف،و لا بد أنها كانت تثير دهشتهم و تساؤلاتهم،و توقعهم فى حيره بالغه..

و لا بد أن تكون قد أفهمتهم أمورا كثيره،أهونها أنهم غير متروكين،

و أن علیهم أن یتوقعوا مفاجأتهم فی کل وقت،و زمان،فلا یمکنهم أن یأمنوا علی أنفسهم بالخروج من حصونهم،و التخلی عن أسوارهم..بل علیهم أن یبقوا فی حاله تأهب و حذر.

کما لا بد أن تبقی ماشیتهم معهم،فلا یمکنهم تسریحها،و لا بد لها من أن تجد ما تأکله،لیمکنهم أن یستفیدوا منها فی هذا الوقت الذی هم بأمس الحاجه إلیها،کما أن علیهم أن یتدبروا أمرهم فی إیجاد المؤن لأنفسهم،و ربما ینفد منهم کل شیء..و لا یبقی لهم حتی ماشیتهم.

۲-إنه«صلی اللّه علیه و آله»هددهم بأنهم إن لم یستجیبوا لنداء العقل، فسیرمیهم بأخیه علی«علیه السلام»،الذی هزمهم فی حنین قبل أیام هزیمه مره،و ذلیله و مخزیه،و قد کانوا عشرات الألوف،فهل یمکنهم الصمود الآن بعد أن تفرق ذلک الجمع عنهم؟!

۳-إن قذائف المنجنیق أضرت بهم..مع علمهم بأن علیا«علیه السلام»لم یشارک بعد فی الحرب علیهم،بل هو لم یحضر بعد إلی ساحات النزال،لأنه کان منشغلا بتطهیر بعض الجهات من الجماعات الصغیره المنتشره فی المنطقه،الأمر الذی یشیر إلی أن المنطقه قد خرجت من أیدیهم، و لم تعد قادره علی مدید العون لهم..

۴-إن علیهم أن یتوقعوا أن مصیبتهم الکبری ستکون حین یأذن النبی «صلی اللّه علیه و آله»لعلی«علیه السلام»بمناجزتهم..فإنه لا شیء یصده عن إنزال عقاب اللّه فیهم،و سوف لا تغنی عنهم حصونهم شیئا،کما لم تفد حصون قریظه و خیبر أهلها شیئا.

و لأجل ذلک هددهم بأن یبعث علیهم رجلا منه کنفسه،یضرب أعناق مقاتلیهم،و یسبی ذراریهم.

۵-و قد اقتصر«صلی اللّه علیه و آله»علی هذین الأمرین:قتل المقاتلین، و سبی الذراری..علی قاعده: رَبِّ لا تَذَرْ عَلَی الْأَرْضِ مِنَ الْکافِرِینَ دَیّاراً إِنَّکَ إِنْ تَذَرْهُمْ یُضِلُّوا عِبادَکَ وَ لا یَلِدُوا إِلاّ فاجِراً کَفّاراً (۱)،و المطلوب هو التخلص من الظلم،و قطع دابر الظالمین،و إفساح المجال للناس-من غیر المصرین علی القتال-لیمارسوا حریتهم فی اختیار معتقداتهم،استنادا إلی الدلیل القاطع للعذر،و لیختاروا طریقه عیشهم بأنفسهم.

۶-إنه«صلی اللّه علیه و آله»لم یصرح بإسم الذی یرید أن یرمیهم به..

و وصفه بأوصاف جلیله و جمیله،لیطلق الناس العنان لخیالهم فی التعرف علی ذلک الشخص،و یتلمسوا تلک المیزات فی هذا،ثم فی ذاک،حتی یجدوها بأنفسهم فی صاحبها المعهود و المقصود..بعد أن یکونوا قد استحضروا میزات هذا و ذاک من الطامحین و الطامعین..

۷-و لکن هذا الإبهام لم یدم طویلا حیث جاءت المطالبه بالتصریح بإسمه،فصرح لهم بذلک الإسم الشریف..الأمر الذی حمل المطلب بن عبد اللّه علی أن یسأل مصعب بن عبد الرحمان بن عوف فقال:فما حمل أباک علی ما صنع.

فقال مصعب:و أنا و اللّه أعجب من ذلک.

۱- ۱) الآیتان ۲۶ و ۲۷ من سوره نوح.

أی أنه سأله عن سبب عدم مبایعه عبد الرحمان بن عوف لعلی«علیه السلام»بالخلافه،و تقدیم عثمان علیه فی یوم الشوری العمریه!إذا کان یعلم أن ذلک جری له،فإن رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»قد قال فیه ما قال..

فلم یجد عنده جوابا معقولا،لأن الجواب المعقول لا یسعده،فإن السبب الحقیقی هو الطمع و عدم الورع..

فک الحصار لتسهیل الإستسلام

و عن الإمام الصادق«علیه السلام»أنه«صلی اللّه علیه و آله»لما واقع- و ربما قال:فزغ (۱)-رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»من هوازن،سار حتی نزل الطائف،فحصر أهل وج (۲)أیاما،فسأله القوم أن یبرح عنهم لیقدم علیه و فدهم،فیشترط له،و یشترطون لأنفسهم.

فسار حتی نزل مکه،فقدم علیه نفر منهم باسلام قومهم.و لم یبخ القوم له بالصلاه و لا الزکاه.

فقال«صلی اللّه علیه و آله»:إنه لا خیر فی دین لا رکوع فیه و لا سجود.

أما و الذی نفسی بیده لیقیمنّ الصلاه،و لیؤتنّ الزکاه،أو لأبعثنّ إلیهم رجلا هو منی کنفسی،فلیضربنّ أعناق مقاتلیهم،و لیسبینّ ذراریهم،و هو هذا.

۱- ۱) الصحیح:فرغ.

۲- ۲) وجّ:موضع بناحیه الطائف.أو اسم جامع حصونها.أو اسم واحد منها.

و أخذ بيد على«عليه السلام»فأشالها.

فلما صار القوم إلى قومهم بالطائف أخبروهم بما سمعوا من رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فأقروا له بالصلاه،و أقروا له بما شرط عليهم.

فقال«صلى اللّه عليه و آله»:ما استعصى علىّ أهل مملكه،و لا أمه إلا رميتهم بسهم اللّه عز و جل.

قالوا:يا رسول اللّه:و ما سهم اللّه؟!

قال:على بن أبى طالب.ما بعثته فى سريه إلا- رأيت جبرئيل عن يمينه، و ميكائيل عن يساره،و ملكا أمامه،و سحابه تظله،حتى يعطى اللّه عز و جل حبيبى النصر و الظفر (۱).

و هذا معناه:أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»قد حقق نصرا عظيما، يوازى ما حققه فى غزوه الخندق و خيبر و سواهما..

و يدل على ذلك أيضا:ما تقدم من أنه«صلى اللّه عليه و آله»قد قال لأصحابه حين أرادوا أن يرتحلوا عن الطائف:«قولوا:لا إله إلا اللّه،وحده لا شريك له،صدق وعده،و نصر عبده،و أعز جنده،و هزم الأحزاب

۱- ۱) الأمالى للطوسى ص ۵۱۶ و ۵۱۷ و(ط دار الثقافه-قم)ص ۵۰۵ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۵۳ و ج ۳۸ ص ۳۰۵ و ج ۳۹ ص ۱۰۱ و ج ۴۰ ص ۳۲ و مستدرك سفينه البحار ج ۵ ص ۳۱۵ و مناقب أمير المؤمنين«عليه السلام»ج ۱ ص ۳۵۹ و شرح الأخبار ج ۲ ص ۴۱۴ و الثاقب فى المناقب ص ۱۲۱ و مناقب آل أبى طالب ج ۲ ص ۶۷ و ۷۷ و مدينه المعاجز ج ۲ ص ۳۰۸.

وحده» (۱).

فلو لم یکونوا منتصرین کانتصار یوم الأحزاب،لم یکن وجه لأمرهم بأن یقولوا ذلک،فإن النبی«صلی اللّه علیه و آله»لا یطلق الشعارات جزافا.

۱- ۱) سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۳۸۸ عن الواقدی،و تاریخ الخمیس ج ۲ ص ۱۱۲ و السیره النبویه لدحلان ج ۲ ص ۱۱۴ و راجع المصادر المتقدمه.

الباب التاسع إلى تبوک..

اشاره

الفصل الأول:آل حاتم الطائی عند رسول اللّه صلی اللّه علیه و آله

الفصل الثانی:مباهله نصاری نجران..

الفصل الثالث:علی علیه السّلام فی الیمن..

الفصل الرابع:علی علیه السّلام فی بنی زبید..

الفصل الخامس:حدیث بریده..

الفصل السادس:قضاء علی علیه السّلام فی الیمن..

الفصل الأول

اشاره

آل حاتم الطائی عند رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله..

ص: ۹۳

هدم صنم طیء:الفلس

قالوا:و فی شهر ربیع الآخر من سنه تسع بعث رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»علی بن أبی طالب«علیه السلام»فی خمسین و مائه رجل-أو مائتین کما ذکره ابن سعد-من الأنصار،علی مائه بعیر و خمسین فرسا،و معه رایه سوداء،و لواء أبیض إلی الفلس،لیهدمه.

فأغاروا علی أحیاء من العرب،و شنوا الغاره علی محله آل حاتم مع الفجر،فهدموا الفلس و خربوه،و ملأوا أیدیهم من السبی،و النعم،و الشاء.

و کان فی السبی سفانه أخت عدی بن حاتم،و هرب عدی إلی الشام.

و وجد فی خزانه الفلس ثلاثه أسیاف:رسوب،و المخذم-کان الحارث بن أبی شمر قلده إیاهما-و سیف یقال له:الیمانی،و ثلاثه أدرع(و کان علیه ثیاب یلبسونه إیاها).

و استعمل علی«علیه السلام»علی السبی أبا قتاده،و استعمل علی الماشیه و الرثه عبد اللّه بن عتیک.

فلما نزلوا رکک(أحد أجبال طی)اقتسموا الغنائم،و عزلوا للنبی «صلی اللّه علیه و آله»صفیا:رسوبا و المخذم،ثم صار له بعد السیف الآخر، و عزل الخمس.

و عزل آل حاتم،فلم يقسمهم حتى قدم بهم المدينه.

و مرّ النبى«صلى اللّه عليه و آله»بأخت عدى بن حاتم،فقامت إليه و كلمته:أن يمن عليها.

فمنّ عليها،فأسلمت،و خرجت إلى أخيها،فأشارت عليه بالقدوم على رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فقدم عليه (۱).

و ذكر ابن سعد فى الوفود:أن الذى أغار،و سبى ابنه حاتم هو خالد بن الوليد (۲).

و الفلس-بضم الفاء،و سكون اللام-:صنم لطىء و من يليها (۳).

۱- ۱) راجع:سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۲۱۸ و المغازى للواقدى ج ۳ ص ۹۸۴ و ۹۸۵ و السيره الحلبيه ج ۳ ص ۲۰۵ و راجع:المواهب اللدنيه و شرحه للزرقانى ج ۴ ص ۴۸ و ۴۹ و ۵۰ و تاريخ الخميس ج ۲ ص ۱۲۰ و ۱۲۱ و الإصابه ج ۴ ص ۳۲۹ و تاريخ مدينه دمشق لابن عساكر ج ۶۹ ص ۱۹۴-۲۰۳ و إحقاق الحق(الملحقات)ج ۲۳ ص ۲۳۴-۲۳۷ و راجع:الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۲ ص ۱۶۴ و تاريخ الإسلام للذهبى ج ۲ ص ۶۲۴ و إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۴۵.

۲- ۲) راجع:سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۲۱۸ و الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۱ ص ۳۲۲ و راجع:تاريخ مدينه دمشق ج ۶۹ ص ۱۹۳.

۳- ۳) شرح المواهب اللدنيه للزرقانى ج ۴ ص ۴۸ و راجع:معجم البلدان ج ۴ ص ۲۷۳ و ج ۵ ص ۲۰۵ و تخريج الأحاديث و الآثار ج ۲ ص ۱۹۴ و الطبقات الكبرى-

و فی نص آخر ذکره الواقدی:

أن علیا«علیه السلام»دفع رایته إلی سهل بن حنیف،و لواءه إلی جبار بن صخر السلمی،و خرج بدلیل من بنی أسد یقال له:حریث،فسلک بهم علی طریق فید(جبل)،فلما انتهی بهم إلی موضع قال:بینکم و بین الحیّ الذی تریدون یوم تام،و إن سرناه بالنهار وطئنا أطرافهم و رعاءهم، فأنذروا الحیّ،فتفرقوا،فلم تصیبوا منهم حاجتکم،و لکن نقیم یومنا هذا فی موضعنا حتی نمسی،ثم نسری لیلتنا علی متون الخیل،فنجعلها غاره حتی نصبحهم فی عمایه الصبح.

قالوا:هذا الرأی!

فعسکروا،و سرحوا الإبل،و اصطنعوا،و بعثوا نفرا منهم یتقصّون ما حولهم،فبعثوا أبا قتاده،و الحباب بن المنذر،و أبا نائله،فخرجوا علی متون خیل لهم یطوفون حول المعسکر،فأصابوا غلاما أسود،فقالوا:ما أنت؟!

قال:أطلب بغیتی.

فأتوا به علیا«علیه السلام»،فقال:ما أنت؟!

قال:باغ.

قال:فشدوا علیه.

فقال:أنا غلام لرجل من طیء من بنی نبهان،أمرونی بهذا الموضع

۳)

-لابن سعد ج ۱ ص ۳۲۲ و ج ۲ ص ۱۶۴ و تاریخ مدینه دمشق ج ۶۹ ص ۱۹۳ و تاریخ الإسلام للذهبی ج ۲ ص ۶۲۴ و إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۴۵ و ۱۴۲.

و قالوا:إن رأيت خيل محمد فطر إلينا فأخبرنا،و أنا لا أدرك أسرا (۱)(شرا)، فلما رأيتكم أردت الذهاب إليهم،ثم قلت:لا أعجل حتى آتى أصحابى بخبر بيّن،من عددكم و عدد خيلكم،و رقابكم،و لا أخشى ما أصابنى، فلكأنى كنت مقيدا حتى أخذتنى طلائعكم.

قال على«عليه السلام»:أصدقنا ما وراءك.

قال:أوائل الحىّ على مسيره ليله طراده،تصبحهم الخيل و مغارها حين غدوا.

قال على«عليه السلام»لأصحابه:ما ترون؟!

قال جبار بن صخر:نرى أن ننطلق على متون الخيل ليلتنا حتى نصبح القوم و هم غارون،فنغير عليهم،و نخرج بالعبد الأسود ليلا،و نخلف حريثا مع العسكر حتى يلحقوا إن شاء اللّه.

قال على«عليه السلام»:هذا الرأى.

فخرجوا بالعبد الأسود،و الخيل تعادى،و هو ردف بعضهم عقبه (نوبه)،ثم ينزل فيردف آخر عقبه،و هو مكتوف،فلما انهار الليل كذب العبد،و قال:قد أخطأت الطريق و تركتها ورائى.

قال على«عليه السلام»:فارجع إلى حيث أخطأت.

فرجع ميلا أو أكثر،ثم قال:أنا على خطأ.

۱- ۱) أى لا أدرك لكى أؤخذ أسيرا.

فقال على«عليه السلام»:إنّا منك على خدعه،ما تريد إلا أن تثنينا عن الحىّ،قدموه،لتصدقنا،أو لنضربن عنقك.

قال:فقدم و سل السيف على رأسه،فلما رأى الشر قال:أرأيت إن صدقتكم أينفعنى؟!

قالوا:نعم.

قال:فإنى صنعت ما رأيتم،إنه أدركنى ما يدرك الناس من الحياء، فقلت:أقبلت بالقوم أدلهم على الحىّ من غير محنه و لاحق فآمنهم،فلما رأيت منكم ما رأيت،و خفت أن تقتلونى كان لى عذر،فأنا أحملكم على الطريق.

قالوا:أصدقنا.

قال:الحىّ منكم قريب.

فخرج معهم حتى انتهى إلى أدنى الحىّ،فسمعوا نباح الكلاب و حركه النعم فى المراح و الشاء.

فقال:هذه الأصرام(الجماعات)و هى على فرسخ،فينظر بعضهم إلى بعض.

فقالوا:فأين آل حاتم؟!

قال:هم متوسطو الأصرام.

قال القوم بعضهم لبعض:إن أفزعنا الحىّ تصايحوا،و أفزعوا بعضهم بعضا،فتغيب عنا أحزابهم فى سواد الليل،و لكن نمهل القوم حتى يطلع

الفجر معترضا،فقد قرب طلوعه فنغير،فإن أنذر بعضهم بعضا لم يخف علينا أين يأخذون،و ليس عند القوم خيل يهربون عليها،و نحن على متون الخيل.

قالوا:الرأى ما أشرت به.

قال:فلما اعترضوا الفجر أغاروا عليها،فقتلوا من قتلوا،و أسروا من أسروا،و استاقوا الذريه و النساء،و جمعوا النعم و الشاء،و لم يخف عليهم أحد تغيب،فملأوا أيديهم.

قال:تقول جاريه من الحى،و هى ترى العبد الأسود-و كان اسمه أسلم-و هو موثق:ما له؟!هبل (۱).هذا عمل رسولكم أسلم،لا سلم، و هو جلبهم عليكم،و دلهم على عورتكم!

قال يقول الأسود:أقصرى يا ابنه الأكارم،ما دللتهم حتى قدّمت ليضرب عنقى.

قال:فعسكر القوم،و عزلوا الأسرى و هم ناحيه نفير،و عزلوا الذريه، و أصابوا من آل حاتم أخت عدى،و نسيات معها،فعزلوهن على حده.

فقال أسلم لعلى«عليه السلام»:ما تنتظر بإطلاقى؟!

فقال:تشهد أن لا إله إلا اللّه،و أن محمدا رسول اللّه.

قال:أنا على دين قومى هؤلاء الأسرى،ما صنعوا صنعت.

۱- ۱) أى رماه اللّه بالهبل.

قال:ألا تراهم موثقين،فنجعلك معهم فى رباطك؟!

قال:نعم،أنا مع هؤلاء موثقا أحب إلى من أن أكون مع غيرهم مطلقا، يصيبنى ما أصابهم،فضحك أهل السريه منه،فأوثق و طرح مع الأسرى.

و قال:أنا معهم حتى ترون منهم ما أنتم راؤن.

فقائل يقول له من الأسرى:لا مرحبا بك،أنت جئتنا بهم!

و قائل يقول:مرحبا بك و أهلا،ما كان عليك أكثر مما صنعت،لو أصابنا الذى أصابك لفعلنا الذى فعلت و أشد منه،ثم آسيت بنفسك.

و جاء العسكر،و اجتمعوا،فقربوا الأسرى،فعرضوا عليهم الإسلام، فقال:و اللّه،إن الجزع من السيف للؤم،و ما من خلود.

قال:يقول رجل من الحى ممن أسلم:يا عجبا منك،ألا كان هذا حيث أخذت،فلما قتل من قتل،و سبى منا من سبى،و أسلم منا من أسلم،راغبا فى الإسلام تقول ما تقول؟!ويحك أسلم و اتبع دين محمد.

قال:فإنى أسلم و أتبع دين محمد.فأسلم و ترك،و كان يعد فلا يفى، حتى كانت الرده،فشهد مع خالد بن الوليد اليمامه،فأبلى بلاء حسنا.

قال الواقدى:فحدثت هذا الحديث عبد اللّه بن جعفر الزهرى،فقال:

حدثنى ابن أبى عون قال:كان فى السبى أخت عدى بن حاتم لم تقسم، فأنزلت دار رمله بنت الحارث.

و كان عدى بن حاتم قد هرب حين سمع بحركه على«عليه السلام»، و كان له عين بالمدينه،فحذره فخرج إلى الشام.

و كانت أخت عدى إذا مر النبى«صلى اللّه عليه و آله»تقول:يا رسول اللّه،هلك الوالد،و غاب الوافد،فامنن علينا منّ اللّه عليك.

كل ذلك يسألها رسول اللّه«عليه السلام»:من وافدك؟!

فتقول:عدى بن حاتم.

فيقول:الفار من اللّه و رسوله؟!حتى يئست.

فلما كان يوم الرابع مرّ النبى«صلى اللّه عليه و آله»،فلم تتكلم،فأشار إليها رجل:قومى فكلميه.

فكلمته،فأذن لها و وصلها،و سألت عن الرجل الذى أشار إليها، فقيل:على،و هو الذى سباكم،أما تعرفينه؟!

فقالت:لا-و اللّه،ما زلت مدنيه طرف ثوبى على وجهى،و طرف ردائى على برقعى من يوم أسرت حتى دخلت هذه الدار،و لا رأيت وجهه و لا وجه أحد من أصحابه (۱).

و فى نص آخر:أنه«صلى اللّه عليه و آله»مضى حتى مرّ ثلاثا.

قالت:فأشار إلىّ رجل من خلفه:أن قومى فكلميه.

قالت:فقلت:يا رسول اللّه،هلك الوالد،و غاب الوافد،فامنن علىّ، منّ اللّه عليك.

۱- ۱) المغازى للواقدى ج ۳ ص ۹۸۵-۹۸۹.و راجع:تاريخ مدينه دمشق ج ۶۹ ص ۱۹۴-۱۹۸ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۲۳ ص ۲۳۴-۲۳۸.

قال:قد فعلت،فلا تعجلی،حتی تجدی ثقه یبلغک بلادک،ثم آذنینی.

فسألت عن الرجل الذی أشار إلیّ،فقیل:علی بن أبی طالب.

و قدم رکب من بلی،فأتیت رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»،فقلت:

قدم رهط من قومی.

قالت:و کسانی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»،و حملنی،و أعطانی نفقه،فخرجت حتی قدمت علی أخی،فقال:ما ترین فی هذا الرجل؟!

فقلت:أری أن نلحق به (۱).

و فی نص آخر،قالت:یا محمد،أرأیت أن تخلی عنا،و لا تشمت بنا أحیاء العرب؟!فإنی ابنه سید قومی،و إن أبی کان یحمی الذمار،و یفک العانی،و یشبع الجائع،و یکسو العاری،و یقری الضیف،و یطعم الطعام، و یفشی السلام،و لم یرد طالب حاجه قط.أنا ابنه حاتم طیء.

فقال لها النبی«صلی اللّه علیه و آله»:یا جاریه،هذه صفه المؤمنین حقا، و لو کان أبوک مسلما لترحمنا علیه،خلوا عنها،فإن أباها کان یحب مکارم الأخلاق (۲).

۱- ۱) الإصابه ج ۴ ص ۳۲۹ و(ط دار الکتب العلمیه)ج ۸ ص ۱۸۰ عن ابن إسحاق، و ابن الأثیر،و أبی نعیم،و الطبرانی،و الخرائطی فی مکارم الأخلاق،و راجع: السیره الحلبیه ج ۳ ص ۲۰۵ و راجع:شرح المواهب اللدنیه للزرقانی ج ۴ ص ۴۹ و ۵۰ و أسد الغابه ج ۵ ص ۴۷۵.

۲- ۲) السیره الحلبیه ج ۳ ص ۲۰۵ و(ط دار المعرفه)ج ۳ ص ۲۲۴ و البدایه و النهایه-

و نقول:

إن لنا مع النصوص المتقدمه وقفات،نجملها فيما يلى من مطالب:

الرايه السوداء

و قد كانت رايه على«عليه السلام»فى مسيره ذاك سوداء،و قد قلنا:

أكثر من مره:أن رأيه النبى«صلى اللّه عليه و آله»فى حرب الكافرين و المشركين كانت سوداء و رايته«صلى اللّه عليه و آله»فى فتح مكه كانت سوداء،و كانت رايه على«عليه السلام»سوداء،و رايه على«عليه السلام» هى رايه النبى«صلى اللّه عليه و آله».قال الكميت الأسدى:

و إلا فارفعوا الرايات سودا

على أهل الضلاله و التعدى

لا بد من هدم الصنم

إن هدم صنم طى يمثل تحديا كبيرا لطىء،و لسائر القبائل فى منطقتها، لأنهم كانوا يلزمون أنفسهم بعبادته،و يزعمون أنه يضر و ينفع،و هدم هذا

(۲

-ج ۲ ص ۲۷۱ و ج ۵ ص ۸۰ و السيره النبويه لابن كثير ج ۱ ص ۱۰۹ و ج ۴ ص ۱۳۲ و تاريخ مدينه دمشق ج ۱۱ ص ۳۵۹ و ج ۳۶ ص ۴۴۶ و ج ۶۹ ص ۲۰۲ و ۲۰۳ و سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۳۷۶ و مستدرک الوسائل ج ۱۱ ص ۱۹۴ و جامع أحاديث الشيعه ج ۱۴ ص ۲۱۰ و موسوعه أحاديث أهل البيت«عليهم السلام»ج ۱۰ ص ۳۹۸ و نهج السعاده للمحمودى ج ۷ ص ۳۶۲ و كنز العمال ج ۳ ص ۶۶۴ و الدرجات الرفيعه ص ۳۵۵.

الصنم هو الكفيل بإسقاط هذا الإعتقاد،و إظهار خرافيته.

و قد كلف على«عليه السلام»بهذه المهمه..

مع أنهم لو فكروا فى الأمر لوجدوا أن الأمر على عكس ذلك تماما، فإن هدم الصنم لا يمثل أى تحد لتلك القبائل،لأن الصنم إذا كان لديه القدره على الضرر و النفع،و فيه صفات يستحق أن يعبد لأجلها،فهو الذى يدفع عن نفسه،و لا يحتاج إلى أحد فى ذلك..

بل إن مبادره أى كان من الناس لنصره ذلك الصنم ضرب من الحمق، و الرعونه و الناصر له يكون ظالما و باغيا،لأن نصرته هذه تعنى أنه يريد أن يقهر الآخرين على القبول بما يدعيه لحجر أو خشب أو قطعه من نحاس من دون دليل،و من دون إعطاء الفرصه لهم ليختبروا صحه ما يزعمه لذلك الصنم،و فساده،و يكون هذا الناصر و المدافع ممن يريد أن يبقى الناس فى دائره الخرافه،و الضلال،و الضياع.

لآل حاتم خصوصيه

و لكن ذلك لا يعنى أنه«عليه السلام»لم يحارب الطائيين،و ذلك لأنهم كانوا معلنين بالحرب على الإسلام و المسلمين،و قد وصل بعض جواسيسهم إلى المدينه نفسها،و قد غادر عدى بن حاتم إلى الشام،لأنه علم بمسير المسلمين من أحد جواسيس طى.

و أخذ على«عليه السلام»بعض عيونهم على مسيره يوم من محالهم، و كانت مهمته رصد خيل المسلمين،لينذرهم بها،ليأخذوا حذرهم.

و من كان مع المسلمين فی حاله حرب،فللمسلمين أن يأخذوه على حين غره،من أجل تقليل خسائرهم فی الأرواح،و فی غيرها،و التی لو لا ذلك لكانت كبيره و خطيره.و ليس للمحارب أن يأمن عدوه،و أن يطالبه بأن لا يقدم على حربه إلا بعد إستكمال عناصر قوته و إستعداده..

و لا شیء يدل على أنه«عليه السلام»لم يكن قد أنذرهم و أقام الحجه عليهم..إذ يمكن أن يكون قد فعل ذلك قبل ظهور العداوه بينهم و بين المسلمين،بل قد يمكن إقامه الحجه بعد أن يهاجمهم،و يحوز المواشی و سواها..ثم يعرض عليهم ما تتم به الحجه عليهم.

من الذی سبی سفانه؟!

قد عرفت:أن الذی جاء بسفانه بنت حاتم هو على«عليه السلام».

و لكن ابن سعد يذكر:أن الذی سباها هو خالد بن الوليد،و لا يمكن الجمع بينهما:بأن خالدا كان فی جيش على«عليه السلام»،لأن جيش على «عليه السلام»كانوا كلهم من الأنصار (۱).

۱- ۱) راجع:شرح المواهب اللدنيه للزرقانی ج ۴ ص ۵۰ و شرح إحقاق الحق (الملحقات)ج ۲۳ ص ۲۳۳ و تاريخ مدينه دمشق ج ۶۹ ص ۱۹۴ و راجع: الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۲ ص ۱۶۴ و معجم البلدان ج ۴ ص ۲۷۳ و تاريخ الإسلام للذهبی ج ۲ ص ۶۲۴ و إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۴۵ و عيون الأثر ج ۲ ص ۲۴۱ و سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۲۱۸ و السيره الحلبيه(ط دار المعرفه) ج ۳ ص ۲۲۳.

هروب عدی بن حاتم

و هنا سؤال یقول:

إن عدی بن حاتم کان سید قبیله طی و رئیسها،فلماذا هرب حین عرف بمسیر علی«علیه السلام»إلیهم..و کیف لم یواس عشیرته فیما یجری علیها؟!

و یمکن أن یجاب:بأنه کان یعرف نتائج الحرب مع المسلمین،و لا سیما إذا کان علی«علیه السلام»هو المتصدی للمعتدین..و قد عرف هو و غیره بما جری فی بدر،و أحد،و الخندق،و خیبر،و حنین،و فتح مکه،و الطائف، و قریظه،و النضیر و سواها،و هو یعرف قدرات قومه،و لا سیما بعد أن لم یعد هناک من یؤمل نصره.

یضاف إلی ذلک:أن عدی بن حاتم قد اعتنق النصرانیه،ربما لأنه أدرک سخافه عباده الأصنام..و عدم معقولیه الدخول فی حروب للدفاع عنها، و تعریض النفس و الأهل و المال للأخطار من أجلها..

فربما یکون قد هرب إلی الشام علی أمل أن یجد لدی أهلها و من وراءهم و خصوصا الغساسنه و القیاصره و الذین هم من النصاری من یعینه علی محاربه أهل الإسلام..

علی علیه السّلام لم یقسم آل حاتم

و تقدم:أن علیا«علیه السلام»قد عزل خمس الغنائم،ثم قسم الباقی بین المسلمین،و لکنه لم یقسم آل حاتم،و ذلک لأنه یرید أن یحفظ کرامه أهل

الكرامه،و ليعرف الناس أن الإسلام لا يريد إذلال أحد،و إنما يريد إعزازهم،حتى و هم ينابذونه و يحاربونه.

كما أنه قدم دليلا آخر جديدا بالفعل،لا بمجرد القول على أنه يتعامل مع الناس من خلال المثل و القيم،لا بالأهواء و الأطماع،و العصبيات و الإنفعالات.

سيوف يصطفيها على عليه السّلام

١-تقدم:أن عليا«عليه السلام»اصطفى ثلاثه سيوف لرسول اللّه «صلى اللّه عليه و آله»،فوهب«صلى اللّه عليه و آله»اثنين منها لعلى«عليه السلام»نفسه،و هما رسوب،و المخذم،قالوا:و هما سيفا على«عليه السلام» (١).

٢-لقد اختار«عليه السلام»السيوف دون سواها ليتحف بها رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،لأنه«صلى اللّه عليه و آله»سيد المجاهدين الباذلين أنفسهم فى سبيل اللّه تعالى،و فى سبيل تحرير المستضعفين،و دفع الأذى و الظلم عنهم،و المنع من مصادره حرياتهم..

و لم يكن«صلى اللّه عليه و آله»بصدد الحصول على المال و الجاه،و المقام الدنيوى لنفسه،و لا كان يرغب بسوى إسعاد الناس فى الدنيا و الآخره، و إخراجهم من الظلمات إلى النور.

١- ١) شرح المواهب اللدنيه ج ۴ ص ۴۹ و راجع:أسد الغابه ج ١ ص ٣٠ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ٣٢ ص ٣٥٩ و بحار الأنوار ج ١۶ ص ١١٠.

تهديد المتهم

و قد تهدد على«عليه السلام»ذلك الجاسوس،الذى أراد أن يخدع المسلمين،و هذا يدل على أنه إذا أصر بعض الناس على إلحاق الضرر بالمسلمين،و علم ذلك على نحو اليقين،فإن كونه أسيرا لا يمنع من ممارسه الضغط عليه،لإفساد خطته التى يسعى من خلالها لخداعهم،و إيقاعهم فى فخ ربما يكون قد نصبه لهم.

و ليس فى هذا دلاله على جواز تهديده أو إجباره على الإقرار بما لا يعلم أنه يكتمه،فإن مجرد احتمال كتمانه لشىء لا يبرر إلحاق الأذى به..

إستهداف المقاتلين من آل حاتم

و قد أظهرت الروايه المتقدمه:أن المسلمين كانوا يحرصون على مواجهه مقاتلى آل حاتم بالحرب،بهدف استئصال الروح القتاليه ضد المسلمين فيهم..و التقليل من ميلهم إلى السعى لجمع الجموع لقتال أهل الإيمان، و يهيؤهم إلى التفكير بجديه بما يعرض عليهم من خيارات،و قد تنفتح بصيرتهم على الإيمان و الإسلام أيضا..

قتل الأسرى

إن هؤلاء الأسرى كانوا مقاتلين لمصلحه الأعداء،يسعون لإطفاء نور اللّه بالأقوال و بالأفعال،و يريدون منع الناس من ممارسه حرياتهم فى الفكر، و الإعتقاد،و الممارسه.

إنهم رغم إقامه الحجه عليهم،يأبون إلا الفساد و الإفساد،و إلا التآمر،

و إثاره الحروب،و سفك الدماء..و حين أسرهم المسلمون تكرم«عليه السلام»عليهم بإعطائهم فرصه أخرى للكف عن بغيهم و ظلمهم هذا، فعرض عليهم الإسلام،فإن أبوه بعد ظهور الحجج و الدلائل القاطعه للعذر لهم،فلا بد من تخليص الناس من شرهم،وفق ما يمليه الواجب، و تحكم به جميع الشرائع و الأعراف.

علی علیه السّلام یحرض سفانه علی الإلحاح

تقدم:أن سفانه طلبت من النبی«صلی اللّه علیه و آله»ثلاث مرات أن یمن علیها،فلم تسمع جوابا سوی أنه کان یسألها عن وافدها..فتقول:

عدی بن حاتم،فیقول:الفار من اللّه و رسوله؟!

ثم حرضها علی«علیه السلام»علی معاوده طلبها ففعلت،فاستجاب النبی«صلی اللّه علیه و آله»لطلبها فورا،فلماذا استجاب«صلی اللّه علیه و آله»لها فی المره الرابعه؟!

و یمکن أن یجاب:

۱-بأنه«صلی اللّه علیه و آله»یرید أن یؤکد علی رعونه موقف أخیها عدی بن حاتم،و التصریح لها و لکل من یبلغه ذلک:أنه خرج عن حدود المعقول و المقبول،فإن الصحیح و المقبول،و الموافق للحکمه و الرویه و الإتزان هو الهروب إلی اللّه و رسوله،و لیس الهروب من اللّه و رسوله،لأن الهروب منهما رعونه و طیش،و افتتان..

و المتوقع من الإنسان العاقل و المتزن هو أن یدرک أن اللّه مدرک الهاربین،مبیر الظالمین،صریخ المستصرخین،موضع حاجات الطالبین..

۲-إن علیا«علیه السلام»هو الذی أسر سفانه..و ها هو الآن هو الذی یحرضها علی معاوده طلب العفو من رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله» أی أنه کان مهتما بأن یبلغها ما ترید،لیحفظ لها عزتها و کرامتها بذلک..

و هذا هو ما یریده رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»لها أیضا.و لکن بعد إفهامها ما یجب أن تفهمه و تعیه بدقه و عمق.سواء بالنسبه لأخیها،أو بالنسبه للنبی«صلی اللّه علیه و آله»،و علی«علیه السلام»،و الإسلام و المسلمین.

مع الإشاره إلی أن العزیز هو الذی یسعی لحفظ عزته،و یصر علی ذلک.و من لا یفعل ذلک،لا یکون من أهل العزه..

و لأجل إظهار هذا المعنی کان لا بد من أن تکون هی المبادره و الساعیه للحصول علی الحریه و الکرامه،مثبته بذلک أنها جدیره بهما..

۳-إن هذه المراره التی أظهرها لها رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»من فعل أخیها غیر المعقول،من خلال تکرار طلبها،و الإصرار علی إجابته الأولی،إلی أن تدخل علی«علیه السلام»لا بد أن تترک أثرها علی هذه المرأه العاقله و الحازمه،و لأجل ذلک نجد أنها قد تأثرت بهذا الموقف،و اختارت الإسلام،و کانت سببا فی هدایه أخیها،حیث إنه أخذ بنصیحتها،و اختار الإسلام،و وفد علی النبی«صلی اللّه علیه و آله»..

۴-إن علیا«علیه السلام»لم یقسم آل حاتم و أرسلهم إلی النبی«صلی اللّه علیه و آله»،لکی یحفظ لهم عزتهم و کرامتهم.و لا بد أن یکون هذا التصرف قد ترک أثره علی آل حاتم،و کان له دور فی رغبتهم فی الإسلام..

و قد لو حظ:أن بعض الروایات تحاول أن تنسب لعلی«علیه السلام» کلاما لا یعقل صدوره منه فی وصفه سفّانه بنت حاتم،و أنه«علیه السلام» لما رآها عند النبی«صلی اللّه علیه و آله»أعجب بها،و صمم علی أن یطلب من النبی«صلی اللّه علیه و آله»أن یجعلها فی فیئه (۱).

مع أنه«علیه السلام»لم یکن ممن یهتم بحطام الدنیا،و لا کان بصدد تلبیه رغباته الغرائزیه،و لا هو ممن تحرکه الشهوات و الأهواء و المیول.

للطلب من النبی«صلی اللّه علیه و آله»أن یعطیه دون أن یعطی غیره من المسلمین.

یضاف إلی ذلک:أنه«علیه السلام»هو الذی سباها،و جاء بها من بلادها إلی المدینه،فهل یقبل قولهم:إنه إنما رآها فی المدینه؟!..

۱- ۱) تاریخ مدینه دمشق ج ۱۱ ص ۳۵۸ و ج ۳۶ ص ۴۴۵ و ج ۶۹ ص ۲۰۲ و ۲۰۳ و جامع أحادیث الشیعه ج ۱۴ ص ۲۱۰ و نهج السعاده ج ۷ ص ۳۶۱ و کنز العمال ج ۳ ص ۶۶۴ و البدایه و النهایه(ط دار إحیاء التراث العربی)ج ۲ ص ۲۷۱ و ج ۵ ص ۸۰ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۱ ص ۱۰۸ و ج ۴ ص ۱۳۱ و سبل الهدی و الرشاد ج ۶ ص ۳۷۶.

الفصل الثانی

اشاره

مباهله نصاری نجران..

ص :۱۱۳

حديث المباهله

قال ابن إسحاق:قدم على رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»وفد نصارى نجران،ستون راكبا،فيهم أربعه عشر رجلا- من أشرافهم،منهم العاقب هو و السيد،و أبو حارثه بن علقمه،و أوس،و الحارث،و زيد،و قيس،و يزيد، و خويلد،و عمرو،و خالد،و عبد اللّه،و يحنس.

منهم ثلاثه نفر إليهم يؤول أمرهم:العاقب أمير القوم،و ذو رأيهم، و صاحب مشورتهم،و الذى لا يصدرون إلا عن رأيه.و اسمه عبد المسيح.

و السيد ثمالهم و صاحب رحلهم،و مجتمعهم،و اسمه الأيهم.

و أبو حارثه بن علقمه،أحد بنى بكر بن وائل أسقفهم،و حبرهم و إمامهم،و صاحب مدراسهم،و كان أبو حارثه قد شرف فيهم،و درس كتبهم حتى حسن علمه فى دينهم،فكانت ملوك الروم من أهل النصرانيه قد شرفوه،و مولوه و أخدموه،و بنوا له الكنائس،و بسطوا عليه الكرامات، لما يبلغهم عنه من علمه و اجتهاده فى دينهم.

فانطلق الوفد حتى إذا كانوا بالمدينه وضعوا ثياب السفر عنهم، و لبسوا حللا لهم يجرونها من حبره،و تختموا بالذهب.

و فى لفظ:دخلوا على رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»فى مسجده[فى

المدينه]حين صلى العصر،عليهم ثياب الحبرات:جبب و أرديه،فى جمال رجال بنى الحارث بن كعب.

فقال بعض من رآهم من أصحاب رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله» يومئذ:ما رأينا وفدا مثلهم.و قد حانت صلاتهم.فقاموا فى مسجد رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»يصلون نحو المشرق(فأراد الناس منعهم).

فقال رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:«دعوهم».

ثم أتوا رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فسلموا عليه،فلم يرد عليهم السلام،و تصدوا لكلامه نهارا طويلا،فلم يكلمهم،و عليهم تلك الحلل و الخواتيم الذهب.

فانطلقوا يتبعون عثمان بن عفان،و عبد الرحمن بن عوف،و كانوا يعرفونهما،فوجدوهما فى ناس من المهاجرين و الأنصار فى مجلس فقالوا لهما:

يا عثمان،و يا عبد الرحمن،إن نبيكما كتب إلينا كتابا فأقبلنا مجيبين له،فأتيناه فسلمنا عليه فلم يرد سلامنا،و تصدينا لكلامه نهارا طويلا فأعيانا أن يكلمنا،فما الرأى منكما؟أنعود إليه،أم نرجع إلى بلادنا؟

فقالا لعلى بن أبى طالب«عليه السلام»و هو فى القوم:ما الرأى فى هؤلاء القوم يا أبا الحسن؟

فقال لهما:أرى أن يضعوا حللهم هذه و خواتيمهم،و يلبسوا ثياب سفرهم،ثم يعودوا إليه.

ففعل وفد نجران ذلك و رجعوا إلى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»، فسلموا عليه فرد عليهم سلامهم،ثم قال:«و الذى بعثنى بالحق،لقد أتونى

المره الأولی و إن إبلیس لمعهم» (۱).

وفد نجران یحاور رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله

و عن ابن عباس،و الأزرق بن قیس:أن رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»دعا وفد نجران إلی الإسلام،فقال العاقب،عبد المسیح،و السید أبو حارثه بن علقمه:قد أسلمنا یا محمد.

فقال:«إنکما لم تسلما».

قالا:بلی،و قد أسلمنا قبلک.

قال:«کذبتما،یمنعکما من الإسلام ثلاث فیکما:عبادتکما الصلیب، و أکلکما الخنزیر،و زعمکما أن للّه ولدا».

ثم سألهم و سألوه،فلم تزل به و بهم المسأله حتی قالوا له:ما تقول فی عیسی ابن مریم؟!فإنا نرجع إلی قومنا و نحن نصاری،یسرنا إن کنت نبیا أن نعلم قولک فیه.

فقال رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»:«ما عندی فیه شیء یومی هذا،

۱- ۱) سبل الهدی و الرشاد ج ۶ ص ۴۱۶ و ۴۱۷ و المواهب اللدنیه و شرحه للزرقانی ج ۵ ص ۱۸۷ و ۱۸۸ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۳۷ و تفسیر القرآن العظیم ج ۱ ص ۳۷۸ و البدایه و النهایه(ط دار إحیاء التراث العربی)ج ۵ ص ۶۵ و إمتاع الأسماع ج ۱۴ ص ۶۹ و إعلام الوری ج ۱ ص ۲۵۵ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۴ ص ۱۰۳ و مکاتیب الرسول ج ۲ ص ۴۹۵.

فأقيموا حتى أخبركم بما يقول اللّه فى عيسى» (۱).

و عن عبد اللّه بن الحارث بن جزء الزبيدى:أنه سمع رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»يقول:«ثبت(ليت)بينى و بين أهل نجران حجاب،فلا أراهم و لا يرونى»،من شده ما كانوا يمارون رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله» (۲).انتهى.

و روى ابن جرير،و ابن أبى حاتم عن ابن عباس،و ابن سعد عن الأزرق بن قيس،و ابن جرير عن السدى،و ابن جرير،و ابن المنذر عن أبى جريج:أن نصارى نجران قالوا:يا محمد،فيم تشتم صاحبنا؟!

قال:«من صاحبكم»؟!

قالوا:عيسى ابن مريم،تزعم أنه عبد.

۱- ۱) سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۴۱۷ عن الحاكم و صححه،و ابن مردويه،و أبى نعيم،و ابن سعد،و عبد بن حميد،و تفسير القرآن العظيم ج ۱ ص ۳۷۸ و البدايه و النهايه(ط دار إحياء التراث العربى)ج ۵ ص ۶۵ و السيره النبويه لابن كثير ج ۴ ص ۱۰۳ و غايه المرام ج ۳ ص ۲۱۵ و راجع:بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۲۸۶ و ج ۳۵ ص ۲۶۳ و تفسير الميزان ج ۳ ص ۲۳۴.
۲- ۲) سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۴۱۷ عن ابن جرير،و جامع البيان للطبرى ج ۳ ص ۴۰۵ و المحرر الوجيز للأندلسى ج ۱ ص ۴۴۷ و الدر المنثور ج ۲ ص ۳۸ و تفسير الآلوسى ج ۳ ص ۱۹۴ و راجع:مجمع الزوائد ج ۱ ص ۱۵۵ و فتوح مصر و أخبارها ص ۵۱۱.

قال:«أجل،إنه عبد اللّه و روحه و كلمته،ألقاها إلى مريم،و روح منه».

فغضبوا و قالوا:لا،و لكنه هو اللّه نزل من ملكه فدخل فى جوف مريم،ثم خرج منها،فأرانا قدرته و أمره،فهل رأيت قط إنسانا خلق من غير أب؟

فأنزل اللّه تعالى: لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ.. (۱).

و أنزل تبارك و تعالى: إِنَّ مَثَلَ عِيسى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ قالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ، اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ (۲).

فلما أصبحوا عادوا إليه،فقرأ عليهم الآيات،فأبوا أن يقروا.فأمر تعالى نبيه الكريم«صلى اللّه عليه و آله»بمباهلتهم،فقال سبحانه و تعالى:

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعالَوْا نَدْعُ أَبْناءَنا وَ أَبْناءَكُمْ وَ نِساءَنا وَ نِساءَكُمْ وَ أَنْفُسَنا وَ أَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكاذِبِينَ، إِنَّ هذا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَ مَا مِنْ إِلهٍ إِلاَّ اللَّهُ وَ إِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ، فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ

(۳)

.فرضوا بمباهلته «صلى اللّه عليه و آله»..

فلما رجعوا إلى منازلهم قال رؤساؤهم:السيد،و العاقب،و الأهتم:إن باهلنا بقومه باهلناه؛فإنه ليس نبيا،و إن باهلنا بأهل بيته خاصه لم نباهله،

۱- ۱) الآيه ۱۷ من سوره المائده.

۲- ۲) الآيتان ۵۹ و ۶۰ من سوره آل عمران.

۳- ۳) الآيات ۶۱-۶۳ من سوره آل عمران.

فإنه لا يقدم على أهل بيته إلا و هو صادق.

و عن جابر،و ابن عباس،و قتاده،و سلمه بن عبد يسوع،عن ابيه عن جده،و عن حذيفه،و الأزرق بن قيس،و الشعبى:أن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»لما نزلت هذه الآيات دعا وفد نجران إلى المباهله،فقال:«إن اللّه تعالى أمرنى إن لم تقبلوا هذا أن أباهلكم».

فقالوا:يا أبا القاسم،بل نرجع فننظر فى أمرنا.

و فى حديث آخر فقالوا:أخرنا ثلاثه أيام،فخلا بعضهم إلى بعض و تصادقوا.

فقال السيد العاقب:و اللّه يا معشر النصارى،لقد عرفتم أن محمدا لنبى مرسل،و لئن لاعنتموه ليخسفن بأحد الفريقين،إنه للإستئصال لكم،و ما لاعن قوم قط نبيا فبقى كبيرهم،و لا نبت صغيرهم.

و فى روايه:فقال شرحبيل:لئن كان هذا الرجل نبيا مرسلا فلا عنّاه لا يبقى على وجه الأرض منا شعر و لا ظفر إلا هلك.

و فى روايه:لا نفلح نحن و لا عقبنا من بعدنا.

قالوا:فما الرأى يا أبا مريم؟!

فقال:رأيى أن أحكّمه،فإنى أرى رجلا لا يحكم شططا أبدا.

فقال السيد:فإن كنتم قد أبيتم إلا إلف دينكم،و الإقامه على ما أنتم عليه من القول فى صاحبكم،فوادعوا الرجل،ثم انصرفوا إلى بلادكم.

فلما انقضت المده أقبل رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»مشتملا (۱)علی الحسن و الحسین فی خمیله له،و فاطمه تمشی عند ظهره للملاعنه،و له یومئذ عده نسوه.فقال«صلی اللّه علیه و آله»:«إن أنا دعوت فأمنوا أنتم» (۲).

و عن سعد بن أبی وقاص،عن علی بن أحمر قالا:لما نزلت آیه المباهله دعا رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»علیا و فاطمه،و حسنا و حسینا،فقال:

«اللهم هؤلاء أهل بیتی» (۳).انتهی.

ص: ۱۲۱

---

۱ - ۱) لم تذکر هذه الروایه علیا«علیه السلام».و لعله هو النص المروی عن الشعبی،الذی ینکر حضور علی«علیه السلام»،کما سنری.

۲- ۲) سبل الهدی و الرشاد ج ۶ ص ۴۱۹ عن الحاکم و صححه،و ابن مردویه،و أبی نعیم فی الدلائل،و البیهقی،و أبی الشیخ،و الترمذی،و النسائی،و ابن سعد،و عبد بن حمید، و ابن جریر،و ابن أبی شیبه،و سعید بن منصور.و راجع:المواهب اللدنیه و شرحه للزرقانی ج ۵ ص ۱۸۷-۱۹۰ و الشفا لعیاض ج ۲ ص ۴۸ و بحار الأنوار ج ۳۵ ص ۲۶۴ و الدر المنثور ج ۲ ص ۳۹ و تفسیر الآلوسی ج ۳ ص ۱۸۸ و شرح إحقاق الحق (الملحقات)ج ۹ ص ۷۹ و مناقب أهل البیت«علیهم السلام»للشیروانی ص ۹۰.

۳- ۳) سبل الهدی و الرشاد ج ۶ ص ۴۱۹ عن مسلم،و الترمذی،و ابن المنذر،و الحاکم فی السنن،و فی هامشه عن:الحاکم ج ۴(۱۸۷۱)،و شرح المواهب اللدنیه للزرقانی ج ۵ ص ۱۹۰ و مناقب آل أبی طالب ج ۲ ص ۶۶ و العمده لابن البطریق ص ۱۳۲ و ۱۸۸ و الطرائف لابن طاووس ص ۴۵ و ص ۱۲۹ و الصراط المستقیم للعاملی ج ۱ ص ۱۸۶ و بحار الأنوار ج ۳۷ ص ۲۶۵ و ۲۷۰.

فتلقى شرحبيل رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»فقال:إنى قد رأيت خيرا من ملاعنتك.

فقال:«و ما هو»؟!

فقال:حكمك اليوم إلى الليل،و ليلتك إلى الصباح،فما حكمت فينا فهو جائز.و أبوا أن يلاعنوه.

و عن ابن عباس قال:لو باهل أهل نجران رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»لرجعوا لا يجدون أهلا و لا مالا (۱).

و روى عن الشعبى مرسلا:أن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»قال:«لقد أرانى البشير بهلكه أهل نجران حتى الطير على الشجر،لو تموا على الملاعنه».

و روى عن قتاده مرسلا:قال رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:«إن كان العذاب لقد نزل على أهل نجران،أن لو فعلوا لاستؤصلوا من الأرض» (۲).

و لما غدا إليهم أخذ بيد حسن و حسين،و فاطمه تمشى خلفه،و على

۱- ۱) سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۴۱۹ عن عبد الرزاق،و البخارى،و الترمذى، و النسائى،و ابن جرير،و ابن المنذر.و مجمع البيان للطبرسى ج ۱ ص ۳۱۰ و الدر المنثور للسيوطى ج ۲ ص ۳۹ و راجع:بحار الأنوار ج ۱۷ ص ۱۶۹ و مسند أحمد ج ۱ ص ۲۴۸ و مجمع الزوائد ج ۸ ص ۲۲۸ و فتح البارى ج ۸ ص ۵۵۷ و السنن الكبرى للنسائى ج ۶ ص ۳۰۸ و مسند أبى يعلى ج ۴ ص ۴۷۲ و تفسير القرآن للصنعانى ج ۱ ص ۵۲ و جامع البيان للطبرى ج ۱ ص ۵۹۷ و ج ۳ ص ۴۰۹.
۲- ۲) سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۴۱۹ و الدر المنثور للسيوطى ج ۲ ص ۳۹.

خلفها،و هو يقول:«إذا أنا دعوت فأمّنوا».

فقال أسقفهم:إنى لأرى وجوها لو سألوا اللّه أن يزيل جبلا من مكانه لأزاله.فلا تباهلوا فتهلكوا،و لا يبقى على وجه الأرض نصرانى إلى يوم القيامه.و اللّه،لقد عرفتم نبوته،و لقد جاءكم بالفصل فى أمر صاحبكم،أى عيسى.فو اللّه،ما باهل قوم نبيا إلا هلكوا،فإن أبيتم إلا دينكم فوادعوا الرجل،و انصرفوا.

فقالوا:يا أبا القاسم لا نلاعنك.

فقال:«فأسلموا،يكن لكم ما للمسلمين و عليكم ما عليهم».فأبوا.

قال:«فإنى أنا جزكم».

فقالوا:ما لنا بحرب العرب طاقه.و لكن نصالحك.

فصالحهم،و قال:«و الذى نفسى بيده،إن العذاب تدلى على أهل نجران،و لو تلاعنوا لمسخوا قرده و خنازير،و لاضطرم عليهم الوادى نارا، و لاستأصل اللّه نجران و أهله حتى الطير على الشجر» (1).

۱- ۱) شرح المواهب اللدنيه للزرقانى ج ۵ ص ۱۹۰ عن ابن أبى شيبه،و أبى نعيم و غيرهما،و راجع:المحرر الوجيز للأندلسى ج ۱ ص ۴۴۸ و تخريج الأحاديث و الآثار ج ۱ ص ۱۸۵ و ۱۸۶ و تفسير البغوى ج ۱ ص ۳۱۰ و التفسير الكبير ج ۸ ص ۸۵ و تفسير أبى السعود ج ۲ ص ۴۶ و مناقب آل أبى طالب(ط المطبعه الحيدريه)ج ۳ ص ۱۴۴ و العمده لابن البطريق ص ۱۹۰ و الطرائف لابن طاووس ص ۴۲ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۲۸۱ و ج ۳۵ ص ۲۵۸ و كتاب-

و فی بعض النصوص أنهم قالوا له:لم لا تباهلنا بأهل الکرامه و الکبر، و أهل الشاره ممن آمن بک و اتبعک؟!

فقال«صلی اللّه علیه و آله»:«أجل،أباهلکم بهؤلاء خیر أهل الأرض، و أفضل الخلق».

ثم تذکر الروایه قول الأسقف لأصحابه:«أری وجوها لو سأل اللّه بها أحد أن یزیل جبلا من مکانه لأزاله..

إلی أن قال:أفلا ترون الشمس قد تغیر لونها،و الأفق تنجع فیه السحب الداکنه،و الریح تهب هائجه سوداء،حمراء،و هذه الجبال یتصاعد منها الدخان؟!لقد أطلّ علینا العذاب!انظروا إلی الطیر و هی تقیء حواصلها،و إلی الشجر کیف یتساقط أوراقها،و إلی هذه الأرض ترجف تحت أقدامنا» (۱).

۱)

-الأربعین للماحوزی ص ۳۰۳ و شجره طوبی ج ۲ ص ۴۲۵ و تحفه الأحوذی ج ۸ ص ۲۷۹ و تفسیر جوامع الجامع ج ۱ ص ۲۹۴ و خصائص الوحی المبین ص ۱۲۶ و ۱۲۷ و تفسیر المیزان ج ۳ ص ۲۳۱ و مطالب السؤول ص ۳۸.

۱- ۱) راجع:تفسیر القمی ج ۱ ص ۱۰۴ و حیاه الإمام الحسن«علیه السلام»للقرشی ج ۱ ص ۴۹-۵۱.و قد روی قضیه المباهله بأهل الکساء بالاختصار تاره، و بالتفصیل أخری جم غفیر من الحفاظ و المفسرین. و نذکر علی سبیل المثال منهم هنا:تفسیر العیاشی ج ۱ ص ۱۷۶ و ۱۷۷ و مجمع البیان ج ۲ ص ۴۵۲ و ۴۵۳ و تفسیر القرآن العظیم لابن کثیر ج ۱ ص ۳۷۰ و ۳۷۱-

(۱

-و تفسیر جامع البیان للطبری ج ۳ ص ۲۱۱ و ۲۱۳ و ۲۱۲.و تفسیر النیسابوری (بهامش جامع البیان)ج ۳ ص ۲۱۳ و ۲۱۴ و تفسیر الرازی ج ۸ ص ۸۰ و بعد ذکره حدیث عائشه فی المباهله بأهل البیت«علیهم السلام»،و أنه«صلی اللّه علیه و آله» جعل حینئذ الجمیع تحت المرط الأسود،حیث قرأ آیه التطهیر قال الرازی:«و هذه الروایه کالمتفق علی صحتها بین أهل التفسیر و الحدیث». و راجع:التفسیر الحدیث لمحمد عزت دروزه ج ۸ ص ۱۰۸ عن التاج الجامع للأصول ج ۳ ص ۳۹۶ عن مسلم و الترمذی.و الکشاف للزمخشری ج ۱ ص ۳۶۸-۳۷۰ و الإرشاد للمفید(ط دار المفید)ص ۱۶۶ و الصواعق المحرقه ص ۱۵۳ و ۱۵۴ و أسباب النزول للواحدی ص ۵۸ و ۵۹ و صحیح مسلم ج ۷ ص ۱۲۰ و ۱۲۱ و البدایه و النهایه ج ۵ ص ۵۴ و حیاه الصحابه ج ۲ ص ۴۹۲ و ج ۱ ص ۱۳۰ و ۱۲۱ و صحیح الترمذی ج ۵ ص ۶۳۸ و ۲۲ و ینابیع الموده ص ۵۲ و ۲۳۲ و عن ص ۴۷۹ و دلائل النبوه لأبی نعیم ص ۲۹۸ و ۲۹۹ و حقائق التأویل للشریف الرضی«رحمه اللّه»ص ۱۱۰ و ۱۱۲ و فرائد السمطین ج ۱ ص ۳۷۸ و ج ۲ ص ۲۳ و ۲۴ و شواهد التنزیل ج ۱ ص ۱۲۶ و ۱۲۷ و ۱۲۴ و ۱۲۳ و ج ۲ ص ۲۰ و المسترشد فی الإمامه ص ۶۰ و ترجمه الإمام علی«علیه السلام»من تاریخ دمشق (بتحقیق المحمودی ط ۱)ج ۱ ص ۲۰۶ و(ط ۲)ص ۲۲۵ و المناقب للخوارزمی ص ۵۹ و ۶۰ کشف الغمه للأربلی ج ۱ ص ۲۳۲ و ۲۳۳ و الإصابه ج ۲ ص ۵۰۳ و ۵۰۹ و معرفه علوم الحدیث للحاکم ص ۵۰ و تفسیر فرات ص ۱۵ و ۱۴ و ۱۶ و ۱۱۷ و أمالی الشیخ الطوسی ج ۲ ص ۱۷۲ و ج ۱ ص ۲۶۵ و الجوهره فی نسب علی-

(۱

-و آله«علیهم السلام»ص ۶۹ و ذخائر العقبی ص ۲۵ و روضه الواعظین ص ۱۶۴ و ما نزل من القرآن فی أهل البیت لابن الحکم ص ۵۰ و الفصول المهمه لابن الصباغ ص ۱۱۰ و ۵ و ۷ و مستدرک الحاکم ج ۳ ص ۱۵۰ و أسد الغابه ج ۴ ص ۲۶ و سنن البیهقی ج ۷ ص ۶۳ و مسند أحمد ج ۱ ص ۱۸۵ و مناقب الإمام علی«علیه السلام» لابن المغازلی ص ۲۶۳ و فی هامشه عن نزول القرآن لأبی نعیم(مخطوط)و الدر المنثور ج ۲ ص ۳۸-۴۰ عن بعض من تقدم و عن البیهقی فی الدلائل،و ابن مردویه،و ابن أبی شیبه،و سعید بن منصور،و عبد بن حمید،و ابن المنذر. و راجع:تفسیر البرهان ج ۱ ص ۲۸۶-۲۹۰ عن بعض من تقدم و عن موفق بن أحمد،فی کتاب فضائل الإمام علی،و الإختصاص،و عن الصدوق و عن الثعلبی،عن مقاتل، و الکلبی،و فی تفسیر المیزان ج ۲ ص ۲۲۸-۲۳۵.عن کثیر ممن تقدم،و عن عیون أخبار الرضا،و إعلام الوری ص ۷۹ و الخرائج و الجرائح،و حلیه الأولیاء، و الطیالسی. و هو أیضا فی:فتح القدیر ج ۱ ص ۳۴۷ و ۳۴۸ و التبیان فی تفسیر القرآن ج ۲ ص ۴۸۵ و نور الثقلین ج ۱ ص ۲۸۸-۲۹۰ عن بعض من تقدم و عن الخصال و روضه الکافی و غیرهما،و عن نور الأبصار ص ۱۱۱ و عن المنتقی باب ۳۸ و فی تفسیر المیزان ج ۳ ص ۲۳۵ و قال ابن طاووس فی کتاب سعد السعود ص ۹۱:رأیت فی کتاب تفسیر ما نزل فی القرآن فی النبی و أهل بیته،تألیف محمد بن العباس بن مروان:أنه روی خبر المباهله من أحد و خمسین طریقا عمن سماه من الصحابه و غیرهم،وعد منهم الحسن بن علی«علیهما السلام»و عثمان بن عفان،و سعد بن أبی وقاص،-

(۱

-و بکر بن سمال،و طلحه،و الزبیر،و عبد الرحمن بن عوف،و عبد اللّه بن عباس، و أبا رافع مولی النبی،و جابر بن عبد اللّه،و البراء بن عازب،و أنس بن مالک»انتهی. و روی ذلک أیضا عن:علی«علیه السلام»و أم سلمه و عائشه،و أبی سعید الخدری و عمرو بن سعید بن معاذ،و حذیفه بن الیمان،(و زاد ابن طاووس نقلا عن الحجام) أبا الطفیل عامر بن واثله،و جریر بن عبد اللّه السجستانی،و أبا قیس المدنی،و أبا إدریس،و محمد بن المنکدر،و علی بن الحسین،و أبا جعفر محمد بن علی بن الحسین، و أبا عبد اللّه جعفر بن محمد،و الحسن البصری،و قتاده،و علباء بن الأحمر،و عامر بن شراحیل الشعبی،و یحیی بن نعمان،و مجاهد،و شهر بن حوشب. و أضاف ابن شهر آشوب فی مناقبه ج ۳ ص ۳۶۸-۳۶۹ و ۳۷۰:أبا الفتح محمد بن أحمد بن أبی الفوارس،و ابن البیع فی معرفه علوم الحدیث،و احمد فی الفضائل،و ابن بطه فی الإبانه،و الأشفهی فی اعتقاد أهل السنه،و الخرکوشی فی شرف النبی،و محمد بن اسحاق،و قتیبه بن سعید،و القاضی أبا یوسف،و القاضی المعتمد أبا العباس، و أبا الفرج الأصبهانی فی الأغانی عن کثیرین و هامش حقائق التأویل ص ۱۱۰ عن بعض من تقدم،و تاریخ الخلفاء للسیوطی ص ۱۶۵ و الکامل لابن الأثیر ج ۲ ص ۳۹۲ و عن کنز العمال ج ۶ ص ۴۰۷ و عن تفسیر الخازن،و عن تفسیر البغوی بهامشه. و ثمه مصادر کثیره أخری ذکرها فی مکاتیب الرسول ج ۲ ص ۵۰۲ و ۵۰۳ و ۵۰۴ مثل: تاریخ الیعقوبی ج ۲ ص ۶۶ و فی(ط أخری)ص ۷۱ و فتوح البلاذری ص ۷۵ و فی (ط أخری)ص ۸۵ و السیره الحلبیه ج ۳ ص ۲۴۰ و السیره النبویه لدحلان-

۱)

-(بهامش الحلبیه)ج ۳ ص ۶ و الشفاء للقاضی عیاض ج ۲ ص ۱۰۷ و نسیم الریاض ج ۳ ص ۴۱۱ و شرح القاری(بهامشه)ج ۲ ص ۵۲۲ و ج ۳ ص ۴۱۱ و کفایه الطالب للکنجی الشافعی ص ۱۴۱ و الجامع لأحکام القرآن للقرطبی ج ۴ ص ۱۰۴ و المنار ج ۳ ص ۳۲۲ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۴۱۶ و بحار الأنوار ج ۳۵ و ج ۲۱ ص ۲۷۷ و ۲۸۲ و ۳۲۱ و ۳۳۸ و ۳۳۹ و ۳۴۱-۳۴۳ و ۳۴۶ و ۳۵۴ و دلائل النبوه للبیهقی ص ۲۹۸ و القاضی البیضاوی فی تفسیر الآیه،و روح المعانی ج ۳ ص ۱۹۰ و روح البیان ج ۲ ص ۴۴ و السراج المنیر ج ۱ ص ۲۲۲ و تفسیر الشریف اللاهیجی ج ۱ ص ۳۳۲ و جلاء الأذهان ج ۱ ص ۶۱ و کنز الدقائق ج ۲ ص ۱۰۲ و العبر و دیوان المبتدأ و الخبر لابن خلدون ج ۲ ق ۲ ص ۵۷ و العمده لابن بطریق ص ۱۸۸ و ما بعدها،و تذکره الخواص لابن الجوزی ص ۱۴ و أحکام القرآن للجصاص ج ۲ ص ۱۶ و فی(ط أخری)ص ۲۹۵ و الأغانی ج ۱۲ ص ۷ و نهج الحق ص ۱۷۷ و غایه المرام المقصد الثانی الباب ۳ و ۴ عن سعد،و جابر،و ابن عباس، و الشعبی،و السدی،و أبی عبد اللّه و الحسن و أبی الحسن موسی و أبی ذر عن علی «علیهما السلام»فی حدیث(المناشده)،و عن محمد بن المنکدر بن عبد اللّه بن الهدیر، و عن أبی الحسن الرضا«علیه السلام». و کذا أخرجه فی ملحقات إحقاق الحق ج ۳ ص ۴۶ فما بعدها و ج ۵ و ج ۹ و ج ۱۴ عن مصادر أهل السنه جمعاء.عن جمع ممن قدّمناه،و عن الثعلبی فی تفسیره،و معالم التنزیل ج ۱ ص ۳۰۲ و مصابیح السنه ج ۲ ص ۲۰۴ و أحکام القرآن لابن العربی ج ۱ ص ۱۱۵ و جامع الأصول ج ۹ ص ۴۷۰ و تلخیص الذهبی ذیل المستدرک ج ۳-

و بعد امتناع نجران عن الدخول فى الملاعنه،تقرر ضرب الجزيه عليهم فانصرفوا حتى إذا كان من الغد كتب إليهم كتابا بذلك..

و ذكرت بعض المصادر:أن كاتب الكتاب هو المغيره بن شعبه (۱).

۱)

-ص ۱۵۰ و مطالب السؤول ص ۷ و الرياض النضره ص ۱۸۸ و تفسير النسفى ج ۱ ص ۱۳۶ و تبصير الرحمن ج ۱ ص ۱۱۴ و مشكاه المصابيح ج ۲ ص ۳۵۶ و الكاف الشاف ص ۲۲۶ و المواهب للكاشفى ج ۱ ص ۷۱ و معارج النبوه ج ۱ ص ۳۱۵ و الإكليل ص ۵۳ و تفسير الجلالين ج ۱ ص ۳۳ و تفسير أبى السعود ج ۲ ص ۱۴۳ و مدارج النبوه ص ۵۰۰ و مناقب مرتضوى ص ۴۴ و الإتحاف بحب الأشراف ص ۵۰ و الجواهر للطنطاوى ج ۲ ص ۱۲۰ و رشفه الصادى ص ۳۵ و كفايه الخصام ص ۳۹.و راجع أيضا ج ۹ ص ۷۰ عن منهاج السنه لابن تيميه ج ۴ ص ۳۴ و مقاصد المطالب ص ۱۱ و المنتقى ص ۱۸۸،و أرجح المطالب ص ۵۵ و تاريخ الإسلام للذهبى ج ۳ ص ۱۹۴ و مرآه الجنان ج ۱ ص ۱۰۹ و شرح المقاصد للتفتازانى ج ۲ ص ۲۱۹ و شرح المواهب اللدنيه للزرقانى ج ۴ ص ۴۳ و إمتاع الأسماع ص ۵۰۲ و المواقف ج ۲ ص ۶۱۴ و شرح ديوان أمير المؤمنين«عليه السلام»ص ۱۸۴ و راجع أيضا ج ۵ ص ۵۹ و ۱۰۲ و ج ۱۴ ص ۱۳۱-۱۴۸.

۱- ۱) راجع:مكاتيب الرسول ج ۳ ص ۱۴۸ عن المصادر التاليه:الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۱ ص ۲۶۶ و(ط ليدن)ج ۱ ق ۲ ص ۲۱ و البدايه و النهايه ج ۵ ص ۵۵ و رسالات نبويه ص ۶۶ و حياه الصحابه ج ۱ ص ۱۲۳ و زاد المعاد ج ۳ ص ۴۱-

و قيل:هو معيقيب (۱).

و قيل:عبد اللّه بن أبى بكر (۲).

و قال اليعقوبى:إنه على«عليه السلام» (۳).

و يؤيده:ما ذكره يحيى بن آدم (۴).

و يؤيده أيضا:ما ذكروه من أن النجرانيين جاؤوا عليا«عليه السلام» بكتابه الذى كتبه لهم بيده،فراجع (۵).

۱)

-و جمهره رسائل العرب ج ۱ ص ۷۶ و مدينه العلم ج ۲ ص ۲۹۷ و مجموعه الوثائق ص ۹۵/۱۷۹ عن جمع ممن قدمناه،و عن إمتاع الأسماع(خطيه كوپرلو) ص ۱۰۳۸ و راجع:سبل الهدى و الرشاد(خطيه باريس)۱۹۹۲،ورقه ۶۵- ألف و راجع أيضا ص ۷۱۸ و(ط دار الحديث سنه ۱۴۱۹ ه)ج ۱۱ ص ۳۹۳.

۱- ۱) ذكر ذلك أبو عبيد،و ابن زنجويه.

۲- ۲) ذكر ذلك أبو يوسف.

۳- ۳) تاريخ اليعقوبى ج ۲ ص ۸۲.

۴- ۴) فتوح البلدان للبلاذرى ج ۱ ص ۷۸ و مكاتيب الرسول ج ۳ ص ۱۰۷ و ۱۵۳ و ۱۶۹.

۵- ۵) السنن الكبرى للبيهقى ج ۱۰ ص ۱۲۰ و معجم البلدان ج ۵ ص ۲۶۹ و مكاتيب الرسول ج ۳ ص ۱۷۰ عن المصادر التاليه:المصنف لابن أبى شيبه ج ۱۴ ص ۵۵۰ و ۵۵۱ عن سالم،و كنز العمال ج ۴ ص ۳۲۳ و(ط مؤسسه الرساله) ج ۱۲ ص ۶۰۱ عن ابن أبى شيبه،و الأموال لأبى عبيد،و البيهقى و ج ۱۴-

ما عندی شیء فی یومی هذا

ذکرت روایه ابن عباس و الأزرق بن قیس:أن النبی«صلی اللّه علیه و آله»لم یجب نصاری نجران علی سؤالهم عن عیسی.بل قال لهم:ما عندی فیه شیء من یومی هذا (۱).مع أن جعفر بن أبی طالب«رحمه اللّه»قد ذکر لملک الحبشه قبل ما یقرب من خمس عشره سنه الآیات التی تتحدث عن بشریه عیسی،و هی قوله تعالی:

وَ اذْکُرْ فِی الْکِتابِ مَرْیَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِها مَکاناً شَرْقِیًّا، فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجاباً فَأَرْسَلْنا إِلَیْها رُوحَنا فَتَمَثَّلَ لَها بَشَراً سَوِیًّا، قالَتْ إِنِّی أَعُوذُ بِالرَّحْمنِ مِنْکَ إِنْ کُنْتَ تَقِیًّا، قالَ إِنَّما أَنَا رَسُولُ رَبِّکِ لِأَهَبَ لَکِ غُلاماً زَکِیًّا، قالَتْ أَنَّی یَکُونُ لِی غُلامٌ وَ لَمْ یَمْسَسْنِی بَشَرٌ وَ لَمْ أَکُ بَغِیًّا، قالَ کَذلِکِ قالَ رَبُّکِ هُوَ عَلَیَّ هَیِّنٌ وَ لِنَجْعَلَهُ آیَهً لِلنّاسِ وَ رَحْمَهً مِنّا وَ کانَ أَمْراً مَقْضِیًّا، فَحَمَلَتْهُ

(۵

-ص ۲۴۷ عن البیهقی،عن عبد خیر،و الأموال لابن زنجویه ج ۱ ص ۲۷۶ و ۴۱۸ عن سالم،و الخراج لأبی یوسف ص ۸۰ قال:و کان الکتاب فی أدیم أحمر، و الأموال لأبی عبید ص ۲۷۳/۱۴۳ و المطالب العالیه ج ۴ ص ۴۱ و راجع:فتوح البلدان ج ۱ ص ۷۹ و الکامل فی التاریخ ج ۲ ص ۲۹۴.

ص: ۱۳۱

---

۱ - ۱) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۲۸۶ و ج ۳۵ ص ۲۶۳ و تفسیر القرآن العظیم ج ۱ ص ۳۷۸ و لباب النقول(ط دار إحیاء العلوم)ص ۵۳ و(ط دار الکتب العلمیه)ص ۴۲ و تفسیر الآلوسی ج ۳ ص ۱۸۶ و بحار الأنوار ج ۱۸ ص ۴۲۰ و ۴۷۳ عن مجمع البیان ج ۳ ص ۲۳۳ و ۲۳۴ و عن تفسیر القمی،و عن إعلام الوری.

فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكاناً قَصِيًّا، فَأَجاءَهَا الْمَخاضُ إِلى جِذْعِ النَّخْلَهِ قالَتْ يا لَيْتَنِى مِتُّ قَبْلَ هذا وَ كُنْتُ نَسْياً مَنْسِيًّا، فَناداها مِنْ تَحْتِها أَلاّ تَحْزَنِى قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا، وَ هُزِّى إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَهِ تُساقِطْ عَلَيْكِ رُطَباً جَنِيًّا، فَكُلِى وَ اشْرَبِى وَ قَرِّى عَيْناً فَإِمّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَداً فَقُولِى إِنِّى نَذَرْتُ لِلرَّحْمنِ صَوْماً فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا، فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَها تَحْمِلُهُ قالُوا يا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئاً فَرِيًّا، يا أُخْتَ هارُونَ ما كانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَ ما كانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا، فَأَشارَتْ إِلَيْهِ قالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كانَ فِى الْمَهْدِ صَبِيًّا، قالَ إِنِّى عَبْدُ اللّهِ آتانِىَ الْكِتابَ وَ جَعَلَنِى نَبِيًّا، وَ جَعَلَنِى مُبارَكاً أَيْنَ ما كُنْتُ وَ أَوْصانِى بِالصَّلاهِ وَ الزَّكاهِ ما دُمْتُ حَيًّا، وَ بَرًّا بِوالِدَتِى وَ لَمْ يَجْعَلْنِى جَبّاراً شَقِيًّا، وَ السَّلامُ عَلَىَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَ يَوْمَ أَمُوتُ وَ يَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا، ذلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِى فِيهِ يَمْتَرُونَ، ما كانَ لِلّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحانَهُ إِذا قَضى أَمْراً فَإِنَّما يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

(۱)

..

و فيها قوله تعالى: قالَ إِنِّى عَبْدُ اللّهِ آتانِىَ الْكِتابَ وَ جَعَلَنِى نَبِيًّا ..

بالإضافه إلى ما ورد فى سوره آل عمران،و غيرها (۲).

كما أن الآيات التى نزلت إنما هى من سوره آل عمران،و قد نزلت ثمانون آيه منها دفعه واحده.

۱- ۱) الآيات ۱۶-۳۵ من سوره مريم.

۲- ۲) بحار الأنوار ج ۱۸ ص ۴۲۰ و ۴۱۳ و ۲۱۵ و عن مجمع البيان ج ۳ ص ۲۳۳ و ۲۳۴ و عن تفسير القمى،و عن إعلام الورى(ط ۲)ص ۵۳-۵۵ و(الطبعه الأولى)ج ۱ ص ۱۳۳ و عن الخرائج و الجرائح ص ۱۸۶.

و قوله تعالى: إِنَّ مَثَلَ عِيسىٰ عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرٰابٍ ثُمَّ قٰالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (۱)هى الآيه التسعه و الخمسون،فلماذا لم يقرأها عليهم مباشره؟!

و لماذا يصر إلى أن تنزل عليه،فيقرؤها عليهم فى اليوم التالى كما تقدم؟!

و الرأى يا أبا الحسن؟!

و قد أظهر ما جرى لوفد نجران من إعراض النبى«صلى اللّه عليه و آله»عنهم،و لم يجدوا عند أحد تفسيرا لذلك إلا- عند على«عليه السلام»، فإنه هو الذى كان يعرف ما يرضاه و يحبه الرسول«صلى اللّه عليه و آله»،و ما يكرهه،و يمقته،لأنه يعرف أحكام اللّه تعالى،و ما حرّم سبحانه،و ما أحل، و ما يرضيه،و ما لا يرضيه..و تلك دلاله أخرى على اختصاصه برسول اللّه «صلى اللّه عليه و آله».

و قد ظهر:أنه«صلى اللّه عليه و آله»لا يريد أن يخدعوا الناس بزبارج الدنيا و بهارجها تماما كما فعل قارون حين خرج على قومه فى زينته،و كما فعل فرعون حين استخف قومه،فأطاعوه،فلا بد أن يستخدموا أمثال هذه الوسائل الخادعه،بل عليهم أن يتركوا المجال للمنطق و للحجه،و لا شىء غير ذلك.

و لذلك قال«صلى اللّه عليه و آله»:و الذى بعثنى بالحق،لقد أتونى فى

۱- ۱) الآيه ۵۹ من سوره آل عمران.

المره الأولى،و إن إبليس لمعهم (۱).

لماذا لا يذكرون عليا عليه السّلام

لم تذكر بعض المصادر عليا«عليه السلام»فى حديث المباهله (۲).

و الظاهر:أنه تابع الشعبى فى ذلك،فقد قال الطبرى:حدثنا ابن حميد، قال:حدثنا جرير،قال:

۱- ۱) راجع:بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۳۷ و مستدرک سفينه البحار ج ۹ ص ۲۲۲ و تفسير القرآن العظيم ج ۱ ص ۳۷۸ و إمتاع الأسماع ج ۱۴ ص ۶۹ و السيره النبويه لابن كثير ج ۴ ص ۱۰۳ و غايه المرام ج ۳ ص ۲۱۵ و إعلام الورى ج ۱ ص ۲۵۵ و سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۴۱۷.

۲- ۲) البدايه و النهايه(ط دار إحياء التراث العربى)ج ۵ ص ۶۵ و تفسير القرآن العظيم ج ۱ ص ۳۷۸ و السيره النبويه لابن كثير ج ۴ ص ۱۰۳ و العجاب فى بيان الأسباب ج ۲ ص ۶۸۵ و الدر المنثور ج ۲ ص ۳۸ و تفسير الآلوسى ج ۳ ص ۱۸۶ و إمتاع الأسماع ج ۱۴ ص ۶۹ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۹ ص ۷۵ و ۸۸ و ج ۲۴ ص ۱۶ و ۱۷ و ج ۳۳ ص ۲۴. و راجع:سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۴۱۹ عن الدلائل للبيهقى،و بحار الأنوار ج ۳۵ ص ۲۶۲ و ۲۶۳ و تفسير الميزان ج ۳ ص ۲۳۴ و المعجم الصغير للطبرانى ج ۱ ص ۱۹۹ و تاريخ مدينه دمشق ج ۱۳ ص ۲۵ و ترجمه الإمام الحسين«عليه السلام»لابن عساكر ص ۱۳۵.

فقلت للمغيره:إن الناس يروون فی حديث أهل نجران أن عليا كان معهم.

فقال:أما الشعبی فلم يذكره،فلا أدری لسوء رأی بنی أميه فی علی؟! أو لم يكن فی الحديث؟! (۱)..

و نقول:

قال الرازی و غيره عن الروايه التی تذكر عليا و الحسنين و فاطمه «عليهم السلام»:«إن هذه الروايه كالمتفق على صحتها بين أهل التفسير و الحديث» (۲).

و قال الجصاص:«فنقل رواه السير،و نقله الأثر،لم يختلفوا فيه:أن النبی«صلى اللّه عليه و آله»أخذ بيد الحسن و الحسين و علی و فاطمه«عليهم السلام»،ثم دعا النصاری الذين حاجوه إلى المباهله» (۳).

۱- ۱) جامع البيان(ط دار الفكر)ص ۴۰۷ و(ط دار المعرفه)ج ۳ ص ۲۱۰ و عن زاد المعاد ج ۳ ص ۳۹ و ۴۰.

۲- ۲) التفسير الكبير للرازی ج ۸ ص ۸۰ و(الطبعه الثالثه)ج ۸ ص ۸۵ و راجع:بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۲۸۵ و الإمام علی بن أبی طالب«عليه السلام»للهمدانی ص ۲۶۶ و مكاتيب الرسول ج ۲ ص ۵۰۶ عن النيسابوری فی تفسيره(بهامش الطبری)ج ۳ ص ۲۱۳ و أعيان الشيعه ج ۱ ص ۴۱۷.

۳- ۳) أحكام القرآن للجصاص ج ۲ ص ۱۶ و(ط دار الكتب العلميه سنه ۱۴۱۵ ه) ج ۲ ص ۱۸ و(ط أخری)ص ۲۹۵ و مكاتيب الرسول ج ۲ ص ۵۰۵.

و قال الحاكم:«تواترت الأخبار فی التفاسير عن عبد اللّه بن عباس و غيره:أن رسول اللّه«صلی اللّه عليه و آله»أخذ يوم المباهله بيد علی، و حسن و حسين،و جعلوا فاطمه وراءهم الخ..» (۱).

و بعد ما تقدم نقول:

لعل السبب فی هذا التجنی علی الحقيقه هو أن هؤلاء لم يجدوا أيه فرصه لإقحام أی من الرموز التی ينتمون إليها فی هذا الحدث الهام جدا، و لم يمكنهم إنكار دلاله هذا الحدث علی عظيم فضل علی«عليه السلام»..

حيث دلت الآيه علی أنه أفضل من جميع الأنبياء باستثناء نبينا الأعظم«صلی اللّه عليه و آله»،فلجأوا إلی السعی لحجب إسم علی«عليه السلام»عن التداول،توطئه لحجبه عن الذاكره،علی أمل أن يجدوا مخرجا لهم من هذه الورطه.

و كان الشعبی أحد رواد هذا التوجّه،مع أنه يناقض نفسه فی مورد آخر،فيروی أن المقصود بقوله: وَ أَنْفُسَنا (۲)هو علی (۳)و سيكون له

۱- ۱) معرفه علوم الحديث ص ۵۰ و مكاتيب الرسول ج ۲ ص ۵۰۵.

۲- ۲) الآيه ۶۱ من سوره آل عمران.

۳- ۳) دلائل الصدق ج ۲ ص ۸۵ و الطرائف لابن طاووس ص ۴۷ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۴۹ و ج ۳۵ ص ۲۶۲ و تفسير فرات الكوفی ص ۸۷ و مجمع البيان ج ۲ ص ۳۱۱ و أسباب نزول الآيات ص ۶۸ و شواهد التنزيل ج ۱ ص ۱۵۹ و نهج الإيمان لابن جبر ص ۳۴۶ و العمده لابن البطريق ص ۱۹۱ عن المناقب لابن-

موقف بين يدى اللّه تعالى،يوم لا ينفع مال و لا بنون إلا من أتى اللّه بقلب سليم..

و من الدس الرخيص أيضا

و قد ذكر بعضهم:أن عمر قال للنبى«صلى اللّه عليه و آله»:«لو لاعنتهم بيد من تأخذ؟!

قال:آخذ بيد على و فاطمه و الحسن و الحسين،و عائشه،و حفصه.

و هذا-أى زياده عائشه و حفصه فى هذه الروايه-دل عليه قوله تعالى:

وَ نِسٰاءَنٰا وَ نِسٰاءَكُمْ

(۱)

» (۲).

و عن الصادق«عليه السلام»عن أبيه،فى هذه الآيه: تَعٰالَوْا نَدْعُ أَبْنٰاءَنٰا وَ أَبْنٰاءَكُمْ (۳)قال:«فجاء بأبى بكر و ولده،و بعمر و ولده،و بعثمان

۳)

-المغازلى ص ۲۶۳ و الإمام على بن أبى طالب«عليه السلام»للهمدانى ص ۲۸۴ و خصائص الوحى المبين ص ۱۲۹ و راجع:تفسير القرآن العظيم ج ۱ ص ۳۷۹ و مناقب على بن أبى طالب لابن مردويه ص ۲۲۶ و شرح إحقاق الحق (الملحقات)ج ۱۴ ص ۱۳۸.

۱- ۱) الآيه ۶۱ من سوره آل عمران.

۲- ۲) السيره الحلبيه ج ۳ ص ۲۱۲ و(ط دار المعرفه)ج ۳ ص ۲۳۶ و السيره النبويه لدحلان ج ۲ ص ۱۴۴ و ۱۴۵ و مكاتيب الرسول ج ۲ ص ۵۰۶.

۳- ۳) الآيه ۶۱ من سوره آل عمران.

و ولده،و بعلی و ولده» (۱).

و نقول:

معنی هـذا:أن فاطمه ایضا قـد اسـتبعدت من المباهله لصالـح ولد أبی بکر و عمر.و هذا أیضا یأتی فی نفس الإتجاه الذی سار فیه الشـعبی،و تـابعه فیه ابن کـثیر،کمـا ذکرنـاه فی الفقره السـابقه..و لکن الشـعبی لجـأ إلی طریقه التجاهـل،و إغفـال ذکر علی«علیه السلام»،و هؤلاء هنا آثروا اعتماد طریقه الدس الرخیص الذی لم یکن موفقا کما سنری،فلاحظ الأمور التالیه:

۱-إن ظاهر کلام هـذا البعض أنه یسـتنبط إشـراک عائشه من الآیه الشـریفه،و هی قوله تعالی: فَقُلْ تَعالَوْا نَـدْعُ أَبْناءَنا وَ أَبْناءَکُمْ وَ نِساءَنا وَ نِساءَکُمْ وَ أَنْفُسَنا وَ أَنْفُسَکُمْ (۲)،و لو قبلنا بهذا لکان ینبغی إشراک أم سلمه و سواها من زوجاته«صلی اللّه علیه و آله».

۲-سـیأتی:أن قوله تعـالی: وَ نِساءَنا وَ نِساءَکُمْ ،لا یقصـد به الزوجات، و لا مطلق المرأه.بل المقصود به المرأه المسـلمه المعصومه الکامله التی تکون شریکه فی الدعوی و فی المباهله لإثباتها..و لا بد أن تکون عارفه بتفاصیل

۱- ۱) الدر المنثور ج ۲ ص ۴۰ عن ابن عساکر،و تفسیر المنار ج ۳ ص ۳۲۲ و مکاتیب الرسول ج ۲ ص ۵۰۷ و کنز العمال ج ۲ ص ۳۷۹ و تفسیر المیزان ج ۳ ص ۲۴۴ و فتح القدیر ج ۱ ص ۳۴۸ و تاریخ مدینه دمشق ج ۳۹ ص ۱۷۷ و الإمام علی بن أبی طالب«علیه السلام»للهمدانی ص ۲۷۸.

۲- ۲) الآیه ۶۱ من سوره آل عمران.

الدعوه،و أحكامها و سائر شؤونها،و تحملها المسؤوليه كامله مع النبى«صلى اللّه عليه و آله»و على و الحسنين«عليهم السلام»..و لو لا هـذه المعرفه التامه لكان هذا الإشـراك ظلما،لأنه يجعلهم فى مواجهه أمر له تبعات خطيره جدا ما دام أن أحد طرفيها يستحق نزول العذاب..

۳-إن الحديث المنسوب إلى الإمام الصادق«عليه السلام»خلاف المتواتر و الثابت.

و يلاحظ:أن الحديث قد رتب الأشخاص حسب ترتيب الخلافه!!

۴-إن نظره الإمـام الصـادق«عليه السـلام»السـلبيه للخلفاء الـذين اسـتولوا على الخلافه،و ابعـدوا عليا«عليه السـلام»عنها،و اعتبارهم معتدين و غاصبين مما لا يمكن النقاش فيه،و هذه الروايه تناقض ذلك..

۵-كيف بقيت هـذه الروايه مخفيه،و لا يهتدى إليها أحد من محبى الخلفاء طيله أكثر من قرن من الزمن..رغم أن هذا الحدث قد عرف و اشتهر،و ذاع صيته فى كل ناد،و فى جميع البلاد..و كذلك الحال بالنسبه لأخذه«صلى اللّه عليه و آله»بيد عائشه و حفصه إلى المباهله..فإن ذلك لو كان لطبلوا له و زمروا،و ملأوا به الدنيا،و شغلوا به الناس..

ليت بينى و بين النجرانيين حجاب!!

و قـد زعمت روايه ابن جزء الزبيدى:أن النبى«صـلى اللّه عليه و آله» تمنى أن يكون بينه و بين أهل نجران حجاب،فلا يراهم و لا يرونه..من شده ممارتهم له«صلى اللّه عليه و آله»..غير أننا نقول:

إننا نشك فی ذلک،فإن النبی«صلی اللّه علیه و آله»لا یضجر من البحث العلمی،بل هو یسر به،لأنه یظهر الحجه،و یعرف الناس علی محاسن الإسلام و حقانیته..و لکن حین یصبح البحث لجاجا و عنادا، و تکرارا للمکررات،و لف و دوران.و سعی لخداع الناس،عن طریق إطلاق شعارات طنانه و فارغه،و لا حصاد له،إلا تلف الوقت و الأذی، فلا بد من إیقافه،و لو بصد أولئک الجاحدین و المعاندین،و جعل الحجاب بین أهل الحق و بینهم..

ما الذی یصدهم عن الهدی

و قد بین«صلی اللّه علیه و آله»لنصاری نجران أن الذی یصدهم عن الإسلام،أمور ثلاثه.و ذکر منها:أکلهم الخنزیر.فدل ذلک علی أن للمآکل تأثیرا فی الصدود عن الحق،و لذلک فإننا حین نقرأ قوله تعالی: فَلْیَنْظُرِ الْإِنْسانُ إِلی طَعامِهِ (۱)..فلا بد أن لا نستثنی هذا الأمر من أجواء هذه الآیه المبارکه..کما أننا حین نقرأ آیه التطهیر،لا بد أن نفهم منها المعنی الأوسع و الأشمل..

کلام صاحب المنار

و قد حاول البعض التشکیک فی حدیث المباهله،بأنحاء أخری،فنقل عن أستاذه الشیخ محمد عبده:

۱- ۱) الآیه ۲۴ من سوره عبس.

«أن الروايات متفقه على أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»اختار للمباهله عليا و فاطمه و ولديهما.و يحملون كلمه «نِسٰاءَنٰا» على فاطمه،و كلمه «أَنْفُسَنٰا» على على فقط».

و مصادر هذه الروايات الشيعه،و مقصدهم منها معروف،و قد اجتهدوا فى ترويجها ما استطاعوا،حتى راجت على كثير من أهل السنه.

و لكن واضعيها لم يحسنوا تطبيقها على الآيه،فإن كلمه «نِسٰاءَنٰا» لا يقولها العربى و يريد بها بنته،لا سيما إذا كان له أزواج،و لا يفهم هذا من لغتهم.

و أبعد من ذلك أن يراد بأنفسنا على عليه الرضوان.

ثم إن وفد نجران الذين قالوا:إن الآيه نزلت فيهم،لم يكن معهم نساؤهم و أولادهم.

و كل ما يفهم من الآيه أمر النبى«صلى اللّه عليه و آله»أن يدعو المحاجين و المجادلين فى عيسى من أهل الكتاب إلى الإجتماع رجالا و نساء، و أطفالا،و يبتهلون إلى اللّه بأن يلعن هو الكاذب فيما يقول عن عيسى.

و هذا الطلب يدل على قوه يقين صاحبه،و ثقته بما يقول.كما يدل امتناع من دعوا إلى ذلك من أهل الكتاب،سواء كانوا نصارى نجران أو غيرهم،على امترائهم فى حجاجهم،و مماراتهم فيما يقولون،و زلزالهم فيما يعتقدون،و كونهم على غير بينه و لا يقين.و أنى لمن يؤمن باللّه أن يرضى بأن يجتمع مثل هذا الجمع من الناس المحقين و المبطلين فى صعيد واحد، متوجهين إلى اللّه تعالى فى طلب لعنه،و إبعاده من رحمته؟!و أى جراءه على

اللّه،و استهزاء بقدرته و عظمته أقوى من هذا؟!

قال:أما كون النبى«صلى اللّه عليه و آله»و المؤمنين كانوا على يقين مما يعتقدون فى عيسى«عليه السلام»فحسبنا فى بيانه قوله تعالى: مِنْ بَعْدِ مٰا جٰاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ (۱)فالعلم فى هذه المسائل الإعتقاديه لا يراد به إلا اليقين.

و فى قوله: نَدْعُ أَبْنٰاءَنٰا وَ أَبْنٰاءَكُمْ.. (۲)و جهان:

أحدهما:أن كل فريق يدعو الآخر،فأنتم تدعون أبناءنا،و نحن ندعو أبناءكم،و هكذا الباقى.

و ثانيهما:أن كل فريق يدعو أهله،فنحن المسلمين ندعو أبناءنا و نساءنا و أنفسنا،و أنتم كذلك.

و لا إشكال فى وجه من وجهى التوزيع فى دعوه الأنفس،و إنما الإشكال فيه على قول الشيعه و من شايعهم من القول بالتخصيص (۳).

و نقول:

إننا نذكر هنا ما أوردناه فى كتابنا الصحيح من سيره النبى الأعظم «صلى اللّه عليه و آله» (۴).و هو كما يلى:

أولا:ما زعمه من أن مصادر هذا الحديث هم الشيعه غير صحيح،فقد

۱- ۱) الآيه ۶۱ من سوره آل عمران.

۲- ۲) الآيه ۶۱ من سوره آل عمران.

۳- ۳) تفسير المنار ج ۳ ص ۳۲۲ و ۳۲۳ و تفسير الميزان ج ۳ ص ۲۳۶.

۴- ۴) الصحيح من سيره النبى الأعظم«صلى اللّه عليه و آله»ج ۲۹ ص ۱۲-۱۷.

روى هذا الحديث فى صحاح أهل السنه و مجاميعهم الحديثيه و التفسيريه و بطرقهم.و من غير المعقول أن يكون الشيعه قد دسوا هذه الروايات فى تلك المجاميع..إذ إن ذلك يؤدى إلى سقوطها،و منها صحيح مسلم و الترمذى، و تفسير الطبرى،و الدر المنثور،و سائر صحاح و مصادر أهل السنه..

ثانيا:لو صح ما زعمه،لأفسح المجال للقول:بأن الدس فى كتب أهل السنه ميسور لكل أحد،من قبل الشيعه و غيرهم،و النتيجه هى:أن تصبح روايات أهل السنه كلها مسرحا لتلاعب جميع الفئات،و لا مجال للوثوق بها،و تسقط بذلك عن الإعتبار..

ثالثا:إن كان المقصود بالشيعه خصوص الصحابه و التابعين الذين رووا هذا الحديث،فالأمر يصبح أشد خطوره،إذ هو يؤدى إلى نسبه جماعه من أئمه أهل السنه،و رواه حديثهم،و فقهائهم،إلى التشيع و الشيعه،مع أنه لا يرتاب أحد فى تسننهم،بل فيهم من هو من الأركان فى التسنن..

رابعا:بالنسبه لقوله عن الشيعه:«و يحملون كلمه نِسٰاءَنٰا على فاطمه، و كلمه أَنْفُسَنٰا على على فقط»نقول:

إن التعبير بالنساء و الأبناء جار وفق ما يقتضيه طبعه العام،و إن كان مصداقه ينحصر فى فرد واحد،تماما كما هو الحال فى قوله تعالى: إِنَّمٰا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاٰهَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكٰاهَ وَ هُمْ رٰاكِعُونَ (۱).إذ لا مصداق للمفهوم العام سوى على بن أبى طالب«عليه

۱- ۱) الآيه ۵۵ من سوره المائده.

السلام»حين تصدق بالخاتم و هو راكع،و هى قضيه يعرفها كل أحد.

و كذلك الحال فى قوله: أَطِيعُوا اللّٰهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ (۱)،التى لا يقصد بها سوى الأئمه الإثنى عشر..

و من المعلوم:أن اللّه لا يأمر بإطاعه أمثال فرعون و يزيد و نمرود.

و منه:آيه التطهير التى قصد بها خصوص الخمسه أصحاب الكساء.

و كذلك الحال فى قوله تعالى: قُلْ لاٰ أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلاَّ الْمَوَدَّهَ فِي الْقُرْبىٰ (۲)،مع أن المقصود بها خصوص أصحاب الكساء و التسعه من ذريه الإمام الحسين«عليه السلام».كما دلت عليه الروايات.

و لا يقصد بها من كان من الضالين،أو الجبارين،كالذين قتلوا و اضطهدوا أبناء عمهم من أبناء على«عليه السلام»،و الذين أحرقوا قبر الأمام الحسين«عليه السلام»،و إن كانوا من قرابته«صلى اللّه عليه و آله».

و منه:قوله تعالى: يٰا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوٰاجِكَ وَ بَنٰاتِكَ (۳)،و نحن نعلم أن إثبات بنات للنبى«صلى اللّه عليه و آله»غير الزهراء«عليها السلام»صعب المنال،فراجع كتابنا«بنات النبى أم ربائبه»،و كتاب:

«القول الصائب فى إثبات الربائب»،و كتاب:«البنات ربائب»،و كتاب «ربائب النبى شبهات و ردود»..

۱- ۱) الآيه ۵۹ من سوره النساء.

۲- ۲) الآيه ۲۳ من سوره الشورى.

۳- ۳) الآيه ۵۹ من سوره الأحزاب.

خامسا:بالنسبه لقوله:«إن العربى لا يطلق كلمه نساءنا على بنت الرجل،لا سيما إذا كان له أزواج،و لا يفهم هذا من لغتهم»نقول:

ألف:إن الـذين أوردوا هـذه الروايات التى طبقت الآيه على على و فاطمه«عليهما السـلام»،كانوا من العرب الأقحاح،الـذين عاشوا فى عصر النبوه و بعده،و قد سجلها أئمه اللغه،و علماء البلاغه فى كتبهم و مجاميعهم، و لم يسجلوا أى تحفظ على هذه الروايات..

ب:لو صـح إشـكال هـذا الرجـل،فهو وارد على قوله هو أيضا،فإنه يزعم:أن وفـد نجران لم يكن معه نساء و لا أولاد،فما معنى أن تقول الآيه:

نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَ أَبْنَاءَكُمْ وَ نِسَاءَنَا وَ نِسَاءَكُمْ ؟!.فكيف يمكنه تطبيق الآيه؟!.

ج:إن المقصود هو أن يبلغهم أنه يباهلهم فى قضـيه بشـريه عيسى بجميع الأصناف البشريه التى لها خصوصيه الإشتراك فى العلم و الأـهليه، و فى الـدعوى،و فى إثباتهـا.و هم هنـا من النسـاء و الأطفال و الرجال،حتى لو لم يكن الجامعون للشـرائط المشار إليها منهم سوى فرد واحد من كل صنف.

فهو كقول القائل:شرفونا و سنخدمكم:نساء،و رجالا،و أطفالا.أى أن جميع الأصناف سوف تشارك فى خدمتهم،حتى لو شارك واحد أو اثنان من كل صنف.

سادسا:زعم هـذا القائل:أن ظاهر الآيه هو أن المطلوب هو دعوه المحاجين و المجادلين فى عيسـى من أهل الكتاب جميع نسائهم و رجالهم

و أبنائهم،و يجمع النبى جميع أبناء و نساء و رجال المؤمنين،ثم يبتهلون.

و نقول:

إن هذا لا يمكن أن يكون هو المراد من الآيه،لأنه من طلب المحال.

و يحق للنصارى أن يرفضوا هذا الطلب،لأنه يثبت أن ثمه تعنتا،و طلبا لما لا يكون.و هو يستبطن الإعتراف بصحه ما عليه النصارى..إذ لو لم يكونوا على حق لما لجأ إلى التعنت و طلب المحال.

سابعا:قد يقال:إن كان المقصود هو:نساء و أبناء الوفد،و نساء و أبناء النبى،فيرد إشكال:إنه لم يكن مع الوفد نساء و أبناء..

و يجاب عنه:

بأن الناس كثيرا ما كانوا يسافرون و معهم نساؤهم و أبناؤهم.و كان النبى«صلى اللّه عليه و آله»يصطحب معه فى حروبه إحدى زوجاته،و كان المشركون يأتون بنسائهم فى حروبهم،كما كان الحال فى بدر،و أحد،رغم الأخطار المحدقه.

أما الوفود فلا يحتمل فيها مواجهه أخطار،أو تعرض لأذى،و أسر و سبى إلا فى حدود ضئيله،فالداعى إلى استصحاب النساء و الأطفال،لا يواجهه أى مانع أو رادع..

ثامنا:زعم هذا القائل:أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»و المؤمنين كانوا على يقين مما يعتقدون فى عيسى«عليه السلام».و نقول:

لا شك فى أن الآيه تدل على يقين النبى«صلى اللّه عليه و آله»بذلك، و قد دل فعل النبى«صلى اللّه عليه و آله»فى المباهله على أن الذين أخرجهم

معه كانوا أيضا على يقين من ذلك.

و دل على ذلك أيضا قوله تعالى: فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكاذِبِينَ (۱).

حيث إنهم جميعا كانوا شركاء فى الدعوى،و على يقين من صحتها.و وعى تام لتفاصيلها،و معرفه بدقائقها و حقائقها.

و أما بالنسبه لسائر المؤمنين فلا شىء يثبت أنهم كانوا على يقين من ذلك،فلعل بعضهم كان خالى الذهن عن كثير من التفاصيل.و ربما لو عرضت عليه لتحير فيها.

بل لقد صرح القرآن بأن الشكوك كانت تراود أكثرهم،فقال: وَ مٰا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ إِلاّٰ وَ هُمْ مُشْرِكُونَ (۲).

تاسعا:و نضيف إلى ما تقدم:

ألف:إنه لا معنى لقوله:إن الآيه قد تعنى أن يفوض إلى النصارى دعوه الأبناء و النساء من المؤمنين،و يدعو المؤمنون أبناء و نساء النصارى فى المباهله،إذ كيف يسلط النبى«صلى اللّه عليه و آله»النصارى على أبناء و نساء المؤمنين،ثم يطلب من النصارى أن يسلطوه على دعوه نسائهم و أبنائهم..فى حين أن المباهله لا تحتاج إلى ذلك،بل يمكن أن يأتى كل فريق بمن أحب،لكى يباهل بهم الجماعه التى تأتى من قبل الفريق الآخر؟!

ب:لو صح ما ذكره،فقد كان المطلوب هو المشاركه فى دعوه الفريقين

۱- ۱) الآيه ۶۱ من سوره آل عمران.

۲- ۲) الآيه ۱۰۶ من سوره يوسف.

لمن ذكرتهم الآيه من الفريقين معا،أى أن يدعو المسلمون أبناءهم و أنفسهم و نساءهم،و أبناء و أنفس و نساء النصارى أيضا.

ج:لو صح ذلك،لتخير كل فريق ما قد لا يتوقعه الفريق الآخر،إذ قد يتخير من الزوجات زينب بنت جحش مثلا،و ليس عائشه،و لا يتخير فاطمه.

و قد يتخير من الأبناء الحسن فقط دون الحسين،و قد يتخير من الأنفس نفس رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله».

عاشرا:بالنسبه لدعوه النبى«صلى اللّه عليه و آله»نفسه نقول:

إن الشيعه لا يقولون بأن الآيه تفرض ذلك،بل هم يقولون:إن المراد بقوله: وَ أَنْفُسَنا (۱)هو الرجال من أهل بيت الرسول«صلى اللّه عليه و آله»،الذين يكون حضورهم بمثابه حضور نفس النبى«صلى اللّه عليه و آله»،و هم إنما يحضرون بدعوه بعضهم بعضا (۲).

المباهله بأعز الناس

زعم بعضهم:أن آيه المباهله قد دلت على لزوم إحضار كل فريق أعز شيء عنده،و أحب الخلق إليه فى المباهله،و الأعز و الأحب هو الأبناء، و النساء،و الأنفس(الأهل و الخاصه).

۱- ۱) الآيه ۶۱ من سوره آل عمران.

۲- ۲) راجع:تفسير الميزان ج ۳ ص ۲۴۲ و ۲۴۳.

ثم تقدم بعض آخر خطوه أخرى فزعم:أن إشراك أهل البيت فى المباهله أسلوب اتبعه النبى«صلى اللّه عليه و آله»للتأثير النفسى على الطرف الآخر،ليوحى لهم بثقته بما يدّعيه.

و نقول:

١-إن قوله هذا الأخير يؤدى إلى إبعاد قضيه المباهله عن مستوى الجديه،لتصبح مجرد مناوره،تهدف إلى التأثر النفسى على الطرف الآخر..

٢-إن هذه المباهله لم تكن إقتراحا نبويا،بل هى تدبير إلهى،يكون دور النبى«صلى اللّه عليه و آله»فيه هو الإبلاغ و الإجراء للأمر الصادر من اللّه تعالى.

٣-إن الإختيار الإلهى لهؤلاء الصفوه،يدل على أن لهم قيمه كبرى عند اللّه تعالى،فليست القضيه مجرد حب شخص النبى«صلى اللّه عليه و آله»لابنته أو لصهره،أو لابن بنته.

۴-إن ما يراد إثباته بالمباهله هو بشريه عيسى«عليه السلام»..و الآيه تدل على أن نفس المشاركين فى المباهله هم الذين يدعون بشريه عيسى، و يتحملون مسؤوليه الكذب و الصدق فى دعواهم هذه،و لأجل ذلك قال:

فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّهِ عَلَى الْكاذِبِينَ

(١)

..

و هذا معناه:أن الحسنين«عليهما السلام»قد بلغا فى الفهم،و العلم و الفضل،و وضوح الرؤيه و الإختيار حدا يجعلون أنفسهم أمام اللّه ضمانه

١- ١) الآيه ۶١ من سوره آل عمران.

على صدقهم فى هذا الأمر..

فعلىّ،و فاطمه،و الحسنان«عليهم السلام»شركاء فى الدعوى،و فى الدعوه إلى المباهله لإثباتها.و هذا من أفضل المناقب التى خص اللّه بها أهل بيت نبيه (۱).

و تقدم قول الزمخشرى:«و فيه دليل لا شىء أقوى منه على فضل أصحاب الكساء».

و قال الطبرسى و غيره:«قال ابن أبى علان-و هو أحد أئمه المعتزله-:

هذا يدل على أن الحسن و الحسين كانا مكلفين فى تلك الحال،لأن المباهله لا تجوز إلا مع البالغين.

و قال أصحابنا:إن صغر السن و نقصانها عن حد البلوغ لا ينافى كمال العقل،و إنما جعل بلوغ الحلم حدا لتعلق الأحكام الشرعيه» (۲).

على أن من الثابت عندنا:أنه يجوز أن يخرق اللّه العادات للأئمه، و يخصهم بما لا يشاركهم فيه غيرهم،فلو صح أن كمال العقل غير معتاد فى تلك السن،لم يمنع ذلك من كونهم أكمل البشر عقلا..إبانه لهم عمن سواهم،و دلاله على مكانهم من اللّه تعالى،و اختصاصهم.

و يؤيده من الأخبار قول النبى«صلى اللّه عليه و آله»:«ابنای هذان

۱- ۱) راجع:تفسير الميزان ج ۳ ص ۲۲۴ و دلائل الصدق ج ۲ ص ۸۴ و الإمام على بن أبى طالب«عليه السلام»للهمدانى ص ۲۷۰.

۲- ۲) و من الواضح:أنه قد لوحظ فى ذلك عامه الناس و غالبهم.

إماماان،قاما،أو قعدا» (۱).

و نکتفی هنا بهذا المقدار،و بقیه الکلام حول حدیث المباهله أوردناه فی کتابنا:الصحیح من سیره النبی الأعظم«صلی اللّه علیه و آله»أواخر الجزء الثامن و العشرین،و أوائل الجزء التاسع و العشرین،و إنما ذکرنا هنا خصوص ما یرتبط بأمیر المؤمنین«علیه السلام».

ص :۱۵۱

۱- ۱) مجمع البیان ج ۲ ص ۴۵۲ و ۴۵۳ و ۳۱۱ و غنیه النزوع للحلبی ص ۲۹۹ و السرائر لابن إدریس ج ۳ ص ۱۵۷ و جامع الخلاف و الوفاق للقمی ص ۴۰۴ و الإرشاد للمفید ج ۲ ص ۳۰ و الفصول المختاره للشریف المرتضی ص ۳۰۳ و المسائل الجارودیه للمفید ص ۳۵ و النکت فی مقدمات الأصول للمفید ص ۴۸ و مناقب آل أبی طالب ج ۳ ص ۱۴۱ و ۳۶۸ و بحار الأنوار ج ۱۶ ص ۳۰۷ و جوامع الجامع للطبرسی ج ۳ ص ۷۰ و إعلام الوری ج ۱ ص ۴۰۷.و کلام ابن أبی علان موجود فی التبیان أیضا ج ۲ ص ۴۸۵،و فی بحار الأنوار للمجلسی بحث حول إیمان علی«علیه السلام»،و هو لم یبلغ الحلم.

الفصل الثالث

اشاره

على علیه السّلام فی الیمن..

ص :۱۵۳

خالد و علی فی الیمن

عن البراء بن عازب قال:بعث رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»خالد بن الولید إلی أهل الیمن یدعوهم إلی الإسلام.

قال البراء:فکنت فیمن خرج مع خالد بن الولید،فأقمنا سته أشهر ندعوهم إلی الإسلام،فلم یجیبوا.

ثم إن النبی«صلی اللّه علیه و آله»بعث علی بن أبی طالب مکان خالد، و أمره أن یقفل خالدا،و قال:

«مر أصحاب خالد:من شاء منهم أن یعقب معک فلیعقب،و من شاء فلیقبل».

قال البراء:فکنت فیمن عقب مع علی،فلما دنونا من القوم خرجوا إلینا،فصلی بنا علی،ثم صفنا صفا واحدا،ثم تقدم بین أیدینا و قرأ علیهم کتاب رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»،فأسلمت همدان جمیعا.

فکتب علی إلی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»بإسلامهم.

فلما قرأ رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»الکتاب خر ساجدا،ثم رفع رأسه و قال:«السلام علی همدان»،مرتین.

زاد فی نص آخر أنه«صلی اللّه علیه و آله»قال أیضا:نعم الحی همدان،

ما أسرعها إلى النصر!و أصبرها على الجهد!فيهم أبدال،و فيهم أوتاد (۱).

ص :۱۵۶

---

۱ - ۱) سبل الهدی و الرشاد ج ۶ ص ۲۳۵ و ۴۲۷ عن البیهقی فی السنن بإسناد صحیح، و الدلائل،و المعرفه،و عن البخاری مختصرا،و قال فی الهامش:أخرجه البیهقی فی السنن ج ۲ ص ۳۶۶ و ۳۶۹ و فی الدلائل ج ۵ ص ۳۶۹ و البخاری ج ۷ ص ۶۶۳ (۴۳۴۹).و راجع:المواهب اللدنیه للزرقانی ج ۵ ص ۱۷۶ و ۱۷۷ و ج ۴ ص ۳۴. و أشار فی مکاتیب الرسول ج ۳ ص ۳۸۷ إلی المصادر التالیه أیضا:السیره الحلبیه ج ۳ ص ۲۵۹ و السیره النبویه لدحلان(بهامش الحلبیه)ج ۳ ص ۳۱ و الکامل فی التاریخ لابن الأثیر ج ۲ ص ۳۰۰ و تاریخ الأمم و الملوک للطبری ج ۳ ص ۱۳۱ و ۱۳۲ و أنساب الأشراف للبلاذری ج ۱ ص ۳۸۴ و عن فتح الباری ج ۸ ص ۵۳ و ینابیع الموده ص ۲۱۹ و العبر و دیوان المبتدأ و الخبر ج ۲ ص ۸۳۳ و(فی ط أخری)ج ۲ ق ۲ ص ۵۵ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۶۰ و ۳۶۳ عن إعلام الوری،و غیره،و ج ۳۸ ص ۷۱ و مناقب آل أبی طالب ج ۲ ص ۱۲۹ و الإرشاد للمفید«رحمه اللّه»ص ۲۸ و البدایه و النهایه ج ۵ ص ۱۰۵ و زاد المعاد ج ۳ ص ۳۶ و مجموعه الوثائق السیاسیه ص ۸۰/۱۳۲ عن إمتاع الأسماع للمقریزی ج ۱ ص ۵۰۴ و ۵۰۹ و ۵۱۰،و حیاه الصحابه ج ۱ ص ۹۵ و العدد القویه ص ۲۵۱ و التنبیه و الإشراف ص ۲۳۸ و ذخائر العقبی ص ۱۰۹ و تاریخ الخمیس ج ۲ ص ۱۴۵ و ملحقات إحقاق الحق ج ۱۸ ص ۶۴ و ج ۲۱ ص ۶۲۰ عن:الجامع بین الصحیحین ص ۷۳۱ و نثر الدر المکنون ص ۴۳ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۴ ص ۲۰۱ من طرق کثیره،و التدوین للقزوینی ج ۲ ص ۴۲۹.

و عند البخارى عن البراء أنه قال عن سفره ذاك:«فغنمت أواق ذوات عدد» (۱).

على عليه السّلام فى اليمن

قال محمد بن عمر،و ابن سعد،و اللفظ للأول:بعث رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»عليا إلى اليمن فى شهر رمضان،و أمره أن يعسكر بقناه، فعسكر بها حتى تتامّ أصحابه.فعقد له رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله» لواء،و أخذ عمامته فلفها مثنيه مربعه،فجعلها فى رأس الرمح،ثم دفعها إليه.و عممه بيده عمامه ثلاثه أكوار،و جعل له ذراعا بين يديه،و شبرا من ورائه،و قال له:«امض و لا تلتفت».

فقال على«عليه السلام»:يا رسول اللّه،ما أصنع؟!

قال:«إذا نزلت بساحتهم فلا تقاتلهم حتى يقاتلوك،و ادعهم إلى أن يقولوا:لا إله إلا اللّه،محمد رسول اللّه،فإن قالوا:نعم،فمرهم بالصلاه، فإن أجابوا،فمرهم بالزكاه،فإن أجابوا فلا تبغ منهم غير ذلك.و اللّه،لأن يهدى اللّه بك رجلا واحدا خير لك مما طلعت عليه الشمس أو غربت».

فخرج على«عليه السلام»فى ثلاثمائه فارس،فكانت خيلهم أول خيل دخلت تلك البلاد.فلما انتهى إلى أدنى الناحيه التى يريد من مذحج فرق أصحابه،فأتوا بنهب و غنائم و سبايا،نساء و أطفالا،و نعما و شاء،و غير ذلك.

۱- ۱) صحيح البخارى(ط دار الفكر)ج ۵ ص ۱۱۰ و راجع:عمده القارى ج ۱۸ ص ۶ و سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۲۳۵.

فجعل على«عليه السلام»على الغنائم بريده بن الحصيب الأسلمى، فجمع إليه ما أصابوا قبل أن يلقى لهم جمعا.ثم لقى جمعهم،فدعاهم إلى الإسلام،فأبوا،و رموا أصحابه بالنبل و الحجاره.

فلما رأى أنهم لا يريدون إلا القتال صف أصحابه،و دفع اللواء إلى مسعود بن سنان السلمى،فتقدم به،فبرز رجل من مذحج يدعو إلى البراز، فبرز إليه الأسود بن خزاعى،فقتله الأسود،و أخذ سلبه.

ثم حمل عليهم على«عليه السلام»و أصحابه،فقتل منهم عشرين رجلا،فتفرقوا و انهزموا،و تركوا لواءهم قائما،و كفّ على«عليه السلام» عن طلبهم،ثم دعاهم إلى الإسلام،فأسرعوا و أجابوا.

و تقدم نفر من رؤسائهم،فبايعوه على الإسلام و قالوا:نحن على من وراءنا من قومنا.و هذه صدقاتنا،فخذ منها حق اللّه تعالى.

و جمع على«عليه السلام»ما أصاب من تلك الغنائم،فجزأها خمسه أجزاء، فكتب فى سهم منها للّه،ثم أقرع عليها،فخرج أول السهمان سهم الخمس،و قسم على«عليه السلام»على أصحابه بقيه المغنم.و لم ينفل أحدا من الناس شيئا.

و كان من كان قبله يعطون خيلهم الخاص دون غيرهم من الخمس،ثم يخبرون رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»بذلك فلا يردّه عليهم،فطلبوا ذلك من على«عليه السلام»،فأبى،و قال:الخمس أحمله إلى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»يرى فيه رأيه (۱).

۱- ۱) سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۲۳۸ و السيره الحلبيه ج ۳ ص ۲۰۶ و الطبقات-

و أقام فيهم يقرئهم القرآن،و يعلمهم الشرائع،و كتب إلى رسول اللّه «صلى اللّه عليه و آله»كتابا مع عبد اللّه بن عمرو بن عوف المزنى يخبره الخبر.

فأتى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فأمر رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»أن يوافيه الموسم،فانصرف عبد اللّه بن عمرو بن عوف إلى على«عليه السلام»بذلك،فانصرف على«عليه السلام»راجعا.

فلما كان بالفتق تعجل إلى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»يخبره الخبر، و خلّف على أصحابه و الخمس أبا رافع،فوافى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»بمكه قد قدمها للحج.

و كان فى الخمس ثياب من ثياب اليمن،أحمال معكومه،و نعم و شاء مما غنموا،و نعم من صدقه أموالهم.فسأل أصحاب على«عليه السلام»أبا رافع أن يكسوهم ثيابا يحرمون فيها،فكساهم منها ثوبين ثوبين.

فلما كانوا بالسدره داخلين خرج على«عليه السلام»ليتلقّاهم ليقدم بهم،فرأى على أصحابه الثياب،فقال لأبى رافع:ما هذا؟!

فقال:«كلمونى،ففرقت من شكايتهم،و ظننت أن هذا ليسهل عليك، و قد كان من قبلك يفعل هذا بهم».

فقال:«قد رأيت امتناعى من ذلك،ثم أعطيتهم؟!و قد أمرتك أن

۱)

-الكبرى لابن سعد ج ۲ ق ۱ ص ۱۲۲ و شرح المواهب اللدنيه ج ۵ ص ۱۷۷ عن ابن سعد،و راجع:إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۹۶ و ۹۷ و شرح إحقاق الحق (الملحقات)ج ۲۱ ص ۶۲۷.

تحتفظ بما خلّفت،فتعطيهم»؟!.

فنزع على«عليه السلام»الحلل منهم.

فلما قدموا على رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»شكوه،فدعا عليا «عليه السلام»،فقال:«ما لأصحابك يشكونك»؟!

قال:ما أشكيتهم،قسمت عليهم ما غنموا،و حبست الخمس حتى يقدم عليك،فترى فيه رأيك.

فسكت رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله» (۱).

و نقول:

إن هذا النص قد تضمن أمورا عديده يحسن الوقوف عندها،و هى التاليه:

امض و لا تلتفت

تقدم:أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»حين أرسل عليا«عليه السلام» إلى اليمن قال له:إذهب و لا تلتفت..و هذه هى نفس الكلمه التى قالها «صلى اللّه عليه و آله»له فى خيبر حين أرسله لقتل مرحب فقتله،و قلع باب الحصن،و لا ندرى إن قد قال له هذه الكلمه فى غير هذين الموردين.

و لعل سبب ذلك هو:

۱- ۱) سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۲۳۹ و راجع:إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۹۷ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۲۱ ص ۶۲۸.

۱-اشتراک خیبر و الیمن فی أن ظهور الإسلام فیهما فیه إسقاط لهیمنه الیهود علی المنطقتین،و کسر لشوکتهم،و إذلال لهم.

۲-إن هذه الحادثه تمهد لإظهار مدی طاعه علی«علیه السلام»، و إلتزامه بحرفیه الأوامر النبویه،و علی الناس أن یوازنوا بینه و بین غیره ممن یحاولون مناوأته،و یعرضون صدورهم لأمور لا یقدرون علیها،أو لیسوا أهلا لها،مع أنهم یتصرفون من خلال أهوائهم و طموحاتهم الدنیویه.

۳-إن هذا التوجیه النبوی الکریم یعطی درسا فی أنه یجب الکف عن التوسع الإجتهادی فی امتثال الأوامر الصادره عن القیاده،و لا سیما إذا کانت قیاده معصومه،مسدده بالوحی الإلهی..

۴-هو یشیر إلی أن من یکلفه النبی،و الإمام و القائد المنصوب من أحدهما بمهمه جهادیه،فعلیه أن یکون کل همه تنفیذ الأمر الصادر إلیه، و إنجاز المهمه،و أن یقطع تعلقاته بکل ما یمکن أن یصرفه عن مهمته هذه مهما کان..

لا تقاتلهم حتی یقاتلوک

و کان علی«علیه السلام»یعرف ما کان یجب علیه فعله..و لکنه أراد أن یسمع الناس کیف أن النبی«صلی اللّه علیه و آله»یحتم علی الناس أن لا یقاتلوا أحدا حتی یقاتلوهم..لأن المهمه منحصره فی الدعوه إلی اللّه، و إصلاح أمر الناس،و سلوک طریق الرشاد و السداد.

فما ذکرته بعض الروایات المتقدمه،من أنه«علیه السلام»لما وصل إلی أدنی ما یرید من مذحج فرق أصحابه،فأتوه بنهب و سبایا،قبل أن یلقی

لهم جمعا،فلما لقيهم دعاهم إلى الإسلام فأبوا،لا- يتنافى مع ما ذكرناه.لأن الأصحاب هم الذين أتوا بالنهب و السبايا،و لعله بمبادره منهم،و لكنه «عليه السلام»لم يتصرف بما جاؤوا به،بل جمعه فى مكان،و وكل به من يحفظه حتى يدعو أهل الحى،فإن قبلوا الدعوه رد المال و السبى إليهم،و إن أبوا كانوا من المحاربين..فيجرى عليهم أحكام أهل الحرب..فيكون ما فعله«عليه السلام»منسجما مع وصيه النبى«صلى اللّه عليه و آله»له بأن لا يقاتلهم حتى يقاتلوه؟!فهو لم يقاتلهم،و لا دليل على أنه رضى من أصحابه ما فعلوه،بل ظاهر فعله أنه لم يرض به.و لعل الروايه مختصره،أو أن ما فعله خالد نسب لعلى«عليه السلام».

و كثره أفراد السريه لم يكن لأجل أن مهمتهم كانت قتاليه،بل لأجل صيانه حريه الدعاه،و حفظهم من أى سوء قد يتعرضون له من أهل العدوان أو الطغيان..

التدرج فى الدعوه

و يلاحظ:أنه«صلى اللّه عليه و آله»أراد أن تكون الدعوه تدريجيه و على مراحل..و أن المطلوب انحصر بأمور ثلاثه،و منع من طلب الزائد عليها:

أولها:أن يشهدوا الشهادتين..فإذا فعلوا لم يجز التعرض لهم بشىء،بل هو قد منع من التدقيق فى أى شىء آخر،و بعد أن يتحقق ذلك،ينتقل إلى الطلب.

الثانى:و هو أن يصلّوا..فإن فعلوا ذلك،انتقل إلى الطلب.

الثالث:و هو أن يزكوا.

ثم قال«صلى اللّه عليه و آله»:و لا تبغ منهم غير ذلك..

و معنى ذلك:أن على من يشارك فى تلك السرايا أن يعرف حده فيقف عنده،فلا يسعى للإبتزاز،أو للحصول على الغنائم بإسم الدين،أو باسم الدعوه..

كما أن على الذين يطلب منهم الدخول فى هذا الدين أن لا يتوهموا:أن هذه الدعوه تخفى وراءها الطمع بأموالهم،أو بنسائهم،أو بالهيمنه عليهم.

لمن يعود نفع هذه المطالب؟!

و إذا فكروا فيما يطلب منهم،فسيجدون أن الشهادتين من أعمال القلب،التى ليس فيها مكسب مادى أو معنوى لغير من يشهدهما..

و أن الصلاه هى صله بين الإنسان و ربه.

و أن الزكاه نفع يعود على الفقراء و المساكين الذين هم منهم،و يعيشون معهم،و لا يتحرج أحد فى برهم،و سد حاجاتهم..و لا يجوز للنبى«صلى اللّه عليه و آله»و لا لأحد من أهل بيته أن يستفيد منها بشىء،و لو بمقدار حبه.

دلالات إرجاع خالد

و حول أمر النبى«صلى اللّه عليه و آله»عليا بأن يقفل خالدا إليه نقول:

إن هذا يضع علامه استفهام كبيره حول خالد،و حول طبيعه أدائه، و سلامه تصرفاته،و يؤكد هذه الشبهه حوله أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»لم يلزم أحدا ممن كان معه بالرجوع أو بالمضى.

فهل الهدف من ذلك هو الإشاره إلى أنهم لا مسؤوليه لهم عما جرى،

و أن المسؤوليه منحصره بشخص خالد..

أو أن الهدف هو تحقيق فرز طبيعى و طوعى لمن كان منسجما مع مسلكيه خالد،عمن لم يكن كذلك،بل كان لا يوافقه الرأى،و لا يرضى مسلكيته،و يكون هذا الفريق الأخير هو الذى يلتحق بعلى«عليه السلام».

غير أن النصوص المتوفره لا- تحدد لنا طبيعه الخلل الذى ظهر من خالد،و لم تشر إلى من أيده فيه..و نحن لا نستغرب شحه النصوص فى ذلك،ما دام أن الأمر يرتبط برجل كان بمجرد وفاه رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»سيف السلطه الذى اشهرته فى وجه معارضيها ممن رفض البيعه لأبى بكر..

كما أن هذا الأمر يرتبط أيضا بعلى«عليه السلام»الذى لم يزل محاربا على كل صعيد،و تمارس ضده مختلف أساليب القهر،و التزوير و التحامل..

و إلى يومنا هذا..

يقبلون من على عليه السّلام،لا من خالد

و قد يقال:إن الإسلام الذى دعا إليه خالد أهل اليمن هو الإسلام الذى دعا إليه على«عليه السلام»،فلماذا لم يقبلوا دعوه خالد،و قبلوا دعوه على؟!..مع أن خالدا بقى سته أشهر يدعوهم..و على«عليه السلام»ذهب إليهم،و صلى بأصحابه،ثم قرأ عليهم كتاب رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فأسلمت همدان كلها فى ساعه واحده!

و أجاب البعض:بأن الناس الذين لا يقبلون دعوه الدعاه إلى الإسلام، يواجهون التجريدات العسكريه،و بذلك تحمل القوه الحربيه رساله هؤلاء

الدعاه السلميه،و حين ذهب خالد إلى اليمن سنه عشر،و لم تثمر جهوده طيله سته أشهر،عززت قوه خالد بجيش يقوده على،فأسلمت همدان فى يوم واحد (۱).

و نقول:

هذا كلام باطل من عده جهات.

فأولا-إن خالدا أرسل إلى اليمن فى سنه ثمان،بعد الفراغ من غزوه الفتح،و حنين،و الطائف.و قد أرسله«صلى اللّه عليه و آله»،حين كان لا يزال بالجعرانه..

ثانيا:إن عليا«عليه السلام»ذهب إلى خالد بعد سته أشهر لكى يقفله، فأقفله و من معه إلى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،لا ليعينه،و بعد أن ذهب إليهم،و صلى بأصحابه،و قرأ كتاب رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»، أسلمت همدان فى يوم واحد..

ثالثا:إن قبائل اليمن لا- تنحصر بهمدان،فكانت همدان هى البادئه بالإسلام ثم تبعها غيرها،أى أن أهل اليمن لم يسلموا دفعه واحده خوفا من السيف،كما زعمه ذلك القائل.

رابعا:إن هذا الرجل يريد أن يدعى أن هؤلاء أسلموا تحت وطأه التهديد و الجبر و القهر..و أن الإسلام كان يفرض على الناس بقوه

۱- ۱) نشأه الدوله الإسلاميه(تأليف عون شريف قاسم)ص ۲۲۷ و ۲۴۰.

السیف..و هو کلام باطل جزما،فقد قال تعالی: لٰٓ إِکْرٰاهَ فِی الدِّینِ (۱).

و قال: أَ فَأَنْتَ تُکْرِهُ النّٰاسَ حَتّٰی یَکُونُوا مُؤْمِنِینَ (۲).

و قال: فَمَنْ شٰاءَ فَلْیُؤْمِنْ وَ مَنْ شٰاءَ فَلْیَکْفُرْ (۳).

و القتال فی الإسلام کان دفاعیا،أو استباقا لخطر یکون المشرکون قد أعدوا و استعدوا له بالفعل،و یریدون الإنقضاض علی المسلمین علی حین غفله منهم،و لم یکن فی أی وقت هجومیا إبتدائیا..

و الجواب الأقرب و الأصوب هو التالی:

أولا-إن الکلمه إذا خرجت من القلب وقعت فی القلب (۴)،و قد أسلم خالد أو استسلم فی سنه ثمان،أی قبل أشهر یسیره من إرساله إلی الیمن،بعد أن بقی یحارب اللّه و رسوله أکثر من عشرین سنه،رغم ما یراه من معجزات و کرامات،و ما یشاهده من محاسن الإسلام،التی کان یجسدها سلوک النبی و الوصی صلی اللّه علیهما و علی آلهما،و الأخیار من الصحابه..

۱- ۱) الآیه ۲۵۶ من سوره البقره.

۲- ۲) الآیه ۹۹ من سوره یونس.

۳- ۳) الآیه ۲۹ من سوره الکهف.

۴- ۴) راجع:شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۲۰ ص ۲۸۷ و راجع:جامع بیان العلم و فضله لابن عبد البر ج ۲ ص ۸ و شرح اللمعه للشهید الثانی ج ۱ ص ۶۶۱ و إثنا عشر رساله للمحقق الداماد ج ۸ ص ۱ و ۳ و ۲۰ و ۲۸ و الحدیقه الهلالیه للشیخ البهائی ص ۱۳.

و لم يدخل فى الإسلام إلا بعد أن أيقن بسطوع نجمه،و ظهوره على الدين كله..و أفول نجم الشرك،و صيرورته إلى البوار و التلاشى و السقوط فى حمأه الذل و الخزى و العار..

فكان خالد-كما أظهرته سيره حياته و ممارساته قبل و بعد سفره إلى اليمن-لا- يزال يعيش مفاهيم الجاهليه،و عصبياتها،و انحرافاتها،و تهيمن عليه أهواؤه و شهواته و غرائزه..

أما على«عليه السلام»فهو الرجل الإلهى الخالص،الذى وهب كل حياته و وجوده للّه تعالى..و رضاه عنده كان هو الأغلى و الأسمى و الأعلى.

فإذا دعا خالد إلى الإسلام،فإن دعوته لن تخرج من قلبه كى تدخل فى قلوب الآخرين،و لن تكون أكثر من حركات يجريها،أو كلمات يؤديها، تنوء بثقل الشكليات و لا تتجاوز التراقى أو اللهوات..

ثانيا:لعل خالدا لم يستوف شرائط الدعوه،مع أولئك الناس،أى أنه لم يدع إلى سبيل اللّه بالحكمه،و الموعظه الحسنه،و لا جادلهم بالتى هى أحسن..

أو أن الناس لم يروا محاسن الإسلام فى تصرفاته،و لا فى أقواله و كلماته، فهو يترك ما يأمرهم به،و يرتكب ما ينهاهم عنه..

و لعله أساء إليهم،أو حاول أن يبتزهم فى أموالهم،أو يتجاوز على أعراضهم..أو أن يفرض عليهم الإسلام،و الخضوع لأوامره و نواهيه،أى أنه قدم لهم دعوه لسانيه مقرونه بكثير من الصوارف و المنفرات العمليه..

و ربما يدلنا على ذلك،ما ورد فى النصوص المتقدمه من أنه«صلى اللّه عليه و آله»أمر عليا«عليه السلام»بأن يقفل خالدا إليه،أما من كان مع

خالد فهم بالخيار بين القفول و البقاء..

أما على«عليه السلام»فإنه بمجرد وصوله إلى أولئك القوم أفهمهم بطريقه عفويه،و عمليه أنه ملتزم بفروض الطاعه و العبوديه للّه تعالى من خلال إلتزامه بالإسلام،الذى يجعل من المتفرقين عشائريا،و مناطقيا، و طبقاتيا،أو غير ذلك نموذجا فذا فى مجتمعاتهم-سواء من الناحيه الإقتصاديه،أو العرقيه،أو الثقافيه،أو غير ذلك من خصوصيات جعلها اللّه تعالى من أسباب التكامل،و التعاون بين البشر،فجعلت منها الأهواء أسبابا للتفرق و التشتت و التمزق.

و أفهمهم أيضا أن هذا الدين سبب للقوه،و التعاون،و التوحد فى اللّه كأنهم بنيان مرصوص،لهم نهج واحد،و قائد واحد،و هدف واحد.

يرسل الخمس للنبى صلّى اللّه عليه و آله

لا شك فى أن الخمس للنبى«صلى اللّه عليه و آله»،و لبنى هاشم،و لكنه كان يرى أن فى الناس حاجه،و لهم بالمال رغبه،فكان يعطيهم إياه رفقا بهم، و مراعاه لحالهم.

و لكنهم صاروا يستأثرون بهذا الخمس،فيعطيه قاده السرايا إلى خيلهم الخاص،ثم يخبرون النبى«صلى اللّه عليه و آله»بما فعلوا،فلا يطالبهم به..

و لكن عليا«عليه السلام»أبى أن يعطى الخمس لهؤلاء،رغم طلبهم ذلك،و حمله الى النبى«صلى اللّه عليه و آله»،فلما رجعوا إلى النبى«صلى اللّه عليه و آله»شكوا عليا«عليه السلام»،فسأله فأخبره،فسكت«صلى اللّه عليه و آله»..فنلاحظ هنا ما يلى:

۱-لم یکن من اللائق أن یستأثر أولئک القاده بالخمس بقرار من عند أنفسهم،و من دون استئذان من صاحبه«صلی اللّه علیه و آله»

۲-و أقبح من ذلک:أن یشتکوا علیا«علیه السلام»إلی رسول اللّه «صلی اللّه علیه و آله»،لأنه أراد أن یوصل الحق إلی صاحبه،و أن یلتزم بقواعد الدین،فلا یتصرف فی مال الغیر بدون إذن.

بل إن شکواهم هذه تفید:أنهم أصبحوا یرون الخمس صار لهم،و ها هم یطالبون صاحبه الشرعی بأن یصحح ما یرونه خطأ وقع فیه وکیله و نائبه..

۳-إنهم یریدون أن یستفیدوا من هذا المال الذی لا حق لهم به،فی صلاتهم،و فی حجهم،و فی سائر شؤونهم،غیر متحرجین من ذلک.

۴-إن علیا«علیه السلام»قد وضع حدا لهذه التصرفات..و لولاه «علیه السلام»لصار ذلک سنه جاریه،و لأصبح من العسیر إعاده الحق إلی أهله..

۵-لو أن النبی«صلی اللّه علیه و آله»أراد أن یفعل ذلک لا تهموه بالإمساک و البخل و العیاذ باللّه..

۶-إنهم قد انتهزوا فرصه غیاب علی«علیه السلام»لمعاوده السعی لنقض قراره،و محاوله الحصول علی تلک الأموال التی لا حق لهم بها..

و کأنهم ظنوا أن غیبته«علیه السلام»تزیل عنه صفه الأمین الذی لا بد أن یؤدی الأمانه إلی أهلها.

۷-إنه«علیه السلام»رفض المبررات التی ساقها أبو رافع لتقسیمه

الحلل على أفراد السريه،و المبررات هى:

ألف:خاف من شكايتهم..

ب:ظن أن الأمر يسهل على على«عليه السلام».

ج:إن من كان قبل على«عليه السلام»كان يفعل ذلك..

و هى مبررات لا قيمه لها.

فأولا:لا معنى للخوف من شكايتهم،إذا كان على«عليه السلام» منعهم أمرا لا يستحقونه.

ثانيا:إن عليا مؤتمن على مال الغير،فلا بد من تأديه ذلك المال إلى صاحبه،من دون تفريط،فكيف يسهل عليه إعطاؤه لغير صاحبه؟!

ثالثا:إن فعل السابقين على على«عليه السلام»إذا كان خطأ لم يجز لعلى و لا لغيره أن يتأسى بهم فيه..

التكريم و التعظيم

و قد بادر النبى«صلى اللّه عليه و آله»إلى تعميم على«عليه السلام»بيده بصوره لافته،ميزت فعله عما هو مألوف و معهود،و أخذ عمامته و جعلها مثنيه مربعه فى رأس الرمح..و قد فعل ذلك بعد أن تتام أصحابه«عليه السلام»..

و هذا كله يعد من التكريم و التعظيم لعلى«عليه السلام»،الذى يشد أنظار الناس،و يثير لديهم مشاعر متمازجه بالإعجاب و الرضا،و يفسح المجال لسياحات مرضيه فى آفاق البهاء و الصفاء،و الجمال و الجلال،و المحبه و الرضا.

هل كان ثمه غنائم؟!

ملاحظه الروايات تعطى:أنها لا تخلو من شائبه ثم إن خلط فيما بينها..

و لعل الأقرب إلى الحقيقه هو السياق التالى:

أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»أرسل خالدا إلى اليمن،ثم أرسل عليا بعده..و بعد رجوعهما أرسل«صلى اللّه عليه و آله»عليا«عليه السلام»فى سريه،و خالدا فى سريه أخرى،و قال لهما النبى«صلى اللّه عليه و آله»:إن التقيتما فعلى الأمير.

ثم فتحت بعض الحصون على يد أمير المؤمنين«عليه السلام»،و أخذ منها سبايا و غنائم،فحصل البراء من الغنائم على أواقى ذوات عدد..

و لا ندرى إن كان خالد قد حصل على بعض السبايا من قتاله فى مجال آخر أو لا.و لكن من الثابت أن عليا«عليه السلام»اصطفى جاريه من السبى و أخذها من الخمس..فشكوه إلى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»..

إلى آخر ما جرى..

سرور النبى صلّى اللّه عليه و آله بإسلام همدان

لا شك فى أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»كان أحرص الناس على إخراج الناس من الظلمات إلى النور..مما يعنى أنه أشد الناس سرورا بما يتحقق من ذلك.

و لكن الملاحظ هنا هو أن سروره«صلى اللّه عليه و آله»بإسلام همدان كان غير عادى،إذا قورن بما أظهره من سرور فى موارد أخرى قد يكون

الذين أسلموا فيها أكثر عددا،أو أن لهم موقعا-كقريش-أشد حساسيه، و أعظم أهميه مما عرف لقبيله همدان فى اليمن.

فهل تراه«صلى اللّه عليه و آله»كان ينظر فى ذلك إلى الغيب،و تكشف له الحجب عن موقف سوف تتخذه قبيله همدان،يحبه رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»؟!

إننا إذا راجعنا التاريخ،فلا نجد لهمدان موقفا مميزا سوى مناصرتها لعلى«عليه السلام»،حتى استحقت منه القول الشهير:

فلو كنت بوابا على باب جنه

لقلت لهمدان ادخلوا بسلام (۱)

۱- ۱) مناقب آل أبى طالب ج ۱ ص ۳۹۴ و بحار الأنوار ج ۳۲ ص ۴۷۷ و ج ۳۸ ص ۷۱ و أصدق الأخبار للسيد محسن الأمين ص ۹ و الغدير ج ۱۱ ص ۲۲۲ و مستدرك سفينه البحار ج ۱۰ ص ۵۵۲ و الإمام على بن ابى طالب«عليه السلام»للهمدانى ص ۷۷۰ و مكاتيب الرسول ج ۲ ص ۵۵۶ و ۵۷۵ و مواقف الشيعه ج ۱ ص ۳۹۰ و نهج السعاده ج ۵ ص ۴۳ و شرح نهج البلاغه للمعتزلى ج ۵ ص ۲۱۷ و ج ۸ ص ۷۸ و تفسير الآلوسى ج ۱۹ ص ۱۴۹ و تاريخ مدينه دمشق ج ۴۵ ص ۴۸۷ و الأعلام للزركلى ج ۸ ص ۹۴ و أنساب الأشراف للبلاذرى ص ۳۲۲ و الأنساب للسمعانى ج ۵ ص ۶۴۷ و الجوهره فى نسب الإمام على و آله للبرى ص ۲۵ و العبر و ديوان المبتدأ و الخبر ج ۲ ق ۱ ص ۲۵۲ و تاريخ الكوفه للسيد البراقى ص ۲۳۴ و ۵۳۱ و أعيان الشيعه ج ۱ ص ۴۱۰ و ۴۸۹ و ۵۰۵ و ۵۵۳ و ج ۲ ص ۵۱۵ و ج ۴ ص ۱۶۰ و ۳۶۶ و ج ۷ ص ۴۳ و ۲۴۳ و ۲۴۵ و ج ۹-

و هذا لا ينافى ما ثبت عن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:من أنه قسيم الجنه و النار،لأن المقصود بهذا الشعر المبالغه فى مدح هذه القبيله، حتى إنها لتستحق أن لا ينظر فى أعمال أفرادها،فيؤخذ المسىء بإسائته، ه المحسن بإحسانه..بل هى بمجرد أن ترد عليه،فإنه يصدرها مباشره إلى الجنه.

و من أمثله نصره همدان هذه:

١-أنه حين أراد أهل الكوفه بعد موت يزيد«لعنه اللّه»أن يؤمروا عليهم الخبيث المجرم عمر بن سعد لعنه اللّه و اخزاه،جاءت نساء همدان، و ربيعه،و كهلان،و الأنصار،و النخع إلى الجامع الأعظم صارخات، باكيات،معولات،يندبن الحسين«عليه السلام»و يقلن:أما رضى عمر بن سعد بقتل الحسين حتى أراد ان يكون أميرا علينا على الكوفه؟!

فبكى الناس،و أعرضوا عنه (١).

١)

-ص ٢٣۴ و صفين للمنقرى ص ٢٧۴ و ۴٣٧ و الفصول المهمه لابن الصباغ ج ١ ص ۶٠۴ و جواهر المطالب فى مناقب الإمام على«عليه السلام»لابن الدمشقى ج ٢ ص ٢۵۵ و الخصائص الفاطميه للشيخ الكجورى ج ٢ ص ١١٠.

١- ١) مروج الذهب ج ٢ ص ١٠۵ و مقتل الحسين للمقرم ص ٢۴۶ عنه.و أنصار الحسين«عليه السلام»للشيخ محمد مهدى شمس الدين ص ١٩٩ عن المبرد (أبى العباس محمد بن يزيد)فى:الكامل(تحقيق محمد أبو الفضل إبراهيم و السيد شحاته-مطبعه نهضه مصر)(غير مؤرخه)ج ١ ص ٢٢٣.

۲-إنه حين طعن الإمام الحسن«عليه السلام»دعا ربيعه و همدان.

فأطافوا به و منعوه،فسار و معه شوب من غيرهم (۱).

ص :۱۷۴

۱- ۱) كشف الغمه للأربلی ج ۲ ص ۱۶۳ و راجع:الأخبار الطوال ص ۲۱۷ و الإرشاد للمفيد ج ۲ ص ۱۲ و شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۱۶ ص ۴۱ و أعيان الشيعه ج ۱ ص ۵۶۹.

الفصل الرابع

اشاره

علی فی بنی زبید..

ص :۱۷۵

و قالوا:«وجه رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»علی بن أبی طالب، و خالد بن سعید بن العاص إلی الیمن،و قال:«إذا اجتمعتما فعلی الأمیر، و إن افترقتما فکل واحد منکما أمیر» (۱).

فاجتمعا.و بلغ عمرو بن معد یکرب مکانهما.فأقبل علی جماعه من قومه (۲).فلما دنا منهما قال:دعونی حتی آتی هؤلاء القوم،فإنی لم أسمّ لأحد قط إلا هابنی.

فلما دنا منهما نادی:أنا أبو ثور،و أنا عمرو بن معد یکرب.

فابتدره علی و خالد،و کلاهما یقول لصاحبه:خلنی و إیاه،و یفدیه بأمه و أبیه.

---

۱ - ۱) سبل الهدی و الرشاد ج ۶ ص ۳۸۶ و ۲۴۶ عن مناقب الإمام الشافعی لمحمد بن رمضان بن شاکر،و فی هامشه عن:المعجم الکبیر للطبرانی ج ۴ ص ۱۴ و الإصابه ج ۳ ص ۱۸ و الإستیعاب(مطبوع مع الإصابه)ج ۲ ص ۵۲۲ و(ط دار الجیل)ج ۳ ص ۱۲۰۳ و أسد الغابه ج ۴ ص ۱۳۳.

۲- ۲) أی مترئّسا علی جماعه من قومه.

فقال عمرو إذ سمع قولهما:العرب تفزّع بی،و أرانی لهؤلاء جزرا.

فانصرف عنهما.

و کان عمرو فارس العرب،مشهورا بالشجاعه.و کان شاعرا محسنا (۱).

و قالوا أیضا:إن رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»بعث خالد بن سعید بن العاص إلی الیمن و قال له:«إن مررت بقریه فلم تسمع أذانا،فاسبهم».

فمر ببنی زبید،فلم یسمع أذانا،فسباهم.

فأتاه عمرو بن معد یکرب،فکلمه فیهم،فوهبهم له،فوهب له عمرو سیفه الصمصامه،فتسلمه خالد.و مدح عمرو خالدا فی أبیات له (۲).

و نقول:

۱-لقد ظن عمرو بن معدی کرب أن جمیع الناس علی شاکلته،من حیث تعلقهم بالحیاه الدنیا،و خشیتهم من الموت،فکلما زادت احتمالات تعرضهم للخطر ازداد حبهم لما یقرّبهم من السلامه و الأمن..

و قد اعتاد أن یری ذوی السطوه و النفوذ یدفعون من هم تحت أیدیهم

۱- ۱) سبل الهدی و الرشاد ج ۶ ص ۲۴۶ و ۳۸۶ و الإستیعاب(ط دار الجیل)ج ۳ ص ۱۲۰۴ و الإصابه(ط دار الکتب العلمیه)ج ۴ ص ۵۶۹ و عیون الأثر ج ۲ ص ۲۹۲.

۲- ۲) سبل الهدی و الرشاد ج ۶ ص ۲۴۶ عن ابن أبی شیبه من طرق.و فی هامشه عن: الإصابه ج ۳ ص ۱۸ و(ط دار الکتب العلمیه)ج ۴ ص ۵۶۹ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۶ ص ۳۷۷ و راجع:کنز العمال(ط مؤسسه الرساله)ج ۴ ص ۴۸۳.

إلى مواجهه الأخطار،و درئها عن أنفسهم،و أن يستغنوا بذلك عن التعرض لها و مكابدتها.و لكنه رأى هؤلاء القادمين عليه يتسابقون إلى الموت حبا بسلامه إخوانهم ففاجأه ذلك.

۲-إن غرور ابن معد يكرب بنفسه،و اعتماده على بعد صيته دفعه إلى التهويل باسمه على هؤلاء القادمين،فلم يجد عندهم ما تعوده فى غيرهم، فاضطر إلى التراجع الذليل،و لم يكلف نفسه عناء خوض معركه لعلها هى أول معركه حقيقيه يشهدها فى حياته.

فرضى بوصمه الخوف و الجبن،و التراجع الذليل،حين أعلن أن هؤلاء القادمين يعتبرونه جزرا.

۳-إننا نلمح فى هذه الواقعه:أن ما كان يشاع عن هذا الرجل بين الناس كانت تشوبه شائبه التزوير للحقائق،و هو إعلام معتمد على التهويل الكاذب،و على الدعايات الفارغه.

و لعل عمروا كان يبطش ببعض الضعفاء،أو الجبناء،أو يغدر ببعض الآمنين،ثم يخلط ذلك بكثير من الشائعات التى تصل إلى حد الخرافه، و يشيعه بين الناس على أنه بطولات،و إنجازات،و هى لا تعدو كونها أوهاما و خيالات باطله.

و لأجل ذلك كله كان عمرو بن معدى كرب هذا قد عرف بالكذب بين الناس.

فقد رووا:أنه كان يحدث بحديث،فقال فيه:لقيت فى الجاهليه خالد بن الصقعب،فضربته و قددته،و خالد فى الحلقه.

فقال له رجل:إن خالدا فی الحلقه.

فقال له:أسكت يا سيء الأدب،إنما أنت محدّث،فاسمع أو فقم.

و مضی فی حديثه،و لم يقطعه،فقال له رجل:أنت شجاع فی الحرب و الكذب معا.

قال:كذلك أنا تام الآلات (۱).

أسئله بلا جواب

و قد ادعت الروايه المتقدمه:أن عمروا انصرف عن علی«عليه السلام» فهنا أسئله تحتاج إلی جواب،فهل كان علی«عليه السلام»،و خالد بن سعيد،و من معهما يقصدون بنی زبيد؟!

أم كانوا يقصدون قوما آخرين؟!

أم كانوا يقصدون دعوه كل من يصادفونه إلی الإسلام؟!

فإن كانوا يقصدون بنی زبيد..فعلی أی شیء اتفقوا مع عمرو و جماعته؟!

و كيف تركوهم ينصرفون من دون دعوه؟!

و إن كانوا يقصدون قوما غيرهم،فمن هم أولئك القوم؟!

۱- ۱) تاريخ مدينه دمشق ج ۴۶ ص ۳۸۹ و قال فی هامشه:رواه المعافی بن زكريا فی الجليس الصالح الكافی ج ۲ ص ۲۱۴ و ۲۱۵ و راجع:شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۶ ص ۳۶۲.

و لماذا تعرض لهم عمرو..

و لو أنهم هابوه و ضعفوا أمامه،فما كان سيصنع بهم؟!

هل سيأسرهم؟!

أم يقتلهم؟!

أو يسلبهم و يخلى سبيلهم؟!

و إن كانوا يقصدون دعوه كل من يصادفونه،فلماذا لم يدعوا عمروا و من معه..

سبى بنى زبيد لماذا؟!

سبى بنى زبيد لماذا؟! (۱):

۱-إن عدم سماع المسلمين آذانا من بنى زبيد،لا يبرر لهم الإغاره عليهم،أو ترويعهم،فضلا عن سبيهم،فلعل المؤذن استغرق فى نومه..أو لعلهم لا يزالون على شركهم،لكنهم لا يعاندون الحق لو عرض عليهم..

علما بأن النبى«صلى اللّه عليه و آله»لم يزل يصدر أوامره لسراياه،أن لا يقاتلوا إلا من قاتلهم..

۱- ۱) الكافى ج ۵ ص ۳۶ و بحار الأنوار ج ۱۹ ص ۱۶۷ و ج ۹۷ ص ۳۴ و ج ۱۰۱ ص ۳۶۴ و مستدرك سفينه البحار ج ۱۰ ص ۵۰۲ و النوادر للراوندى ص ۱۳۹ و مشكاه الأنوار لعلى الطبرسى ص ۱۹۳ و تذكره الفقهاء(ط.ج)ج ۹ ص ۴۴ و ۴۵ و(ط.ق)ج ۱ ص ۴۰۹ و منتهى المطلب(ط.ق)ج ۲ ص ۹۰۴ و رياض المسائل للطباطبائى ج ۷ ص ۴۹۳.

و قد صدر هذا الأمر لخصوص على«عليه السلام»فى نفس مسيره إلى اليمن،فقد أمره«صلى اللّه عليه و آله»بأن لا يقاتل أحدا حتى يدعوه..

و قد أوجب اللّه على نبيه أن يدعو الناس إلى سبيله بالحكمه و الموعظه الحسنه.

۲-أين كان عمرو بن معد يكرب الزبيدى حين سبا خالد بن سعيد قومه؟!فإن كان حاضرا فلماذا لم يدفع عن قومه؟!و إن كان غائبا،فماذا كان موقفه مما جرى؟!

النص الأوضح و الأصرح

اشاره

و لعل النص الأوضح و الأصرح هنا هو التالى:

قالوا:لما عاد رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»من تبوك إلى المدينه قدم إليه عمرو بن معدى كرب،فقال له النبى«صلى اللّه عليه و آله»:أسلم يا عمرو يؤمنك اللّه من الفزع الأكبر.

قال:يا محمد،و ما الفزع الأكبر؟!فإنى لا أفزع.

فقال:يا عمرو،إنه ليس كما تظن و تحسب،إن الناس يصاح بهم صيحه واحده،فلا يبقى ميت إلا نشر،و لا حى إلا مات،إلا ما شاء اللّه، ثم يصاح بهم صيحه أخرى،فينشر من مات،و يصفون جميعا،و تنشق السماء،و تهد الأرض،و تخر الجبال هدا،و ترمى النار بمثل الجبال شررا،فلا يبقى ذو روح إلا انخلع قلبه،و ذكر ذنبه،و شغل بنفسه إلا من شاء اللّه، فأين أنت يا عمرو من هذا؟!

قال:ألا إنی أسمع أمرا عظیما؛فآمن باللّه و رسوله،و آمن معه من قومه ناس،و رجعوا إلی قومهم.

ثم إن عمرو بن معدی کرب نظر إلی أبی بن عثعث الخثعمی،فأخذ برقبته،ثم جاء به إلی النبی«صلی اللّه علیه و آله»،فقال:أعدنی علی هذا الفاجر الذی قتل والدی.

فقال رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»:أهدر الإسلام ما کان فی الجاهلیه،فانصرف عمرو مرتدا،فأغار علی قوم من بنی الحارث بن کعب، و مضی إلی قومه.

فاستدعی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»علی بن أبی طالب«علیه السلام»و أمره علی المهاجرین،و أنفذه إلی بنی زبید،و أرسل خالد بن الولید فی الأعراب و أمّره أن یعمد لجعفی (۱).فإذا التقیا فأمیر الناس أمیر المؤمنین «علیه السلام».

فسار أمیر المؤمنین«علیه السلام»،و استعمل علی مقدمته خالد بن سعید بن العاص،و استعمل خالد علی مقدمته أبا موسی الأشعری.

فأما جعفی فإنها لما سمعت بالجیش افترقت فرقتین:فذهبت فرقه إلی الیمن،و انضمت الفرقه الأخری إلی بنی زبید.

فبلغ ذلک أمیر المؤمنین«علیه السلام»،فکتب إلی خالد بن الولید:أن قف حیث أدرکک رسولی،فلم یقف.

۱- ۱) جعفی بن سعد العشیره،بطن من سعد العشیره،من مذحج،من القحطانیه.

فكتب إلى خالد بن سعيد بن العاص:تعرض له حتى تحبسه.

فاعترض له خالد حتى حبسه،و أدركه أمير المؤمنين«عليه السلام»، فعنفه على خلافه.

ثم سار حتى لقى بنى زبيد بواد يقال له:كثير(أو كسير)،فلما رآه بنو زبيد قالوا لعمرو:كيف أنت يا أبا ثور إذا لقيك هذا الغلام القرشى فأخذ منك الإتاوه؟!

قال:سيعلم إن لقينى.

قال:و خرج عمرو فقال:من يبارز؟!

فنهض إليه أمير المؤمنين«عليه السلام»،و قام إليه خالد بن سعيد و قال له:دعنى يا أبا الحسن-بأبى أنت و أمى-أبارزه.

فقال له أمير المؤمنين«عليه السلام»:إن كنت ترى أن لى عليك طاعه فقف مكانك،فوقف.

ثم برز إليه أمير المؤمنين«عليه السلام»،فصاح به صيحه،فانهزم عمرو،و قتل«عليه السلام»أخاه و ابن أخيه،و أخذت امرأته ركانه بنت سلامه،و سبى منهم نسوان.

و انصرف أمير المؤمنين«عليه السلام»،و خلف على بنى زبيد خالد بن سعيد ليقبض صدقاتهم،و يؤمن من عاد إليه من هرابهم مسلما.

فرجع عمرو بن معدى كرب،و استأذن على خالد بن سعيد،فأذن له، فعاد إلى الإسلام،فكلمه فى امرأته و ولده،فوهبهم له.

و قد كان عمرو لما وقف بباب خالد بن سعيد وجد جزورا قد نحرت، فجمع قوائمها ثم ضربها بسيفه فقطعها جميعا،و كان يسمى سيفه الصمصامه.

فلما وهب خالد بن سعيد لعمرو امرأته و ولده وهب له عمرو الصمصامه.

و كان أمير المؤمنين«عليه السلام»قد اصطفى من السبى جاريه،فبعث خالد بن الوليد بريده الأسلمى إلى النبى«صلى اللّه عليه و آله»و قال له:

تقدم الجيش إليه،فأعلمه بما فعل على من اصطفائه الجاريه من الخمس لنفسه،وقع فيه.

فسار بريده حتى انتهى إلى باب رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فلقيه عمر بن الخطاب،فسأله عن حال غزوتهم،و عن الذى أقدمه،فأخبره أنه إنما جاء ليقع فى على«عليه السلام»و ذكر له اصطفاءه الجاريه من الخمس لنفسه.

فقال له عمر:امض لما جئت له،فإنه سيغضب لابنته مما صنع على «عليه السلام».

فدخل بريده على النبى«صلى اللّه عليه و آله»و معه كتاب من خالد بما أرسل به بريده،فجعل يقرأه و وجه رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»يتغير، فقال بريده:يا رسول اللّه،إنك إن رخصت للناس فى مثل هذا ذهب فيئهم.

فقال النبى«صلى اللّه عليه و آله»:ويحك يا بريده،أحدثت نفاقا؟!

إن على بن أبى طالب«عليه السلام»يحل له من الفىء ما يحل لى،إن على بن أبى طالب خير الناس لك و لقومك،و خير من أخلف بعدى لكافه أمتى،يا بريده،احذر أن تبغض عليا،فيبغضك اللّه.

قال بريده:فتمنيت أن الأرض انشقت لى،فسخت فيها،و قلت:أعوذ باللّه من سخط اللّه و سخط رسول اللّه.يا رسول اللّه،استغفر لى فلن أبغض عليا أبدا،و لا أقول فيه إلا خيرا.

فاستغفر له النبى«صلى اللّه عليه و آله» (۱).

و فى الديوان المنسوب إلى أمير المؤمنين«عليه السلام»و شرحه:أن عمرو بن معدى كرب خاطب عليا«عليه السلام»حين واجهه:

الآن حين تقلصت منك الكلى

إذ حر نارك فى الوقيعه يسطع

و الخيل لا حقه الأياطل شزب

قب البطون ثنيها و الأقرع

يحملن فرسانا كراما فى الوغا

لا ينكلون إذا الرجال تكعكع

إنى امرؤ أحمى حماى بعزه

و إذا تكون شديده لا أجزع

و أنا المظفر فى المواطن كلها

و أنا شهاب فى الحوادث يلمع

من يلقنى يلق المنيه و الردى

و حياض موت ليس عنه مذيع

فاحذر مصاولتى و جانب موقفى

إنى لدى الهيجا أضر و أنفع

فأجابه«عليه السلام»:

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۵۶-۳۵۸ عن إعلام الورى(ط ۱)ص ۸۷ و(ط ۲) ص ۱۳۴ و(ط مؤسسه آل البيت)ج ۱ ص ۲۵۲ و ۲۵۳ و الإرشاد للمفيد ج ۱ ص ۱۵۹-۱۶۱ و كشف اليقين ص ۱۵۱ و ۱۵۲ و المستجاد من كتاب الإرشاد (المجموعه)ص ۹۸ و ۹۹ و كشف الغمه ج ۱ ص ۲۲۹ و ۲۳۰.

يا عمرو قد حمى الوطيس و أضرمت

نار عليك و هاج أمر مفظع

و تساقت الأبطال كأس منيه

فيها ذراريح و سم منقع

فإليك عنى لا ينالك مخلبى

فتكون كالأمس الذى لا يرجع

إنى امرؤ أحمى حماى بعزه

و اللّه يخفض من يشاء و يرفع

إنى إلى قصد الهدى و سبيله

و إلى شرايع دينه أتسرع

و رضيت بالقرآن و حيا منزلا

و بربنا ربا يضر و ينفع

فينا رسول اللّه أيد بالهدى

فلواؤه حتى القيامه يلمع (۱)

و نقول:

إن المقارنه بين هذه الروايه،و الروايات التى ذكرناها فيما سبق تظهر مدى انسجام هذه،و انسيابها و مدى ما نال تلك من تزوير و تحوير،هروبا من الإقرار ببعض الحقائق،و سعيا فى طمس ما لا يروق لهم ظهوره،و لا تذوق أعينهم طعم النوم حين يسطع نوره.

و مهما يكن من أمر،فإننا نحب لفت النظر إلى ما يلى:

عمرو يرتد بعد النبى صلّى اللّه عليه و آله

صرحت هذه الروايه:بأن عمرو بن معد يكرب ارتد عن الإسلام فى عهد رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»بحجه أن النبى«صلى اللّه

عليه و آله»لم

ص :۱۸۷

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۵۹ عن الديوان المنسوب لأمير المؤمنين«عليه السلام» ص ۷۹ و ۸۰.

يقتص له من قاتل أبيه،لأن الإسلام يجب ما قبله..و لم يلتفت عمرو إلى أنه «صلى اللّه عليه و آله»لو قبل طلبه فالمفروض أن يطبق هذا الحكم على الجميع،و منهم عمرو نفسه،فيقتله بمن قتلهم قبل إسلامه.

و يبدو:أن عمروا قد ارتد مره أخرى بعد وفاه النبى«صلى اللّه عليه و آله»،كما دلت عليه الروايات،فراجع (۱).

خالد أمير على الأعراب

و صرحت الروايه المتقدمه:بأن النبى«صلى اللّه عليه و آله»أمر عليا على المهاجرين،و خالد بن الوليد على الأعراب..و فى هذا الإجراء إشاره لطيفه فيما يرتبط بكل من على«عليه السلام»و خالد،و لا سيما بملاحظه ما يزعمه خالد لنفسه،و يزعمه له بعض محبيه،و قد أكد خالد ذلك عمليا فى ممارساته السابقه

۱- ۱) راجع:تاريخ مدينه دمشق ج ۴۶ ص ۳۷۲ و ۳۷۳ و ۳۷۷ و الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۶ ص ۵۲۶ و تاريخ الأمم و الملوك(بتحقيق محمد أبى الفضل إبراهيم)ج ۳ ص ۱۳۴ و(ط دار صادر)ج ۲ ص ۳۹۱ و ۵۳۸ و الكامل فى التاريخ لابن الأثير ج ۲ ص ۳۷۷ و شرح نهج البلاغه للمعتزلى ج ۱۲ ص ۱۱۲ و مستدركات علم رجال الحديث ج ۶ ص ۶۴ و الإصابه(ط دار الكتب العلميه)ج ۵ ص ۲۸۱ و الأعلام للزركلى ج ۵ ص ۸۶ و البدايه و النهايه ج ۵ ص ۸۴ و ج ۶ ص ۳۶۴ و السيره النبويه لابن هشام ج ۴ ص ۱۰۰۵ و عيون الأثر ج ۲ ص ۲۹۱ و السيره النبويه لابن كثير ج ۴ ص ۱۳۹ و سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۳۸۶ و السيره الحلبيه(ط دار المعرفه)ج ۳ ص ۲۵۹ و ۲۶۰.

مع بنى جذيمه،ثم فى اللاحقه و لا سيما بالنسبه لقتله مالك بن نويره،و زناه بزوجته فى نفس الليله.

لماذا ولى خالدا؟!

و قد علمنا أن خالدا قد فعل ببنى جذيمه ما فعل،فلماذا لم يعاقبه«صلى اللّه عليه و آله»..و لماذا عاد فولاه فى هذه الغزوه أيضا؟!

و نجيب:

أولا-إن فعل خالد كان محفوفا بالشبهه فى مرحله الظاهر،لأنه ادعى أن الذين قتلوا كانوا على الكفر.و إنما تدرأ الحدود بالشبهات..

ثانيا:قد كان ثمه حاجه لإشراك قريش فى حسم الأمور فى المنطقه، لأن ذلك يطمئن الكثيرين إلى أن أحدا لن يحاسبهم على قبولهم الإسلام.

و لن يجعل ذلك ذريعه للتنكيل بهم،أو الإنتقام منهم،أو اتهامهم بالتسبيب للهزيمه،و ما إلى ذلك..

و لا سيما فى مناطق اليمن التى تكون مكه أقرب إليها من المدينه..

و يرى أهلها منقطعون عن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،الذى قد يحتاجون لحمايته من المكيين،لو حدث ما يقتضى ذلك.

لماذا المهاجرون؟!

و لعل الهدف من اختيار المهاجرين لمواجهه عمرو بن معدى كرب المرتد عن الإسلام،هو إفهامه أن عليه أن لا يتوهم بأن أحدا فى الجزيره العربيه قادر على مساعدته..أو أن من الممكن أن يتعاطف معه..فإن الذين

كانوا أكثر الناس حرصا على هدم الإسلام قد أصبحوا هم الذين يفترض فيهم أن يدافعوا عنه..

و قد جاءه المكيون أنفسهم لمحاربته و إرجاعه إلى جاده الصواب،و لا بد أن يدرك أن قتال هؤلاء لن يكون فى صالحه،فإن أى سوء يلحق بأى منهم يزيد فى محنته،و يعقد الأمور ضده،لأنه سيغضب أهل مكه،كما سيغضب أهل المدينه،و كل من صح إسلامه منهم،و من لم يكن كذلك أيضا..

إخضاع عمرو بن معد يكرب

تقدم:أن عمرو بن معد يكرب لم يقتصر على الإرتداد،بل بدأ بارتكاب الجرائم،و بالإغاره على الناس الآمنين،فأغار على قوم من بنى الحارث بن كعب،و مضى إلى قومه..

و هذا يشير إلى وقاحه و جرأه على الدماء،و استهانه بكرامات الناس، و سقوط حجاب الأمن المفروض على دماء الناس،و أعراضهم و أموالهم..

فكان لا بد من وضع حد له بصرامه و حزم و اقتلاع مصدر الأذى..

و لكن من دون قتله،و ذلك رفقا منه«صلى اللّه عليه و آله»بقومه،و تسهيلا عليهم لقبول الإسلام عن قناعه و رضا..بعيدا عن أى إكراه و قهر.

فبادر«صلى اللّه عليه و آله»إلى إرسال على«عليه السلام»للقيام بهذه المهمه،و هكذا كان.

قالوا:«..و مع مبارزته جذبه أمير المؤمنين«عليه السلام»و المنديل فى

عنقه،حتى أسلم» (۱).

و لأجل خشيته منه«عليه السلام»كان كثيرا ما سأل عن غاراته فيقول:قد محا سيف على الصنائع.

و الصنيع (۲):هو السيف الصقيل المجرب (۳).

تمرد خالد

و تقدم:أن خالدا تمرد على الأمر الذى صدر إليه من على«عليه السلام»،فأرسل إليه خالد بن سعيد،فحبسه حتى أدركه على«عليه السلام»فعنفه على ما كان منه.

و هذا معناه:

۱-أن خالدا قد أثبت عمليا أنه غير منضبط..

۲-أن عليا«عليه السلام»عامله بالحكمه و الحزم..

۳-إنه أرسل إليه خالد بن سعيد،الذى كان خالد بن الوليد لا يستطيع مناوأته،لقرشيته و لموقعه..إلا إن كان يريد أن يتمادى فى غيه،إلى حيث لا رجعه،و كان خالد يعلم عواقب ذلك،و أنه ليس فى صالحه،و لا

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۴۱ ص ۹۶ عن مناقب آل أبى طالب ج ۱ ص ۶۰۶ و(ط المكتبه الحيدريه)ج ۲ ص ۳۳۴ و سفينه البحار ج ۶ ص ۴۸۲.

۲- ۲) راجع الهامش السابق.

۳- ۳) أقرب الموارد ج ۱ ص ۶۶۵.

سيما مع علی«علیه السلام»..

۴-إن هذا یدل علی أن ما جعله«صلی اللّه علیه و آله»لعلی«علیه السلام»کان أکثر من مجرد جعل الإماره له حین یلتقی بخالد..بل کان خالد ملزما بطاعه علی«علیه السلام»فی جمیع الأحوال،أی سواء التقیا أو افترقا.

و الدلیل علی ذلک:أن علیا«علیه السلام»لو کان قد تعدی صلاحیاته مع خالد،فإن خالدا کان یشتکیه لرسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»..

کما أنه سوف لا یستجیب لطلب خالد بن سعید،و سیعلن مظلومیته، و سیبادر إلی الإحتجاج علی هذا الإجراء..

و لکنه لم یفعل شیئا من ذلک،و لم یعترض،و لم یعتذر بأنه کان یجهل أنه مکلف بطاعه علی«علیه السلام»،کما هو ظاهر..

هزیمه ذلیله،و سبی نساء

إن قوم عمرو بن معد یکرب،حاولوا إثاره حفیظته بقولهم له:لعل هذا الوافد یجبره علی دفع الإتاوه،مع وصفهم لذلک الوافد بکلمه «الغلام»،المشعره بتقدم عمرو علیه بالسن،و بالتجربه،و غیر ذلک..

ثم وصفوا هذا الغلام ب«القرشی»لیشعر ذلک بغربته،و بالإختلاف معه فی العدنانیه و القحطانیه،و فی طبیعه الحیاه،فإن هذا الوافد حضری، یفترض أن تکون حیاته أقرب إلی الراحه و السعه و الرفاه،أما عمرو و قومه، فإنهم یعیشون حیاه البداوه و الخشونه،و یدّعون لأنفسهم الإمتیاز بالقدره

ص: ۱۹۲

على تحمل المكاره،و مواجهه الصعاب،و الإعتزاز بالشجاعه و بالفروسيه، و ما إلى ذلك..

و لكن كل ذلك لم ينفع فى تحريك عمرو،بل هو قد زاد من شعور بمراره الهزيمه التى حلت به،و مما زاد فى خزى عمرو أن هزيمته قد جاءت بعد أن استعرض قوته أمام الملأ،قائلا:من يبارز؟!

و كان يرى أن الناس يهابونه،و أنه يكفى أن يذكر لهم اسمه حتى تتبدل أحوالهم،و يدب الرعب فى قلوبهم،و يتخذوا سبيل الإنسحاب من ساحه المواجهه،بكل حيله و وسيله،و إذ به يرى أن هؤلاء يتنافسون على مبارزته، و على سفك دمه.

و كان الأخطر و الأمرّ،و الأشر و الأضر هو:أن هزيمه عمرو أمام نفس هذا الغلام القرشى لم تكن نتيجه قتال،بل كانت من مجرد صيحه أطلقها، دون أن يلوح له بسيف،أو يشرع فى وجهه رمحا!

فما هذه الفضيحه النكراء،و الداهيه الدهياء؟!

ثم كان الأخزى من ذلك،و الأمضّ ألما،و الأعظم ذلا أن يقتل هذا الغلام القرشىّ على حد تعبيرهم أخا عمرو و ابن أخيه،و يسبى ريحانه بنت سلامه زوجه عمرو،بالإضافه إلى نساء أخريات.

ثم انصرف أمير المؤمنين«عليه السلام»مطمئنا إلى عدم جرأه عمرو و غيره على القيام بأيه مبادره تجاه خالد بن سعيد،الذى أبقاه«عليه السلام» فى بنى زبيد أنفسهم،ليقبض صدقاتهم،و يؤمّن من عاد إليه من هرّابهم مسلما.

استجداء عمرو..و أريحيه خالد!

و تواجهنا هنا مفارقه،و هى:أن عمرو بن معد يكرب جاء إلى خالد بن سعيد بن العاص الذى خلّفه على«عليه السلام»فى بنى زبيد،فأظهر عودته إلى الإسلام،ثم كلّمه فى امرأته و ولده،فوهبهم له.

و لكن هذا المستكبر المغرور بنفسه بالأمس،و الذى جرّ على نفسه هذه الهزيمه الفضيحه اليوم،و كان سببا فى قتل أخيه،و ابن أخيه،ثم فى سبى زوجته و ولده..لا لشىء إلا لأن الرسول الأعظم«صلى اللّه عليه و آله»لم يجب له طلبا ظالما رفعه إليه..

إن هذا الرجل بالذات يتراجع عن موقفه،و يستعطف ذلك الذى خلّفه ابن عم الرسول«صلى اللّه عليه و آله»فى قومه ليجبى صدقاتهم، و يؤمّن من عاد إليه من هرّابهم مسلما..

و قد كان هذا الرجل فى غنى عن هذا الإستعطاف هنا،و عن الإستكبار هناك..

و الأغرب من ذلك:أن نجده حتى حين يرى نفسه بحاجه إلى الإستعطاف و الخضوع،و يمارسه،لا يتخلى عن العنجهيه و الغرور،و حب الظهور،و إثبات الذات،و إظهار القوه بغباوه و حمق.فإنه لما وقف على باب خالد وجد جزورا قد نحرت،فجمع قوائمها،ثم ضربها بسيفه فقطعها جميعا..

ثم وهب سيفه الذى كان يسميه بالصمصامه لخالد بن سعيد،إمعانا منه فى ادّعاء الشده،و القوه لنفسه..

ص:۱۹۴

و ذلك كله-إن صح-يجعلنا نقول:

لقد صدق من وصفه:بأنه«مائق بنى زبيد» (۱).

فإن المائق هو:الأحمق فى غباء،أو الهالك حمقا و غباوه (۲).

۱- ۱) راجع:بحار الأنوار ج ۴۱ ص ۹۶ عن ابن إسحاق،و مناقب آل أبى طالب ج ۲ ص ۳۳۳.

۲- ۲) أقرب الموارد ج ۲ ص ۱۲۵۲.

الفصل الخامس

اشاره

حدیث بریده..

ص: ۱۹۷

بغضهم عليا عليه السّلام

و عن البراء قال:بعث رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»إلى اليمن جيشين،و أمّر عليا على أحدهما.و على الآخر خالد بن الوليد.و قال:«إذا كان قتال فعلى رضى اللّه تعالى عنه الأمير».

قال:فافتتح على حصنا،فغنمت أواقى ذوات عدد،و أخذ على منه جاريه.

قال:فكتب معى خالد إلى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»«يشى به» كما فى جامع الترمذى.

قال:فلما قدمت على رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،و قرأ الكتاب رأيته يتغير لونه،فقال:«ما ترى فى رجل يحب اللّه و رسوله،و يحبه اللّه تعالى و رسوله»؟!

فقلت:أعوذ باللّه من غضب اللّه تعالى و غضب رسوله،إنما أنا رسول.

فسكت (۱).

۱- ۱) سبل الهدى ج ۶ ص ۲۳۵،و قال فى هامشه:أخرجه الترمذى ج ۴ ص ۱۸۰ و نهج السعاده ج ۵ ص ۲۸۵ و تاريخ مدينه دمشق ج ۴۲ ص ۱۹۶ و بحار الأنوار ج ۳۹ ص ۱۱ و مناقب أهل البيت للشيروانى ص ۱۴۲ و ينابيع الموده ج ۱ ص ۱۶۹.

و عن بریده بن الحصیب قال:«أصبنا سبیا،فکتب خالد إلی رسول اللّه «صلی اللّه علیه و آله»:«ابعث إلینا من یخمسه».و فی السبی و صیفه هی من أفضل السبی.

فبعث رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»علیا إلی خالد لیقبض منه الخمس،و فی روایه:لیقسم الفیء،فقبض منه،فخمس و قسم،و اصطفی علی سبیه،فأصبح و قد اغتسل لیلا.

و کنت أبغض علیا بغضا لم أبغضه أحدا،و أحببت رجلا من قریش لم أحبه إلا لبغضه علیا.

فقلت لخالد:ألا تری إلی هذا؟!

و فی روایه:فقلت:یا أبا الحسن،ما هذا؟!

قال:ألم تر إلی الوصیفه،فإنها صارت فی الخمس،ثم صارت فی آل محمد،ثم فی آل علی،فوقعت بها.

فلما قدمنا علی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»ذکرت له ذلک (۱).

۱- ۱) سبل الهدی ج ۶ ص ۲۳۵ و ۲۳۶ عن أحمد،و البخاری،و النسائی،و الإسماعیلی،و فی هامشه قال:أخرجه البخاری فی کتاب النکاح(۵۲۱۰).و راجع:فتح الباری ج ۸ ص ۵۲ و نیل الأوطار ج ۷ ص ۱۱۰ و العمده لابن البطریق ص ۲۷۵ و نهج السعاده ج ۵ ص ۲۸۴ و مسند أحمد ج ۵ ص ۳۵۱ و مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۲۷ و خصائص أمیر المؤمنین«علیه السلام»للنسائی ص ۱۰۲ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۹۶ و البدایه و النهایه ج ۵ ص ۱۲۰ و ج ۷ ص ۳۸۰ و السیره النبویه-

و فی روایه:فکتب خالد إلی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»،فقلت:

ابعثنی،فبعثنی،فجعل یقرأ الکتاب و أقول:صدق،فإذا النبی«صلی اللّه علیه و آله»قد احمر وجهه،فقال:«من کنت ولیه فعلی ولیه».

ثم قال:«یا بریده أتبغض علیا»؟!

فقلت:نعم.

قال:«لا تبغضه،فإن له فی الخمس أکثر من ذلک» (۱).

۱)

-لابن کثیر ج ۴ ص ۲۰۲ و موسوعه الإمام علی بن أبی طالب«علیه السلام»فی الکتاب و السنه و التاریخ للریشهری ج ۱۱ ص ۲۶۰ و شرح إحقاق الحق ج ۲۱ ص ۶۳۰ و ج ۲۳ ص ۵ و ۲۷۴ و ۲۷۶ و ج ۳۰ ص ۲۷۲.

۱- ۱) سبل الهدی ج ۶ ص ۲۳۶ و راجع:نیل الأوطار ج ۷ ص ۱۱۰ و العمده لابن البطریق ص ۲۷۵ و نهج السعاده ج ۵ ص ۲۸۳ و مسند أحمد ج ۵ ص ۳۵۹ و صحیح البخاری(ط دار المعرفه)ج ۵ ص ۱۱۰ و السنن الکبری للبیهقی ج ۶ ص ۳۴۲ و فتح الباری ج ۸ ص ۵۳ و عمده القاری ج ۱۸ ص ۶ و تحفه الأحوذی ج ۱۰ ص ۱۴۵ و خصائص أمیر المؤمنین«علیه السلام»للنسائی ص ۱۰۲ و معرفه السنن و الآثار ج ۵ ص ۱۵۶ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۹۴ و ۱۹۵ و أسد الغابه ج ۱ ص ۱۷۶ و تهذیب الکمال ج ۲۰ ص ۴۶۰ و البدایه و النهایه ج ۷ ص ۳۸۰ و جواهر المطالب فی مناقب الإمام علی«علیه السلام» لابن الدمشقی ج ۱ ص ۸۸ و شرح إحقاق الحق ج ۶ ص ۸۶ و ج ۱۶ ص ۴۵۳ ج ۲۱ ص ۵۳۲ و ج ۲۳ ص ۲۷۵ و ۲۷۶ و ۲۷۷ و ۲۷۸ و ج ۳۰ ص ۲۷۸.

و فی روایه:«و الذی نفسی بیده لنصیب علی فی الخمس أفضل من و صیفه،و إن کنت تحبه فازدد له حبا» (۱).

و فی روایه:«لا تقع فی علی،فإنه منی و أنا منه،و هو ولیکم بعدی» (۲).

ص: ۲۰۲

۱- ۱) راجع:سبل الهدی و الرشاد ج ۶ ص ۲۳۶ و نیل الأوطار ج ۷ ص ۱۱۱ و العمده لابن البطریق ص ۲۷۵ و بحار الأنوار ج ۳۹ ص ۲۷۷ و نهج السعاده ج ۵ ص ۲۸۵ و مسند أحمد ج ۵ ص ۳۵۱ و مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۲۷ و فتح الباری ج ۸ ص ۵۳ و عمده القاری ج ۱۸ ص ۷ و السنن الکبری للنسائی ج ۵ ص ۱۳۶ و خصائص أمیر المؤمنین«علیه السلام»للنسائی ص ۱۰۳ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۹۶ و البدایه و النهایه ج ۵ ص ۱۲۱ و ج ۷ ص ۳۸۱ و کشف الغمه ج ۱ ص ۲۹۳ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۴ ص ۲۰۲ و جواهر المطالب فی مناقب الإمام علی«علیه السلام»لابن الدمشقی ج ۱ ص ۸۷ و شرح إحقاق الحق ج ۶ ص ۸۵ و ج ۱۶ ص ۴۵۱ ج ۲۱ ص ۶۳۰ و ج ۲۳ ص ۶ و ۲۷۵ و ۲۷۶ و ج ۳۰ ص ۲۷۲.

۲- ۲) سبل الهدی ج ۱۱ ص ۲۹۷ و ج ۶ ص ۲۳۶ و قال فی هامشه:أخرجه أحمد فی المسند ج ۵ ص ۳۵۶،و ذکره الهیثمی فی المجمع ج ۹ ص ۱۲۸ و راجع:ذخائر العقبی ص ۶۸ و بحار الأنوار ج ۳۷ ص ۲۲۰ و ج ۳۸ ص ۳۲۶ و النص و الإجتهاد للسید شرف الدین ص ۵۶۰ و فتح الباری ج ۸ ص ۵۳ و عمده القاری ج ۱۸ ص ۷ و تحفه الأحوذی ج ۱۰ ص ۱۴۶ و ۱۴۷ و کنز العمال ج ۱۱ ص ۶۰۸ و فیض القدیر ج ۴ ص ۴۷۱ و طبقات المحدثین بأصبهان ج ۳ ص ۳۸۸ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۹۰ و البدایه و النهایه ج ۷ ص ۳۸۰ و کشف الغمه ج ۱ ص ۲۹۴ و جواهر-

قال بریده:فما کان فی الناس أحد أحب إلی من علی.

و عن بریده:بعث«صلی اللّه علیه و آله»علی بن أبی طالب«علیه السلام»،و خالد بن الولید کل واحد منهما وحده،و جمعهما،فقال:إن اجتمعتما فعلیکم علی.

قال:فأخذا یمینا و یسارا،فدخل علی،و أبعد و أصاب سبیا،و أخذ جاریه من السبی،قال بریده:و کنت من أشد الناس بغضا لعلی.

قال:فأتی رجل خالد بن الولید فذکر أنه أخذ جاریه من الخمس.

فقال:ما هذا؟!

ثم جاء آخر،ثم تتابعت الأخبار علی ذلک،فدعانی خالد،فقال:یا بریده قد عرفت الذی صنع،فانطلق بکتابی هذا إلی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله».

فکتب إلیه،فانطلقت بکتابه حتی دخلت علی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»،فأخذ الکتاب بشماله،و کان کما قال اللّه عز و جل:لا یقرأ و لا یکتب،و کنت إذا تکلمت طأطأت رأسی حتی أفرغ من حاجتی،فطأطأت رأسی،فرأیت رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»غضب غضبا لم أره غضب مثله إلا یوم قریظه و النضیر.

۲)

-المطالب لابن الدمشقی ج ۱ ص ۸۷ و ینابیع الموده ج ۲ ص ۱۵۹ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۵ ص ۲۸۸ و ۲۹۰ و ۲۹۲ و ج ۱۵ ص ۱۰۳ و ۱۰۶ و ۱۰۷ و ج ۲۰ ص ۵۲۷ و ج ۲۳ ص ۵۴۴.

فنظر إلیّ،فقال:یا بریده،أحبّ علیا،فإنما یفعل ما أمر به،فقمت و ما من الناس أحد أحب إلیّ منه (۱).

ص :۲۰۴

---

۱ - ۱) المعجم الأوسط للطبرانی ج ۵ ص ۱۱۷ و مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۲۸ عنه. و راجع روایات بریده علی اختلافها فی المصادر التالیه:شرح الأخبار ج ۱ ص ۹۴ و العمده لابن البطریق ص ۱۹۸ و الطرائف لابن طاووس ص ۶۶ و ذخائر العقبی ص ۶۸ و الصراط المستقیم ج ۲ ص ۵۹ و کتاب الأربعین للشیرازی ص ۱۱۱ و بحار الأنوار ج ۳۷ ص ۲۲۰ و ج ۳۸ ص ۳۲۶ و کتاب الأربعین للماحوزی ص ۳۲ و خلاصه عبقات الأنوار ج ۹ ص ۳۰۶ و ۳۰۷ و المراجعات للسید شرف الدین ص ۲۲۳ و النص و الإجتهاد ص ۳۳۹ و ۵۶۰ و الغدیر ج ۳ ص ۲۴۴ و مکاتیب الرسول ج ۱ ص ۵۶۴ و نهج السعاده ج ۵ ص ۲۷۷ و ۲۷۸ و مسند أحمد ج ۵ ص ۳۵۶ و مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۲۸ و فتح الباری ج ۸ ص ۵۳ و عمده القاری ج ۱۶ ص ۲۱۴ و ج ۱۸ ص ۷ و تحفه الأحوذی ج ۱۰ ص ۱۴۶ و ۱۴۷ و کنز العمال ج ۱۱ ص ۶۰۸ و فیض القدیر ج ۴ ص ۴۷۱ و طبقات المحدثین بأصبهان ج ۳ ص ۳۸۸ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۸۹ و ۱۹۰ و مناقب علی بن أبی طالب«علیه السلام»لابن مردویه ص ۱۱۹ و البدایه و النهایه ج ۵ ص ۱۰۴ و ج ۷ ص ۳۴۲ و ۳۴۴ و ۳۸۰ و کشف الغمه للشعرانی ج ۲ ص ۱۱۴ و کشف الغمه للأربلی ج ۱ ص ۲۹۴ و مجمع الفوائد ج ۲ ص ۶۸ و المنهل العذب المورود ج ۱ ص ۱۱۴ و مشکل الآثار ج ۴ ص ۱۶۰ و نهج الإیمان لابن جبر ص ۴۸۳ و ۴۸۳ و جواهر المطالب لابن الدمشقی ج ۱-

و عن بریده:أنه لما استلم علی«علیه السلام»الغنائم من خالد بن الولید فی غزوتهم لبنی زبید،حصلت جاریه من أفضل السبی فی الخمس، ثم صارت فی سهم آل علی،فخرج علیهم علی«علیه السلام»و رأسه یقطر، فسألوه؛فأخبرهم:أنه وقع بالوصیفه التی صارت فی سهم آل علی.

فقدم بریده فی کتاب من خالد علی النبی«صلی اللّه علیه و آله»،و صار یقرؤه علیه بریده،و یصدق(أی بریده)ما فیه،فأمسک«صلی اللّه علیه و آله»بیده،و قال:یا بریده أتبغض علیا؟!

قال:نعم.

۱)

-ص ۸۷ و السیره الحلبیه ج ۳ ص ۳۳۸ و ینابیع الموده ج ۲ ص ۱۵۹ و الشافی فی الإمامه للشریف المرتضی ج ۳ ص ۲۴۳ و غایه المرام للسید هاشم البحرانی ج ۵ ص ۲۶ و نظره فی کتاب البدایه و النهایه للشیخ الأمینی ص ۹۳ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۵ ص ۲۸۸ و ۲۹۰ و ۲۹۱ و ۲۹۲ و ج ۱۵ ص ۱۰۳ و ۱۰۶ و ۱۰۷ و ج ۱۶ ص ۱۵۷ و ج ۲۰ ص ۵۲۷ و ج ۲۱ ص ۲۳ و ۱۴۴ و ج ۲۲ ص ۵۸۲ و ج ۲۳ ص ۱۶۱ و ۵۴۴ و ج ۳۰ ص ۴۱۵ و الفضائل لأحمد بن حنبل ج ۲ ص ۳۵۱ و السنن الکبری للبیهقی ج ۶ ص ۳۴۲ و خصائص أمیر المؤمنین علی«علیها السلام»للنسائی(ط التقدم بمصر)ص ۲۵ و تیسیر الوصول ج ۲ ص ۱۳۲ و مناقب علی«علیها السلام»للعینی الحیدر آبادی ص ۴۸ و إزاله الخفاء ج ۲ ص ۴۴۹ و قره العین فی تفضیل الشیخین ص ۱۶۹ و التاج الجامع للأصول ج ۳ ص ۲۹۸.

فقال«صلی اللّه علیه و آله»:لا تبغضه،و إن کنت تحبه فازدد له حبا، فو الذی نفسی بیده لنصیب آل علی فی الخمس أفضل من وصیفه.

و فی نص آخر:فتکلم بریده فی علی عند الرسول،فوقع فیه،فلما فرغ رفع رأسه،فرأی رسول اللّه غضب غضبا لم یره غضب مثله إلا یوم قریظه و النضیر،و قال:یا بریده،أحب علیا،فإنه یفعل ما آمره.و کذا روی عن غیر بریده (۱).

ص :۲۰۶

۱- ۱) راجع:المعجم الأوسط للطبرانی ج ۵ ص ۱۱۷ مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۲۸ عنه، و خصائص النسائی ص ۱۰۲ و ۱۰۳ و مشکل الآثار ج ۴ ص ۱۶۰ و مسند أحمد ج ۵ ص ۳۵۹ و ۳۵۰ و ۳۵۱ و السنن الکبری للبیهقی ج ۶ ص ۳۴۲ و قال:رواه البخاری فی الصحیح،و حلیه الأولیاء ج ۶ ص ۲۹۴ و سنن الترمذی ج ۵ ص ۶۳۲ و ۶۳۹ و کنز العمال ج ۱۵ ص ۱۲۴ و ۱۲۵ و ۱۲۶-۲۷۱ و المناقب للخوارزمی ص ۹۲ و المستدرک للحاکم ج ۳ ص ۱۱۰ و ۱۱۱ علی شرط مسلم،و تلخیص المستدرک للذهبی بهامشه و سکت عنه،و البدایه و النهایه ج ۷ ص ۳۴۴ و ۳۴۵ عن أحمد و الترمذی،و أبی یعلی و غیره بنصوص مختلفه.و الغدیر ج ۳ ص ۲۱۶ عن بعض من تقدم و عن نزل الأبرار للبدخشی ص ۲۲ و الریاض النضره ج ۳ ص ۱۲۹ و ۱۳۰ و عن مصابیح السنه للبغوی ج ۲ ص ۲۵۷.و البحر الزخار ج ۶ ص ۴۳۵ و جواهر الأخبار و الآثار المستخرجه من لجه البحر الزخار للصعدی(مطبوع بهامش المصدر السابق)نفس الجلد و الصفحه،عن البخاری و الترمذی.و راجع: الأمالی للطوسی ص ۲۵۰ و الطرائف لابن طاووس ص ۶۷ و بحار الأنوار ج ۳۸-

و فی الروایه التی عند المفید«رضوان اللّه علیه»:«فسار بریده،حتی انتهی إلی باب النبی«صلی اللّه علیه و آله»،فلقیه عمر،فسأله عن حال غزوتهم،و عن الذی أقدمه؛فأخبره:أنه إنما جاء لیقع فی علی،و ذکر له اصطفاءه الجاریه من الخمس لنفسه،فقال له عمر:امض لما جئت له؛فإنه سیغضب لابنته مما صنع علی» (۱).

قال الصالحی الشامی:

تنبیهات:

الأول:قال ابن إسحاق و غیره:کانت غزوه علی بن أبی طالب إلی الیمن مرتین،قال فی العیون:و یشبه أن تکون هذه السریه الأولی،و ما ذکره ابن سعد هی السریه الثانیه کما سیأتی.

الثانی:قال الحافظ:کان بعث علی بعد رجوعهم من الطائف،و قسمه الغنائم بالجعرانه.

الثالث:قال الحافظ أبو ذر الهروی:إنما أبغض بریده علیا،لأنه رآه أخذ من المغنم،فظن أنه غلّ.

۱)

-ص ۱۱۶ و ۱۱۷ و ج ۳۹ ص ۲۸۱ و ۲۸۲ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۹۱ و بشاره المصطفی ص ۱۹۴ و ۱۹۵ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۳۰ ص ۴۱۴.

---

۱ - ۱) الإرشاد للمفید ص ۹۳ و(ط دار المفید)ج ۱ ص ۱۶۱ و قاموس الرجال ج ۲ ص ۱۷۳ عنه،و المستجاد من الإرشاد(المجموعه)ص ۹۸ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۵۸ و کشف الغمه ج ۱ ص ۲۳۰.

فلما أعلمه رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»أنه أخذ أقل من حقه أحبه.

قال الحافظ:و هو تأويل حسن،لكن يبعده صدر الحديث الذى رواه أحمد،فلعل سبب البغض كان لمعنى آخر و زال،و نهى النبى«صلى اللّه عليه و آله»عن بغضه.

الرابع:استشكل وقوع على رضى اللّه تعالى عنه على الجاريه.

و أجيب:باحتمال أنها كانت غير بالغ،و رأى أن مثلها لا يستبرأ،كما صار إليه غيره من الصحابه.

أو أنها كانت حاضت عقب صيرورتها له،ثم طهرت بعد يوم و ليله، ثم وقع عليها.

أو كانت عذراء.

الخامس:استشكل أيضا قسمته لنفسه.

و أجيب:بأن القسمه فى مثل ذلك جائزه ممن هو شريكه فيما يقسمه، كالإمام إذا قسم بين الرعيه و هو منهم،فكذلك ممن نصبه الإمام،فإنه مقامه (۱).

لعله يغضب لابنته

و ذكرت بعض نصوص حديث بريده المتقدم:أنه لما ارتد عمرو بن معد يكرب أرسل النبى«صلى اللّه عليه و آله»عليا«عليه السلام»إلى بنى

۱- ۱) راجع:سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۲۳۶ و فتح البارى ج ۸ ص ۵۳.

زبید،فغنم و سبی،و اصطفی«علیه السلام»جاریه،و ذهب بریده لیشتکی علی علی«علیه السلام».

فسار حتی انتهی إلی باب النبی«صلی اللّه علیه و آله»،فلقیه عمر بن الخطاب،فسأله عن حال غزوتهم،و عن الذی أقدمه.فأخبره أنه إنما جاء لیقع فی علی«علیه السلام»،و ذکر له اصطفاءه الجاریه من الخمس لنفسه.

فقال له عمر:امض لما جئت له،فإنه سیغضب لابنته مما صنع علی.

ثم ذکرت الروایه:أن بریده دخل علی النبی«صلی اللّه علیه و آله» و جعل یحدثه بما جری،فتغیر وجه النبی«صلی اللّه علیه و آله»،فقال له بریده:إنک إن رخصت للناس فی مثل هذا ذهب فیؤهم..

فقال له«صلی اللّه علیه و آله»:ویحک یا بریده،أحدثت نفاقا!

إن علی بن أبی طالب یحل له من الفیء ما یحل لی.

إن علی بن أبی طالب خیر الناس لک و لقومک،و خیر من أخلف بعدی لکافه أمتی.

یا بریده،احذر أن تبغض علیا فیبغضک اللّه.

قال بریده:فتمنیت أن الأرض انشقت لی فسخت فیها الخ.. (۱).

---

۱ - ۱) الإرشاد للمفید ج ۱ ص ۱۶۰ و ۱۶۱ و راجع:قاموس الرجال ج ۲ ص ۲۸۸ عنه.و راجع:المستجاد من کتاب الإرشاد(المجموعه)ص ۹۸ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۵۸ و کشف الغمه ج ۱ ص ۲۳۰.

و نقول:

ألف:لقد بادر بريده إلى العوده إلى المدينه ليقع فى على«عليه السلام»..

و كان يمكنه تأجيل ذلك إلى حين عوده السريه إلى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»..

فهل كان هو و خالد يريدان أن يدفعا رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله» إلى إتخاذ قرار غيابى بحق على«عليه السلام»،دون أن يتمكن على من الدفاع عن نفسه؟!أم أن حقدهما كان هو الدافع لعجلتهما هذه؟!

أم أنهما خشيا من أن يحن«صلى اللّه عليه و آله»إلى ابن عمه و صهره و هو بقربه،و لكنه حين يكون بعيدا عنه،فإن وطأه الحنين تكون أخف؟!

و إذا أصدر قرارا غيابيا،فإنه حتى لو أراد أن يتراجع عنه،فسيكون تراجعا ضعيفا،و ترقيعيا،لا يفى بمحو ما أحدثه قراره الأول من ندوب و تشويهات.

ب:إن عليا«عليه السلام»قد بين لخالد و لبريده الحكم الشرعى،فما المبرر للوقيعه فيه بعد ذلك؟!فإن كانوا يرون أن عليا«عليه السلام»قد أخطأ فيما قال،فلماذا لم يصرحا له بذلك؟!

ثم ألم يخطر على بالهما أن يجيبهما النبى«صلى اللّه عليه و آله»بمثل جواب على«عليه السلام»؟!و هذا هو ما حصل بالفعل،بل زاد«صلى اللّه عليه و آله»على ذلك قوله:إن نصيب على«عليه السلام»فى الخمس أكثر من وصيفه..

ج:لماذا يحرص عمر على أن يرى النبى«صلى اللّه عليه و آله»يغضب

لإبنته؟!هل كان يرى أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»يكيل بمكيالين،فيبيح للناس أمرا،فإذا تعلق الأمر به حرمه عليهم؟!انقيادا منه للهوى،و انسياقا مع الرغبات الشخصيه و العياذ باللّه!

د:لماذا لم يقل عمر لبريده:إن عليا«عليه السلام»عمل ما أحله اللّه تعالى له؟!و لو شئنا أن نتوهم أن عمر كان لا يعرف الحكم الشرعى فى هذه المسأله لرمانا محبوه بألف تهمه و تهمه..

ه:إن عليا«عليه السلام»كان ستّيرا و حييا،و لم يكن من عادته أن يتجاهر بما يشير إلى مقاربته لحليلته خارج دائره ما تقتضيه الضرورات الدينيه.

و لكننا رأيناه هنا يتصرف بطريقه تعطى أنه يتعمد دفعهم إلى تخيل شىء من هذا القبيل حيث خرج عليهم و رأسه يقطر،الأمر الذى أثار فضولهم، و دعاهم إلى سؤاله عن هذا الأمر،فلما سألوه أجابهم بما عمق شعورهم بالمراره..

و:إن إجابته و إن كانت ليست نصا فى حدوث مقاربه جنسيه فعليه، و لكنها توهم ذلك بصوره قويه..و لعله«عليه السلام»استعمل التوريه فى هذا الأمر،فأتى بكلام ذى وجهين.

نقول ذلك:لوجود روايه تدل على أن اللّه قد حرم النساء على على «عليه السلام»ما دامت فاطمه حيه (۱).

۱- ۱) تهذيب الأحكام ج ۷ ص ۴۷۵ و مناقب آل أبى طالب ج ۳ ص ۳۳۰ و(ط المطبعه-

إلا أن يقال:هذا التحريم مشروط بعدم إذن النبى«صلى اللّه عليه و آله»،أو فاطمه«عليها السلام»له بذلك.

أو يدعى:أن المراد:أنه حرم عليه الزواج بالنساء،أما الوطء بملك اليمين فلا..

و إن كنا نرى أن هذا الإحتمال خلاف الظاهر..

على عليه السّلام خير الناس

جاء فى النص المروى عن المفيد«رحمه اللّه»قول النبى«صلى اللّه عليه و آله»عن على«عليه السلام»:إنه خير لبريده،و لقومه،بل هو خير من يخلّف بعده لكافه أمته«صلى اللّه عليه و آله»..

مما يعنى:أنه«صلى اللّه عليه و آله»أراد أن يدخل عليا«عليه السلام» إلى قلب بريده من باب الرغبه الطبيعيه للإنسان بجلب المنافع لنفسه،و درء

(١

-الحيدريه-النجف الأشرف-سنه ١٩٥٦ م)ج ٣ ص ١١٠ و بشاره المصطفى ص ٣٠٦ و الأمالى للطوسى ج ١ ص ٤٢ و مقتل الحسين للخوارزمى ج ١ ص ۶۴ و بحار الأنوار ج ۴۳ ص ١۶ و ١۵٣ و ضياء العالمين(مخطوط)ج ٢ ق ٣ ص ٧ و عوالم العلوم ج ١١ ص ٣٨٧ و ۶۶ و مستدرک الوسائل ج ٢ ص ۴٢ و راجع:فتح البارى ج ٩ ص ٢٨٧ و مجمع النورين ص ٢٣ و الإمام على بن أبى طالب«عليه السلام»لأحمد الرحمانى الهمدانى ص ٢٣١ و اللمعه البيضاء للتبريزى الأنصارى ص ٢٠١ و الأسرار الفاطميه للمسعودى ص ۴٣١ و الحدائق الناضره للمحقق البحرانى ج ٢٣ ص ١٠٨.

المضار عنها.

ثم أطلق«صلى اللّه عليه و آله»دعوته الشامله للأمه إلى محبه على«عليه السلام»،بالإستناد إلى نفس هذه المعادله التى قررها.

و بديهى:أن الناس قبل تصفيه أرواحهم،و السمو بنظرتهم،و إطلاق عقولهم من أسر الأهواء و الشهوات،ينطلقون فى مواقفهم من حبهم و بغضهم،و ارتباطاتهم العاطفيه،و يكون إقدامهم و إحجامهم من منطلقات محسوسه لهم،أو قريبه من الحس،و لا يتفاعلون بعمق مع المثل و القيم الشريفه،و المفاهيم و المعانى الإيمانيه العاليه،ذات القيمه الروحيه و المعنويه.

من أجل ذلك كان لا- بد من الرفق بهم،و تيسير الأمور عليهم،بإبراز الجانب الحسى،أو القريب من الحس لتقريبهم من خط الإستقامه على طريق تصفيه قلوبهم،و أرواحهم،ليتمكنوا من نيل المعانى الساميه، و التفاعل الروحى معها،و الإنصهار فى بوتقه الإيمان،و الإنشداد إلى كل حقائقه و دقائقه،و التفاعل معها بكل وجودهم.

لماذا يبغضون عليا عليه السّلام؟!

لقد صرح بريده بشده بغضه لعلى«عليه السلام»،دون أن يذكر مبررا، مع أنه قد أسلم فى السنوات الأولى للهجره،و رأى تضحيات على«عليه السلام»و سلوكه،و بعضا من عبادته،و دلائل إخلاصه،و سمع من رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»الكثير مما يدل على فضله و مقامه..

و لم يتراجع عن بغضه هذا إلا- بعد هذا الموقف القوى و الصريح من رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،الذى أفقد مناوئى على«عليه السلام»كل

شیء،و جعلهم یواجهون خطر السقوط المخزی و المریع،فی وقت کان یظن بریده و من معه أنهم أمام الفرصه الذهبیه الکبری للإیقاع به«علیه السلام»..

تتابع المخبرین

و فی النص الذی رواه الطبری:أن المخبرین تتابعوا علی خالد بما صنعه علی«علیه السلام»،ثم تتابعت الأخبار..و ذلک یدل علی کثره الذین یتعاطفون مع خالد،أو یریدون التزلف إلیه بهذه الأخبار..

و ذلک ینتج أن الذین سیطلعون علی ما جری لبریده مع رسول اللّه «صلی اللّه علیه و آله»سیکونون کثیرین أیضا،و لا سیما إذا انضم إلیهم فریق کبیر من أهل المدینه..

فإذا رأی الناس تبدل موقف بریده مع علی«علیه السلام»،فسیدفعهم ذلک لمعرفه السبب،مما یعنی:أن هذا الخبر سوف یستمر فی التوسع و الإنتشار.

النبی صلّی اللّه علیه و آله یأخذ الکتاب بشماله

و من الأمور التی لا مناص من الوقوف عندها،و معرفه مبرراتها أنه «صلی اللّه علیه و آله»تناول کتاب خالد من بریده بشماله..مع أن المروی عنه«صلی اللّه علیه و آله»أنه«کان یمینه لطعامه و شرابه،و أخذه و إعطائه، فکان لا یأخذ إلا بیمینه،و لا یعطی إلا بیمینه إلخ.. (۱).

۱- ۱) مکارم الأخلاق ص ۲۳ و بحار الأنوار ج ۱۶ ص ۲۳۷ و سنن النبی للسید-

و لم نسمع،و لم نقرأ أنه«صلى اللّه عليه و آله»أخذ أو أعطى بشماله فى

۱)

-الطباطبائى ص ۱۲۰ و موسوعه أحاديث أهل البيت«عليهم السلام»للنجفى ج ۱ ص ۱۴۴ و مستدرک سفينه البحار ج ۱۴ ص ۱۵۴ و تفسير الميزان ج ۶ ص ۳۱۳ و معجم المحاسن و المساوئ لأبى طالب التبريزى ص ۴۷۱.و راجع: سنن النسائى ج ۸ ص ۱۳۳ و منتهى المطلب(ط ق)ج ۱ ص ۳۰۶ و مغنى المحتاج للشربينى ج ۱ ص ۵۵ و فتح المعين ج ۱ ص ۶۵ و المغنى لابن قدامه ج ۱ ص ۹۰ و الشرح الكبير ج ۱ ص ۱۹ و ۱۱۰ و ج ۲ ص ۸۷ و تلخيص الحبير ج ۱ ص ۴۱۹ و مسند أحمد ج ۶ ص ۹۴ و ۱۳۰ و ۱۴۷ و ۲۱۰ و صحيح البخارى ج ۱ ص ۱۱۰ و ج ۶ ص ۱۹۷ و ج ۷ ص ۴۹ و صحيح مسلم ج ۱ ص ۱۵۶ و سنن أبى داود ج ۲ ص ۲۷۷ و شرح مسلم للنووى ج ۳ ص ۱۶۰ و ۱۶۱ و مسند أبى داود الطيالسى ج ۱ ص ۲۰۰ و مجمع الزوائد ج ۵ ص ۱۷۱ و ج ۱۰ ص ۱۳۹ و جامع الأحاديث و المراسيل ج ۵ ص ۵۱۹ و مشكاه المصابيح للهيثمى ج ۲ ص ۱۱۱ و الفتح الكبير ج ۲ ص ۳۶۴ و عمده القارى ج ۳ ص ۳۱ و ج ۴ ص ۱۷۱ و ج ۲۱ ص ۳۱ و مسند ابن راهويه ج ۳ ص ۸۲۰ و ۸۲۱ و مسند ابى يعلى ج ۴ ص ۴۷۸ و الجامع الصغير ج ۲ ص ۳۵۱ و كنز العمال ج ۷ ص ۱۲۴ و الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۳ ص ۳۸۶ و ۴۸۱ و السنن الكبرى للنسائى ج ۵ ص ۴۱۱ و تاريخ مدينه دمشق ج ۴ ص ۶۱ و إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۲۵۸ و سبل الهدى و الرشاد ج ۸ ص ۹۳ و ج ۹ ص ۳۵۴ و النهايه فى غريب الحديث ج ۵ ص ۳۰۲ و لسان العرب ج ۱۳ ص ۴۵۸ و مجمع البحرين ج ۴ ص ۵۸۳.

أی مورد سوی هـذا المورد..ألا یـدلنا هذا التصـرف علی أن النبی«صـلی اللّه علیه و آله»قد علم بمحتوی،و بغرض کتاب خالد،و هو مأمور بهذا الموقف منه تعالی،فإنه لا یفعل وَ ما یَنْطِقُ عَنِ الْهَوی إِنْ هُوَ إِلاّ وَحْیٌ یُوحی (۱)..

فهو«صـلی اللّه علیه و آله»یریـد أن یفهمنا أن تلک الرساله تحمل فی طیاتها أمورا لا خیر و لا یمن فیها،بل هی بمثابه قاذورات،لا بد من التنزه عنها قولا و فعلا و ممارسه،کما لا بد من إرفاقها بدلالات صریحه و عملیه، من شأنها أن تتجذر فی عمق الذاکره من خلال دلالاتها علی المعنی السلبی، حتی لا یتمکن أصحاب الأهواء من التعمیه علی هذا الأمر،و التدلیس علی الناس.

علی علیه السّلام ولیهم

و قد قال«صلی اللّه علیه و آله»لبریده فی هذه المناسبه:«من کنت ولیه فعلی ولیه»،و هذا یدلنا علی ما یلی:

أولا:إنه«صلی اللّه علیه و آله»وجد الفرصه سانحه لتجدید الإخبار عن ثبوت الولایه لعلی«علیه السلام»..

ثانیا:قـد دل ما جری علی أن هـذه الولایه ثابته فی زمن الرسول«صـلی اللّه علیه و آله»أیضا،حیث قرر«صـلی اللّه علیه و آله»ثبوتها بالفعل،و لم یقل:فإن علیا سیکون ولیه.أو فقل:هی ولایه فعلیه،و لیست إنشائیه

۱- ۱) الآیتان ۳ و ۴ من سوره النجم.

تصل إلى درجه الفعليه بعد وفاه النبى«صلى اللّه عليه و آله»..

ثالثا:إنه يشير إلى أن تصرف على«عليه السلام»الذى تحدثت عنه تلك الروايه كان تصرفا ولائيا..

رابعا:إن ولايته«عليه السلام»للناس من سنخ ولايه النبى«صلى اللّه عليه و آله».

خامسا:إن سعه هذه الولايه و امتدادها لا يختلف عن سعه و امتداد ولايه النبى«صلى اللّه عليه و آله»..

يفعل ما أمر به

و قد صرح«صلى اللّه عليه و آله»:بأن عليا«عليه السلام»لا يفعل ما يفعل انطلاقا من الهوى و الرغبات الشخصيه،و إنما هو يفعل ما أمره اللّه تعالى به،و ينفذ أحكامه الشرعيه..بل لعل النبى«صلى اللّه عليه و آله»كان هو الذى أمره بذلك..ليدل على أن اللّه تعالى يريد أن يكشف بعض النوايا، أو يمهد لهذا الإعلان النبوى فى حق على«عليه السلام»..و إقامه الحجه به على القريب و البعيد..

غضب لم ير بريده مثله

صرح بريده:بأنه رأى النبى«صلى اللّه عليه و آله»قد غضب غضبا لم يره غضب مثله،إلا يوم قريظه و النضير..

و كيف لا يغضب«صلى اللّه عليه و آله»،و هؤلاء يصرون على الطعن فى خير خلق اللّه من بعده.و المجاهد الذى يقذف نفسه فى لهوات الأخطار

فی سبیل اللّه..و قد أظهر اللّه فضله و کراماته و آیاته الباهره فی عشرات المناسبات و الآیات..

کما أن آیاته الجهادیه الباهره فی بدر،و أحد،و الخندق،و خیبر،و حنین، و ذات السلاسل و غیر ذلک لا تخفی علی أحد.

و رغم ما بذله«صلی اللّه علیه و آله»من جهد فی إعلام الناس بحق علی «علیه السلام»،و نزول الآیات فی الثناء علیه،و إظهار فضله،و تأکید ولایته،فإنهم یصمون آذانهم،و یطبقون أعینهم،و یقفلون قلوبهم و عقولهم عن ذلک کله..

و من الواضح:أن هذا العناد منهم،مع هذا الکم الهائل من الدلالات، و مع الوعد و الوعید الإلهی لهم یوازی هدم أساس الإسلام،و تقویض أرکانه.

و هذا هو سر هذا الغضب الشدید الذی رآه بریده فی وجه رسول اللّه «صلی اللّه علیه و آله».

الفصل السادس

اشاره

قضاء على عليه السّلام فى اليمن..

ص: ۲۱۹

علی علیه السّلام إلی الیمن مرتین

و بالنسبه لذهاب علی«علیه السلام»إلی الیمن نقول:

لعل الصحیح هو:أنه«علیه السلام»ذهب إلی الیمن أولا،فأسلمت همدان کلها علی یدیه فی ساعه واحده،و انتشر الإسلام فی تلک البلاد.

ثم شعر أهلها بحاجتهم إلی من یفقههم فی الدین،فوفدوا إلی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»،و طلبوا منه ذلک،فأرسل إلیهم علیا«علیه السلام»مره ثانیه.

فقد روی:أنه أتی النبی«صلی اللّه علیه و آله»ناس من الیمن،فقالوا:

ابعث فینا من یفقهنا فی الدین،و یعلمنا السنن،و یحکم فینا بکتاب اللّه.

فقال النبی«صلی اللّه علیه و آله»:انطلق یا علی إلی أهل الیمن،ففقههم فی الدین و علمهم السنن،و احکم فیهم بکتاب اللّه.

فقلت:إن أهل الیمن قوم طغام،یأتونی من القضاء بما لا علم لی به.

فضرب«صلی اللّه علیه و آله»علی صدری،ثم قال:اذهب،فإن اللّه سیهدی قلبک،و یثبت لسانک.فما شککت فی قضاء بین اثنین حتی الساعه (۱).

۱- ۱) منتخب کنز العمال(مطبوع مع مسند أحمد)ج ۵ ص ۳۶ و کنز العمال ج ۱۳-

و قال الطبرسی:بعث رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»علیا«علیه السلام»إلی الیمن،لیدعوهم إلی الإسلام،و لیخمس رکازهم،و یعلمهم الأحکام،و یبین لهم الحلال و الحرام،و إلی أهل نجران لیجمع صدقاتهم، و یقدم علیه بجزیتهم (۱).

هل أرسل علیا علیه السّلام إلی الیمن قاضیا؟!

إننا لا ننکر أن یکون علی«علیه السلام»قد قضی و حکم بین الناس فی الیمن،کما أنه علمهم،وفقههم فی دینهم،و سعی إلی تزکیه نفوسهم،و بث مکارم الأخلاق فیهم..

و لکن بعض الروایات تزعم:أن النبی«صلی اللّه علیه و آله»أرسل علیا«علیه السلام»إلی الیمن قاضیا،و حسب بعض الروایات:أنه قال للنبی:

تبعثنی إلی قوم و أنا حدث السن،و لا علم لی بالقضاء(أو بکثیر من القضاء)؟!

۱)

-ص ۱۱۳ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۸ ص ۳۵ و ۴۰ و ۴۵ و ج ۲۱ ص ۶۳۴ و ج ۲۲ ص ۵۱۱ و ج ۲۳ ص ۶۶۷ و راجع:أخبار القضاه لمحمد بن خلف بن حیان ج ۱ ص ۸۶ و تاریخ الإسلام للذهبی ج ۳ ص ۶۳۷.

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۶۰ و مکاتیب الرسول ج ۱ ص ۲۱۰ و إعلام الوری (ط ۱)ص ۷۹ و ۸۰ و(ط ۲)ص ۱۳۷ و(ط مؤسسه آل البیت)ج ۱ ص ۲۵۷.

فوضع يده على صدره و قال:إن اللّه سيهدى قلبك،و يثبت لسانك.

يا على،إذا جلس إليك الخصمان،فلا تقض بينهما حتى تسمع من الآخر الخ.. (۱).

و لذلك اعتبر السكتوارى:أن عليا«عليه السلام»أول قاض بعثه رسول

۱- ۱) مسند أحمد ج ۱ ص ۸۳ و ۸۸ و ۱۴۹ و(ط دار صادر)ج ۱ ص ۱۱۱ و الطبقات الكبرى لابن سعد(ط دار المعارف بمصر)ج ۲ ص ۳۳۷ و السنن الكبرى للبيهقى ج ۱۰ ص ۱۴۰ و ذخائر المواريث ج ۳ ص ۱۴ و تيسير الوصول(ط نول كشور)ج ۲ ص ۲۱۶ و قضاه الأندلس ص ۲۳ و خصائص الإمام على«عليه السلام»للنسائى(ط التقدم بمصر)ص ۱۲ و أخبار القضاه لوكيع ج ۱ ص ۸۵ و فرائد السمطين،و نظم درر السمطين ص ۱۲۷ و الشذورات الذهبيه ص ۱۱۹ و طبقات الفقهاء ص ۱۶ و شرح نهج البلاغه للمعتزلى ج ۲ ص ۲۳۶ و مناقب على«عليه السلام»لابن المغازلى ص ۲۴۸ و الرصف ص ۳۱۳ و جمع الفوائد من جامع الأصول،و مجمع الزوائد ج ۱ ص ۲۵۹ و فتح المنعم(مطبوع مع زاد المسلم)ج ۴ ص ۲۱۷ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۶۰ و ۳۶۱ و فى هامشه عن:إعلام الورى(ط ۱)ص ۸۰ و(ط ۲)ص ۱۳۷. و راجع:العمده لابن البطريق ص ۲۵۶ و فتح البارى ج ۸ ص ۵۲ و السنن الكبرى للنسائى ج ۵ ص ۱۱۷ و كنز العمال ج ۱۳ ص ۱۲۵ و البدايه و النهايه ج ۵ ص ۱۲۴ و السيره النبويه لابن كثير ج ۴ ص ۲۰۸ و جواهر المطالب فى مناقب الإمام على«عليه السلام»ج ۱ ص ۲۰۵ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۷ ص ۶۵ و ج ۲۰ ص ۵۶۵ و ۵۷۱ و ج ۲۲ ص ۱۷۶ و ج ۳۱ ص ۳۸۷.

اللّه«صلى اللّه عليه و آله»إلى اليمن (۱).

و نقول:

قد يقال:إن عليا كان باب مدينه علم رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»، و عنده علم الكتاب بنص القرآن الكريم،فما معنى قوله«عليه السلام»:أنا حدث السن،و لا علم لى بالقضاء؟!.

و يمكن أن يجاب:

بأنه«عليه السلام»إنما تكلم بلسان غيره،و عبر عما قد يدور بخلد بعضهم،لا سيما و أن القضاء من أى كان لا يرضى من يقضى عليهم..

فيبادرون إلى إدعاء المظلوميه،أو ادعاء حصول خطأ فى الحكم،نتيجه التقصير أو القصور لدى الحاكم،أو لغير ذلك من أسباب،قد يجدون من يصدقهم،أو من يقع فى الشبهه نتيجه لذلك..فأراد«عليه السلام»أن يتلافى ذلك بهذا السؤال،و بذاك الجواب..

و يشهد لذلك:

أن الجواب الذى سمعه من رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»لم يتضمن تعليما لأحكام القضاء،بل هو مجرد دعاء له«عليه السلام»بالهدايه و الثبات،ثم أخبره بأن اللّه تعالى هو الذى يتولى هدايه قلبه«عليه السلام»، و ذلك ليدلنا على عظيم منزلته«عليه السلام»عند اللّه،لأن هدايه القلب لا تكون على سبيل الجبر و القهر لأى كان من الناس،بل هى منحه إلهيه لمن

۱- ۱) محاضره الأوائل ص ۶۲ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۸ ص ۴۷ عنه.

جاهـد فی اللّه حق جهاده علی قاعـده: وَ الَّذِینَ جٰاهَـدُوا فِینٰا لَنَهْدِیَنَّهُمْ سُـبُلَنٰا (۱)و وَ الَّذِینَ اهْتَـدَوْا زٰادَهُمْ هُدیً (۲)و وَ مَنْ یُؤْمِنْ بِاللّهِ یَهْدِ قَلْبَهُ (۳).

مفردات من قضائه علیه السّلام فی الیمن

و قد ذکروا العدید من مفردات الأقضیه التی صدرت عن علی«علیه السلام»فی الیمن،و منها:

۱-إن قوما احتفروا بئرا بالیمن،فأصبحوا و قد سـقط فیها أسد، فنظروا إلیه،فسقط إنسان بالبئر،فتعلق بآخر،و تعلق الآخر بآخر،حتی کانوا فی البئر أربعه،فقتلهم الأسد،فأهوی إلیه رجل برمح فقتله.

فتحاکموا إلی علی«علیه السلام».

فقـال:ربع دیه،و ثلث دیه،و نصف دیه،و دیه تـامه:للأسـفل ربع دیه، من أجـل أنه هلـک فوقه ثلاـثه،و للثانی ثلث دیه،لأنه هلک فوقه إثنان، و للثالث نصف دیه،من أجل أنه هلک فوقه واحد،و للأعلی الدیه کامله.

فإن رضیتم فهو بینکم قضاء،و إن لم ترضوا فلا حق لکم حتی تأتوا رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»فیقضی بینکم.

فلما أتوا رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»قصوا علیه خبرهم،فقال:«أنا

۱- ۱) الآیه ۶۹ من سوره العنکبوت.

۲- ۲) الآیه ۱۷ من سوره محمد.

۳- ۳) الآیه ۱۱ من سوره التغابن.

أقضی بینکم إن شاء اللّه تعالی».

فقال بعضهم:یا رسول اللّه،إن علیا قد قضی بیننا.

قال:«فیم قضی»؟!

فأخبروه،فقال:«هو کما قضی به» (۱).

۲-کان علی«علیه السلام»بالیمن،فأتی بامرأه و طأها ثلاثه نفر فی طهر واحد،فسأل اثنین:أ تقران لهذا بالولد؟!

۱- ۱) راجع:مسند الطیالسی ص ۱۸ و أخبار القضاه لوکیع ج ۱ ص ۹۵ و السنن الکبری للبیهقی ج ۸ ص ۱۱۱ و ذخائر العقبی ص ۸۴ و تذکره الخواص ص ۴۹ و القیاس فی الشرع الإسلامی ص ۴۵ و أعلام الموقعین ج ۲ ص ۳۹ و مجمع بحار الأنوار ج ۲ ص ۵۷ و ینابیع الموده ص ۷۵ و أرجح المطالب ص ۱۲۰ و الطرق الحکمیه لابن القیم ص ۲۶۲ عن أحمد،و أبی داود،و النسائی،و ابن ماجه،و الحاکم فی صحیحه،و إرشاد الفحول ص ۲۵۷ و سبل الهدی و الرشاد ج ۶ ص ۲۳۹ و مسند أحمد ج ۱ ص ۷۷ و ۱۵۲ و مشکل الآثار ج ۳ ص ۵۸ و کتاب الدیات للشیبانی ص ۶۵ و تفریع الأحباب ص ۳۲۱ و وسیله النجاه للسهالوی ص ۱۵۲ و مرآه المؤمنین ص ۷۰ و کنز العمال(ط الهند)ج ۱۵ ص ۱۰۳ عن الطیالسی،و ابن أبی شیبه،و أحمد،و ابن منیع،و ابن جریر و صححه،و قره العینین فی تفضیل الشیخین ص ۱۵۸ و بذل القوه ص ۲۸۵ و تلخیص التحبیر ج ۴ ص ۳۰ عن أحمد،و البزار،و البیهقی،و إحقاق الحق(الملحقات)ج ۱۷ ص ۴۹۳-۴۹۷ و ج ۸ ص ۶۷-۷۰ عما تقدم و عن مصادر أخری.

فلم يقرّا.

ثم سأل اثنين:أتقران لهذا بالولد؟!

فلم يقرّا.

ثم سأل اثنين،حتى فرغ،يسأل اثنين اثنين غير واحد،فلم يقرّوا.

ثم أقرع بينهم،فألزم الولد،الذى خرجت عليه القرعه،و جعل عليه ثلثى الديه.

فرفع ذلك للنبى«صلى اللّه عليه و آله»،فضحك حتى بدت نواجذه زاد فى نص آخر:و قال:«القضاء ما قضى».

أو قال:«لا أعلم فيها إلا ما قضى على».

أو قال:«حكمت فيه بحكم اللّه».

أو قال:«لقد رضى اللّه عز و جل حكمك فيهم» (۱).

۱- ۱) راجع:مسند أحمد ج ۴ ص ۳۷۳ و سنن النسائى(ط الميمنه بمصر)ج ۲ ص ۱۰۷ و أخبار القضاه ج ۱ ص ۹۰ و ۹۱ و ۹۳ و ۹۴ و مستدرك الحاكم ج ۲ ص ۲۰۷ و ج ۳ ص ۱۳۵ و ج ۴ ص ۹۶ و تلخيص المستدرك للذهبى(مطبوع مع المستدرك)ج ۴ ص ۹۶ و ذخائر العقبى ص ۸۵ و القياس فى الشرع الإسلامى ص ۴۸ و زاد المعاد لابن القيم(ط الأزهريه بمصر)ج ۷ ص ۳۸۰ و البدايه و النهايه ج ۵ ص ۱۰۷ عن أحمد،و أبى داود،و النسائى،و ينابيع الموده ص ۲۱۱ و ۷۵ و تيسير الوصول ج ۲ ص ۲۸۱ و أرجح المطالب ص ۱۲۱ و المعجم الكبير-

۳-عن أبی جعفر الباقر«علیه السلام»،قال:بعث رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»علیا«علیه السلام»إلی الیمن،فانفلت فرس لرجل من أهل الیمن،فنفح رجلا برجله فقتله،و أخذه أولیاء المقتول،فرفعوه إلی علی «علیه السلام»،فأقام صاحب الفرس البیّنه أن الفرس انفلت من داره فنفح الرجل برجله،فأبطل علی«علیه السلام»دم الرجل.

فجاء أولیاء المقتول من الیمن إلی النبی«صلی اللّه علیه و آله»یشکون علیا«علیه السلام»فیما حکم علیهم،فقالوا:إن علیا ظلمنا،و أبطل دم صاحبنا.

فقال رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»:إن علیا لیس بظلام،و لم یخلق علی للظلم،و إن الولایه من بعدی لعلی،و الحکم حکمه،و القول قوله،لا یرد حکمه و قوله و ولایته إلا کافر،و لا یرضی بحکمه و قوله و ولایته إلا مؤمن.

فلما سمع الیمانیون قول رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»فی علی«علیه السلام»قالوا:یا رسول اللّه،رضینا بقول علی و حکمه.

فقال رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»:هو توبتکم مما قلتم (۱).

۱)

-ج ۵ ص ۱۹۳ و ۱۹۴ و فیه:أن علیا«علیه السلام»کتب إلی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»یخبره بذلک.و مسند ابن أبی شیبه ج ۲ ص ۳۴۵ و أخبار الموفقیات ص ۳۶۳ عن مسند الحمیدی،و مرآه المؤمنین ص ۷۱.

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۶۲ و ج ۳۸ ص ۱۰۲ و ج ۴۰ ص ۳۱۶ و ج ۱۰۱ ص ۳۹۰-

و نقول:

يحسن لفت النظر إلى أمور تضمنتها النصوص الآنفه الذكر،نذكر منها ما يلى:

أولا:ذكرت الروايات الثلاث الأولى المتقدمه أن الذين قضى عليهم أمير المؤمنين«عليه السلام»لم يرضوا بقضائه..

و لا نرى أن سبب ذلك هو كراهتهم لشخص على«عليه السلام»..بل لأن التخاصم عاده يكون بسبب شبهه عرضت لأحد المتخاصمين،أو كليهما،أو همته أن الحق له،و دفعته إلى السعى لتحصيل حقه و لو بالترافع إلى القاضى،فإذا قضى عليه القاضى توهم أنه قصر فى تحرى الحق،أو جهل الحكم،أو مال مع الهوى..

و بما أن الناس كانوا فى اليمن لا يعرفون الكثير عن على«عليه السلام»،و علمه و تقواه،و تضحياته و عدله،و الآيات النازله فى حقه،و بيان فضله،فلا يلامون إذا ظنوا أنه لم يدقق بما يكفى لإحقاق الحق،أو لم يكن يعرف الكثير من أسرار القضاء،فأرادوا الإستيثاق من صحه قضائه.

فجاء الرد الحاسم من قبل رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»و بين لهم:

1)

-و الأمالى للشيخ الصدوق ص ۴۲۸ و مستدرک الوسائل ج ۱۸ ص ۳۲۲ و جامع أحاديث الشيعه ج ۲۶ ص ۳۴۳ و عجائب أحكام أمير المؤمنين«عليه السلام» للسيد محسن الأمين ص ۴۲ و قضاء أمير المؤمنين على«عليه السلام»ص ۱۹۲ عن الكلينى،و الشيخ،و عن الصدوق فى أماليه.و الكافى ج ۷ ص ۳۵۳.

أولا:موقع على فيهم،و حقيقه على«عليه السلام»و منزلته،و أن له فيهم مقام الولايه،و هو الذى لا يرد حكمه،و لا يشك فى قوله..

ثانيا:لقد قرر«صلى اللّه عليه و آله»أنه«عليه السلام»ليس بظلام، ليكون هذا القول هو الضابطه لمن تكون له الولايه على الناس،لأن من يظلم واحدا منهم،فلا يؤمن أن ينال ظلمه الجميع،إذ لا خصوصيه للفرد من هذه الجهه،و لذلك قال:«صلى اللّه عليه و آله»:«إن عليا ليس بظلام»، فجاء بصيغه المبالغه لتدل على نفى الظلم عن كل فرد،و المطلوب من الولى الإنصاف و العدل،و إيصال الخير للناس،و الظلّام لا يؤمن أن ينال ظلمه هذا الفرد أو ذاك،فلا يصلح للولايه لأنها نقض للغرض.

ثالثا:قوله:إن عليا«عليه السلام»لم يخلق للظلم،أى أن عليا«عليه السلام»هو صاحب الفطره السليمه و الصافيه،و المعافاه من كل سوء،فهى لم تتعرض لأى تشويه،أو عدوان.و فطره كهذه لا يصدر منها الظلم،لأن الظلم لا يلائمها،بل هى تتنافر معه و ترفضه..

الذين وقعوا فى زبيه الأسد

بالنسبه للذين قتلهم الأسد فى البئر نقول:

اختلفت الروايه فى الحكم الذى صدر عنه«عليه السلام»،فواحده منها تقول:إن للأول ربع الديه،و للثانى ثلثها،و للثالث نصفها،و للرابع الديه كامله،و قد جعلها«عليه السلام»على قبائل الذين ازدحموا..

قال التسترى:للأول الربع،لاحتمال استناد موته إلى أربعه أشياء:

أحدها:تضييق المزدحمين،و باقيها إسقاطه لثلاثه رجال فوق نفسه.

و للثانی الثلث،لإحتمال استناده إلی ثلاثه أمور:

أحدها:إسقاط الأول له.

و للثالث النصف،حیث یحتمل استناده إلی أمرین:

أحدهما:إسقاط الثانی له.

و للرابع التمام حیث إن قتله کله مستند إلی الثالث،و جعل الدیه علی قبائل المزدحمین لأن الساقطین أیضا کانوا منهم (۱).

و جاء فی نص آخر أنه«علیه السلام»قال:الأول فریسه الأسد،و غرّم أهله ثلث الدیه لأهل الثانی،و غرّم الثانی لأهل الثالث ثلثی الدیه..و غرّم الثالث لأهل الرابع الدیه کامله (۲).

و ذکر التستری:أن الوجه فی ذلک:أن هلاک الأول لم یکن مستندا إلی أحد..

۱- ۱) قضاء أمیر المؤمنین علی«علیه السلام»ص ۳۶.

۲ - ۲) راجع:وسائل الشیعه(ط دار الإسلامیه)ج ۹ ص ۱۷۶ و قضاء أمیر المؤمنین علی «علیه السلام»للتستری ص ۳۵ عن الإرشاد،و عن المشایخ الثلاثه،و المناقب، و مسند أحمد،و أمالی أحمد بن منیع.و راجع:دعائم الإسلام ج ۲ ص ۴۱۸ و مستدرک الوسائل ج ۱۸ ص ۳۱۳ و شرح الأخبار ج ۲ ص ۳۳۱ و الإرشاد للمفید ج ۱ ص ۱۹۶ و مناقب آل أبی طالب ج ۲ ص ۱۹۸ و بحار الأنوار ج ۴۰ ص ۲۴۵ و ج ۱۰۱ ص ۳۹۳ و جامع أحادیث الشیعه ج ۲۶ ص ۳۳۸ و ۳۳۹ و مستدرک سفینه البحار ج ۴ ص ۲۸۰.

و الثانی کان هلاکه مستندا إلی ثلاثه أمور:جذب الأول،و سقوط الثالث و الرابع فوقه،و کان هو السبب فی سقوطهما،فیکون ثلث قتله مستندا إلی الأول فله الثلث.

و الثالث کان ثلث قتله مستندا إلی نفسه بجذب الرابع،فیکون له الثلثان فقط علی الثانی.

و الرابع کان جمیع قتله مستندا إلی الثالث،فکان علیه تمام دیته (۱).

و یحتمل أن هذه الحادثه قد تکررت مرتین،کان سقوط الأشخاص فوق بعضهم البعض فی إحداهما،و کان السقوط للأفراد فی مواقع أخری فی الحادثه الثانیه.

من وصایا النبی صلّی اللّه علیه و آله لعلی علیه السّلام

۱-روی الکلینی،عن علی بن إبراهیم،عن أبیه،عن النوفلی،عن السکونی،عن أبی عبد اللّه«علیه السلام»قال:قال أمیر المؤمنین«علیه السلام»:بعثنی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»إلی الیمن و قال لی:یا علی، لا تقاتلن أحدا حتی تدعوه،و أیم اللّه لأن یهدی اللّه علی یدیک رجلا خیر لک مما طلعت علیه الشمس و غربت،و لک ولاؤه یا علی (۲).

۱- ۱) قضاء أمیر المؤمنین علی«علیه السلام»ص ۳۵ و ۳۶.

۲- ۲) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۶۱ و ج ۹۷ ص ۳۴ و الکافی ج ۵ ص ۲۸ و مختلف الشیعه ج ۴ ص ۳۹۳ و کشف اللثام(ط ج)ج ۹ ص ۳۴۱ و(ط ق)ج ۲ ص ۲۷۶ و جواهر-

قال المجلسی«رحمه اللّه»:قوله«صلی اللّه علیه و آله»:و لک ولاؤه،أی لک میراثه إن لم یکن له وارث،و علیک خطاؤه (۱).

۲-روی جماعه عن أبی المفضل،عن عبد الرزاق بن سلیمان،عن الفضل بن الفضل الأشعری،عن الرضا،عن آبائه«علیهم السلام»:أن رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»بعث علیا«علیه السلام»إلی الیمن،فقال له و هو یوصیه:

یا علی،أوصیک بالدعاء،فإن معه الإجابه،و بالشکر،فإن معه المزید، و إیاک عن أن تخفر عهدا و تعین علیه،و أنهاک عن المکر،فإنه لا یحیق المکر السیء إلا بأهله،و أنهاک عن البغی،فإنه من بغی علیه لینصرنه اللّه (۲).

۲)

-الکلام ج ۲۱ ص ۵۲ و تهذیب الأحکام ج ۶ ص ۱۴۱ و وسائل الشیعه(ط مؤسسه آل البیت)ج ۱۵ ص ۴۳ و(ط دار الإسلامیه)ج ۱۱ ص ۳۰ و النوادر للراوندی ص ۱۴۰ و مستدرک الوسائل ج ۱۱ ص ۳۰ و جامع أحادیث الشیعه ج ۳ ص ۱۴۳ و موسوعه أحادیث أهل البیت ج ۱۲ ص ۲۳ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۴۱۸.

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۶۱.

۲- ۲) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۶۱ و ج ۷۴ ص ۶۹ عن المجالس و الأخبار ص ۲۸ و وسائل الشیعه(ط مؤسسه آل البیت)ج ۷ ص ۲۹ و(ط دار الإسلامیه)ج ۴ ص ۱۰۸۸ و الأمالی للطوسی ص ۵۹۷ و جامع أحادیث الشیعه ج ۱۵ ص ۱۹۲ و مستدرک سفینه البحار ج ۱۰ ص ۳۴۵ و موسوعه أحادیث أهل البیت«علیهم السلام»ج ۲ ص ۶۲ و ج ۱۰ ص ۴۱۴.

و نقول:

أولا:تقدم:أنه«صلى اللّه عليه و آله»أوصى عليا«عليه السلام»بأن لا يقاتل أحدا حتى يدعوه،ثم قال:«و أيم اللّه لأن يهدى اللّه على يديك رجلا خير لك مما طلعت على الشمس و غربت..».

و الكلام إنما هو بالنسبه لأولئك الذين يعلنون العداء للإسلام و أهله،أو بالنسبه لأولئك الذين يريدون منع الناس من ممارسه حريتهم فى الإعتقاد،أو فى الدعوه..

و هذا يدل على أن الهدف الأول و الأخير هو هدايه الناس،و نشر الإسلام،و القتال إنما هو لدفع الأعداء،أو للحصول على حريه الإعتقاد و الدعوه..

فما يذكرونه فى أكثر السرايا و البعوث من أنها كانت تبادر إلى الغاره، و اغتنام الأموال،و سبى النساء و الأطفال،و أسر و استعباد الرجال،إما غير صحيح،أو أنه إن كان قد حصل منه شىء فهو على سبيل التمرد على صريح الأوامر النبويه،طمعا بالدنيا،و جريا على عادات أهل الجاهليه،و استجابه لدواعى الهوى العصبيه.

ثانيا:إن مجرد إسلام شخص على يد آخر ليس من أسباب اختصاصه بإرثه،إلا فى موردين.

أحدهما:أن يكون مولى له،و ما نحن فيه ليس كذلك،إذا المفروض:

أنه«صلى اللّه عليه و آله»أمر عليا أن يدعوهم إلى الإسلام قبل حربهم،فمن أسلم منهم كان له ما للمسلمين،و عليه ما عليهم..

الثانی:أن یکون ولاؤه له من حیث أنه إمام مفترض الطاعه،لأن الإمام وارث من لا وارث له..و معنی هذا أن یصبح هذا الحدیث من دلائل إمامه علی«علیه السلام»بعد النبی«صلی اللّه علیه و آله».

ثالثا:إن الوصایا المتقدمه،التی رویت عن الإمام الرضا«علیه السلام»،عن رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»لیس فقط لا تشیر إلی أنه «صلی اللّه علیه و آله»أصدر أی أمر بقتال،و إنما هی فی سیاق إثاره أجواء و مشاعر سلیمه و طبیعیه،و التوجیه نحو تنظیم العلاقه مع أهل الیمن،علی أساس التوافق،و إبرام العهود،و لزوم الوفاء بها.و لزوم الوضوح و الصدق فی التعامل،و الإبتعاد عن المکر و الخداع،و عن البغی و التجنی،و التزام جاده الإنصاف،و الرفق..

و قد مهد لذلک کله بالتوجیه نحو اللّه تعالی بالدعاء،و الطلب منه دون سواه،ثم بالشکر له،الذی یجلب معه المزید من العطاءات الإلهیه،و الألطاف و الرحمات و البرکات الربانیه..

هدایا علی علیه السّلام من الیمن إلی النبی صلّی اللّه علیه و آله

روی الکلینی عن العده،عن سهل و أحمد بن محمد جمیعا،عن بکر بن صالح،عن سلیمان الجعفری،عن أبی الحسن«علیه السلام»قال:سمعته یقول:أهدی أمیر المؤمنین إلی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»أربعه أفراس من الیمن،فقال:سمها لی.

فقال:هی ألوان مختلفه.

فقال:ففیها وضح؟!

قال:نعم،فيها أشقر به وضح.

قال:فأمسكه عليّ.

قال:و فيها كميتان أوضحان.

فقال:أعطهما ابنيك.

قال:و الرابع أدهم بهيم.

قال:بعه،و استخلف به نفقه لعيالك،إنما يمن الخيل فى ذوات الأوضاح (۱).

و نقول:

۱-فى هذه الهديه إلماح إلى استمرار المسيره الجهاديه،التى تحتاج إلى إعداد القوه التى ترهب العدو..على قاعده: وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّهٍ وَ مِنْ رِباطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللّهِ وَ عَدُوَّكُمْ (۲).

و قد جاءت هذه الهديه فى وقت ظهر فيه أن بعض قاصرى النظر من

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۶۱ و ج ۶۱ ص ۱۶۹ عن الكافى،و المحاسن للبرقى ج ۲ ص ۶۳۱ و الكافى ج ۶ ص ۵۳۶ و من لا يحضره الفقيه ج ۲ ص ۲۸۵ و وسائل الشيعه(ط مؤسسه آل البيت)ج ۱۱ ص ۴۷۵ و(ط دار الإسلاميه)ج ۸ ص ۳۴۷ و جامع أحاديث الشيعه ج ۱۶ ص ۸۵۵ و مسند الإمام الرضا«عليه السلام»للعطاردى ج ۲ ص ۳۷۷ و موسوعه أحاديث أهل البيت«عليهم السلام»ج ۱۲ ص ۳۳۹.

۲- ۲) الآيه ۶۰ من سوره الأنفال.

المسلمين اعتبر أن زمن الجهاد قد انتهى،و لا حاجه بعد للسلاح،فباعوا أسلحتهم،كما صرحت به الروايات (۱).

۲-تضمن هذا النص إشاره إلى أن للألوان و الأشكال دورها فى الإختيار،و إن لقضيه اليمن أيضا تأثير فى ذلك،فلا معنى لإسقاطها من الحساب..

ذهبيه أخرى من اليمن

و عن أبى سعيد الخدرى:أن عليا كرم اللّه وجهه«بعث إلى رسول اللّه «صلى اللّه عليه و آله»من اليمن بذهبيه فى أديم مقروظ لم تحصّل من ترابها، فقسمها رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»بين أربعه نفر:بين عيينه بن بدر،

۱- ۱) راجع:السنن الكبرى للنسائى ج ۳ ص ۳۵ و ج ۵ ص ۲۱۸ و مسند أحمد ج ۴ ص ۱۰۴ و سنن النسائى ج ۶ ص ۲۱۴ و الآحاد و المثانى ج ۴ ص ۴۱۱ و ج ۵ ص ۸۴ و ۲۵۹ و صحيح ابن حبان ج ۱۶ ص ۲۹۷ و المعجم الكبير للطبرانى ج ۷ ص ۵۲ و مسند الشاميين ج ۳ ص ۳۸۷ و الأربعين فى الجهاد لأبى الفرج المقرئ ص ۴۴ و موارد الظمآن ج ۵ ص ۲۰۵ و كنز العمال ج ۴ ص ۴۵۰ و تفسير القرآن العظيم ج ۴ ص ۱۸۷ و الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۷ ص ۴۲۷ و التاريخ الكبير للبخارى ج ۴ ص ۷۰ و تاريخ مدينه دمشق ج ۱ ص ۱۱۵ و ۱۱۶ و ۱۱۷ و تهذيب الكمال ج ۱۱ ص ۳۲۴ و الدر المنثور ج ۶ ص ۴۷ و تفسير الآلوسى ج ۲۶ ص ۴۲.

و أقرع بن حابس،و زيد الخيل،و علقمه بن غيلان(علاثه)» (۱).

و هؤلاء من المؤلفه قلوبهم،الذين يهتمون لهذه الأمور.

مع ملاحظه:أن هذا الذهب لم يكن من الأموال العامه التى لا بد من تقسيمها بين أهلها و مستحقيها من المسلمين،و إنما هى مال خاص برسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله».و قد أراد أن يجعلها فى خدمه هذا الدين،و كف الأذى عن أهله،و توفير المنافع لهم بهذه الطريقه.

على عليه السّلام فى اليمن مره أخرى

عن أمير المؤمنين على بن أبى طالب«عليه السلام»قال:دعانى رسول

۱- ۱) سبل الهدى و الرشاد ج ۶ ص ۳۵۸ و راجع:الإصابه ج ۱ ص ۵۷۲ و المواهب اللدنيه و شرحه للزرقانى ج ۵ ص ۱۵۸ و الدر المنثور ج ۳ ص ۲۵۱ عن البخارى، و ابن أبى حاتم،و ابن مردويه،و المحلى لابن حزم ج ۶ ص ۱۱۰ و ج ۱۱ ص ۲۲۰ و عمده القارى ج ۱۸ ص ۷ و البدايه و النهايه ج ۵ ص ۱۲۳ و السيره النبويه لابن كثير ج ۴ ص ۲۰۶ و دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۶۰. و راجع ايضا:مستدرك الوسائل ج ۷ ص ۱۱۶ و بحار الأنوار ج ۹۳ ص ۷۰ و جامع أحاديث الشيعه ج ۸ ص ۲۳۵ و مسند أحمد ج ۳ ص ۴ و صحيح البخارى(ط دار الفكر)ج ۵ ص ۱۱۰ و صحيح مسلم(ط دار الفكر)ج ۳ ص ۱۱۰ و شرح مسلم للنووى ج ۷ ص ۱۶۲ و فتح البارى ج ۸ ص ۵۳ و صفات الرب جل و علا للواسطى ص ۱۳ و أحكام القرآن للجصاص ج ۳ ص ۱۶۰.

اللّه«صلی اللّه علیه و آله»فوجهنی إلی الیمن لأصلح بینهم،فقلت له:یا رسول اللّه،إنهم قوم کثیر،و أنا شاب حدث!

فقال لی:یا علی،إذا صرت بأعلی عقبه(أفیق)فناد بأعلی صوتک:یا شجر،یا مدر،یا ثری،محمد رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»یقرؤکم السلام.

قال:فذهبت،فلما صرت بأعلی عقبه أفیق أشرفت علی الیمن،فإذا هم بأسرهم مقبلون نحوی،مشرعون أسنتهم،متنکبون قسیهم،شاهرون سلاحهم،فنادیت بأعلی صوتی:یا شجر،یا مدر،یا ثری،محمد«صلی اللّه علیه و آله»یقرؤکم السلام.

قال:فلم یبق شجره،و لا مدره،و لا ثری إلا ارتجت بصوت واحد:

و علی محمد رسول اللّه و علیک السلام.

فاضطربت قوائم القوم،و ارتعدت رکبهم،و وقع السلاح من أیدیهم، و أقبلوا مسرعین،فأصلحت بینهم،و انصرفت (۱).

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۱۷ ص ۳۷۱ و ج ۲۱ ص ۳۶۲ و ج ۴۱ ص ۲۵۲ و بصائر الدرجات ص ۱۴۵ و ۱۴۶ و(ط مؤسسه الأعلمی) ص ۵۲۱ و ۵۲۳ و الأمالی للصدوق ص ۲۹۳ و روضه الواعظین ص ۱۱۶ و مختصر بصائر الدرجات(ط المطبعه الحیدریه)ص ۱۴ و الثاقب فی المناقب ص ۶۹ و الخرائج و الجرائح ج ۲ ص ۴۹۲ و مدینه المعاجز ج ۱ ص ۴۱۶ و مستدرک سفینه البحار ج ۷ ص ۲۹۹ و قصص الأنبیاء للراوندی ص ۲۸۵ و غایه المرام ج ۵ ص ۲۵۵ و راجع:تاریخ بغداد للخطیب البغدادی ج ۷ ص ۶۲ و تاریخ جرجان للسهمی ص ۳۸۷.

و نقول:

هناك شكوك تراودنا حول هذه الروايه،فلاحظ ما يلى:

أولا-إن عقبه أفيق كانت بين حوران و غور الأردن،فغور الأردن فى أول العقبه التى تنزل منها إلى الغور،و هى عقبه طولها نحو ميلين (۱)فهى شمالى المدينه..

أما اليمن فهى إلى الجنوب من المدينه،فكيف تقول الروايه:إن عليا «عليه السلام»لما صار بأعلى عقبه أفيق أشرف على اليمن،فإذا هم بأسرهم مقبلون نحوهم؟!

ثانيا:هل يمكن أن يأتى أهل اليمن بأسرهم لاستقبال على«عليه السلام»بالسلاح ليحاربوه؟!

و هل هم مجتمعون عند عقبه أفيق؟!

و هل اليمن بمثابه قريه أو مدينه،يمكن أن تخرج على بكره أبيها لمواجهه قادم؟!

ثالثا:لم يكن هناك أيه مشكله بينهم و بين على«عليه السلام»و من معه، بل هم قد اختلفوا فيما بينهم،و قد جاء على«عليه السلام»ليصلح بينهم، فدفع اللّه شرهم عنه بطريقه الكرامه و الإعجاز..

فما معنى أن يتفق الفريقان المتنازعان على حرب من جاء ليصلح

۱- ۱) معجم البلدان ج ۱ ص ۲۳۳ و راجع:ج ۴ ص ۲۸۶ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۶۳ و راجع:تاج العروس ج ۱۳ ص ۷ و ۴۱۳.

بينهما؟!و لماذا هذا الإندفاع الشديد منهم لحربه؟!

و لعل الصحيح فى القضيه-إن لم يكن الأمر على سبيل الكشف و الكرامه لعلى«عليه السلام»-:أن هناك جماعه صغيره يسكنون فى بلد صغير فى اليمن،حصل خلاف فيما بين جماعتين منهما،و قد ذهب«عليه السلام»إليهم ليصلح بينهم.

و ربما يكون بالقرب من بلدهم عقبه اسمها(أفيق)متوافق مع اسم عقبه أخرى فى غور الأردن..

خلاصه توضيحيه

ذكر بعض كتّاب السيره الأحداث المتقدمه فى موضع واحد،و تحت عنوان واحد..

فكأن هذا البعض فهم أنها تتحدث عن أحداث سفره واحده،و هى فى سفره على«عليه السلام»و خالد إلى اليمن..

و ربما يكون ذلك صحيحا بالنسبه لخالد،فإنه هو الذى بقى سته أشهر فى اليمن دفعه واحده،أما على«عليه السلام»فربما يكون قد سافر أكثر من مره،تاره لأجل بنى زبيد كما ذكره فى الإشاره،أو لمعالجه أمور خالد،أو لغير ذلك..

و يمكننا أن نعرض فهمنا لما جرى كما يلى:

كان خالد قد سار إلى اليمن،ليدعو أهلها إلى الإسلام،و لعله خاض فيها حربا مع بعض الفئات،فأصاب منهم سبيا،فطلب من النبى«صلى اللّه

علیه و آله»أن یرسل إلیه من یقبضه منه،فأرسل علیا«علیه السلام»، فاصطفی علی«علیه السلام»جاریه من السبی،فأرسل خالد بریده إلی النبی«صلی اللّه علیه و آله»لیشتکیه..حسبما تقدم..

أو أنه«علیه السلام»اصطفاها بعد أن أوغل فی داخل البلاد و أبعد، و افتتح فی طریقه حصنا،و أصاب سبیا،و انضم السبی بعضه إلی بعض، فاصطفی«علیه السلام»من مجموع السبی تلک الجاریه،فشکاه بریده إلی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»،فأجابه بما تقدم.

و ربما یستظهر أن علیا«علیه السلام»قد عاد إلی النبی«صلی اللّه علیه و آله»و بقی خالد فی بلاد الیمن،لکی یسعی لأسلمه أهلها،فلم یفلح.

و لعله قد أساء إلی أولئک الناس،فلم یستجیبوا له-کما سنری-و بعد سته أشهر أرسل«صلی اللّه علیه و آله»علیا«علیه السلام»إلیه،لیقفله، و یمضی هو إلی الیمن لیدعو أهلها،ففعل ذلک،فأسلمت همدان فی ساعه واحده (۱).

ص: ۲۴۲

۱- ۱) راجع:السنن الکبری للبیهقی ج ۲ ص ۳۶۹ و فتح الباری ج ۸ ص ۵۲ و تاریخ الإسلام للذهبی ج ۲ ص ۶۹۰ و البدایه و النهایه ج ۵ ص ۱۲۱ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۴۱۰ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۴ ص ۲۰۳ و سبل الهدی و الرشاد ج ۶ ص ۲۳۵ و ۴۲۷ و السیره الحلبیه(ط دار المعرفه)ج ۳ ص ۳۱۹ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۲۱ ص ۶۲۲ و ۶۲۶.

و ثمه تصور آخر

و ربما تكون الأمور قد سارت على نحو آخر،و هو أن يكون على«عليه السلام»قد سار إلى اليمن مره واحده،فواجه بنى مذحج و هو فى طريقه، و جرى بينهم ما جرى.و واجه ايضا بنى زبيد،و عمرو بن معد يكرب فى نفس مسيره ذاك و جرى بينه و بينهم ما جرى،ثم التقى بخالد،و حين قسمه الغنائم اصطفى جاريه لنفسه من السبى،فكانت قصه بريده،و بعد ذلك جرى أرجاع خالد من مناطق اليمن حسبما ذكرته الروايات.

و تعيين المتقدم و المتأخر من هذه الأحداث لا يهم هنا فى سياق حديثنا هذا..

ص :۲۴۳

الباب العاشر من تبوک..إلی مرض النبی صلّی اللّه علیه و آله

اشاره

الفصل الأول:حدیث المنزله فی تبوک..

الفصل الثانی:من أحداث تبوک..

الفصل الثالث:تبوک بنحو آخر..و أسر أکیدر..

الفصل الرابع:تبلیغ سوره براءه..

الفصل الخامس:أقاویل لا مبرر لها..

ص: ۲۴۵

الفصل الأول

اشاره

حدیث المنزله فی تبوک..

ص :۲۴۷

علی علیه السّلام یتولی المدینه فی غزوه تبوک

و فی غزوه تبوک خلف رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»علیا«علیه السلام» علی المدینه و حینئذ قال لعلی«علیه السلام»أنت منی بمنزله هارون من موسی.

و قال هذه الکلمه أیضا فی موارد أخری (۱)،فلاحظ النصوص التالیه:

ص: ۲۴۹

۱- ۱) الهدایه للشیخ الصدوق ص ۱۵۷ و ۱۵۸ و ۱۶۰ و ۱۶۲ و المقنعه للشیخ المفید ص ۱۸ و رسائل الشریف المرتضی ج ۱ ص ۳۳۳ و ج ۴ ص ۷۶ و الإقتصاد للشیخ الطوسی ص ۲۲۲ و ۲۲۵ و الرسائل العشر للشیخ الطوسی ص ۱۱۴ و إشاره السبق لأبی المجد الحلبی ص ۵۳ و الحدائق الناضره ج ۸ ص ۵۱۲ و نخبه الأزهار للسبحانی ص ۱۶۰ و الخلل فی الصلاه للسید مصطفی الخمینی ص ۱۳۰ و کتاب الطهاره للسید الخمینی ج ۲ ص ۱۲۸ و المحاسن للبرقی ج ۱ ص ۱۵۹ و الکافی ج ۸ ص ۱۰۷ و علل الشرائع ج ۱ ص ۲۲۲ و ج ۲ ص ۴۷۴ و عیون أخبار الرضا «علیه السلام»ج ۱ ص ۲۰۸ و ج ۲ ص ۲۱۰ و الخصال ص ۲۱۱ و ۳۱۱ و ۵۵۴ و ۵۷۲ و الأمالی للشیخ الصدوق ص ۲۳۸ و ۴۰۲ و ۴۹۱ و ۶۱۸ و کمال الدین و تمام النعمه ص ۲۷۸ و معانی الأخبار للشیخ الصدوق ص ۷۴ و ۷۵ و ۷۷ و ۷۸ و ۷۹ و تحف العقول ص ۴۳۰ و ۴۵۹ و تهذیب الأحکام ج ۱ ص ۲۷-

۱)

-و ج ۱۰ ص ۴۱ و روضه الواعظین للفتال النیسابوری ص ۸۹ و شرح أصول الکافی ج ۵ ص ۱۹۹ و ج ۶ ص ۱۱۰ و ج ۹ ص ۱۲۲ و ج ۱۲ ص ۳۹ و ۴۱ و وسائل الشیعه(ط مؤسسه آل البیت)ج ۱۱ ص ۳۲ و(ط دار الإسلامیه)ج ۸ ص ۲۱ و مستدرک الوسائل ج ۱۸ ص ۳۶۷ و کتاب سلیم بن قیس(تحقیق محمد باقر الأنصاری)ص ۱۶۷ و ۱۹۵ و ۲۰۱ و ۲۰۴ و ۲۹۹ و ۳۰۵ و ۳۱۴ و ۳۲۲ و ۴۰۰ و ۴۰۸ و ۴۱۴ و ۴۲۲ و ۴۵۸ و الغارات للثقفی ج ۱ ص ۶۲ و ج ۲ ص ۷۴۵ و ۷۶۷ و مناقب أمیر المؤمنین«علیه السلام»لمحمد بن سلیمان الکوفی ج ۱ ص ۲۲۴ و ۳۰۱ و ۳۱۷ و ۴۵۹ و ۴۹۹ و ۵۰۱ و ۵۰۲ و ۵۰۳ و ۵۰۸ و ۵۱۰ و ۵۱۱ و ۵۱۲ و ۵۱۹ و ۵۲۰ و ۵۲۲ و ۵۲۳ و ۵۲۴ و ۵۲۷ و ۵۲۹ و ۵۳۴ و ۵۳۹ و ۵۴۰ و ۵۴۱ و ج ۲ ص ۵۱۶ المسترشد للطبری ص ۶۷ و ۳۳۵ و ۴۴۰ و ۴۴۱ و ۴۴۶ و ۴۵۴ و ۴۵۹ و ۴۶۰ و ۶۲۱ و دلائل الإمامه للطبری ص ۱۲۴ و شرح الأخبار ج ۱ ص ۹۷ و ۳۱۹ و ج ۲ ص ۱۷۷ و ۱۸۶ و ۲۵۰ و ۴۷۷ و ج ۳ ص ۲۰۲ و مائه منقبه لمحمد بن أحمد القمی ص ۹۲ و ۱۶۰ و الفصول المختاره للشیخ المفید ص ۲۸ و ۲۵۲ و الإفصاح للشیخ المفید ص ۳۳ و النکت الإعتقادیه للشیخ المفید ص ۳۸ و ۴۲ و النکت فی مقدمات الأصول للشیخ المفید ص ۴۷ و ۴۷ و الإرشاد للشیخ المفید ج ۱ ص ۸ و الأمالی للشیخ المفید ص ۱۹ و الأمالی للسید المرتضی ج ۴ ص ۱۸۶ و کنز الفوائد ص ۲۷۴ و ۲۷۵-۲۸۳ و الأمالی للشیخ الطوسی ص ۲۲۷ و ۲۵۳ و ۳۳۳ و ۳۵۱ و ۵۴۸ و ۵۵۵ و ۵۶۰ و الإحتجاج للطبرسی ج ۱ ص ۱۵۵ و ۱۶۲ و ۱۶۳ و ۱۹۷-

۱)

-و ۲۱۶ و ۲۱۸ و ۲۳۳ و ۲۴۷ و ۲۷۸ و ج ۲ ص ۸ و مناقب آل أبی طالب ج ۱ ص ۳ و ۴ و ۱۹۰ و ج ۲ ص ۳۷ و ۲۱۹ و ۳۰۲ و ج ۳ ص ۴۴ و ۴۶ و ۶۰ و العمده لابن البطریق ص ۱۳ و ۹۷ و ۱۲۶-۱۳۷ و ۱۴۴ و ۱۸۳ و ۲۱۴ و ۲۵۸ و ۳۳۷ و المزار لمحمد بن المشهدی ص ۵۷۶ و الفضائل لشاذان بن جبرئیل القمی ص ۱۵۲ و سعد السعود لابن طاووس ص ۴۳ و إقبال الأعمال ج ۱ ص ۵۰۶ و الیقین لابن طاووس ص ۲۰۸ و ۴۴۸ و الطرائف لابن طاووس ص ۵۱-۵۴ و ۶۳ و ۱۵۱ و ۲۷۷ و ۴۱۴ و ۵۲۱ و الصراط المستقیم ج ۱ ص ۶۱ و ۱۰۱ و ۲۰۷-۳۲۳ و ج ۲ ص ۴۷ و ۶۴ و ۸۷ و ج ۳ ص ۷۸ و المحتضر لحسن بن سلیمان الحلی ص ۹۶ و وصول الأخیار إلی أصول الأخبار لوالد البهائی العاملی ص ۵۴ و کتاب الأربعین للشیرازی ص ۹۸-۱۰۳ و ۱۹۰ و ۲۲۲ و حلیه الأبرار للسید هاشم البحرانی ص ۸۰ و ۳۲۷ و ۳۳۸ و ۴۲۴ و مدینه المعاجز ج ۲ ص ۴۲۰ و بحار الأنوار ج ۵ ص ۶۹ و ج ۸ ص ۱ و ج ۱۶ ص ۴۱۲ و ۴۱۳ و ج ۲۱ ص ۱۴۲ و ج ۲۵ ص ۲۲۴ و ج ۲۶ ص ۳ و ج ۲۸ ص ۴۵ و ۵۵ و ۲۲۲ و ۳۵۰ و ج ۲۹ ص ۸۳ و ۶۰۶ و ج ۳۱ ص ۳۱۶ و ۳۳۳ و ۳۵۱ و ۳۶۲ و ۳۶۸ و ۳۷۱ و ۳۷۶ و ۴۱۴ و ۴۱۷ و ۴۲۹ و ۴۳۳ و ج ۳۲ ص ۴۸۷ و ۶۱۷ و ج ۳۳ و ۱۴۹ و ۱۵۴ و ۱۷۶ و ۱۸۳ و ج ۳۵ و ۵۸ و ۲۷۵ و ج ۳۶ ص ۳۳۱ و ۴۱۸ و ج ۳۷ ص ۲۵۴-و ۳۰۵ و ج ۳۸ ص ۱۲۳ و ۲۴۰ و ۲۴۶ و ۲۴۷ و ۳۳۱ و ۳۳۴-۳۳۸ و ۳۴۱ و ۳۴۲ و ج ۳۹ ص ۲۰ و ۲۱ و ۲۸ و ۵۹ و ۶۲ و ۸۵ و ج ۴۰ ص ۲ و ۹ و ۱۰ و ۴۳ و ۷۸ و ۸۸ و ۹۵-

(۱

-و ج ۴۲ ص ۱۵۵ و ج ۴۴ ص ۲۳ و ۳۵ و ۶۳ و ج ۴۹ ص ۲۰۰ و ۲۰۹ و ۲۲۹ و ج ۶۴ ص ۱۴۸ و ۱۹۴ و ج ۶۸ ص ۶۵ و ج ۶۹ ص ۱۴۶ و ۱۵۵ و ج ۷۲ و ۴۴۵ و ج ۸۲ ص ۲۶۵ و ج ۹۷ ص ۳۶۲ و ج ۹۹ ص ۱۰۶ و ج ۱۰۱ ص ۴۲۴ و کتاب الأربعین للشیخ الماحوزی ص ۷۹ و ۸۱ و ۸۲ و ۱۳۷ و ۱۴۶ و ۲۳۶ و ۲۳۹ و ۳۴۲ و ۴۳۵ و ۴۴۳ و مناقب أهل البیت«علیه السلام»للشیروانی ص ۱۰۶ و ۱۳۳-۱۳۵ و ۲۰۱ و ۲۱۶ و ۲۲۰ و ۴۴۶ و خلاصه عبقات الأنوار للنقوی ج ۱ ص ۵۲ و ۵۵ و ۶۱ و ۷۲ و ۸۵ و ۸۶ و ۹۲ و ۹۷ و ج ۲ ص ۲۱۳ و ج ۷ ص ۵۸ و ۷۵ و ۸۷ و ۱۲۱ و ۱۷۹ و ۱۸۸ و ۲۳۳ و ج ۸ ص ۲۶۳ و ج ۹ ص ۱۰۶ و ۲۶۹ و ۳۱۴ و نهایه الدرایه للسید حسن الصدر ص ۱۳۱ و ۱۳۳ و النص و الإجتهاد ص ۴۹۱ و ۵۶۴ و المراجعات ص ۲۰۰ و ۲۰۴ و ۲۰۹ و ۲۱۰ و ۲۸۳ و ۳۱۰ و ۳۸۹ و سبیل النجاه فی تتمه المراجعات لحسین الراضی ص ۱۱۷ و ۲۱۳ و ۲۷۶ و مقام الإمام علی«علیه السلام»لنجم الدین العسکری ص ۱۳ و ۱۸ و ۱۹ و ۳۰ و ۳۳ و الغدیر ج ۱ ص ۳۹ و ۱۹۷ و ۱۹۸ و ۲۰۸ و ۲۱۲ و ۲۱۳ و ۲۹۷ و ۳۹۶ و ج ۲ ص ۱۰۸ و ج ۳ ص ۱۱۵ و ۲۰۱ و ۲۲۸ و ج ۴ ص ۶۳ و ۶۵ و ج ۵ ص ۲۹۵ و ج ۶ ص ۳۳۳ و ج ۱۰ ص ۱۰۴ و ۲۵۸ و ۲۵۹ و فدک فی التاریخ للسید محمد باقر الصدر ص ۲۷ و مستدرک سفینه البحار ج ۷ ص ۲۲۹ و ج ۸ ص ۲۳۱ و ج ۱۰ ص ۲۹ و ۳۰ و ۳۱ و ۵۵ و نهج السعاده ج ۱ ص ۱۲۴ و ۱۶۰ و ۳۶۳ و ج ۷ ص ۴۷۱ و الإمام علی«علیه السلام»لحمد الرحمانی الهمدانی ص ۲۵۳ و ۲۸۲ و ۳۰۷ و ۵۸۶-

۱)

-و کلمات الإمام الحسین«علیه السلام»للشیخ الشریفی ص ۲۷۲ و مسند الإمام الرضا«علیه السلام»للعطاردی ج ۱ ص ۱۲۸ و ج ۲ ص ۱۱۶ و أضواء علی الصحیحین للنجمی ص ۳۲۹ و ۳۴۴ و معالم المدرستین للعسکری ج ۱ ص ۲۹۶ و ۳۱۶ و أحادیث أم المؤمنین عائشه للعسکری ج ۱ ص ۲۴۵ و مکاتیب الرسول ج ۱ ص ۴۳ و ۵۶۴ و مواقف الشیعه ج ۱ ص ۱۰۲ و ۳۰۵ و ۳۱۵ و ۴۴۰ و ۴۵۴ و ج ۲ ص ۴۰۲ و ج ۳ ص ۲۶۹ و ۳۰۲ و المناظرات فی الإمامه للشیخ عبد اللّه الحسن ص ۵ و ۱۰۱ و ۱۰۹ و ۱۱۲ و ۱۱۶ و ۱۶۵ و ۱۶۶ و ۱۶۹ و ۲۱۳ و ۲۱۵ و ۲۳۷ و ۲۳۸ و ۲۵۹ و ۳۳۲ و ۴۷۵.و فضائل الصحابه ص ۱۳ و ۱۴ و صحیح مسلم ج ۷ ص ۱۲۰ و سنن الترمذی ج ۵ ص ۳۰۴ و شرح مسلم للنووی ج ۱۵ ص ۱۷۴ و مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۰۹- ۱۱۱ و الدیباج علی مسلم للسیوطی ج ۵ ص ۳۸۶ و تحفه الأحوذی ج ۱۰ ص ۱۶۱ و مسند أبی داود ص ۲۹ و المعیار و الموازنه للإسکافی ص ۲۱۹ و ۲۲۰ و المصنف لابن أبی شیبه ج ۷ ص ۴۹۶ و مسند سعد بن أبی وقاص للدورقی ص ۱۷۶ و تأویل مختلف الحدیث لابن قتیبه ص ۱۳ و الآحاد و المثانی ج ۵ ص ۱۷۲ و کتاب السنه لابن أبی عاصم ص ۵۵۱ و ۵۸۶-۵۸۸ و ۵۹۵ و ۵۹۶ و مجلسان من إملاء النسائی ص ۸۳ و السنن الکبری للنسائی ج ۵ ص ۴۴ و ۴۵ و ۱۲۰-۱۲۵ و خصائص أمیر المؤمنین«علیه السلام»للنسائی ص ۷۷-۷۹ و ۸۴ و ۸۵ و ۸۹ و مسند أبی یعلی ج ۲ ص ۸۷ و ۹۹ و جزء الحمیری ص ۲۸ و ۳۴ و أمالی المحاملی ص ۲۰۹ و حدیث خیثمه بن سلیمان الأطرابلسی ص ۱۹۹-

۱)

-و صحیح ابن حبان ج ۱۵ ص ۳۶۹ و المعجم الصغیر ج ۲ ص ۲۲ و ۵۴ و المعجم الأوسط ج ۳ ص ۱۳۹ و ج ۵ ص ۲۸۷ و ج ۶ ص ۷۷ و ۸۳ و ج ۷ ص ۳۱۱ و المعجم الکبیر ج ۱ ص ۱۴۶ و ۱۴۸ و ج ۲ ص ۲۴۷ و ج ۴ ص ۱۷ و ۱۸۴ و ج ۱۱ ص ۶۱ و ج ۲۴ ص ۱۴۶ و ۱۴۷ و معرفه علوم الحدیث للحاکم ص ۲۵۲ و فوائد العراقیین للنقاش ص ۹۴ و شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۲ ص ۵۹ و ۲۶۴ و ج ۵ ص ۲۴۸ و ج ۶ ص ۱۶۹ و ج ۹ ص ۳۰۵ و ج ۱۰ ص ۲۲۲ و ج ۱۳ ص ۲۱۱ و ج ۱۷ ص ۱۷۴ و ج ۱۸ ص ۲۴ و درر السمط فی خبر السبط ص ۷۹ و نظم درر السمطین ص ۲۴ و ۱۳۴ و کنز العمال و ج ۵ ص ۷۲۴ و ج ۹ ص ۱۶۷ و ۱۷۰ و ج ۱۱ ص ۵۹۹ و ۶۰۷ و ج ۱۳ ص ۱۰۶ و ۱۲۳ و ۱۲۴ و ۱۵۱ و ۱۶۳ و ۱۹۲ و ج ۱۶ ص ۱۸۶ و تذکره الموضوعات للفتنی ص ۸ و کشف الخفاء للعجلونی ج ۲ ص ۳۸۴ و ۴۲۰ و نظم المتناثر من الحدیث المتواتر للکتانی ص ۱۹۵ و فتح الملک العلی لأحمد بن الصدیق المغربی ص ۱۰۹ و ۱۵۴ و إرغام المبتدع الغبی لحسن بن علی للسقاف ص ۵۹ و قاموس شتائم للسقاف ص ۱۹۸ و دفع الإرتیاب عن حدیث الباب للعلوی ص ۳۳ و تفسیر الإمام العسکری«علیه السلام»ص ۲۵۰ و خصائص الوحی المبین لابن البطریق ص ۱۸۶ و ۲۴۳ و ۲۴۵ و نور الثقلین ج ۲ ص ۳۱۴ و الجامع لأحکام القرآن ج ۱ ص ۲۶۶ و ۲۶۷ و عده الأصول(ط.ق)ج ۱ ص ۱۷۰ و رجال النجاشی ص ۹۴ و ۲۳۳ و ۴۰۱ و الفهرست للطوسی ص ۷۴ و نقد الرجال للتفرشی ج ۳ ص ۱۷۶ و الفوائد الرجالیه لبحر العلوم ج ۴ ص ۱۱۳ و طرائف المقال-

۱)

-للبروجردی ج ۲ ص ۴۸۷ و ۵۶۹ و معجم رجال الحدیث للسید الخوئی ج ۳ ص ۶۴ و ۶۵ و ج ۱۱ ص ۹۶ و ج ۱۸ ص ۲۱۵ و تهذیب المقال للأبطحی ج ۳ ص ۴۸۹ و ج ۵ ص ۴۳۲ و التاریخ الکبیر للبخاری ج ۱ ص ۱۱۵ و معرفه الثقات للعجلی ج ۲ ص ۱۸۴ و ۴۵۷ و ضعفاء العقیلی ج ۲ ص ۴۷ و الکامل لابن عدی ج ۲ ص ۱۴۲ و ۳۱۵ و ج ۳ ص ۲۰۷ و ج ۶ ص ۶۸ و ۲۱۶ و ج ۷ ص ۳۹ و طبقات المحدثین بأصبهان لابن حبان ج ۴ ص ۲۶۴ و علل الدارقطنی ج ۴ ص ۳۱۳ و ۳۸۱ و تاریخ بغداد ج ۱ ص ۳۴۲ و ج ۴ ص ۱۷۶ و ۲۹۱ و ج ۵ ص ۱۴۷ و ج ۸ ص ۵۲ و ۲۶۲ و ج ۹ ص ۳۷۰ و ج ۱۰ ص ۴۵ و ج ۱۲ ص ۳۲۰ و تاریخ مدینه دمشق ج ۱۲ ص ۳۴۹ و ج ۱۳ ص ۱۵۰ و ۱۵۱ و ج ۱۸ ص ۱۳۸ و ج ۲۰ ص ۳۶۰ و ج ۲۱ ص ۴۱۵ و ج ۳۰ ص ۳۵۹ و ج ۳۸ ص ۷ و ج ۳۹ ص ۲۰۱ و ج ۴۱ ص ۱۸ و ج ۴۲ ص ۵۳ و ۱۱۶ و ۱۴۳ و ۱۴۶-۱۴۸ و ۱۵۰ و ۱۵۳-و ۱۵۷ و ۱۶۲-۱۷۵ و ۱۷۷ و ۱۷۹ و ۱۸۰ و ۱۸۲-۱۸۵ و ج ۵۴ ص ۲۲۶ و ج ۵۹ ص ۷۴ و ج ۷۰ ص ۳۵ و ۳۶ و أسد الغابه ج ۴ ص ۲۷ و ج ۵ ص ۸ و ذیل تاریخ بغداد لابن النجار البغدادی ج ۴ ص ۲۰۹ و تهذیب الکمال للمزی ج ۵ ص ۵۷۷ و ج ۸ ص ۴۴۳ و ج ۱۴ ص ۴۰۷ و ج ۲۰ ص ۴۸۳ و ج ۳۲ ص ۴۸۲ و ج ۳۵ ص ۲۶۳ و تذکره الحفاظ ج ۱ ص ۱۰ و ۲۱۷ و ج ۲ ص ۵۲۳ و سیر أعلام النبلاء ج ۷ ص ۳۶۲ و ج ۱۳ ص ۳۴۱ و ج ۱۴ ص ۲۱۰ و تهـذیب التهذیب ج ۲ ص ۲۰۹ و ج ۵ ص ۱۶۰ ج ۷ ص ۲۹۶ و لسان المیزان ج ۲ ص ۴۱۴ و الإصابه ج ۴ ص ۴۶۷ و أنساب الاشراف ص ۹۶ و ۱۰۶ و الجوهره-

۱)

-فی نسب الإمام علی و آله«علیهم السلام»للبری ص ۱۴ و ۱۵ و ذکر أخبار إصبهان ج ۱ ص ۸۰ و ج ۲ ص ۲۸۱ و ۳۲۸ و البدایه و النهایه ج ۷ ص ۳۷۶ و ۳۷۸ و ج ۸ ص ۸۴ و صفین للمنقری ص ۳۱۵ و بشاره المصطفی للطبری ص ۳۵۲ و ۳۷۴ و ۴۰۹ و إعلام الوری للطبرسی ج ۱ ص ۳۲۶ و ۳۳۱ و المناقب للخوارزمی ص ۵۵ و ۶۱ و ۱۲۹ و ۱۳۳ و ۱۴۰ و ۱۵۸ و ۳۰۱ و کشف الغمه ج ۱ ص ۶۳ و ۷۹ و ۱۲۳ و ۲۹۲ و ۳۴۲ و ج ۲ ص ۲۴ و نهج الإیمان لابن جبر ص ۶۸ و ۱۱۹ و ۳۷۹-۴۰۵ و ۵۳۱ و ۶۱۶ و ۶۵۸ و العدد القویه ص ۵۱ و ۲۴۷. و راجع:کشف الیقین ص ۲۷۹ و ۴۲۵ و ۴۵۹ و ۴۶۶ و النزاع و التخاصم للمقریزی ص ۱۰۱ و جواهر المطالب فی مناقب الإمام علی«علیه السلام»لابن الدمشقی ج ۱ ص ۳۷ و ۱۹۷ و ۲۹۶ و سبل الهدی و الرشاد ج ۱۱ ص ۲۹۲ و ینابیع الموده ج ۱ ص ۱۳۷ و ۱۵۶ و ۱۵۷ و ۱۵۸ و ۱۶۲ و ۲۴۰ و ۳۰۹ و ۴۰۴ و ۴۳۱ و ۴۳۴ و ج ۲ ص ۸۶ و ۱۴۶ و ۱۵۳ و ۳۰۲ و ۳۰۳ و ۳۸۶ و ج ۳ ص ۲۰۸ و ۲۱۱ و ۲۷۸ و ۳۶۹ و ۴۰۳ و اللمعه البیضاء للتبریزی ص ۶۷ و النصائح الکافیه لمحمد بن عقیل ص ۹۶ و ۱۱۷ و ۱۸۳ و الأنوار العلویه للشیخ جعفر النقدی ص ۲۳ و ۳۲۸ و ۳۳۶ و لمحات للشیخ لطف اللّه الصافی ص ۴۳ و مجموعه الرسائل للشیخ لطف اللّه الصافی ج ۱ ص ۱۷۴ و ج ۲ ص ۳۲۹ و حیاه الإمام الحسین«علیه السلام»للقرشی ج ۱ ص ۲۵۵ و حیاه الإمام الرضا«علیه السلام»للقرشی ج ۱ ص ۱۶۹ و ج ۲ ص ۲۶۶ و ۳۱۸.

ما جری فی غزوه تبوک

ورد فی النصوص أن هذا الحدیث الشریف قاله«صلی اللّه علیه و آله» فی غزوه تبوک،و نحن نشیر-علی سبیل المثال-هنا إلی ما یلی:

۱-خرج الناس فی غزوه تبوک،فقال علی«علیه السلام»للنبی«صلی اللّه علیه و آله»:أخرج معک؟!

فقال له النبی«صلی اللّه علیه و آله»:لا.

فبکی علی«علیه السلام»،فقال له النبی«صلی اللّه علیه و آله»:أما ترضی أن تکون منی بمنزله هارون من موسی إلا أنک لست بنبی؟!.

إنه لا ینبغی أن أذهب إلا و أنت خلیفتی (۱).

۲-و قالوا:لما خرج رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»فی غزوه تبوک، استخلف علی بن أبی طالب«علیه السلام»علی المدینه،فماج المنافقون فی

۱- ۱) المعجم الکبیر(مطبعه الأمه فی بغداد)ج ۱۱ ص ۹۸ و(ط دار إحیاء التراث العربی) ج ۱۲ ص ۷۸ و راجع:مختصر تاریخ دمشق ج ۱۷ ص ۳۲۹ و العمده لابن البطریق ص ۸۶ و ۲۳۹ و ذخائر العقبی ص ۸۷ و بحار الأنوار ج ۳۸ ص ۲۴۲ و ج ۴۰ ص ۵۱ و المراجعات للسید شرف الدین ص ۱۹۷ و ۱۹۸ و ۳۹۶ و مسند أحمد ج ۱ ص ۳۳۱ و المستدرک للحاکم ج ۳ ص ۱۳۳ و مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۲۰ و کتاب السنه لابن أبی عاصم ص ۵۵۲ و خصائص أمیر المؤمنین«علیه السلام»للنسائی ص ۶۴ و خصائص الوحی المبین لابن البطریق ص ۱۱.

المدینه،و فی عسکر رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»و قالوا:کره قربه،و ساء فیه رأیه.فاشتد ذلک علی علی«علیه السلام»،فقال:یا رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»تخلفنی مع النساء و الصبیان؟!أنا عائذ باللّه من سخط اللّه و سخط رسوله.

فقال:رضی اللّه برضائی عنک،فإن اللّه عنک راض،إنما منزلک منی بمنزله هارون من موسی،غیر أنه لا نبی بعدی.

فقال علی«علیه السلام»:رضیت،رضیت (۱).

۳-و فی روایه سعد بن أبی وقاص:خلفه فی بعض مغازیه،فقال له علی «علیه السلام»:أتخلفنی مع النساء و الصبیان؟!

فقال له«صلی اللّه علیه و آله»:أما ترضی أن تکون منی بمنزله هارون من موسی؟! (۲).

۱- ۱) مختصر تاریخ دمشق ج ۱۷ ص ۳۴۷ و راجع:مسند أبی یعلی ج ۲ ص ۶۶ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۸۱ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۱۶ ص ۵۱ و ج ۳۰ ص ۴۹۷.

۲- ۲) مختصر تاریخ دمشق ج ۱۷ ص ۳۳۲ و الإعتقاد علی مذهب السلف لأحمد بن الحسین البیهقی ص ۲۰۵ و مسند أبی یعلی ج ۱ ص ۲۸۶ و معارج القبول ج ۲ ص ۴۷۱ و مسند فاطمه للسیوطی ص ۶۲ و المعجم لابن المثنی التمیمی ص ۲۳۰ و تحفه الأحوذی ج ۱۰ ص ۲۲۹ و تلخیص المتشابه فی الرسم ج ۲ ص ۶۴۴ و تاریخ الإسلام للذهبی ج ۲ ص ۶۳۲ و ج ۳ ص ۶۲۷ و تاریخ الأحمدی ص ۹۹ و فضائل-

زاد فی نص آخر قوله:قال:بلی یا رسول اللّه.

قال:فأدبر علی«علیه السلام»فکأنی أنظر إلی غبار قدمیه یسطع (۱).

۲)

-الصحابه للنسائی ص ۱۴ و الإحسان بترتیب صحیح ابن حبان(ط بیروت)ج ۹ ص ۴۱ و الحدائق لابن الجوزی ج ۱ ص ۳۸۷ عن البخاری،و مسلم،و السیره النبویه لابن کثیر ج ۴ ص ۱۲ و البدایه و النهایه ج ۵ ص ۷ و(ط دار إحیاء التراث العربی)ج ۵ ص ۱۱ و ج ۷ ص ۳۷۵ و إمتاع الأسماع ج ۳ ص ۳۳۶ و ۳۳۷ و السنن الکبری للنسائی ج ۵ ص ۱۲۳ و تغلیق التعلیق ج ۴ ص ۱۶۱ و خصائص أمیر المؤمنین«علیه السلام»للنسائی ص ۴۸ و مسند أحمد ج ۱ ص ۱۷۳ و مسند أبی داود الطیالسی ص ۲۹ و راجع:مناقب الإمام أمیر المؤمنین«علیه السلام»للکوفی ج ۱ ص ۵۱۳ و العمده لابن البطریق ص ۱۲۹ و الطرائف لابن طاووس ص ۵۱ و کتاب الأربعین للشیرازی ص ۱۰۱ و بحار الأنوار ج ۳۷ ص ۲۶۳ و کتاب الأربعین للماحوزی ص ۸۰ و شواهد التنزیل ج ۲ ص ۳۵ و الإکمال فی أسماء الرجال ص ۱۳۰ و تاریخ بغداد ج ۱۱ ص ۴۳۰ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۱۲ و ۱۶۰ و کشف الیقین ص ۲۸۱ و جواهر المطالب لابن الدمشقی ج ۱ ص ۱۷۱.

---

۱ - ۱) مسند سعد بن أبی وقاص للدورقی ص ۱۷۷ و مسند أبی یعلی ج ۲ ص ۵۷ و مناقب الإمام أمیر المؤمنین«علیه السلام»للکوفی ج ۱ ص ۵۱۳ و ۵۲۳ و ۵۳۳ و راجع: مسند أحمد ج ۱ ص ۱۷۳ و الطبقات الکبری لابن سعد ج ۳ ص ۲۴ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۵ ص ۱۷۶ و ج ۲۳ ص ۷۲ و ج ۳۰ ص ۵۰۴ و ۵۰۸ و العمده لابن البطریق ص ۱۲۸ و بحار الأنوار ج ۳۷ ص ۲۶۲.

۴-و فی نص آخر:عند ما خلف علیا«علیه السلام»فی المدینه،قال الناس:ملّه،و کره صحبته.

فتبع علی النبی«صلی اللّه علیه و آله»،حتی لحقه فی بعض الطریق، فقال:یا رسول اللّه،خلفتنی فی المدینه مع النساء و الذراری،حتی قال الناس ملّه و کره صحبته؟!.

فقال له النبی«صلی اللّه علیه و آله»:یا علی،إنی خلّفتک علی أهلی،أما ترضی أن تکون منی بمنزله هارون من موسی غیر أنه لا نبی بعدی؟! (۱).

۵-و فی نص آخر:أنه تبعه إلی ثنیه الوداع و هو یبکی و یقول:یا رسول اللّه،تخلفنی مع الخوالف؟!.

فقال:أو ما ترضی أن تکون منی بمنزله هارون من موسی،إلا

۱- ۱) مناقب أمیر المؤمنین«علیه السلام»للکوفی ج ۱ ص ۵۳۱ و ۵۳۲ و فضائل الصحابه ص ۱۳ و مسند سعد بن أبی وقاص ص ۱۷۴ و السنن الکبری للنسائی ج ۵ ص ۴۴ و ۱۱۹ و ۲۴۰ و خصائص أمیر المؤمنین«علیه السلام»للنسائی ص ۷۶ و مسند أبی یعلی ج ۲ ص ۸۶ و الکامل ج ۲ ص ۴۱۷ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۵۱ و ۱۵۲ و مختصر تاریخ دمشق ج ۱۷ ص ۳۴۴ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۳۷۱ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۵ ص ۱۵۹ و ج ۱۶ ص ۷۵ و ج ۲۱ ص ۱۷۶ و ۲۰۰ و ج ۲۲ ص ۳۹۰ و ۴۰۰ و ج ۳۰ ص ۴۷۷ و ۴۸۲ و ۵۰۱ و ۵۰۲.

النبوه؟! (۱).

۶-عن زید بن أرقم قال:لما عهد رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله» لجیش العسره،قال لعلی«علیه السلام»:إنه لا بد من أن تقیم أو أقیم.

قال:فخلّف علیا و سار.فقال ناس:ما خلفه إلا لشیء یکرهه منه.

فبلغ ذلک علیا«علیه السلام»،فاتبع رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»، حتی انتهی إلیه،فقال:ما جاء بک یا علی؟!.

فقال:یا رسول اللّه،إنی سمعت ناسا یزعمون أنک خلّفتنی لشیء کرهته منی.

قال:فتضاحک إلیه و قال:ألا ترضی أن تکون منی کهارون من موسی،غیر أنک لست بنبی؟!.

قال:بلی یا رسول اللّه.

۱- ۱) راجع:تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۶۲ و مختصر تاریخ دمشق ج ۱۷ ص ۳۴۴ و تهذیب خصائص الإمام علی«علیه السلام»ص ۵۸ و الدر المنثور ج ۳ ص ۲۶۶ و العمده لابن البطریق ص ۱۲۷. و راجع:بحار الأنوار ج ۳۷ ص ۲۶۲ و مسند أحمد ج ۱ ص ۱۷۰ و مناقب علی بن أبی طالب لابن مردویه ص ۱۱۲ و البدایه و النهایه(ط دار إحیاء التراث العربی)ج ۷ ص ۳۷۷ و غایه المرام ج ۲ ص ۲۴ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۵ ص ۱۳۹ و ج ۱۶ ص ۷۷ و ۷۹ و ج ۲۱ ص ۱۸۸ و ج ۲۳ ص ۷۲ و ج ۳۰ ص ۴۷۸.

قال:فإنه كذلک (۱).

۷-و عن أبی سعید:أنه«صلی اللّه علیه و آله»قال لعلی«علیه السلام» فی غزوه تبوک:اخلفنی فی أهلی.

فقال علی«علیه السلام»:یا رسول اللّه،إنی أکره أن یقول العرب، خذل ابن عمه،و تخلف عنه.

فقال:أما ترضی أن تکون منی بمنزله هارون من موسی؟!.

قال:بلی.

قال:فاخلفنی (۲).

۱- ۱) تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۸۶ و مختصر تاریخ دمشق ج ۱۷ ص ۳۴۷ و الطبقات الکبری لابن سعد ج ۳ ص ۲۴ و تثبیت الإمامه ص ۵۳ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۵ ص ۱۹۱ و ۱۹۹ و ج ۱۶ ص ۱۹ و ۲۵ و ج ۳۰ ص ۴۶۹ و ۴۷۰ و راجع:مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۱۱ و المعجم الکبیر ج ۵ ص ۲۰۳.

۲- ۲) مختصر تاریخ دمشق ج ۱۷ ص ۳۴۷ و مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۰۹ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۷۲ و فضائل أمیر المؤمنین«علیه السلام»لابن عقده ص ۵۷ و الأمالی للطوسی ص ۲۶۱ و العمده لابن البطریق ص ۱۳۳ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۲۳۲ و ج ۳۷ ص ۲۵۵ و ۲۶۵ و موسوعه أحادیث أهل البیت«علیهم السلام»للنجفی ج ۳ ص ۲۷۸ و نور الثقلین ج ۲ ص ۶۱ و غایه المرام ج ۱ ص ۲۳۹ و ج ۲ ص ۲۸ و ۸۲ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۵ ص ۱۷۱ و ۱۷۴ و ۱۹۷ و ج ۱۶ ص ۷ و ۱۲ و ۴۶ و ج ۲۱ ص ۱۶۸ و ج ۳۰ ص ۴۷۱.

و نقول:

إن توضيح ما جرى يحتاج إلى وقفات عديده..و قد ذكرنا بعضها فى مكان آخر فمن أراد التوسع فعليه المراجعه (۱).

و نقتصر هنا على خصوص ما يرتبط بأمير المؤمنين«عليه السلام»، فنقول:

ولاه على أهله أو على المدينه

و أول ما يطالعنا هنا محاولات بـذلت للتشويش على حقيقه ما جرى بإدعاء أنه«صـلى اللّه عليه و آله»خلف عليا على أهله،لا على المدينه،كما فى الروايه الأخيره المذكوره آنفا..و يشاركها فى ذلك قولهم:

و خلف رسول اللّه«صـلى اللّه عليه و آله»على بن أبى طـالب«عليه السـلام»على أهله،و أمره بالإقـامه فيهم،فـأرجف به المنافقون و قالوا:ما خلفه إلا استثقالا له،و تخففا منه.

فلما قالوا ذلك أخذ على«عليه السـلام»سلاحه،و خرج حتى لحق برسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،و هو نازل بالجرف،فأخبره بما قالوا.

فقال رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:«كذبوا،و لكنى خلفتك لما تركت ورائى،فارجع فاخلفنى فى أهلى و أهلك،أفلا ترضى يا على أن تكون منى بمنزله هارون من موسى؟!إلا أنه لا نبى بعدى»؟!

۱- ۱) راجع كتابنا:الصحيح من سيره النبى الأعظم«صلى اللّه عليه و آله»ج ۲۹ و ج ۲۳.

فرجع على«عليه السلام»إلى المدينه.

و هذا الحديث رواه الشيخان،و له طرق (۱).

و إمعانا منهم فى حبك أكذوبتهم المتمثله فى نفى استخلاف على«عليه السلام»على المدينه،زعموا:أنه«صلى اللّه عليه و آله»استخلف على المدينه محمد بن مسلمه (۲)،و هذا هو الثابت عند الواقدى،و قال:لم يتخلف عنه فى

---

۱ - ۱) سبل الهدى و الرشاد ج ۵ ص ۴۴۱ عن ابن إسحاق،و البخارى،و مسلم.و قال فى الهامش:أخرجه البخارى ج ۷ ص ۷۱(۳۷۰۶)و مسلم ج ۴ ص ۱۸۷۰ (۲۴۰۴/۳۰).و راجع:بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۲۱۳ و ج ۳۷ ص ۲۶۷ و تاريخ مدينه دمشق ج ۲ ص ۳۱ و تاريخ الأمم و الملوك ج ۲ ص ۳۶۸ و راجع:تاريخ الخميس ج ۲ ص ۱۲۵ و ذخائر العقبى ص ۶۳ و البدايه و النهايه ج ۵ ص ۷ و(ط دار إحياء التراث العربى)ج ۵ ص ۱۱ و السيره النبويه لابن هشام(ط دار الكنوز الأدبيه)ج ۲ ص ۵۱۹ و(ط مكتبه محمد على صبيح)ج ۴ ص ۹۴۶ و السيره الحلبيه(ط دار المعرفه)ج ۳ ص ۱۰۴ و السيره النبويه لابن كثير ج ۴ ص ۱۲ و الثقات لابن حبان(ط الهند)ج ۲ ص ۹۳ فما بعدها،و الرحيق المختوم للمباركفورى ص ۳۹۸.و راجع:مدينه المعاجز ج ۲ ص ۹ و تاريخ الإسلام للذهبى ج ۲ ص ۶۳۱ و عيون الأثر ج ۲ ص ۲۵۵ و غايه المرام ج ۲ ص ۳۷ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۵ ص ۲۱۲ و ج ۲۱ ص ۱۸۱ و ۱۸۵ و ۲۰۰ و ۲۱۵ و ج ۲۲ ص ۳۸۸ و ج ۳۰ ص ۵۰۹ و أعيان الشيعه ج ۱ ص ۲۸۲ و ۴۱۵.

۲- ۲) سبل الهدى و الرشاد ج ۵ ص ۴۴۲ عن ابن إسحاق،و الواقدى،و الرحيق-

غزوه غیرها (۱).

و قیل:استخلف سباع بن عرفطه (۲).

۲)

-المختوم للمبارکفوری ص ۳۹۸ و راجع:تاریخ الخمیس ج ۲ ص ۱۲۵ عن الدمیاطی،و البدایه و النهایه ج ۵ ص ۷ و(ط دار إحیاء التراث العربی)ج ۵ ص ۱۱ و السیره النبویه لابن هشام(ط دار الکنوز)المجلد الثانی ص ۵۱۹ و(ط مکتبه محمد علی صبیح)ج ۴ ص ۹۴۶ و الدرر لابن عبد البر ص ۲۳۹ و راجع: الطبقات الکبری لابن سعد ج ۲ ص ۱۶۵ و إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۵۰ و(ط دار الکتب العلمیه)ج ۸ ص ۳۹۱ و ج ۹ ص ۲۲۷ و تاریخ مدینه دمشق ج ۲ ص ۳۱ و ۳۵ و تاریخ الإسلام للذهبی ج ۲ ص ۶۳۱ و العثمانیه للجاحظ ص ۱۵۳ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۴ ص ۱۲ و السیره الحلبیه(ط دار المعرفه)ج ۳ ص ۱۰۲ و التنبیه و الإشراف ص ۲۳۵ و عیون الأثر ج ۲ ص ۲۵۴ و عمده القاری ج ۱۸ ص ۴۵ و العبر و دیوان المبتدأ و الخبر ج ۲ ق ۲ ص ۴۹ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۲۲ ص ۴۰۴.

۱- ۱) سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۴۴۲ عن الواقدی،و تاریخ مدینه دمشق ج ۲ ص ۳۶.

۲- ۲) سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۴۴۲ و البدایه و النهایه ج ۵ ص ۷ و(ط دار إحیاء التراث العربی)ج ۵ ص ۱۱ و السیره النبویه لابن هشام(ط دار الکنوز)المجلد الثانی ص ۵۱۹ و(ط مکتبه محمد علی صبیح)ج ۴ ص ۹۴۶ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۴ ص ۱۲ و الثقات لابن حبان(ط الهند)ج ۲ ص ۹۳ فما بعدها،-

و قيل:ابن أم مكتوم (۱).

و قيل:على بن أبى طالب«عليه السلام».

قال أبو عمر،و تبعه ابن دحيه:و هو الأثبت.

و رواه عبد الرزاق فى المصنف بسند صحيح عن سعد بن أبى وقاص، و لفظه:إن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»لما خرج إلى تبوك استخلف على

۲)

-و الرحيق المختوم للمباركفورى ص ۳۹۸ و السيره الحلبيه(ط دار المعرفه)ج ۳ ص ۱۰۲ و راجع:تاريخ الخميس ج ۲ ص ۱۲۵ عن المنتقى،و تاريخ مدينه دمشق ج ۲ ص ۳۵ و إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۵۰ و(ط دار الكتب العلميه)ج ۸ ص ۳۹۱ و ج ۹ ص ۲۲۷ و الدرر لابن عبد البر ص ۲۳۹ و عيون الأثر ج ۲ ص ۲۵۴ و تاريخ خليفه بن خياط ص ۶۰ و التنبيه و الإشراف ص ۲۳۵ و العبر و ديوان المبتدأ و الخبر ج ۲ ق ۲ ص ۴۹.

۱- ۱) سبل الهدى و الرشاد ج ۵ ص ۴۴۲ و السيره النبويه لابن هشام(ط دار الكنوز) المجلد الثانى ص ۵۱۹ و(ط مكتبه محمد على صبيح)ج ۴ ص ۹۴۶ و السيره الحلبيه(ط دار المعرفه)ج ۳ ص ۱۰۲ و المصنف للصنعانى ج ۲ ص ۳۹۵ و الثقات لابن حبان(ط الهند)ج ۲ ص ۹۳ فما بعدها،و الرحيق المختوم للمباركفورى ص ۳۹۸ و راجع:تاريخ الخميس ج ۲ ص ۱۲۵ عن المنتقى،و تاريخ مدينه دمشق ج ۲ ص ۳۵ و العثمانيه للجاحظ ص ۱۵۳ و التنبيه و الإشراف ص ۲۳۵ و إمتاع الأسماع(ط دار الكتب العلميه)ج ۹ ص ۲۲۷ و راجع:الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۴ ص ۲۰۵ و سير أعلام النبلاء ج ۱ ص ۳۶۱.

المدینه علی بن أبی طالب،و ذکر الحدیث (۱).

لا بد من تولیه علی علیه السّلام

إن السبب فی إبقاء النبی«صلی اللّه علیه و آله»علیا«علیه السلام»والیا علی المدینه هو تخلف طائفه کبیره من المنافقین کانت تدبر لأمر عظیم..غیر أن اللافت هنا:أن ثمه محاولات حثیثه بذلت لتقلیل عدد و شأن هؤلاء، و بادعاء أنهم کانوا قله قلیله،فادعی بعضهم أنهم کانوا ما بین السبعین إلی الثمانین (۲).

۱- ۱) المصنف للصنعانی ج ۵ ص ۴۰۵ و سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۴۴۲ و الفصول فی سیره الرسول لابن کثیر ص ۹۲ و تاریخ الخمیس ج ۲ ص ۱۲۵.و راجع: مناقب الإمام أمیر المؤمنین«علیه السلام»للکوفی ج ۱ ص ۵۲۷ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۷ ص ۴۲۸ و ج ۱۶ ص ۵۱ و ۵۸ و ج ۲۱ ص ۱۷۶ و ج ۳۰ ص ۴۹۷ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۸۱.

۲- ۲) سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۴۴۲ و ۴۳۸ و ۴۷۴ و ج ۹ ص ۳۷۷ و راجع: السیره الحلبیه(ط دار المعرفه)ج ۳ ص ۱۴۲. و راجع:مسند أحمد ج ۳ ص ۴۵۷ و ج ۶ ص ۳۸۷ و صحیح البخاری(ط دار الفکر) ج ۵ ص ۱۳۱ و صحیح مسلم(ط دار الفکر)ج ۸ ص ۱۰۷ و سنن النسائی ج ۲ ص ۵۴ و السنن الکبری للبیهقی ج ۹ ص ۳۴ و فتح الباری ج ۸ ص ۸۹ و عمده القاری ج ۱۸ ص ۴۹ و السنن الکبری للنسائی ج ۱ ص ۲۶۶ و الدرر لابن عبد البر ص ۲۴۴ و الدیباج علی مسلم ج ۶ ص ۱۱۱ و ریاض الصالحین للنووی-

مع أن المنافقين الذين تخلفوا كانوا من الكثره إلى حد أن بعضهم يقول:

«عسكر عبد اللّه بن أبى معه(أى مع رسول اللّه صلى اللّه عليه و آله»)على حده،و كان عسكره أسفل منه نحو ذباب،و كان فيما يزعمون ليس بأقل العسكرين (۱).

۲)

-ص ۶۸ و جامع البيان ج ۱۱ ص ۵ و ۷۹ و ۸۱ و الجامع لأحكام القرآن ج ۸ ص ۲۸۴ و الدر المنثور ج ۳ ص ۲۸۷ و تفسير القرآن العظيم ج ۲ ص ۴۱۲ و تفسير ابن أبى حاتم ج ۶ ص ۱۹۰۰ و تفسير البغوى ج ۲ ص ۳۳۵ و تاريخ مدينه دمشق ج ۵۰ ص ۱۹۸ و ۲۰۲ و سير أعلام النبلاء ج ۲ ص ۵۲۸ و تاريخ الإسلام للذهبى ج ۲ ص ۶۵۴ و البدايه و النهايه(ط دار إحياء التراث العربى) ج ۵ ص ۳۰ و السيره النبويه لابن هشام(ط مكتبه محمد على صبيح)ج ۴ ص ۹۵۹ و السيره النبويه لابن كثير ج ۴ ص ۱۱ و المصنف للصنعانى ج ۵ ص ۳۹۹ و صحيح ابن حبان ج ۸ ص ۱۵۷ و المعجم الكبير للطبرانى ج ۱۹ ص ۴۳ و ۴۸ و إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۸۰ و كتاب التوابين لابن قدامه ص ۹۶ و عيون الأثر ج ۲ ص ۲۵۴ و تفسير أبى السعود ج ۴ ص ۹۳ و تفسير الآلوسى ج ۱۱ ص ۴۳ و الثقات لابن حبان ج ۲ ص ۱۰۰.

۱- ۱) سبل الهدى و الرشاد ج ۵ ص ۴۴۲ و جامع البيان للطبرى ج ۱۰ ص ۱۹۰ و تاريخ الأمم و الملوك ج ۲ ص ۳۶۸ و تاريخ الإسلام للذهبى ج ۲ ص ۶۳۱ و البدايه و النهايه(ط دار إحياء التراث العربى)ج ۵ ص ۱۰ و السيره النبويه لابن هشام (ط مكتبه محمد على صبيح)ج ۴ ص ۹۴۶ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)-

فلما سار رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»نحو تبوك رجع ابن أبى فى من تخلف معه إلى المدينه (۱).

و واضح:أن أكثر الناس كانوا قد أظهروا الإسلام بعد فتح مكه،أى قبل مده يسيره من غزوه تبوك،و كثير منهم لم يكونوا صحيحى الإيمان، فاقتضى ذلك نزول الآيات التى تؤنبهم على نفاقهم،لكى لا يتمادوا فى الفساد و الإفساد،حين يتأكد لهم أن أمرهم غير خاف على رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»كما يظنون..

و أمكن للنبى«صلى اللّه عليه و آله»أن يستعيد قسما منهم،و بقيت طائفه كبيره أخرى مصره على التخلف،و كانت بتخلفها تضمر شرا للإسلام و أهله..و لم يكن يمكن السيطره عليها إلا للنبى«صلى اللّه عليه و آله»،أو على«عليه السلام»،و لذلك خلفه بالمدينه.

و قد حكى اللّه تعالى ما جرى،فقال: وَ إِذٰا أُنْزِلَتْ سُورَهٌ أَنْ آمِنُوا بِاللّٰهِ

۱)

-ج ۲۲ ص ۳۸۸ و تفسير الثعلبى ج ۵ ص ۵۱ و أسباب نزول الآيات ص ۱۶۶ و تفسير البغوى ج ۲ ص ۲۹۸ و تفسير البحر المحيط ج ۵ ص ۵۰ و الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۲ ص ۱۶۵ و تاريخ مدينه دمشق ج ۲ ص ۳۱ و إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۵۰ و عيون الأثر ج ۲ ص ۲۵۴.

۱- ۱) السيره الحلبيه(ط دار المعرفه)ج ۳ ص ۱۰۲ و إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۵۰ و تاريخ مدينه دمشق ج ۲ ص ۳۶ و سبل الهدى و الرشاد ج ۵ ص ۴۴۲ و ۴۴۳ عن ابن إسحاق و الواقدى،و ابن سعد،و راجع الهوامش السابقه.

وَ جٰاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ أُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَ قٰالُوا ذَرْنٰا نَكُنْ مَعَ الْقٰاعِدِينَ، رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوٰالِفِ وَ طُبِعَ عَلىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لٰا يَفْقَهُونَ لٰكِنِ الرَّسُولُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جٰاهَدُوا بِأَمْوٰالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ وَ أُولٰئِكَ لَهُمُ الْخَيْرٰاتُ وَ أُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ، أَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنّٰاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰارُ خٰالِدِينَ فِيهٰا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ، وَ جٰاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرٰابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَ قَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَ رَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذٰابٌ أَلِيمٌ، لَيْسَ عَلَى الضُّعَفٰاءِ وَ لٰا عَلَى الْمَرْضىٰ وَ لٰا عَلَى الَّذِينَ لٰا يَجِدُونَ مٰا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذٰا نَصَحُوا لِلّٰهِ وَ رَسُولِهِ مٰا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَ اللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ، وَ لٰا عَلَى الَّذِينَ إِذٰا مٰا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لٰا أَجِدُ مٰا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَ أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَناً أَلّٰا يَجِدُوا مٰا يُنْفِقُونَ، إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَ هُمْ أَغْنِيٰاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوٰالِفِ وَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لٰا يَعْلَمُونَ

(۱)

» (۲).

و لو كان المخلفون بضعه و ثمانين رجلاـأو نحو ذلك،فلماذا ينزل القرآن بتقريعهم بهذه الحده و الشده فى حين أن الذين تخلفوا فى أحد كانوا ثلاث مئه،أى نحو ثلث جيش المسلمين..و لم تنزل آيات نظيرها فى ذلك..

ألا يدلنا ذلك على أن المطلوب هو:

۱- ۱) الآيات ۸۶-۹۳ من سوره التوبه.

۲- ۲) سبل الهدى و الرشاد ج ۵ ص ۴۴۰ و ۴۴۱ عن الواقدى و ابن سعد،و إمتاع الأسماع ج ۲ ص ۵۰ و أعيان الشيعه ج ۱ ص ۲۸۲ و عيون الأثر ج ۲ ص ۲۵۴.

أولا:إلقاء التهمه على فريق بعينه لعله هو الأضعف سياسيا،من حيث أنه لم يكن فيهم أحد يهمهم أمره،و الهدف من اتهام هؤلاء هو حفظ آخرين،و إبعادهم عن موضع التهمه و الشبهه..

ثانيا:التقليل من أهميه بقاء على«عليه السلام»فى المدينه،للإيحاء بصحه ما ادعاه المنافقون من أنه«صلى اللّه عليه و آله»خلفه استثقالا له،أو لأى سبب آخر يوجب الطعن فيه؟!

لماذا خلّف عليا عليه السّلام؟!

قال الشيخ المفيد رضوان اللّه تعالى عليه،و نعم ما قال:

«و قال:يا على،إن المدينه لا تصلح إلا بى أو بك.

و ذلك أنه«صلى اللّه عليه و آله»علم خبث نيات الأعراب،و كثير من أهل مكه و من حولها،ممن غزاهم،و سفك دماءهم،فأشفق أن يطلبوا المدينه عند نأيه عنها،و حصوله ببلاد الروم،فمتى لم يكن فيها من يقوم مقامه لم يؤمن من معرّتهم،و إيقاع الفساد فى دار هجرته،و التخطى إلى ما يشين أهله،و مخلفيه..

و علم أنه لا يقوم مقامه فى إرهاب العدو،و حراسه دار الهجره، و حياطه من فيها إلا أمير المؤمنين«عليه السلام»،فاستخلفه استخلافا ظاهرا،و نص عليه بالإمامه من بعده نصا جليا،و ذلك فيما تظاهرت به الروايه أن أهل النفاق لما علموا باستخلاف رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله» على المدينه حسدوه لذلك،و عظم عليهم مقامه فيها بعد خروجه،و علموا أنها تتحرس به،و لا يكون فيها للعدو مطمع،فساءهم ذلك..

و كانوا يؤثرون خروجه معه،لما يرجونه من وقوع الفساد و الإختلاط عند نأى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»عن المدينه،و خلوّها من مرهوب مخوف يحرسها..

و غبطوه«عليه السلام»على الرفاهيه و الدعه بمقامه فى أهله،و تكلف من خرج منهم المشاق بالسفر و الخطر،فأرجفوا و قالوا:لم يستخلفه رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»إكراما له،و إجلالا و موده،و إنما خلفه استثقالا له».

إلى أن قال:«فلما بلغ أمير المؤمنين«عليه السلام»إرجاف المنافقين به أراد تكذيبهم،و إظهار فضيحتهم،فلحق بالنبى«صلى اللّه عليه و آله»فقال:

يا رسول اللّه،إن المنافقين يزعمون:أنك خلفتنى استثقالا و مقتا؟!.

فقال النبى«صلى اللّه عليه و آله»:إرجع يا أخى إلى مكانك،فإن المدينه لا تصلح إلا بى أو بك.فأنت خليفتى فى أهل بيتى،و دار هجرتى و قومى، ألا ترضى أن تكون منى بمنزله هارون من موسى إلا أنه لا نبى بعدى؟! الخ..» (۱).و تجدر الإشاره هنا إلى أن هذا الإرجاف كان كبيرا فى امتداداته، أو فى آثاره إلى الحد الذى احتاج معه إلى المواجهه بالتكذيب و الإبطال.

قريش وراء الشائعات

و قد صرحت بعض روايات غزوه تبوك:أن عليا«عليه السلام»قال

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۲۰۷ و ۲۰۸ و الإرشاد ج ۱ ص ۱۵۶ إضافه إلى مصادر كثيره ذكرناها فى موارد سبقت.

للنبی«صلی اللّه علیه و آله»:«زعمت قریش أنک خلفتنی استثقالا لی» (۱).

و من الواضح:أن قریشا کانت تتقصد أمیر المؤمنین«علیه السلام» بالأذی،حتی شکاها علی«علیه السلام»مرات و مرات،و دعا علیها أیضا فقال:«اللهم علیک بقریش،فإنهم قطعوا رحمی،و أکفأوا إنائی،و صغروا عظیم منزلتی» (۲).

۱- ۱) المسترشد ص ۱۲۹ و ۴۴۴ و الإرشاد ج ۱ ص ۱۵۶ و ذخائر العقبی ص ۶۳ و المستجاد من کتاب الإرشاد ص ۹۵ و ۹۶ و الصراط المستقیم ج ۱ ص ۳۱۶ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۲۰۸ و ۲۴۵ و ج ۳۷ ص ۲۶۷ و الغدیر ج ۳ ص ۱۹۸ و المناظرات فی الإمامه ص ۲۱۴ و الثقات ج ۲ ص ۹۳ و تاریخ مدینه دمشق ج ۲ ص ۳۱ و عن تاریخ الأمم و الملوک ج ۲ ص ۳۶۸ و عن البدایه و النهایه ج ۵ ص ۱۱ و عن السیره النبویه لابن هشام ج ۴ ص ۹۴۶ و کشف الغمه ج ۱ ص ۲۲۷ و عن عیون الأثر ج ۲ ص ۲۵۴ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۴ ص ۱۲ و سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۴۴۱ و نشأه التشیع و الشیعه ص ۱۰۹ و کتاب السنه ص ۵۸۶ و إعلام الوری ج ۱ ص ۲۴۴ و قصص الأنبیاء للراوندی ص ۳۴۹ و شرح الأخبار ج ۲ ص ۱۹۵ و مناقب آل أبی طالب ج ۱ ص ۱۸۳ و نور الثقلین ج ۳ ص ۳۷۸ و الثقات ج ۲ ص ۹۳ و کشف الیقین للعلامه الحلی ص ۱۴۵.

۲- ۲) راجع:نهج البلاغه(بشرح عبده)الرساله رقم(۳۶)و قسم الخطب رقم (۲۱۲)و(۳۲)و(۱۳۷)و شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۶ ص ۹۶ و ج ۲-

و کانت قریش کلها علی خلافه،و کان جمهور الخلق مع بنی أمیه علیه (۱).

و قد أجمعت قریش علی حربه بعد النبی«صلی اللّه علیه و آله»،کما أجمعت علی حرب رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»،کما قاله«علیه السلام» فی رسالته لأخیه عقیل.

و إن کانت بعض المصادر بدلت کلمه«قریش»بکلمه«العرب» (۲).

۲)

-ص ۱۱۹ و الغارات ج ۱ ص ۳۰۹ و ج ۲ ص ۴۵۴ و ۴۲۹ و ۴۳۰ و أنساب الأشراف(بتحقیق المحمودی)ج ۲ ص ۷۴ فما بعدها،و بحار الأنوار(ط قدیم) ج ۸ ص ۶۲۱ و الإمامه و السیاسه ج ۱ ص ۱۵۵.و راجع کتابنا:دراسات و بحوث فی التاریخ و الإسلام ج ۱ ص ۱۷۵ و ۱۷۶ للإطلاع علی مصادر أخری.

ص: ۲۷۴

---

۱ - ۱) شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۴ ص ۱۰۳ و کتاب الأربعین للشیرازی ص ۲۹۸ و بحار الأنوار ج ۳۴ ص ۲۹۷ و راجع:الغارات للثقفی ج ۲ ص ۵۶۹ و راجع ص ۴۵۴.

۲ - ۲) راجع النص المذکور،سواء أکان فیه کلمه«قریش»أو کلمه«العرب»فی المصادر التالیه:المعیار و الموازنه ص ۱۸۰ و الغارات للثقفی ج ۲ ص ۴۲۹-۴۳۰ و شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۲ ص ۱۱۸-۱۱۹ و أنساب الأشراف(ط مؤسسه الأعلمی)ج ۲ ص ۷۴-۷۵ و الأغانی(ط ساسی)ج ۱۵ ص ۴۶ و بحار الأنوار ج ۳۴ ص ۲۳-۲۴ و(ط حجری)ج ۸ ص ۶۲۱ و ۶۷۳ و جمهره رسائل العرب ج ۱ ص ۵۹۵ و جواهر المطالب لابن الدمشقی ج ۱ ص ۳۶۴-۳۶۶ و مصباح البلاغه(مستدرک نهج البلاغه)ج ۴ ص ۱۲۸-۱۳۱ و راجع:مکاتیب الرسول-

و عن الشائعات التی أطلقتها قریش فی مناسبه تبوک نقول:

إن إبقاء علی«علیه السلام»أمیرا علی المدینه قد ضایقها،و أفسد خططها،فسعت إلی إطلاق هذه الشائعات،علّها تؤثر فی إعاده النظر فی ابقائه،و قد اختارت أن تکون تلک الشائعات تمس الکرامه،و تؤذی العنفوان،من قبیل قولهم:إنه«صلی اللّه علیه و آله»خلّف علیا«علیه السلام»استثقالا له (۱).

۲)

-ج ۱ ص ۵۸۰ و نهج السعاده ج ۵ ص ۳۰۰-۳۰۲ و سفینه البحار ج ۲ ص ۲۱۵ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۵۱۹-۵۲۰ و أشار إلیه فی العقد الفرید(ط دار الکتاب) ج ۲ ص ۳۵۶ و ج ۳ ص ۵۰۴،و ذکره أیضا فی الدرجات الرفیعه ص ۱۵۵-۱۵۷. و فی الإمامه و السیاسه(ط سنه ۱۹۶۷ م)ج ۱ ص ۵۳-۵۴ و(تحقیق الزینی)ج ۱ ص ۵۳ و(تحقیق الشیری)ج ۱ ص ۷۴ و قاموس الرجال ج ۶ ص ۳۲۳ عنه:أن عقیلا قد التقی بعائشه،و طلحه،و الزبیر،أیضا.. و هذا کذب صراح لأن طلحه و الزبیر کانا قد قتلا قبل غاره الضحاک بسنوات!و لا یخفی سر زیاده ذلک فی رساله عقیل.. و لکنه قال:إن العرب أجمعت علی حربه الخ..

۱- ۱) المسترشد ص ۱۲۹ و ۴۴۴ و الإرشاد ج ۱ ص ۱۵۶ و ذخائر العقبی ص ۶۳ و المستجاد من کتاب الإرشاد ص ۹۵ و ۹۶ و الصراط المستقیم ج ۱ ص ۳۱۶ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۲۰۸ و ۲۴۵ و ج ۳۷ ص ۲۶۷ و الغدیر ج ۳ ص ۱۹۸ و المناظرات فی الإمامه ص ۲۱۴ و الثقات ج ۲ ص ۹۳ و تاریخ مدینه دمشق ج ۲-

و ما هذا الذی جری فی تبوک إلا حلقه من حلقات سیاسیه قرشیه للنیل من هیبه النبی«صلی اللّه علیه و آله»و علی«علیه السلام»و إسقاط قدسیتهما.

أو قولهم:خلفه فی النساء و الصبیان (۱).

۱)

-ص ۳۱ و عن تاریخ الأمم و الملوک ج ۲ ص ۳۶۸ و عن البدایه و النهایه ج ۵ ص ۱۱ و عن السیره النبویه لابن هشام ج ۴ ص ۹۴۶ و کشف الغمه ج ۱ ص ۲۲۷ و عن عیون الأثر ج ۲ ص ۲۵۴ و السیره النبویه لابن کثیر ج ۴ ص ۱۲ و سبل الهدی و الرشاد ج ۵ ص ۴۴۱ و نشأه التشیع و الشیعه ص ۱۰۹ و کتاب السنه ص ۵۸۶ و إعلام الوری ج ۱ ص ۲۴۴ و قصص الأنبیاء للراوندی ص ۳۴۹ و شرح الأخبار ج ۲ ص ۱۹۵ و مناقب آل أبی طالب ج ۱ ص ۱۸۳ و نور الثقلین ج ۳ ص ۳۷۸ و الثقات ج ۲ ص ۹۳ و کشف الیقین للعلامه الحلی ص ۱۴۵.

۱- ۱) مختصر تاریخ دمشق ج ۱۷ ص ۳۳۲ و الإعتقاد علی مذهب السلف لأحمد بن الحسین البیهقی ص ۲۰۵ و مسند أبی یعلی ج ۱ ص ۲۸۶ و معارج القبول ج ۲ ص ۴۷۱ و مسند فاطمه للسیوطی ص ۶۲ و المعجم لابن المثنی التمیمی ص ۲۳۰ و تحفه الأحوذی ج ۱۰ ص ۲۲۹ و تلخیص المتشابه فی الرسم ج ۲ ص ۶۴۴ و تاریخ الإسلام للذهبی ج ۳ ص ۶۲۷ و تاریخ الأحمدی ص ۹۹ و فضائل الصحابه للنسائی ص ۱۴ و الإحسان بترتیب صحیح ابن حبان(ط بیروت)ج ۹ ص ۴۱ و الحدائق لابن الجوزی ج ۱ ص ۳۸۷ عن البخاری، و مسلم،و البدایه و النهایه ج ۵ ص ۷ و راجع المصادر المتقدمه.

أو:کره صحبته (۱).

أو:مله و کره صحبته (۲).

أو:استثقله و کره صحبته (۳).

ص: ۲۷۷

۱- ۱) شرح الأخبار ج ۱ ص ۹۷ و مسند ابن الجعد ص ۳۰۱ و الطبقات الکبری لابن سعد ج ۳ ص ۲۴ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۷۵ و أنساب الأشراف ص ۹۴ و المسترشد هامش ص ۴۴۵ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۵ ص ۱۷۲ و ج ۱۶ ص ۴۹ و ج ۲۳ ص ۷۲ و ج ۳۰ ص ۴۷۱ و ۴۷۲.

۲- ۲) مناقب أمیر المؤمنین«علیه السلام»للکوفی ج ۱ ص ۵۳۱ و ۵۳۲ و فضائل الصحابه للنسائی ص ۱۳ و مسند سعد بن أبی وقاص ص ۱۷۴ و السنن الکبری للنسائی ج ۵ ص ۴۴ و ۱۱۹ و ۲۴۰ و خصائص أمیر المؤمنین«علیه السلام» للنسائی ص ۷۶ و مسند أبی یعلی ج ۲ ص ۸۶ و الکامل لابن عدی ج ۲ ص ۴۱۷ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۵۱ و ۱۵۲ و مختصر تاریخ دمشق ج ۱۷ ص ۳۴۴ و أعیان الشیعه ج ۱ ص ۳۷۱ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۵ ص ۱۵۹ و ج ۲۱ ص ۱۷۶ و ۱۷۷ و ۲۰۰ و ج ۲۲ ص ۳۹۰ و ۴۰۰ و ج ۳۰ ص ۴۷۷ و ۴۸۲ و ۵۰۱ و ۵۰۲.

۳- ۳) تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۱۷ و بشاره المصطفی ص ۳۱۶ و مقام الإمام علی «علیه السلام»ص ۳۶ و مکاتیب الرسول هامش ج ۱ ص ۵۹۵ و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۱۵ ص ۶۶۲ و ج ۲۲ ص ۳۶۴ و ج ۴ ص ۴۴۵ و ۴۴۶ عن کفایه الطالب(ط الغری)ص ۱۵۱.

أو:سئمه و كره صحبته (۱).

و جاء الرد الإلهی الحاسم و الحازم فی قول رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»لعلی«علیه السلام»:أنت منی بمنزله هارون من موسی.

علی أن من الواضح:أن ما فعلته قریش،و أعوانها فی غزوه تبوک ما هو إلا حلقه من حلقات سیاسه قرشیه تهدف للنیل من هیبه و قداسه النبی و علی«صلی اللّه علیهما و علی آلهما»..و یأبی اللّه إلا أن یتم نوره و لو کره أعداء اللّه،و أعداء نبیه و ولیه..

رواه حدیث المنزله

هذا..و قد روی حدیث:أنت منی بمنزله هارون من موسی جماعه کثیره،منهم:

۱-أمیر المؤمنین«علیه السلام».

۲-و زید بن أرقم.

۳-و أم سلمه.

۴-و أسماء بنت عمیس.

۵-و ابن عباس.

---

۱ - ۱) الإحتجاج ج ۱ ص ۵۹ و مدینه المعاجز ج ۱ ص ۲۸۸ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۲۲۳ و التفسیر المنسوب للإمام العسکری«علیه السلام»ص ۳۸۰ و غایه المرام ج ۲ ص ۱۴۰.

۶-و جابر بن عبد اللّه.

۷-و أبو سعید الخدری.

۸-و عمرو بن میمون.

۹-و حذیفه.

۱۰-و محدوج الذهلی.

۱۱-و أنس.

۱۲-و جشی بن جناده.

۱۳-و عمر.

۱۴-و جابر بن سمره.

۱۵-و سعد بن أبی وقاص.

۱۶-و أبو الطفیل.

۱۷-و قیس.

۱۸-و سعید بن المسیب.

۱۹-و علی بن زید بن جدعان.

۲۰-و سعد بن مالک.

۲۱-و إبراهیم.

۲۲-و الحارث بن مالک.

۲۳-و خالد بن عرفطه.

و آخرون کثر،فراجع ما ذکره آیه اللّه السید عبد الحسین شرف الدین

«رحمه اللّه»حول رواه هذا الحديث الشريف و أسمائهم (۱).

ص: ۲۸۰

۱- ۱) راجع على سبيل المثال:مسند فاطمه للسيوطى(ط سنه ۱۴۰۶)ص ۳۴ و ۴۳ و الحلى بتخريج فضائل على ص ۶۲ عن البزار ۱۸۵-۳/۱۸۶ و تهذيب خصائص الإمام على للنسائى ص ۶۴ و ۶۱ و موضح أوهام الجمع و التفريق ج ۲ ص ۵۸۳ و ج ۱ ص ۲۹۷ و ج ۳ ص ۷۲ و كتاب المعجم لابن المثنى التميمى ص ۹۴ و ۹۱ و مختصر تاريخ دمشق ج ۱۷ ص ۳۴۴ و ۳۴۶ و ۳۴۷ و ۳۴۵ و ۳۳۴ و ۳۳۵ و تهذيب الكمال ج ۳۵ ص ۲۶۳ و ج ۲۵ ص ۴۲۲ و ج ۱۶ ص ۳۴۶ و الفرائد المنتقاه، و الغرائب الحسان لابن الصورى ص ۱۴ و ۲۲ و ۵۴ و العلل المتناهيه ج ۱ ص ۲۲۸ و تاريخ الإسلام للذهبى ج ۳ ص ۶۲۶ و حليه الأولياء ج ۳ ص ۳۴۵ و التنكيت و الإفاده ص ۴۶ و ۴۴ و تثبيت الإمامه ص ۵۷ و أعلام الحديث ج ۳ ص ۱۶۳۷ و المعجم فى أصحاب القاضى أبى على الصدفى ج ۱۶ ص ۵۰ و معجم الشيوخ لابن جميع الصيداوى ج ۲۴۰ و المغازى النبويه للزهرى ص ۱۱۱ و الأسرار المرفوعه ص ۲۷۲ و السيره النبويه لأبى حاتم البستى ص ۳۶۷ و رياض النفوس ج ۱ ص ۵۸ و معتقد أبى إسحاق الشيرازى ص ۱۰۶ و الدر الملتقط ص ۴۹ و سلوك المالك ص ۱۹۳ و علم الحديث لابن تيميه ص ۲۶۶ و الثقات ج ۱ ص ۱۴۱ و اللآلى ليموت بن المزرع(مطبوع فى نوادر الرسائل)ص ۱۰۰ و مختصر سيره الرسول لمحمد بن عبد الوهاب ص ۱۵۴ و فضائل الصحابه للنسائى ص ۱۴ و ۱۳ و الفصول فى سيره الرسول لابن كثير ص ۹۲ و المعجم الكبير للطبرانى ج ۱۹ ص ۲۹۱ و الوسيله للموصلى ص ۱۶۱ و المسند للحميدى ج ۱ ص ۳۸ و الجوهر-

حديث المنزله ليس عاما

و قالوا:إن المراد بقوله«صلى اللّه عليه و آله»لعلى«عليه السلام»أنت منى بمنزله هارون من موسى:أنه بمنزلته فى أهل بيته،لا فى الأمه كلها..

و نجيب:

أولا:إن أكثر نصوص حديث المنزله لم تخص المنزله بكونها فى الأهل، بل أطلقتها،فمن أين جاءت هذه الإضافه..

ثانيا:لو كانت هذه الإضافه موجوده،و كان«صلى اللّه عليه و آله»يريد بها أن يرد على ما روجه المنافقون فى سبب إبقائه عليا«عليه السلام»فى المدينه،فهى لا تكفى لذلك،و لا توجب تطييب خاطر على«عليه السلام»..

ثالثا:إن حديث المنزله قد صدر عن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»فى مناسبات كثيره،فما المبرر لتكراره،إذا كان المقصود هو خلافته فى أهله؟! فإن ذلك لا يستحق هذا التأكيد،و هذا الحديث إنما يشير إلى أن المطلوب هو إفهام الناس أن عليا«عليه السلام»شبيه بهارون فى جميع مزاياه.و أظهرها و أشهرها أخوته،و كونه من أهله،و شراكته فى الأمر،و شد أزره،و وزارته، و إمامته للناس فى غياب أخيه موسى.

(۱

-الثمين ج ۱ ص ۵۹ و الإحسان بترتيب صحيح ابن حبان ج ۸ ص ۲۲۱ و ج ۹ ص ۴۱ و التبر المذاب ص ۳۹ و الزبرجد على مسند أحمد ج ۲ ص ۱۶۷ و المجالسه ص ۴۷۴ و الحدائق لابن الجوزى ج ۱ ص ۴۰۸.

و قال تعالى: وَ اجْعَلْ لِي وَزِيراً مِنْ أَهْلِي، هارُونَ أَخِي، اُشْدُدْ بِهِ أَزْرِي، وَ أَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي (۱).و لو كان المراد خصوص الخلافه فى الأهل لم يكن هناك داع لجعله بمنزله هارون من موسى،بل يكون كأى إنسان آخر يوصيه مسافر برعايه شؤون أهله أيام سفره.

رابعا:لو كانت خلافه على«عليه السلام»لرسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»منحصره فى أهله لوقعت المنافاه بين صدر الكلام و ذيله،لأن صدرها يقول:إنه يستخلفه فى أهله،و ذيلها يجعله كهارون من موسى،الذى كان خليفه لموسى فى قومه لا فى أهله.

و قد صرحت الآيات المباركه بأن موسى«عليه السلام»طلب من اللّه تعالى أن يشرك هارون فى أمره،و أن يجعله وزيرا له.

أين و متى قيل حديث المنزله؟!

و حديث المنزله قاله رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»فى مواقف كثيره، و تبوك واحده منها،فقد قاله فى:

۱-يوم المؤاخاه الأولى (۲).

۱- ۱) الآيات ۲۹-۳۲ من سوره طه.

۲- ۲) راجع:بحار الأنوار ج ۳۸ ص ۳۳۴ و ج ۸ ص ۳۳۰ و إثبات الهداه ج ۳ باب ۱۰ ح ۶۱۹ و ۷۶۱ و عن كنز العمال ج ۱۵ ص ۹۲ و ج ۶ ص ۳۹۰ و تذكره الخواص ص ۲۳ و فرائد السمطين ج ۱ ص ۱۱۵ و ۱۲۱ و ترجمه الإمام على«عليه السلام»من تاريخ-

۲-یوم المؤاخاه الثانیه (۱).

۳-یوم تسمیه الحسن و الحسین«علیهما السلام» (۲).

۴-فی حجه الوداع (۳).

۲)

-ابن عساکر(بتحقیق المحمودی)ج ۱ ص ۱۰۷ و ینابیع الموده ص ۶۵ و ۵۷ و الأمالی للصدوق(ط مؤسسه البعثه)ص ۴۰۲ و مناقب الإمام أمیر المؤمنین للکوفی ج ۱ ص ۳۰۱ و ۳۱۶ و شرح الأخبار ج ۲ ص ۴۷۶ و کنز الفوائد ص ۲۸۲ و مناقب آل أبی طالب ج ۲ ص ۳۳ و العمده لابن البطریق ص ۱۶۷ و ۱۶۹ و ۲۳۰ و ۲۳۲ و الطرائف لابن طاووس ص ۵۳ و ۷۱ و ۱۴۸ و کتاب الأربعین للشیرازی ص ۹۸.

---

۱ - ۱) راجع:المناقب للخوارزمی ص ۷ و تذکره الخواص ص ۲۰ و الفصول المهمه لابن الصباغ ص ۲۱ و منتخب کنز العمال(مطبوع مع مسند أحمد)ج ۵ ص ۳۱.

۲- ۲) علل الشرائع ص ۱۳۷ و ۱۳۸ و ینابیع الموده ص ۲۲۰ و فرائد السمطین ج ۲ ص ۱۰۳-۱۰۵ و الأمالی للصدوق(ط مؤسسه البعثه)ص ۱۵۶ و الأمالی للطوسی ص ۳۶۷ و عیون أخبار الرضا ج ۱ ص ۲۸ و معانی الأخبار ص ۵۷ و روضه الواعظین ص ۱۵۴ و مستدرک الوسائل ج ۱۵ ص ۱۴۴ و مناقب آل أبی طالب ج ۳ ص ۱۸۹ و کتاب الأربعین للشیرازی ص ۱۰۳ و الجواهر السنیه للحر العاملی ص ۲۳۸ و ۲۴۳ و ۲۴۴ و ۲۶۶.

۳- ۳) بحار الأنوار ج ۳۷ ص ۲۵۶ و دعائم الإسلام ج ۱ ص ۱۶ و الأمالی للطوسی ص ۵۲۱ و الغدیر ج ۱ ص ۲۶۸ و وفیات الأعیان لابن خلکان ج ۵ ص ۲۳۱ و کنز الفوائد ص ۲۸۲.

۵-فی منی (۱).

۶-یوم غدیر خم (۲).

۷-یوم المباهله (۳).

۸-فی غزوه تبوک.

۹-عند الرجوع بغنائم خیبر (۴).

۱- ۱) بحار الأنوار ج ۳۷ ص ۲۶۰ و مستدرک سفینه البحار ج ۱۰ ص ۲۹ و الدر النظیم ص ۲۸۴.

۲- ۲) بحار الأنوار ج ۳۷ ص ۲۰۶ و تفسیر العیاشی ج ۱ ص ۳۳۲ و الإحتجاج للطبرسی ج ۱ ص ۷۳ و الیقین لابن طاووس ص ۳۴۸ و الصافی(تفسیر)ج ۲ ص ۴۵ و دعائم الإسلام ج ۱ ص ۱۶.

۳- ۳) بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۳۴۳ و مناقب آل أبی طالب ج ۳ ص ۱۴۲ و المناقب للخوارزمی ص ۱۰۸ و عن الطرائف ج ۱ ص ۱۴۸-۱۴۹ ح ۲۲۴ عن المناقب لابن المغازلی،و عن العمده لابن البطریق ص ۴۶.

۴- ۴) الأمالی للصدوق ص ۸۵ و(ط مؤسسه البعثه)ص ۱۵۶ و إثبات الهداه ج ۳ باب ۱۰ ح ۲۴۳ و المناقب للخوارزمی ص ۷۶ و ۹۶ و مقتل الحسین للخوارزمی ج ۱ ص ۴۵ و کفایه الطالب ص ۲۶۴ و مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۳۱ و شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۲ ص ۴۴۹ و ینابیع الموده ص ۱۳۰ و کنز الفوائد ص ۲۸۱ و المسترشد للطبری ص ۶۳۴ و روضه الواعظین ص ۱۱۲ و مناقب الإمام أمیر المؤمنین للکوفی ج ۱ ص ۲۴۹ و شرح الأخبار ج ۲ ص ۳۸۱ و ۴۱۲ و العقد النضید ص ۸۲ و المحتضر للحلی ص ۱۷۲ و حلیه الأبرار ج ۲ ص ۶۹.

۱۰-یوم کان یمشی مع النبی«صلی اللّه علیه و آله» (۱).

۱۱-فی حدیث:لحمه لحمی،حین خاطب«صلی اللّه علیه و آله»أم سلمه بهذا القول (۲).

۱۲-یوم سد الأبواب (۳).

۱- ۱) إثبات الهداه ج ۳ باب ۱۰ ح ۱۰۸ و عیون أخبار الرضا«علیه السلام»ج ۱ ص ۱۲.

۲- ۲) بحار الأنوار ج ۳۲ ص ۳۴۸ و ج ۳۷ ص ۲۵۴ و ۲۵۷ و ۳۳۷ و ج ۳۸ ص ۱۲۲ و ۱۳۲ و ۳۴۱ و ج ۴۰ ص ۱۴ و الأمالی للطوسی ج ۱ ص ۵۰ و عن کنز العمال ج ۶ ص ۱۵۴ الحدیث رقم(۲۵۵۴)و منتخب کنز العمال(مطبوع مع مسند أحمد)ج ۵ ص ۳۱ و ترجمه الإمام علی«علیه السلام»من تاریخ مدینه دمشق (بتحقیق المحمودی)ج ۱ ص ۷۸ و المناقب للخوارزمی ص ۸۶ و ینابیع الموده ص ۵۰ و ۵۵ و ۱۲۹ و مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۱۱ و کفایه الطالب ص ۱۶۸(ط الحیدریه)و میزان الإعتدال ج ۲ ص ۳ و فرائد السمطین ج ۱ ص ۱۵۰ و شرح الأخبار ج ۲ ص ۲۰۱ و ۵۴۴ و علل الشرائع ج ۱ ص ۶۶ و التحصین لابن طاووس ص ۵۶۶ و الیقین لابن طاووس ص ۱۶۱ و ۱۷۳ و ۱۸۵ و ۳۳۴ و ۳۷۱ و ۴۱۵ و مناقب الإمام أمیر المؤمنین للکوفی ج ۱ ص ۳۵۴-۳۵۵.

۳- ۳) ینابیع الموده ص ۸۸ و مناقب الإمام علی بن أبی طالب لابن المغازلی ص ۲۵۵ و ترجمه الإمام علی بن أبی طالب لابن عساکر(بتحقیق المحمودی)ج ۱ ص ۲۶۶ و الإحتجاج للطبرسی ج ۲ ص ۱۴۵ و علل الشرائع ج ۱ ص ۲۰۱ و وسائل الشیعه (ط مؤسسه آل البیت)ج ۲ ص ۲۰۸ و(ط دار الإسلامیه)ج ۱ ص ۴۸۷ و شرح-

۱۳-یوم بدر (۱).

۱۴-یوم نام الصحابه فی المسجد (۲).

۱۵-فی قضیه الإختصام فی ابنه حمزه«علیه السلام» (۳).

۱۶-یوم کان أبو بکر،و عمر،و أبو عبیده فی حضره النبی«صلی اللّه علیه و آله»،و النبی«صلی اللّه علیه و آله»متکئ علی علی«علیه السلام» (۴).

۳)

-الأخبار ج ۲ ص ۲۰۴ و مناقب آل أبی طالب ج ۲ ص ۴۰ و العمده لابن البطریق ص ۱۷۷ و الصراط المستقیم ج ۱ ص ۲۳۱.

۱- ۱) المناقب للخوارزمی ص ۸۴.

۲- ۲) کفایه الطالب ص ۲۸۴ و بحار الأنوار ج ۳۷ ص ۲۶۰ و تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۱۳۹ و المناقب للخوارزمی ص ۱۰۹ و کشف الیقین ص ۲۸۲ و ینابیع الموده ج ۱ ص ۱۶۰.

۳ - ۳) الخصائص للنسائی(ط الحیدریه)ص ۱۸ و ترجمه الإمام علی بن أبی طالب«علیه السلام»لابن عساکر(بتحقیق المحمودی)ج ۱ ص ۳۳۸.

۴- ۴) راجع:کنز العمال(ط ۲)ج ۱۵ ص ۱۰۹ و ۱۰۸ و المناقب للخوارزمی ص ۱۹ و ینابیع الموده ص ۲۰۲ و ترجمه الإمام علی«علیه السلام»من تاریخ ابن عساکر (بتحقیق المحمودی)ج ۱ ص ۳۲۱ و الفصول المهمه لابن الصباغ ص ۱۱۰ و الریاض النضره(ط ۲)ج ۲ ص ۲۰۷ و ۲۱۵ و الأربعون حدیثا لابن بابویه ص ۲۰ و ذخائر العقبی ص ۵۸.

۱۷-فی قضیه بنی جذیمه (۱).

۱۸-یوم عرج به (۲).

۱۹-فی مرض موته«صلی اللّه علیه و آله» (۳).

۲۰-یوم الإنذار (۴).

۲۱-یوم حنین (۵).

الإستثناء دلیل عموم المنزله

قال علماؤنا الأبرار رضوان اللّه تعالی علیهم:إن استثناء النبوه یدل علی أن جمیع منازل هارون من موسی«علیهما السلام»ثابته لعلی«علیه السلام»،باستثناء منزله النبوه،فإن الإستثناء دلیل العموم.

و نقول:

إننا بغض النظر عن إفاده الإستثناء،لذلک نلاحظ:

أن نفس قول القائل لأحدهم:أنت منی بمنزله فلان،یراد به أن أظهر

۱- ۱) الأمالی للصدوق(ط مؤسسه البعثه)ص ۲۳۷ و علل الشرائع ج ۲ ص ۴۷۳ و مستدرک الوسائل ج ۱۸ ص ۳۶۶.

۲- ۲) کمال الدین ص ۲۵۰-۲۵۱ و المحتضر للحلی ص ۲۴۶-۲۴۷.

۳- ۳) کمال الدین ص ۲۶۲-۲۶۴.

۴- ۴) کنز الفوائد للکراجکی ص ۲۸۰.

۵- ۵) الروضه فی فضائل أمیر المؤمنین ص ۷۴.

منازل ذلک الرجل و أقربها إلی فهم الناس ثابته للمخاطب..

فلا بد من ملاحظه حال ذینک الشخصین مع بعضهما البعض،فإن کان ذلک القائل أبا أو أخا أو ابنا کانت منزله الطرف الآخر منصرفه إلی هذه المعانی،أعنی الأبوه،و البنوه و الأخوه و ما إلی ذلک،و إن کان معلما أو وزیرا،فإن الکلام ینصرف إلی هذه المعانی أیضا.

و أظهر خصوصیه کانت بین هارون و موسی،هی:أخوته،و شد أزره، و شراکته فی الأمر،و قیامه مقامه فی غیبته،و کونه أولی الناس به حیا و میتا.

أما خصوصیه النبوه فغیر مراده هنا،لأنها قد استثنیت مباشره من قبل النبی«صلی اللّه علیه و آله»،فبقیت سائر المنازل مشموله لکلامه کما کانت.

هل حدیث المنزله خاص بتبوک؟!

و قال بعضهم:«هارون لم یکن خلیفه موسی،إلا فی حیاته لا بعد موته،لأنه مات قبل موسی،بل المراد استخلافه بالمدینه حین ذهابه إلی تبوک،کما استخلف موسی هارون عند ذهابه إلی الطور،لقوله تعالی:

اُخْلُفْنِی فِی قَوْمِی

(۱)

» (۲).

و نقول:

أولا:إن هذا یؤدی إلی أن یکون قول النبی«صلی اللّه علیه و آله»

۱- ۱) الآیه ۱۴۲ من سوره الأعراف.

۲- ۲) فتح الباری ج ۷ ص ۶۰.

متناقضا،إذ لو كان المقصود هو خلافته له فی حیاته فی خصوص غزوه تبوک لم یکن معنی لقوله:«إلا أنه لا نبی بعدی»،بل کان الأحری أن یقول:

إلا أنه لا نبی معی..

ثانیا:إن کان المراد استخلافه«علیه السلام»فی خصوص غزوه تبوک، فلا حاجه إلی حدیث المنزله من الأساس،لأنه«صلی اللّه علیه و آله»قد استخلف ابن أم مکتوم و غیره علی المدینه مرات کثیره:فی بدر،و الفتح، و قریظه،و خیبر و..و..إلخ..

ثالثا:العبره إنما هی بعموم اللفظ،لا بخصوصیه المورد،فکیف إذا تضمن الکلام ما یشبه التصریح باستمرار المنزله إلی ما بعد وفاه رسول اللّه «صلی اللّه علیه و آله»؟!

و یوضح ذلک:أن هارون،و إن کان قد خلف موسی عند ذهابه إلی الطور،لمنزلته منه..فإنه أیضا له منزله الشراکه فی الأمر،و الشریک یتابع أمور شریکه فی حیاته و بعد وفاته،و له«علیه السلام»أیضا منزله الأخوه، فلو أن موسی«علیه السلام»مات قبل هارون،فإن هارون لا بد أن یتابع أمور شریکه و یرعاها بعد وفاته،کما أنه سیکون بسبب أخوته أولی بأخیه من جمیع بنی إسرائیل،و سیقوم مقامه فی کل ما هو من شؤون الأخوه و الشراکه.

حدیث المنزله فی سطور

لا بد من ملاحظه ما یلی:

ألف:إن هارون کان له من موسی المنازل التالیه:

۱-منزله الأخوه.

۲-الوزاره المجعوله من اللّه.

۳-کونه من أهله.

۴-أنه مصدق له..

۵-أنه ردء له.

۶-أنه شریکه فی أمر الدین.

۷-یشد أزره و عضده.

۸-أنه خلیفته فی قومه حال غیبته.

۹-أن وظیفته الإصلاح.

و قد دلت الآیات القرآنیه علی هذه الأمور کلها،فقد قال تعالی:

فَأَرْسِلْهُ مَعِی رِدْءاً یُصَدِّقُنِی إِنِّی أَخافُ أَنْ یُکَذِّبُونِ

(۱)

.

و قال: ..وَ جَعَلْنا مَعَهُ أَخاهُ هارُونَ وَزِیراً (۲).

و قال: وَ اجْعَلْ لِی وَزِیراً مِنْ أَهْلِی، هارُونَ أَخِی، اُشْدُدْ بِهِ أَزْرِی، وَ أَشْرِکْهُ فِی أَمْرِی (۳).

۱- ۱) الآیه ۳۴ من سوره القصص.

۲- ۲) الآیه ۳۵ من سوره الفرقان.

۳- ۳) الآیات ۲۹-۳۲ من سوره طه.

و قال: قٰالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ.. (۱).

و قال: اُخْلُفْنِی فِی قَوْمِی وَ أَصْلِحْ وَ لٰا تَتَّبِعْ سَبِیلَ الْمُفْسِدِینَ (۲).

ب:قال العلامه الطباطائی«رحمه اللّه»عن نبی اللّه هارون«علیه السلام»فی سوره الصافات:«أشرکه اللّه تعالی مع موسی«علیهما السلام»:

فی المنّ،و إیتاء الکتاب،و الهدایه إلی الصراط المستقیم،و فی التسلیم،و أنه من المحسنین،و من عباده المؤمنین[الصافات:۱۱۴-۱۲۲]وعده مرسلا [طه:۴۷]،و نبیا[مریم:۵۳]،و أنه ممن أنعم علیهم[مریم:۵۸]،و أشرکه مع من عدهم من الأنبیاء فی سوره الأنعام فی صفاتهم الجمیله،من الإحسان،و الصلاح،و الفضل،و الإجتباء،و الهدایه[الأنعام:۸۴-۸۸]» انتهی (۳).

ج:لیس المراد بإشراکه فی حفظ الدین،و نشره،و تبلیغه،ما هو علی حد شراکه المؤمنین معه فی ذلک،من حیث یجب علی کل مؤمن،التبلیغ و الإرشاد و الدعوه إلی اللّه،و الدفاع عن الحق و الدین،و تعلیم الأحکام..

بل هی شراکه خاصه فی کل أمره«صلی اللّه علیه و آله»،باستثناء نزول الوحی الخاص بالنبوه و إنزال القرآن علیه.

و تظهر آثار هذه الشراکه فی وجوب طاعته«علیه السلام»،و فی حجیه

۱- ۱) الآیه ۳۵ من سوره القصص.

۲- ۲) الآیه ۱۴۲ من سوره الأعراف.

۳- ۳) المیزان(تفسیر)ج ۱۶ ص ۴۴.

قوله،و فی کل ما أعطاه اللّه إیاه من علم خاص،و من عرض أعمال العباد علیه،و من طاعه الجمادات له،و من التصرفات و القدرات الخاصه،مثل طی الأرض،و رؤیته من خلفه،و کونه تنام عیناه و لا ینام قلبه،و الإسراء و المعراج إلی السماوات لرؤیه آیات اللّه تبارک و تعالی،و ما إلی ذلک.

د:إنه«علیه السلام»من أهل النبی«صلی اللّه علیه و آله»و الأهل یعیشون مع بعضهم بعفویه و شفافیه و وضوح،فأهل النبی یشاهدون أحواله،و یطّلعون علی ما لا یطلع علیه سائر الناس،فإذا کان وزیره، و شریکه منهم،فإن معرفته بکل هذه الأمور المعنویه تنطلق من معرفته الواقعیه بکل حالاته و خفایاه،و باطنه و ظاهره..

و لا بد أن یدخل إلی ضمیر هذا الوزیر الشریک،و إلی خلجات نفسه، و حنایا روحه،و یلامس شغاف قلبه،بصفته نبیا مقدسا و طاهرا بکل ما لهذه الکلمه من معنی،و لا یرید لنفسه ردءا و شریکا و وزیرا بعیدا عنه،قد یفرض غموضه احترامه علیه،أو یخشی و یحذر ما یجهله منه..

إن هذا الإشراف المباشر علی حالات هذا النبی،و العیش معه بعفویه الأهل و الأحبه،و من دون أن یکون هناک أی داع لتحفظه معهم،أو للتحفظ معه..یعطی للإنسان السکینه و الطمأنینه إلی صحه الرؤیه، و سلامه المعرفه،و واقعیتها،فیترسخ الإیمان بصحه نبوته فی العقل،و یتبلور صفاؤه فی الوجدان،و یتجذر طهره فی أعماق النفس،و ینساب هداه فی الروح و الضمیر إنسیاب الدم فی العروق..

و هذه خصوصیه لا یمکن أن توجد إلا لدی الأنبیاء«علیهم السلام»،

و من هم فی خطهم من الأولیاء،و الخلّص من المؤمنین..

أما من عداهم من أهل الدنیا..فلا یمکن أن تستقیم لهم الأمور إلا بوضع الحجب،و إنشاء الحواجز أمام الناس،حتی أقرب الناس إلیهم،و لو کانوا آباءهم أو أبناءهم فضلا عن غیرهم..لمنعهم من المعرفه بحقیقه سلوکهم،و بواقع نوایاهم،و بما تکنّه ضمائرهم..لأن معرفه الناس بذلک سوف تجر لهم الداء الدوی،و البلاء الظاهر و الخفی..

ه:أما الأخوّه التی ینشدها النبی فی الوزیر:فقد تعنی فیما تعنیه الأمور التالیه:

أولا:المساواه..و الإشتراک..و المماثله فی المیزات..و الشبه فی الصفات..

و لذلک نلاحظ:أن النبی«صلی اللّه علیه و آله»کما ذکر المؤرخون کان یؤاخی بین کل و نظیره،ممن هو أقرب الناس إلیه فی الخلق،و فی السیره،و فی الطموح،و فی المستوی الفکری و العقلی،و سائر الصفات.

مع العلم:بأننا لا نجد ملکا یعترف لأی مخلوق،سواء أکان وزیرا،أو قریبا،أو حتی ولدا بالمساواه معه فی الصفات و الأخلاق،و سائر المیزات.

بل هو یعطی لنفسه مقاما متمیزا عن الناس کلهم،و یسعی لتعمیمه الأمر علیهم،و یتوسل إلی ذلک بأسالیب شتی من الإبهام و الإیهام،و الإدّعاءات الزائفه،و المظاهر الخادعه.

ثانیا:إن هذا التشابه أو التقارب فی المیزات من شأنه:أن یفرض تساویا فی الحقوق..و هذا مرفوض أیضا فی منطق أهل الدنیا،فإن الرؤساء و الملوک فیها،إن لم یجدوا لأنفسهم خصوصیه،فلا بد من انتحالها،و التظاهر

بما يوهم الخصوصيه.

فكيف يمكن أن يرضوا بالمساواه مع غيرهم فى الحقوق و المزايا؟!

و:إن استثناء النبوه فى كلام رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»من منازل على«عليه السلام»يفيد:أن المراد بمنزله هارون من موسى:هو سائر مراتبها،و مختلف متعلقاتها.أى أن هذا الإستثناء يفيد عموم المنزله و شمولها لكل الأمور و الجهات و المراتب.

فهو بمنزلته فى لزوم الطاعه،و فى حجيه قوله،و فى حاكميته،و فى القضاء،و العطاء،و السلم،و الحرب و السفر،و الحضر،و فى الحياه،و بعد الممات..و فى كل شىء..

ص :۲۹۴

الفصل الثانی

اشاره

من أحداث تبوک..

ص :۲۹۵

قسمه غنائم تبوک

روی:أن النبی«صلی اللّه علیه و آله»لما غزا تبوک استخلف علیا«علیه السلام»علی المدینه،فلما نصر اللّه رسوله«صلی اللّه علیه و آله»،و أغنم المسلمین أموال المشرکین و رقابهم،جلس«صلی اللّه علیه و آله»فی المسجد، و جعل یقسم السهام علی المسلمین،فدفع إلی کل رجل سهما سهما،و دفع إلی علی سهمین.

فقام زائده بن الأکوع فقال:یا رسول اللّه،أوحی نزل من السماء،أو أمر من نفسک؟!تدفع إلی المسلمین سهما سهما،و تدفع إلی علی سهمین.

فقال النبی«صلی اللّه علیه و آله»:أنشدکم اللّه،هل رأیتم فی میمنه عسکرکم صاحب الفرس الأغر المحجل،و العمامه الخضراء،لها ذؤابتان مرخاتان علی کتفه،بیده حربه،و حمل علی المیمنه فأزالها،و حمل علی القلب فأزاله؟!

قالوا:نعم یا رسول اللّه لقد رأینا ذلک.

قال:ذلک جبریل،و إنه أمرنی أن أدفع سهمه إلی علی بن أبی طالب.

قال:فجلس زائده مع أصحابه،و قال قائلهم شعرا:

على حوى سهمين من غير أن غزا

غزاه تبوك حبذا سهم مسهم (۱)

و نقول:

أولا:دلت هذه الروايه على:أنه قد جرى فى تبوك قتال،و حصل المسلمون على غنائم،قسمها رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»بين المسلمين.

و يؤيد ذلك حديث مناشده على«عليه السلام»لأهل الشورى،حيث قال لهم:«أفيكم أحد كان له سهم فى الحاضر،و سهم فى الغائب»؟!

قالوا:لا (۲).

ص: ۲۹۸

۱- ۱) راجع المصادر التاليه:السيره الحلبيه ج ۳ ص ۱۴۲ عن الزمخشرى فى فضائل العشره، و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۲۳ ص ۲۸۱ و ۲۸۲ عن غايه المرام(نسخه جستربيتى)ص ۷۳ و ج ۳۱ ص ۵۶۵ و تفسير آيه الموده للحنفى المصرى ص ۷۴ عنه، و عمده القارى ج ۱۶ ص ۲۱۵ و جواهر المطالب لابن الدمشقى ج ۱ ص ۷۸ و قال محقق الكتاب:و الحديث رواه الحلوانى فى الباب الثالث من كتاب مقصد الراغب،كما رواه أيضا الخفاجى فى الثالثه عشره من خصائص على«عليه السلام»من خاتمه تفسير آيه الموده الورق /۷۴ب/.و رواه قبلهم جميعا الحافظ السروى فى عنوان:«محبه الملائكه إياه»من كتابه مناقب آل أبى طالب(ط بيروت)ج ۲ ص ۲۳۸.

۲- ۲) ترجمه الإمام على بن أبى طالب«عليه السلام»من تاريخ مدينه دمشق ج ۳ ص ۹۳ و اللآلى المصنوعه ج ۱ ص ۳۶۲ و الضعفاء الكبير للعقيلى ج ۱ ص ۲۱۱ و ۲۱۲ و تاريخ مدينه دمشق لابن عساكر ج ۴۲ ص ۴۳۵ و مناقب على بن أبى طالب «عليه السلام»لابن مردويه ص ۱۳۱ و فيه بدل(الحاضر)و(الغائب):-

و لم يغب على«عليه السلام»عن أى من الغزوات إلا غزوه تبوك.

و قال ابن العرندس المتوفى فى حدود سنه ۸۴۰ ه:

و تبوك نازل شوسها فأبادهم

ضربا بصارم عزمه لن يفللا (۱)

ثانيا:لعل غنائم دومه الجندل التى أخذت فى تبوك قد بقيت على حالها،و لم تقسم إلا بعد العوده إلى المدينه،فقسمها«صلى اللّه عليه و آله»فى المسجد و أعطى عليا«عليه السلام»منها.

ثالثا:و لا مانع من أن يكون المقصود بالمسجد هو المسجد الذى استحدث فى ذلك المكان الذى قسمت فيه الغنائم.و لعله كان هو الموضع الذى اختاره«صلى اللّه عليه و آله»طيله إقامته فى تبوك.

رابعا:ربما تكون قد حصلت احتكاكات بين المسلمين،و بين بعض جماعات المشركين فى مناطق تبوك،فنصر اللّه المسلمين عليهم،و غنمهم أموالهم.

خامسا:إن ذلك،و إن كان لم يكن له شاهد صريح،و لكن نفس ما روى من أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»أعطى عليا سهمين يدل على حصول شيء من ذلك..و لكن المؤرخين أهملوا ذكر هذا الأمر لما فيه من

۲)

-(الخاص)و(العام)و كنز العمال ج ۵ ص ۷۲۵ و الموضوعات لابن الجوزى ج ۱ ص ۳۷۹ و مسند فاطمه«عليها السلام»للسيوطى ص ۲۱ عنه،و شرح إحقاق الحق(الملحقات)ج ۳۱ ص ۳۲۳ و المناقب للخوارزمى ص ۳۱۵.

۱- ۱) الغدير ج ۷ ص ۸ و موسوعه الإمام على بن أبى طالب«عليه السلام»فى الكتاب و السنه و التاريخ لمحمد الريشهرى ج ۹ ص ۷۶.

التنويه بعلى«عليه السلام»،و إظهار لفضائله،و إشاعتها-فأراحوا أنفسهم، و من هم على شاكلتهم من تجشم المخارج و التأويلات،حين يواجههم المؤمنون بالحقيقه.

ثمه ما هو أعجب

و تذكر الروايات:أنه«صلى اللّه عليه و آله»و هو عائد من تبوك إلى المدينه مروا بمساكن ثمود،و حدث أصحابه ببعض ما جرى لهم..و قال:

«ألا- أنبؤكم بأعجب من ذلك؟!رجل من أنفسكم،فينبؤكم بما كان قبلكم،و ما هو كائن بعدكم،فاستقيموا و سددوا،فإن اللّه تعالى لا يعبأ بعذابكم شيئا الخ..» (۱).

و نقول:

لقد اقتصر«صلى اللّه عليه و آله»على ذكر علامه واحده لرجل هو من أنفسهم،ينبؤهم بما كان و ما هو كائن،ثم أمرهم«صلى اللّه عليه و آله» بالإستقامه و السداد..

۱- ۱) سبل الهدى و الرشاد ج ۵ ص ۴۴۶ و ۴۴۷ عن مالك،و أحمد،و البخارى، و مسلم،و ابن إسحاق،و قال فى هامشه:أخرجه البخارى ج ۸ ص ۱۲۵ (۴۴۱۹)و مسلم ج ۴ ص ۲۲۸۶(۳۸ و ۲۹۸۰/۳۹)و أحمد ج ۲ ص ۹ و ۵۸ و ۷۲ و ۷۴ و ۱۱۳ و ۱۳۷ و البيهقى فى الدلائل ج ۵ ص ۲۳۳ و فى السنن ج ۲ ص ۴۵۱ و الحميدى(۶۵۳)و عبد الرزاق(۱۶۲۵)و الطبرانى فى الكبير ج ۱۲ ص ۴۵۷ و انظر الدر المنثور ج ۴ ص ۱۰۴.

و لم يخبرهم بما سيكون حالهم معه،و حاله معهم،ربما لكى لا تتوهم الجبريه فى جريان الأمور..و ليفهمهم أن الأمر بيدهم،فإن التزموا طريق الإستقامه على جاده الحق،و السداد فى الأقوال و الأفعال ربحوا،و إلا فسينالهم ما نال قوم صالح حين عقروا الناقه،و لا يعبأ اللّه بعذابهم شيئا.

ثم قدم لهم دليلا حسيا،فأخبرهم بما يجرى فى تلك الليله مباشره،مما لا يمكن أن يعلمه أحد إلا اللّه تعالى..ثم أمرهم بأمره،ثم ظهر صدق كلامه فى تلك الليله بالذات،و جرى عليهم نفس ما وصفه لهم..

التوضيح..و التطبيق

و حين نتصفح تاريخ أصحاب رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فإننا لا نجد فيهم من كان يخبر بما كان و ما يكون غير على«عليه السلام»،و قد بلغ من كثره أخباره أن صاروا يتهمونه بالكذب و العياذ باللّه،فقد:

١-سمع أعشى همدان(و هو غلام)حديثه«عليه السلام»،فاعتبره حديث خرافه (١).

٢-و كان قوم تحت منبره«عليه السلام»،فذكر لهم الملاحم،فقالوا:

قاتله اللّه،ما أفصحه كاذبا (٢)..

١- ١) شرح نهج البلاغه للمعتزلى ج ٢ ص ٢٨٩ و بحار الأنوار ج ٣٤ ص ٢٩٩ و ج ٤١ ص ٣٤١.

٢- ٢) شرح نهج البلاغه للمعتزلى ج ٦ ص ١٣٦.

و هناک قضیه أخری تشبه هذه القضیه أیضا،فراجعها (۱)..

۳-و حین أخبر النـاس بأنه لو کسـرت له الوساده لحکم بین أهل التوراه بتوراتهم،و بین أهل الإنجیل بإنجیلهم،و بین أهل الفرقان بفرقانهم،و ما من آیه إلا و هو یعلم أین و متی،و فی من نزلت.

قال رجل من القعود تحت منبره:یا للّه و للدعوی الکاذبه (۲)!!

۴-و کان میثم التمار یحدث ببعض العلوم و الأسـرار الخفیه،فیشک قوم من أهل الکوفه،و ینسبون أمیر المؤمنین«علیه السلام»إلی المخرقه، و الإیهام،و التدلیس الخ (۳)..

۵-و قـال«علیه السـلام»:«و اللّه لو أمرتکم فجمعتم من خیارکم مائه، ثم لو شـئت لحـدثتکم إلی أن تغیب الشـمس،لا أخبرکم إلا حقا،ثم لتخرجن فتزعمن:أنی أکذب الناس و أفجرهم..» (۴).

۶-و قال مخاطبا أهل العراق:«و لقد بلغنی أنکم تقولون:علی یکذب! قاتلکم اللّه» (۵)..

۱- ۱) شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۶ ص ۱۳۶.

۲- ۲) شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۶ ص ۱۳۶.

۳- ۳) شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۲ ص ۲۹۱ و بحار الأنوار ج ۳۴ ص ۳۰۲.

۴- ۴) شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۶ ص ۱۲۸.

۵- ۵) راجع:نهج البلاغه(بشرح عبده)ج ۱ ص ۱۱۹ و خصائص الأئمه للشریف الرضی ص ۹۹ و الإختصاص ص ۱۵۵ عن کتاب ابن دأب،و الإرشاد للمفید-

۷-و قد تحدث ابن أبی الحدید عن أن قوما من عسکر أمیر المؤمنین «علیه السلام» کانوا یتهمونه فیما یخبرهم به عن النبی«صلی اللّه علیه و آله» من أخبار الملاحم،و الغائبات.و قد کان شک منهم جماعه فی أقواله،و منهم من واجهه بالشک و التهمه (۱)..

ملاحظات سدیده و مفیده

۱-إن الذی یملک علم ما کان و ما یکون لیس إنسانا عادیا،لأن هذا العلم لیس مما یتداوله الناس،بل هو علم خاص،لرجل له طریق إلی الغیب،الذی یدرک الناس أن اللّه لم یطلع علیه أحدا سوی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله».

۲-إن هذا العلم هو ما نسمیه بعلم الإمامه..و هو أحد سبیلین یمکن معرفه الإمام بهما،هما:الإخبار بالغیب..و النص..

و هناک أمور أخری،مثل أن یتولی ما لا یصح لغیر الإمام أن یتولاه، و کذلک الحال بالنسبه للتصرفات التی لا یقدر علیها إلا نبی أو وصی،

۵)

-ص ۱۶۲ و الفصول المختاره ص ۲۶۲ و الإحتجاج ج ۱ ص ۲۵۵ و ینابیع الموده ج ۳ ص ۴۳۵ و بحار الأنوار ج ۳۴ ص ۱۰۳ و ۱۳۶ و ج ۳۵ ص ۴۲۱ و ج ۳۸ ص ۲۶۹ و ج ۴۰ ص ۱۱۱ و شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۶ ص ۱۲۷ و نهج الإیمان ص ۱۶۴ و جواهر المطالب فی مناقب الإمام علی«علیه السلام» ج ۱ ص ۳۲۱.

۱- ۱) شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۲ ص ۲۸۶.

و لهذا البحث مجال آخر.

۳-إن التعامل مع هـذا الشـخص يجب أن يكون بانتهاج سبيل الإسـتقامه و السـداد،و إذا لم تفعل الأمه ذلك،فإنها تعرض نفسـها للغضب و للعذاب الإلهى..

۴-إن الـذى كـان غائبا عن ذلك الجمع كله الـذى سار إلى تبوك هو الـذى قال له النبى«صـلى اللّه عليه و آله»:أنت منى بمنزله هارون من موسى إلا أنه لا نبى بعدى،و هو باب مدينه علمه..فى إشاره منه«صلى اللّه عليه و آله»إلى الشخص الذى يملك ذلك العلم الخاص-و هو علم الإمامه.

۵-و لاـ بـد لنـا أخيرا من أن نتـذكر أن هـذا الـذى أبقـاه النـبى«صـلى اللّه عليه و آله»بالمـدينه هـو الـذى كـان«صـلى اللّه عليه و آله»يقول:إن قاتله شقيق عاقر ناقه صالح (۱).

و ها هو النبى«صلى اللّه عليه و آله»يتحدث عن أنه«عليه السلام»باب

۱- ۱) راجع:العقد الفريد(ط دار الشـرفيه بمصر)ج ۲ ص ۲۱۰ و السـيره النبويه لاـبن هشام ج ۱ ص ۵۹۱ ط مصـطفى الحلبى و إحقاق الحق(الملحقات)ج ۴ ص ۳۳۲ عن بحر المناقب لابن حسنويه،و مقاصد المطالب ص ۱۱ و البدء و التاريخ ج ۵ ص ۶۱ و نهايه الأرب ج ۲ ص ۱۹۰ و مجمع الزوائد ج ۹ ص ۱۳۷ و مستدرک الحاكم ج ۳ ص ۱۱۳ و أسد الغابه ج ۴ ص ۳۳ و تلخيص المستدرک للذهبى ج ۳ ص ۱۱۳ و نظم درر السمطين ص ۱۲۶ و الفصول المهمه لابن الصباغ ص ۱۱۳ و المناقب للخوارزمى و نور الأبصار(ط دار العامره بمصر)ص ۹۸.

مدینه العلم،کما تحدث عن منزلته منه..فهل یمکن أن یکون الذی سیخبرهم بالغیوب،و یتوعد النبی الأمه بالعذاب الإلهی،إن هی نابذته و خالفته،و لم تلتزم معه سبیل الإستقامه و السداد؟!هل یمکن أن یکون شخصا آخر غیر باب مدینه علم النبی«صلی اللّه علیه و آله»،و من هو منه بمنزله هارون من موسی؟!

لماذا لم ینزل العذاب؟!

و إنما لم ینزل العذاب علی هذه الأمه کما نزلت علی قوم صالح،مع أنها قد نابذت علیا«علیه السلام».لأن هذه المنابذه لم تکن من جمیع الناس،بل کان خیار الأمه و صلحاؤها معه مغلوبین علی أمرهم کما کان هو«علیه السلام»،مغلوبا علی أمره..

کما أن الکثیرین من الناس لم تقم الحجه علیهم فی إمامته بعد،فلا یصح إنزال العذاب الشامل لهم قبل إقامه الحجه علیهم..

علی علیه السّلام فی توصیات قیصر

و تذکر الروایات:أن النبی«صلی اللّه علیه و آله»کتب إلی قیصر یدعوه إلی الإسلام،فأرسل قیصر رجلا من غسان،و أمره أن یلاحظ فی النبی أمورا ثلاثه،و یحفظها لیخبره بها حین یعود..و الأمور الثلاثه هی:

۱-من الذی یجلس عن یمین النبی«صلی اللّه علیه و آله».

۲-و علی أی شیء یجلس.

۳-و خاتم النبوه.

فوجد الغسانی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»یجلس علی الأرض.

و کان علی«علیه السلام»عن یمینه.

و نسی الغسانی الثالثه،فقال له«صلی اللّه علیه و آله»:تعال،فانظر إلی ما أمرک به صاحبک.

فنظر إلی خاتم النبوه.

فعاد إلی هرقل فأخبره بما رأی و جری،فقال:هذا الذی بشر به عیسی بن مریم أنه یرکب البعیر،فاتبعوه،و صدقوه.

ثم قال للرسول:اخرج إلی أخی فاعرض علیه،فإنه شریکی فی الملک.

فقلت له:فما طاب نفسه عن ذهاب ملکه (۱).

و نقول:

أولا:روی آخرون ما یقرب من هذه الروایه،و لکنهم قالوا:إن ذلک قد حصل فی غزوه تبوک..کما أن ما طلبه قیصر من رسوله قد اختلف عما فی هذه الروایه ما عدا ذکر خاتم النبوه..و تلک الروایه لا تخلوا عن إشکالات لا تشجع علی اعتمادها،و منها أنها تقول:إن أول وصیه لقیصر إلی رسوله هی:هل یذکر صحیفته التی کتب إلی بشیء؟!..

فإن هذا لیس مما یمتحن به الأنبیاء..

۱- ۱) الخرائج و الجرائح ج ۱ ص ۱۰۴ و بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۳۷۸ و مستدرک سفینه البحار ج ۱۰ ص ۵۳۲.

بالإضافه إلى ملاحظات أخرى ذكرناها فى كتابنا الصحيح من سيره النبى الأعظم«صلى اللّه عليه و آله»ج ۳۰..فراجع..

و مهما يكن من أمر،فإن مجيء رسول قيصر كان إلى المدينه وفق الروايه التى ذكرناها،لأنها تذكر جلوس على«عليه السلام»عن يمين النبى«صلى اللّه عليه و آله»،و على«عليه السلام»لم يكن فى تبوك..

ثانيا:لم تذكر هذه الروايه سبب طلب قيصر معرفه من يجلس على يمين النبى«صلى اللّه عليه و آله»..إلا أن من الواضح:أن المقصود هو معرفه نبوه النبى«صلى اللّه عليه و آله»من خلال معرفه اسم وصيه،لأنهما معا مذكوران فى كتب أهل الكتاب،لأن اسم النبى«صلى اللّه عليه و آله»قد يتعدد فى أسماء الرجال،لكن اقترانه باسم وصيه،الذى يفترض أن يكون جلوسه على يمينه«صلى اللّه عليه و آله»يزيد الأمر وضوحا،فإذا انضم إلى العلامات السلوكيه و الخلقيّه،فلا مجال بعد هذا لأى شك أو شبهه فى نبوته..

ثالثا:قد لوحظ:أنه«صلى اللّه عليه و آله»أضاف لذلك الرسول علامه أخرى،لعلها هى الأصرح و الأوضح،و هى أنه أخبره بما دار بينه و بين صاحبه الذى أرسله،و حقيقه ما أوصاه به..

رابعا:لا معنى لقول ذلك الرسول فى آخر الروايه:فما طاب نفسه عن ذهاب ملكه،فإن قبول الإسلام لا يعنى ذهاب الملك.و قد أسلم النجاشى، و لم يذهب ملكه،لأنه تصرف بحكمه و رويه..و حتى لو ذهب ملك الدنيا منه،فهل يقاس بملك الآخره؟!

كتاب النبى صلّى اللّه عليه و آله لأهل مقنا

ذكر المؤرخون:أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»كتب-و هو فى تبوك- إلى أهل مقنا كتابا يصالحهم فيه على ثمارهم و غيرها..و فى الروايه أن الكاتب لهذا الكتاب هو على بن أبى طالب«عليه السلام».

غير أن ذلك غير دقيق،لأن عليا«عليه السلام»لم يحضر غزوه تبوك، بل بقى فى المدينه.فلعلهم وفدوا إلى النبى«صلى اللّه عليه و آله»مرتين مره إلى تبوك،و لم يكتب لهم شيئا،و مره إلى المدينه،فكتب لهم كتاب الصلح، و كان بخط على«عليه السلام».و لعل بعض الرواه خلط بينهما،حيث ظن أنه كتب لهم الكتاب فى نفس قدومهم الأول.

ص: ۳۰۸

الفصل الثالث

اشاره

تبوک بنحو آخر..و أسر أکیدر..

ص :۳۰۹

محاوله قتل على عليه السّلام فى المدينه

ذكر المؤرخون:أن المنافقين حاولوا قتل رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»بواسطه تنفير ناقته به لتطرحه إلى الوادى،و ذلك حين عودته من تبوك إلى المدينه..و ذكرت بعض الروايات:أن هذه القضيه قد حصلت بعد حادثه الغدير،و ذلك فى طريق عودته من حجه الوداع إلى المدينه..و نرجح نحن هذا،غير أننا نورد القضيه هنا وفق ما جرى عليه المؤرخون.

و يذكرون هنا أيضا أمرا آخر،و هو:أن محاوله بذلت لقتل على«عليه السلام»فى المدينه حين كان النبى«صلى اللّه عليه و آله»فى تبوك..

و ملخص ما ذكروه هنا:

أن بعض الروايات تقول:إن المنافقين كانوا قد دبروا لقتل على«عليه السلام»فى تبوك كما دبروا لقتل النبى«صلى اللّه عليه و آله»فى العقبه،و ذلك بأن حفروا فى طريق على«عليه السلام»فى المدينه حفيره طويله بقدر خمسين ذراعا،و قد عمقوها،ثم غطوها بحصر،ثم وضعوا فوقها يسيرا من التراب،فإذا وقع فيها كبسوه بالأحجار حتى يقتلوه.

و قد أنجاه اللّه تعالى من كيدهم بكرامه منه،و عرّفه أسماء تلك الجماعه التى فعلت ذلك،و أعلنها له،و هم عشره،كانوا قد تواطأوا مع الأربعه

و العشرين،الذين دبروا لقتل رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»فى العقبه.

ثم تذكر الروايه حديث العقبه،و أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»نزل بإزائها،و أخبر الناس بما جرى على على«عليه السلام»..ثم أمرهم بالرحيل،و أمر مناديه فنادى:ألا لا يسبقن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله» أحد على العقبه،و لا يطأها حتى يجاوزها رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله».

ثم أمر حذيفه أن يقعد فى أصل العقبه،فينظر من يمر به،و أمره أن يتشبه بحجر،الخ..

و نقول:

لا بأس بملاحظه ما يلى:

١-كانت المدينه بلدا صغيرا قليل السكان،و بيوتها متلاصقه،و حفر حفره فى أى طريق فى بلد كهذا،لا بد أن يكون بمرأى و مسمع من الناس، و لا سيما الذين يسكنون فى ذلك المحيط،فضلا عن أنه سيرى ذلك الرجال و النساء و الأطفال.

٢-إن حفره مداها خمسون ذراعا تحتاج إلى أن يعمل العشرات فيها، و إلى وقت طويل لإنجازها..كما أن التراب المستخرج منها يحتاج إلى مكان يرمى فيه،و أن يتناسب مع حجمه..

٣-هل لم يكن أحد من أهل الإيمان قد رأى ما يجرى فى تلك المحله، و بادر إلى إخبار على«عليه السلام»؟!

و هل لم يتساءلوا عن المقصود بهذا العمل الكبير و الخطير؟!

٤-هل كان على«عليه السلام»يتجول فى طرقات المدينه التى يتولاها

و منها ذلك الطريق؟!و كيف تأكد لديهم حتميه مروره من نفس ذلك المكان،لكى يحل به ما خططوا له،فإن كان يمر فى كل يوم،فلماذا لم يرهم يحفرون و يشتغلون؟!و لماذا لا يسألهم عما يفعلونه؟!

و إن كانوا قد حفروا هذه الحفره فى يوم واحد،فالسؤال هو:هل يكفى يوم واحد،خمسين ذراعا؟!

۵-و إن كان يمر فيها مره خلال عده أيام،و بصوره منتظمه،فهل لم يكن يمر أحد فى ذلك الطريق أحد سواه ليقع فى تلك الحفره؟!

أم أنهم كانوا يمنعون الناس من المرور فى ذلك الطريق؟!و لو لم يمر فيها على«عليه السلام»هل كانوا سيلجئونه إلى ذلك؟!و كيف؟!

۶-و كيف تسقف تلك الحفره و تموه،و لا يتناقل الناس أخبارها؟!

۷-هل كان«عليه السلام»يمر من هناك فى الليل أو فى النهار؟!فإن كان يمر عليها ليلا فلا بد أن تسقف و تموه فى النهار،و يرى أهل المحله ذلك،و إن كان يمر نهارا فلا بد أن يلتفت إلى التمويه،و إلى التغييرات الحاصله،و يتساءل عن السبب إلى غير ذلك من الأسئله الكثيره.

حديث تبوک خلاصه أوضح

و قد روى حديث تبوک،و ما جرى فيها مما له ارتباط بعلى«عليه السلام»بنحو أوضح و أصرح،فقد جاء فى التفسير المنسوب للإمام العسكرى«عليه السلام»،ما يلى:

قال موسى بن جعفر«عليه السلام»:و لقد اتخذ المنافقون من أمه محمد

«صلی اللّه علیه و آله»بعد موت سعد بن معاذ،و بعد انطلاق محمد«صلی اللّه علیه و آله»إلی تبوک،أبا عامر الراهب أمیرا و رئیسا،و بایعوا له،و تواطأوا علی إنهاب المدینه،و سبی ذراری رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»و سائر أهله و صحابته،و دبروا التبییت علی محمد،لیقتلوه فی طریقه إلی تبوک.

فأحسن اللّه الدفاع عن محمد«صلی اللّه علیه و آله»،و فضح المنافقین و أخزاهم،و ذلک أن رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»قال:«لتسلکن سبل من کان قبلکم،حذو النعل بالنعل،و القذه بالقذه،حتی لو أن أحدهم دخل جحر ضبّ لدخلتموه».

قالوا:یا ابن رسول اللّه،من کان هذا العجل؟! (۱)و ماذا کان هذا التدبیر؟!

فقال«علیه السلام»:اعلموا أن رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»کان یأتیه الأخبار عن صاحب دومه الجندل،و کان ملک تلک النواحی،له مملکه عظیمه مما یلی الشام،و کان یهدد رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»بأنه یقصده،و یقتل أصحابه،و یبید خضراءهم.

و کان أصحاب رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»خائفین وجلین من قبله،حتی کانوا یتناوبون علی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»کل یوم عشرون منهم،و کلما صاح صائح ظنوا أنه قد طلع أوائل رجاله و أصحابه.

و أکثر المنافقون الأراجیف و الأکاذیب،و جعلوا یتخللون أصحاب

۱- ۱) العجل:هو وصف أبی عامر الراهب..الذی شبهوه بعجل بنی إسرائیل الذی فتنهم.

محمد«صلی اللّه علیه و آله»،و یقولون:إن أکیدر قد أعد من الرجال کذا، و من الکراع کذا،و من المال کذا،و قد نادی فیما یلیه من ولایته:ألا قد أبحتکم النهب و الغاره فی المدینه.

ثم یوسوسون إلی ضعفاء المسلمین یقولون لهم:فأین یقع أصحاب محمد من أصحاب أکیدر؟!یوشک أن یقصد المدینه فیقتل رجالها،و یسبی ذراریها و نساءها.

حتی آذی ذلک قلوب المؤمنین،فشکوا إلی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»ما هم علیه من الخدع.

ثم إن المنافقین اتفقوا،و بایعوا أبا عامر الراهب الذی سماه رسول اللّه «صلی اللّه علیه و آله»الفاسق،و جعلوه أمیرا علیهم،و بخعوا له بالطاعه، فقال لهم:الرأی أن أغیب عن المدینه،لئلا أتهم بتدبیرکم.

و کاتبوا أکیدر فی دومه الجندل،لیقصد المدینه،لیکونوا هم علیه،و هو یقصدهم،فیصطلموه (۱).

فأوحی اللّه إلی محمد«صلی اللّه علیه و آله»،و عرّفه ما اجتمعوا علیه من أمرهم،و أمره بالمسیر إلی تبوک.

و کان رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله»إذا أراد غزوا ورّی بغیره إلا غزاه تبوک،فإنه أظهر ما کان یریده،و أمرهم أن یتزودوا لها،و هی الغزاه التی افتضح فیها المنافقون،و ذمهم اللّه تعالی فی تثبیطهم عنها.

۱- ۱) الضمیر یعود إلی رسول اللّه«صلی اللّه علیه و آله».

و أظهر رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»ما أوحى إليه أن(اللّه)سيظفره بأكيدر،حتى يأخذه و يصالحه على ألف أوقيه من ذهب فى صفر،و ألف أوقيه من ذهب فى رجب،و مائتى حله فى صفر،و مائتى حله فى رجب، و ينصرف سالما إلى ثمانين يوما.

فقال لهم رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:«إن موسى وعد قومه أربعين ليله،و إنى أعدكم ثمانين ليله،ثم أرجع سالما غانما،ظافرا بلا حرب يكون،و لا أحد يستأسر من المؤمنين.

فقال المنافقون:لا و اللّه،و لكنها آخر كسراته التى لا ينجبر بعدها،إن أصحابه ليموت بعضهم فى هذا الحر،و رياح البوادى،و مياه المواضع المؤذيه الفاسده،و من سلم من ذلك فبين أسير فى يد أكيدر،و قتيل و جريح.

و استأذنه المنافقون بعلل ذكروها،بعضهم يعتلّ بالحر،و بعضهم بمرض يجده،و بعضهم بمرض عياله،و كان يأذن لهم.

فلما صح عزم رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»على الرحله إلى تبوك عمد هؤلاء المنافقون فبنوا مسجدا خارج المدينه،و هو مسجد الضرار، يريدون الإجتماع فيه،و يوهمون أنه للصلاه،و إنما كان ليجتمعوا فيه لعله الصلاه،فيتم لهم به ما يريدون.

ثم جاء جماعه منهم إلى رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»و قالوا:يا رسول اللّه إن بيوتنا قاصيه عن مسجدك،و إنا نكره الصلاه فى غير جماعه، و يصعب علينا الحضور،و قد بنينا مسجدا،فإن رأيت أن تقصده و تصلى فيه،لنتيمّن و نتبرك بالصلاه فى موضع مصلاك.

فلم يعرّفهم رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»ما عرّفه اللّه من أمرهم و نفاقهم،و قال:ائتونى بحمارى.

فأتى باليعفور،فركبه يريد نحو مسجدهم،فكلما بعثه هو و أصحابه لم ينبعث و لم يمش،فإذا صرف رأسه إلى غيره،سار أحسن سير و أطيبه.

قالوا:لعل هذا الحمار قد رأى فى هذا الطريق شيئا كرهه،فلذلك لا ينبعث نحوه.

فقال رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:«إيتونى بفرس(فأتى به)،فركبه، فكلما بعثه نحو مسجدهم لم ينبعث،و كلما حركوه نحوه لم يتحرك،حتى إذا و لوا رأسه إلى غيره سار أحسن سير.

فقالوا:لعل هذا الفرس قد كره شيئا فى هذا الطريق.

فقال:تعالوا نمش إليه،فلما تعاطى هو و أصحابه المشى نحو المسجد جفوا فى مواضعهم،و لم يقدروا على الحركه،و إذا هموا بغيره من المواضع خفت حركاتهم،و حنت أبدانهم،و نشطت قلوبهم.

فقال رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:إن هذا أمر قد كرهه اللّه،فليس يريده الآن،و أنا على جناح سفر،فأمهلوا حتى أرجع إن شاء اللّه تعالى،ثم أنظر فى هذا نظرا يرضاه اللّه تعالى.

و جدّ فى العزم على الخروج إلى تبوك،و عزم المنافقون على اصطلام مخلّفيهم إذا خرجوا،فأوحى اللّه تعالى إليه:يا محمد،إن العلى الأعلى يقرأ عليك السلام و يقول لك:«إما أن تخرج أنت و يقيم على،و إما أن يخرج على و تقيم أنت».

فقال رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:«ذاك لعلى».

فقال على«عليه السلام»:السمع و الطاعه لأمر اللّه و أمر رسوله،و إن كنت أحب أن لا أتخلف عن رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»فى حال من الأحوال.

فقال رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:أما ترضى أن تكون منى بمنزله هارون من موسى إلا أنه لا نبى بعدى؟!

فقال:رضيت يا رسول اللّه.

فقال له رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:«يا أبا الحسن!إن لك أجر خروجك معى فى مقامك بالمدينه،و إن اللّه قد جعلك أمه وحدك،كما جعل إبراهيم أمه،تمنع جماعه المنافقين و الكفار هيبتك عن الحركه على المسلمين.

فلما خرج رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»و شيعه على«عليه السلام» خاض المنافقون و قالوا:إنما خلفه محمد بالمدينه لبغضه له،و ملاله منه،و ما أراد بذلك إلا أن يبيته المنافقون فيقتلوه،و يحاربوه فيهلكوه.

فاتصل ذلك برسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فقال على«عليه السلام»:

تسمع ما يقولون يا رسول اللّه؟!

فقال رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:أما يكفيك أنك جلده ما بين عينى،و نور بصرى،و كالروح فى بدنى.

ثم سار رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»بأصحابه،و أقام على«عليه السلام»بالمدينه،و كان كلما دبر المنافقون أن يوقعوا بالمسلمين فزعوا من على«عليه السلام»،و خافوا أن يقوم معه عليهم من يدفعهم عن ذلك،

و جعلوا يقولون فيما بينهم:هى كره محمد التى لا يؤوب منها.

فلما صار بين رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»و بين أكيدر مرحله قال تلك العشيه:يا زبير بن العوام،يا سماك بن خرشه،امضيا فى عشرين من المسلمين إلى باب قصر أكيدر،فخذاه،و ائتيانى به.

قال الزبير:و كيف يا رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»نأتيك به و معه من الجيش الذى قد علمت،و معه فى قصره-سوى حشمه- ألف ما دون عبد و أمه و خادم؟!

قال رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:تحتالان عليه،و تأخذانه.

قال:يا رسول اللّه،و كيف و هذه ليله قمراء،و طريقنا أرض ملساء، و نحن فى الصحراء لا نخفى؟!

فقال رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:أتحبان أن يستركما اللّه عن عيونهم،و لا يجعل لكما ظلا إذا سرتما،و يجعل لكما نورا كنور القمر لا تتبينان منه؟!

قالا:بلى.

قال:«عليكما بالصلاه على محمد و آله الطيبين،معتقدين أن أفضل آله على بن أبى طالب،و تعتقد يا زبير أنت خاصه أن لا يكون على«عليه السلام»فى قوم إلا كان هو أحق بالولايه عليهم،ليس لأحد أن يتقدمه.

فإذا أنتما فعلتما ذلك،و بلغتما الظل الذى بين يدى قصره من حائط قصره،فإن اللّه سيبعث الغزلان و الأوعال إلى بابه،فتحك قرونها به، فيقول:من لمحمد فى مثل هذا؟!فيركب فرسه لينزل فيصطاد.

فتقول له امرأته:إياك و الخروج،فإن محمدا قد أناخ بفنائك،و لست آمن أن يحتال عليك،و دس من يغزونك.

فيقول لها:إليك عنى،فلو كان أحد يفصل عنه فى هذه الليله لتلقاه فى هذا القمر عيون أصحابنا فى الطريق.و هذه الدنيا بيضاء لا أحد فيها،فلو كان فى ظل قصرنا هذا إنسى لنفرت منه الوحش.

فينزل ليصطاد الغزلان و الأوعال،فتهرب من بين يديه،و يتبعها فتحيطان به و تأخذانه».

و كان كما قال رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،فأخذوه،فقال:لى إليكم حاجه.

قالوا:ما هى؟!فإنا نقضيها إلا أن تسألنا أن نخليك.

قال:تنزعون عنى ثوبى هذا،و سيفى و منطقتى،و تحملونها إليه، و تحملونى فى قميصى،لئلا يرانى فى هذا الزى،بل يرانى فى زى تواضع، فلعله أن يرحمنى.

ففعلوا ذلك،فجعل المسلمون و الأعراب يلبسون ذلك الثوب و يقولون:هذا من حلل الجنه،و هذا من حلى الجنه يا رسول اللّه؟!

قال:«لا،و لكنه ثوب أكيدر،و سيفه و منطقته،و لمنديل ابن عمتى الزبير و سماك فى الجنه أفضل من هذا،إن استقاما على ما أمضيا من عهدى إلى أن يلقيانى عند حوضى فى المحشر.

قالوا:و ذلك أفضل من هذا؟!

قال:بل خيط من منديل بأيديهما فى الجنه أفضل من ملء الأرض إلى

السماء مثل هذا الذهب.

فلما أتى به رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»قال:يا محمد أقلنى،و خلنى على أن أدفع عنك من ورائى من أعدائك.

فقال له رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»:فإن لم تف به؟!

قال:يا محمد،إن لم أف لك،فإن كنت رسول اللّه فسيظفرك بى،من منع ظلال أصحابك أن يقع على الأرض حتى أخذونى؟!و من ساق الغزلان إلى بابى حتى استخرجتنى من قصرى،و أوقعتنى فى أيدى أصحابك؟!

و إن كنت غير نبى،فإن دولتك التى أوقعتنى فى يدك بهذه الخصله العجيبه،و السبب اللطيف ستوقعنى فى يدك بمثلها.

قال:فصالحه رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»على ألف أوقيه من ذهب فى رجب و مأتى حله،و ألف أوقيه فى صفر و مائتى حله،و على أنهم يضيفون من مر بهم من العساكر ثلاثه أيام،و يزودونهم إلى المرحله التى تليها،على أنهم إن نقضوا شيئا من ذلك فقد برئت منهم ذمه اللّه،و ذمه محمد رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله».

ثم كرّ رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»راجعا إلى المدينه إلى إبطال كيد المنافقين فى نصب ذلك العجل الذى هو أبو عامر،الذى سماه النبى«صلى اللّه عليه و آله»الفاسق.

و عاد رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»غانما ظافرا،و أبطل اللّه كيد المنافقين.

و أمر رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»بإحراق مسجد الضرار،و أنزل اللّه عز و جل: وَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِداً ضِراراً وَ كُفْراً وَ تَفْرِيقاً (۱)الآيات.

و قال موسى بن جعفر«عليهما السلام»:فهذا العجل فى حياه رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»دمر اللّه عليه،و أصابه بقولنج،و فالج،و جذام، و لقوه.و بقى أربعين صباحا فى أشد عذاب،ثم صار إلى عذاب اللّه (۲).

و نقول:

قد علقنا على هذه الروايه بما يحسن وقوف القارئ عليه فى كتابنا:

الصحيح من سيره النبى الأعظم«صلى اللّه عليه و آله»،و ذلك فى الجزء الثلاثين منه،و لكننا نقتصر هنا على ما لم نذكره هناك مما يرتبط بالإمام أمير المؤمنين«عليه السلام»،و هو ما يلى:

على الزبير أن يعترف

تضمنت الروايه:أن النبى«صلى اللّه عليه و آله»طلب من الزبير خاصه أن يعترف بالولايه لأمير المؤمنين«عليه السلام»..

و علينا أن نضم ذلك إلى ما أخبره به النبى«صلى اللّه عليه و آله»،من أنه

۱- ۱) الآيه ۱۰۷ من سوره التوبه.

۲- ۲) راجع:تفسير الإمام العسكرى«عليه السلام»ص ۱۶۹-۱۹۹ و(ط مدرسه الإمام المهدى«عليه السلام»سنه ۱۴۰۹ ه)ص ۴۸۰-۴۸۸ و بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۲۵۷-۲۶۳ عنه،و راجع:الصافى(تفسير)ج ۲ ص ۳۷۶.

سیقاتل علیا«علیه السلام»و هو له ظالم (۱)..

ص :۳۲۳

۱- ۱) علی و الخوارج للمؤلف ج ۱ ص ۲۵۳ و ۲۵۸ و راجع:أنساب الاشراف(بتحقیق المحمودی)ج ۲ ص ۲۵۸ و مستدرک الحاکم ج ۳ ص ۳۶۶ و أسد الغابه ج ۲ ص ۱۹۹ و الشافی فی الإمامه للشریف المرتضی ج ۴ ص ۳۲۳ و الوافی بالوفیات ج ۱۴ ص ۱۲۳ و رسائل المرتضی للشریف المرتضی ج ۴ ص ۷۲ و کفایه الأثر ص ۱۱۵ و مصباح البلاغه(مستدرک نهج البلاغه)للمیرجهانی ج ۴ ص ۸۴ و کشف المحجه لثمره المهجه للسید ابن طاووس ص ۱۸۳. و راجع:الصراط المستقیم ج ۳ ص ۱۲۰ و ۱۷۱ و الجمل لابن شدقم ص ۱۰ و ۱۳۱ و بحار الأنوار ج ۱۸ ص ۱۲۳ و ج ۳۰ ص ۱۹ و ج ۳۲ ص ۱۷۳ و ج ۳۶ ص ۳۲۴ و فتح الباری ج ۶ ص ۱۶۱ و ج ۱۳ ص ۴۶ و المصنف للصنعانی ج ۱۱ ص ۲۴۱ و المصنف لابن أبی شیبه ج ۸ ص ۷۱۹ و شرح نهج البلاغه للمعتزلی ج ۱ ص ۲۳۴ و ج ۱۳ ص ۲۸۷ و کنز العمال ج ۱۱ ص ۳۳۰ و فیض القدیر ج ۴ ص ۳۵۸ و کشف الخفاء ج ۲ ص ۴۲۳ و الضعفاء للعقیلی ج ۳ ص ۶۵ و العلل للدارقطنی ج ۴ ص ۲۴۵ و تاریخ مدینه دمشق ج ۱۸ ص ۴۰۹ و ۴۱۰ و تهذیب الکمال للمزی ج ۱۸ ص ۹۳ و الإصابه ج ۲ ص ۴۶۰ و تهذیب التهذیب ج ۶ ص ۲۹۰ و العثمانیه للجاحظ ص ۳۳۵ و الکامل فی التاریخ ج ۳ ص ۲۴۰ و البدایه و النهایه ج ۶ ص ۲۳۷ و ۲۳۸ و ج ۷ ص ۲۶۸ و ۲۶۹ و کتاب الفتوح لأعثم ج ۲ ص ۴۷۰ و الإستغاثه ج ۲ ص ۶۸ و بشاره المصطفی للطبری ص ۳۸۰ و إعلام الوری ج ۱ ص ۹۱ و المناقب للخوارزمی ص ۱۷۹ و مطالب السؤول فی مناقب آل الرسول-

بالإضافه إلى ما أخبر به الناس عامه،من أن عليا«عليه السلام» سيقاتل الناكثين(و هم بقياده الزبير و عائشه و طلحه)و القاسطين(و هم معاويه و من معه)،و المارقين،(و هم أصحاب النهروان)..

ذاک لعلی علیه السّلام

لقد أرجع النبی«صلی اللّه علیه و آله»:الأمر إلی علی«علیه السلام» بقوله:«ذاک لعلی»مع علمه بأنه«علیه السلام»تام التسلیم لما یریده اللّه منه و رسوله،-إن ذلک و لا یقدم بین یدی اللّه و رسوله-و أرید به إظهار زیاده الإهتمام برضی أمیر المؤمنین،و اعتباره هو المعیار لاتخاذ الموقف،و هو أیضا لتأکید الوثوق بصحه ما یختاره«علیه السلام»،و أنه إنما یختار ما یحقق أقصی درجات الرضی الإلهی..

السمع و الطاعه للّه و لرسوله

و قول علی«علیه السلام»:«السمع و الطاعه للّه و لرسوله إلخ..»یظهر مدی دقه علی«علیه السلام»فی فهم الأمور..و تراتبیه هذا الفهم و الوعی، فإنه أعلن أن الطاعه للّه،ثم هی لرسوله«صلی اللّه علیه و آله».

۱)

-«علیه السلام»لمحمد بن طلحه الشافعی ص ۲۱۵ و کشف الغمه ج ۱ ص ۲۴۲ و کشف الیقین ص ۱۵۴ و الفصول المهمه لابن الصباغ ج ۱ ص ۴۱۲ و ۴۱۵ و سبل الهدی و الرشاد ج ۱۰ ص ۱۴۹ و خزانه الأدب للبغدادی ج ۵ ص ۴۱۶ و ج ۱۰ ص ۴۰۳.

فدل ذلك على أنه«عليه السلام»لم يكن ليختار أمرا خارجا عن هذه الدائره.بل لا بد أن يرجع الأمر إلى اللّه أولا،ثم إليه«صلى اللّه عليه و آله» ثانيا..

و هو يرى أنه«صلى اللّه عليه و آله»قد تهيأ للخروج،وجد فى العزم عليه،فاعتبر ذلك ترجيحا و اختيارا منه«صلى اللّه عليه و آله»لذلك..ثم اعتبر هذا الترجيح،أو الإختيار،أو ظهور هذا الميل بمثابه أمر إلهى نبوى، لعلمه بأن النبى«صلى اللّه عليه و آله»لا يفعل إلا ما يحقق رضا اللّه تبارك، و لا يصدر و لا يورد الأمور من عند نفسه..

و حيث إنه«عليه السلام»لا يختار إلا ما يحقق أقصى درجات الرضا، فقد تحقق عنده الإلتزام بهذا الأمر من ناحيتين:

أولاهما:أنه أصبح بمثابه اختيار من اللّه و رسوله..و هو بمثابه الأمر بالنسبه إليه..

الثانيه:إنه يتوافق مع ما سعى إليه،و هو تحقيق أقصى درجات الرضا الإلهى..

لک أجر خروجک معی

و أما حبه لأن يكون مع رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»،و لا يتخلف عنه فى حال من الأحوال..فلا شك فى أن الكون معه«صلى اللّه عليه و آله» شرف و فضل،و فيه مثوبات و فواضل يرغب فيها كل مؤمن،فكيف بعلى «عليه السلام»،و لكن قد يعرض ما يحتم التخلى عن هذا الأمر لمصلحه حفظ الإسلام التى هى الأهم و الأولى بالمراعات،حين يتآمر عليه أهل

الباطل،و يكيد له أهل الزيغ،فيتخلى الإنسان عما يحب لينجز أمرا صار هو الأحب إلى اللّه تعالى،لعروض أمر طارئ..

و يؤيد هذا المعنى:قول رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»له«عليه السلام»:

«..يا أبا الحسن،إن لك أجر خروجك معى فى مقامك بالمدينه»،فدل ذلك على أن حب على للخروج مع رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»لم يكن عشوائيا،و لا لمصلحه شخصيه،بل لحبه نيل الثواب من اللّه..

يضاف إلى ذلك:ما روى فى أن من أحب عمل قوم كان شريكا لهم فيه،و هذا واضح.

على عليه السّلام أمه وحده

ثم إن اللّه تعالى قد زاد فى إظهار مزايا على«عليه السلام»،و فضله و شرفه بأن جعله أمه وحده،كما جعل إبراهيم«عليه السلام»أمه..لأنه «عليه السلام»هو المتفرد من بين البشر بأنه الرجل الإلهى الخالص،الذى هو نفس رسول اللّه«صلى اللّه عليه و آله»فى كل خصال الخير،و فى كل المعانى و المزايا التى منحها اللّه لرسوله،باستثناء ميزه النبوه الخاتمه..

و الذى يبدو لنا:هو أن عليا«عليه السلام»أمه وحده،من حيث أنه هو المعيار دون كل أحد لقبول الأعمال،و هو الذى يعطى الجواز لدخول الجنه،و لو أن أحدا صام نهاره،و قام ليله،و حج دهره و لم يأت بولايه على «عليه السلام»،فليس له فى الجنه نصيب.

و بعباره أخرى..إن الإيمان بالنبوه لا يكفى إذا لم ينضم إليه الإيمان بالولايه أيضا،و هذا الأمر ثابت حتى فى حياه النبى«صلى اللّه عليه و آله»..

و بعد وفاته..و هذا هو أحد معانى قوله«صلى اللّه عليه و آله»:إن عليا أمه وحده حتى فى زمن النبى«صلى اللّه عليه و آله»،فإنه لم يقل له:أنت أمه وحدك بعد وفاتى،فظهر أن هذا الأمر مما يمتاز به على«عليه السلام»على جميع البشر على الإطلاق.

و نستطيع أن نستفيد من ذلك:أن إقامته بالمدينه حين سار النبى«صلى اللّه عليه و آله»إلى تبوك لا تعنى أنه«عليه السلام»ليس له ولايه على غير المدينه،بل ولايته و استخلافه يشمل جميع الناس فى المدينه و خارجها،و فى جميع البلاد التى كانت خاضعه لسلطان الإسلام..و لا سيما بملاحظه قوله «صلى اللّه عليه و آله»له:أنت منى بمنزله هارون من موسى حسبما أوضحناه فيما سبق.

تأثير الصلاه على النبى صلّى اللّه عليه و آله

و قد تضمنت الروايه أيضا:بيان أن اقتران بعض الأعمال بإيمان ذى مواصفات بعينها،يجعلها تؤثر فى الواقع الخارجى،و من هذه الأعمال الصلاه على النبى«صلى اللّه عليه و آله»و آله الطيبين،فإنها:

أولا:تستر فاعلها عن عيون أعدائه.

ثانيا:لا تبقى له ظلا.

ثالثا:تغمره بالنور،و تستره عن عيون الناس.

و لكنها ذكرت:أن مجرد التفوه بالصلاه لا يجدى،بل لا بد أن يصاحب ذلك الإعتقاد بأن عليا«عليه السلام»هو أفضل آل النبى..

فعالم الروح متصل بعالم الماده،و التفوه بالألفاظ يترك آثارا لها نوع ارتباط بسنخ مضمون تلك الألفاظ..كما أن الإعتقاد مؤثر فى الواقع العملى الخارجى..

و لكن هذه الآثار لا يمكن التكهن بها للبشر،و لا طريق لهم لاكتشاف الصله بينها،بالعلم البشرى،بل هى مما يختص اللّه بعلمه،فلا بد من أخذ العلم بها من اللّه تعالى،فإذا أخبر اللّه عنها أمكن تلمسها بالممارسه..

الظل..و النور

١-قد بين هذا النص أن الظل أيضا يمكن التحكم به،و جعله و رفعه و ليس كالزوجيه للأربعه،أى أنه ليس من اللوازم التى لا تنفك عن النور، و ما يعترضه من أجسام..

٢-بيّن أيضا:أن النور الذى يفترض أن يكون كاشفا للأجسام،و من أسباب رؤيتها،يمكن أن يكون بتلألئه ساترا و حاجبا لما وراءه،و من أسباب العمى عنه،و مانعا للبصر من الوصول و الإمتداد..

الفهارس

اشاره

١-الفهرس الإجمالى ٢-الفهرس التفصيلى

ص: ٣٢٩

۱-الفهرس الإجمالی

الفصل الخامس:علی علیه السّلام فی بنی جذیمه ۵-۳۲

الفصل السادس:علی علیه السّلام فی غزوه حنین ۳۳-۶۸

الفصل السابع:سرایا حنین..و غزوه الطائف ۶۹-۹۰

الباب التاسع:إلی تبوک..

الفصل الأول:آل حاتم الطائی عند رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله ۹۳-۱۱۲

الفصل الثانی:مباهله نصاری نجران ۱۱۳-۱۵۳

الفصل الثالث:علی علیه السّلام فی الیمن ۱۵۳-۱۷۴

الفصل الرابع:علی علیه السّلام فی بنی زبید ۱۷۵-۱۹۶

الفصل الخامس:حدیث بریده ۱۹۷-۲۱۸

الفصل السادس:قضاء علی علیه السّلام فی الیمن ۲۱۹-۲۴۴

الباب العاشر:من تبوک..إلی مرض النبی صلّی اللّه علیه و آله..

الفصل الأول:حدیث المنزله فی تبوک ۲۴۷-۲۹۴

الفصل الثانی:من أحداث تبوک ۲۹۵-۳۰۸

الفصل الثالث:تبوک بنحو آخر..و أسر أکیدر ۳۰۹-۳۲۸

الفهارس:۳۲۹-۳۴۱

۲–الفهرس التفصیلی

الفصل الخامس:علی علیه السّلام فی بنی جذیمه..

روایه صحیحه عن الإمام الباقر علیه السّلام:۷

حدیثان آخران:۹

علی علیه السّلام یصلح ما أفسده خالد:۱۰

جری لأبی زاهر مثل ما جری لبنی جذیمه:۱۴

البراءه مما صنع خالد:۱۶

فداک أبوای:۱۶

کتابه الخسائر:۱۹

مبررات إعطاء الاموال للمنکوبین:۲۰

دلالات باهره فی فعل علی علیه السّلام:۲۱

حکم علی علیه السّلام حکم اللّه تعالی:۲۶

حدیث المنزله کان فی بنی جذیمه:۲۷

أنت هادی أمتی:۲۸

الأمر الأول:۲۸

الأمر الثانی:۳۰

الأمر الثالث:۳۰

الفصل السادس:علی علیه السّلام فی غزوه حنین..

علی علیه السّلام صاحب اللواء الأعظم:۳۵

ما جری فی حنین:۳۶

الثابتون فی حنین:۳۸

لم یثبت سوی علی علیه السّلام:۳۸

حنین تشبه بدرا:۴۸

أحداث ما بعد الهزیمه:۵۱

علی علیه السّلام یقتل ذا الخمار:۵۳

قتل أبی جرول:۵۴

بیانات ضروریه:۵۶

شعر علی علیه السّلام فی حرب حنین:۵۷

غنائم حنین لمن:۶۰

اقطع لسانه:۶۱

لا معنی للخوف إذن:۶۵

إخافه الناس بالمزاح لا تجوز:۶۶

مشوره علی علیه السّلام علی ابن مرداس:۶۷

الفصل السابع:سرايا حنين..و غزوه الطائف..

سرايا تجاهلوها:۷۱

۱-سرايا لكسر الأصنام:۷۱

۲-سريه لمواجهه خيل ثقيف:۷۲

۳-سريه على عليه السّلام إلى خثعم:۷۳

من دلالات شعر على عليه السّلام:۷۷

تعدد المناجاه:۷۸

دلالات مناجاه النبى صلّى اللّه عليه و آله لعلى عليه السّلام:۷۹

التشكيك بما قاله النبى صلّى اللّه عليه و آله:۸۲

إجابات النبى صلّى اللّه عليه و آله أحرجتهم:۸۳

تهديد أهل الطائف بعلى عليه السّلام:۸۳

أفعال أفصح من الأقوال:۸۵

فك الحصار لتسهيل الإستسلام:۸۸

الباب التاسع:إلى تبوك..

الفصل الأول:آل حاتم الطائى عند رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله..

هدم صنم طىء:الفلس:۹۵

الرايه السوداء:۱۰۴

لا بد من هدم الصنم:۱۰۴

لآل حاتم خصوصیه:۱۰۵

من الذی سبی سفانه؟!:۱۰۶

هروب عدی بن حاتم:۱۰۷

علی علیه السّلام لم یقسم آل حاتم:۱۰۷

سیوف یصطفیها علی علیه السّلام:۱۰۸

تهدید المتهم:۱۰۹

إستهداف المقاتلین من آل حاتم:۱۰۹

قتل الأسری:۱۰۹

علی علیه السّلام یحرض سفانه علی الإلحاح:۱۱۰

تحریفات و أکاذیب:۱۱۲

الفصل الثانی:مباهله نصاری نجران..

حدیث المباهله:۱۱۵

وفد نجران یحاور رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله:۱۱۷

کتاب مصالحه النجرانیین:۱۲۹

ما عندی شیء فی یومی هذا:۱۳۱

و الرأی یا أبا الحسن؟!:۱۳۳

لماذا لا یذکرون علیا علیه السّلام:۱۳۴

و من الدس الرخیص أیضا:۱۳۷

لیت بینی و بین النجرانیین حجاب!!:۱۳۹

ما الذی یصدهم عن الهدی:۱۴۰

کلام صاحب المنار:۱۴۰

المباهله بأعز الناس:۱۴۸

الفصل الثالث:علی علیه السّلام فی الیمن..

خالد و علی فی الیمن:۱۵۵

علی علیه السّلام فی الیمن:۱۵۷

امض و لا تلتفت:۱۶۰

لا تقاتلهم حتی یقاتلوک:۱۶۱

التدرج فی الدعوه:۱۶۲

لمن یعود نفع هذه المطالب؟!:۱۶۳

دلالات إرجاع خالد:۱۶۳

یقبلون من علی علیه السّلام،لا من خالد:۱۶۴

یرسل الخمس للنبی صلّی اللّه علیه و آله:۱۶۸

التکریم و التعظیم:۱۷۰

هل کان ثمه غنائم؟!:۱۷۱

سرور النبی صلّی اللّه علیه و آله بإسلام همدان:۱۷۱

الفصل الرابع:علی علیه السّلام فی بنی زبید..

علی علیه السّلام فی بنی زبید:۱۷۷

أسئله بلا جواب:۱۸۰

سبی بنی زبید لماذا؟!:۱۸۱

النص الأوضح و الأصرح:۱۸۲

عمرو یرتد بعد النبی صلّی اللّه علیه و آله:۱۸۷

خالد أمیر علی الأعراب:۱۸۸

لماذا ولی خالدا؟!:۱۸۹

لماذا المهاجرون؟!:۱۸۹

إخضاع عمرو بن معد یکرب:۱۹۰

تمرد خالد:۱۹۱

هزیمه ذلیله،و سبی نساء:۱۹۲

استجداء عمرو..و أریحیه خالد!:۱۹۴

الفصل الخامس:حدیث بریده..

بغضهم علیا علیه السّلام:۱۹۹

لعله یغضب لابنته:۲۰۸

علی علیه السّلام خیر الناس:۲۱۲

لماذا یبغضون علیا علیه السّلام؟!:۲۱۳

تتابع المخبرین:۲۱۴

النبی صلّی اللّه علیه و آله یأخذ الکتاب بشماله:۲۱۴

علی علیه السّلام ولیهم:۲۱۶

یفعل ما أمر به:۲۱۷

غضب لم یر بریده مثله:۲۱۷

الفصل السادس:قضاء علی علیه السّلام فی الیمن..

علی علیه السّلام إلی الیمن مرتین:۲۲۱

هل أرسل علیا علیه السّلام إلی الیمن قاضیا؟!:۲۲۲

مفردات من قضائه علیه السّلام فی الیمن:۲۲۵

الذین وقعوا فی زبیه الأسد:۲۳۰

من وصایا النبی صلّی اللّه علیه و آله لعلی علیه السّلام:۲۳۲

هدایا علی علیه السّلام من الیمن إلی النبی صلی اللّه علیه و آله:۲۳۵

ذهبیه أخری من الیمن:۲۳۷

علی علیه السّلام فی الیمن مره أخری:۲۳۸

خلاصه توضیحیه:۲۴۱

و ثمه تصور آخر:۲۴۳

الباب العاشر:من تبوک..إلی مرض النبی صلّی اللّه علیه و آله..

الفصل الأول:حدیث المنزله فی تبوک..

علی علیه السّلام یتولی المدینه فی غزوه تبوک:۲۴۹

ما جری فی غزوه تبوک:۲۵۷

ولاه علی أهله أو علی المدینه:۲۶۳

لا بد من تولیه علی علیه السّلام:۲۶۷

لما ذا خلّف عليا عليه السّلام؟!:۲۷۱

قريش وراء الشائعات:۲۷۲

رواه حديث المنزله:۲۷۸

حديث المنزله ليس عاما:۲۸۱

أين و متى قيل حديث المنزله؟!:۲۸۲

الإستثناء دليل عموم المنزله:۲۸۷

هل حديث المنزله خاص بتبوك؟!:۲۸۸

حديث المنزله فى سطور:۲۸۹

الفصل الثانى:من أحداث تبوك..

قسمه غنائم تبوك:۲۹۷

ثمه ما هو أعجب:۳۰۰

التوضيح..و التطبيق:۳۰۱

ملاحظات سديده و مفيده:۳۰۳

لماذا لم ينزل العذاب؟!:۳۰۵

على عليه السّلام فى توصيات قيصر:۳۰۵

كتاب النبى صلّى اللّه عليه و آله لأهل مقنا:۳۰۸

الفصل الثالث:تبوك بنحو آخر..و أسر أكيدر..

محاوله قتل على عليه السّلام فى المدينه:۳۱۱

حديث تبوك خلاصه أوضح:۳۱۳

على الزبير أن يعترف:۳۲۲

ذاک لعلی علیه السّلام:۳۲۴

السمع و الطاعه للّه و لرسوله:۳۲۴

لک أجر خروجک معی:۳۲۵

علی علیه السّلام أمه وحده:۳۲۶

تأثیر الصلاه علی النبی صلّی اللّه علیه و آله:۳۲۷

الظل..و النور:۳۲۸

ص :۳۴۱

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که مـا را در دستیـابی به این هـدف یـاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادنـد تقـدیر و تشـکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصـفهان -خیابان عبـدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شـهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانه‌ای

قائمیه اصفهان

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹